

Historisk Tidskrift

FÖR FINLAND

1 • 2001

Barn mellan arbete och skola
Finlandsbilden under kalla kriget

Historisk Tidskrift för Finland

utgiven av Historiska föreningen r.f., Helsingfors

REDAKTIONEN

Ansvarig redaktör: Docent Lars-Folke Landgrén

Redaktionssekreterare: Fil.mag. Stefan Nygård

Ekonom: Fil.stud., merkonom Lars Karhunen

REDAKTIONSRÅD

Henrik Meinander (ordförande) • Max Engman • Nils Erik Forsgård

Tom Gullberg • Lauri Karvonen • Matti Klinge • Rainer Knapas

Henrik Knif • Lars-Folke Landgrén • Eljas Orrman

Minna Sarantola-Weiss • John Strömberg • Ann-Catrin Östman

CAFE
Kaffka

Svenska Teatern

tfn 171 380

050-501 2543

Snabba bokleveranser

Förmånligt

Även från utlandet

Gott kaffe medan ni väntar

TILL VÅRA LÄSARE

Meddelanden om prenumerationer och adressförändringar skall riktas till vår adress:

HTE, Historiska institutionen,
Pb 59 (Unionsgatan 38 A),
00014 Helsingfors universitet.
Telefon 09/191 24 375,
fax 09/191 23 217.

För att täcka bankernas stigande och betungande provisioner är redaktionen tvungen att fr.o.m. 1998 införa en avgift på Mk 25,- för varje inkommande utlandsbetalning. Den tillkommande utlandsavgiften skall betalas samtidigt med den egentliga prenumerationen som en summa.

Historisk tidskrift för Finland trycks med bidrag av Finlands Akademi och Svenska litteratursällskapet i Finland.

Mellan arbete och skola

Barnarbete och arbetarbarndom i Helsingfors kring sekelskiftet 1900

STEFAN NYGÅRD

När generalguvernören greve Berg i slutet av 1850-talet företog en inspektionsresa över fabriksförhållandena i Finland, kunde han konstatera att de minderåriga arbetarnas ställning vid en del fabriker påkallade närmare omsorg och kontroll från landets styrelse. Med fabrikkssystemets utbredning, som släpade minst ett halvt sekel efter de tidigast industrialiserade länderna, följde också i Finland bruk och missbruk av den lågavlönade barnarbetskraften. Företeelsen fäste småningom beslutsfattarnas uppmärksamhet och barnarbetet blev en livligt debatterad fråga under lantdagssammanträdena från och med 1860-talet. Diskussionen kretsade i första hand kring det industriella barnarbetet, som man med lagstiftningen ville reglera. Strävandena utmynnade i en arbetsskyddslag några årtionden senare. Hur vardagen såg ut för de barn som fortfarande var i behov av förvärvsmöjligheter *efter* arbetsskyddets genomdrivande skall i detta sammanhang diskuteras utgående från förhållandena i Helsingfors, som ju inte hade varit någon utpräglad industristad. Med undantag av stadens tobaks-, tändsticks- och tapetfabriker var det industriella barnarbetet mindre utbrett i Helsingfors än t.ex. i Tammerfors, medan icke-industriella former av barnarbete var desto vanligare i huvudstaden kring sekelskiftet. Det handlade om barnens förflyttning från det ordnade arbetet i fabriker till att utföra diverse sysslor på gatan, en övergång som inföll ungefär under perioden mellan arbetsskyddslagen 1889 och läroplikens införande 1921.¹ En granskning av vilka konkreta arbetsuppgifter som

¹ Alla barn hade dock inte möjlighet att helhjärtat delta i skolarbete efter läroplikens införande. Se Marjatta Rahikainen, 'Arbete eller skola? Om minderårigas arbete i Finland under mellankrigstiden', *HTF* 3/1996.

upptog de mindre bemedlade Helsingforsbarnens tid och hur barnens sporadiska sysslor uppfattades av yrkesinspektörer, av den allmänna opinionen och av social- och skolmyndigheter, belyser den icke-industriella barnarbetsproblematiken i städerna.

Även om det i denna uppsats handlar om urbana förhållanden, är det värt att påminna om att den största sysselsättaren av barnarbetskraft i Finland – till och med under industrialiseringens expansiva och mest ”barnintensiva” skede – var jordbruket. Kanske för att det inte var något nytt att barn på landsbygden arbetade, och för att man föreställde sig att barnens deltagande i jordbruket motsvarade den bild man hade av nyttigt arbete för barn (uppfostrande arbete ute i det fria under föräldrarnas uppsyn), lyste jordbruket med sin frånvaro i det sena 1800-talets barnarbetsdebatt.² Debatten kretsade under perioden 1860–1890, då barn i större utsträckning fortfarande sysselsattes i fabriker, nästan uteslutande kring förhållandena inom industrin, i någon mån även hantverket. Mot 1800-talets slut utvidgades diskussionen; med utvecklingen från fabriken till gatan antog barnarbetet en mera differentierad karaktär och barnarbetsfrågan kopplades till arbetarfrågan, kvinnofrågan, urbaniseringsproblematiken, ungdomsbrottsligheten m.m. Samtidigt hade utvecklingen en synliggörande effekt på barnarbetet: liksom koncentrationen av stora mängder barn i fabriker under industrialiseringens början synliggjorde ett sedan länge existerande fenomen – att barn arbetade – blev de arbetande barnen på ett nytt sätt synliga när de från och med 1800-talets slut på gator och allmänna platser utförde arbeten av varierande slag.

Barnarbetslagstiftningen och yrkesinspektionen

Under lantdagsdebatterna kring barnarbetsfrågan framfördes åsikter för och emot eventuella begränsningar av de minderårigas arbetsmöjligheter. Argumenten var ofta färdigt formulerade, eftersom debatten fördes med idéer som importerats från de stora industriländerna där problematiken var känd långt innan industrialiseringen nådde Finland. Halvhjärtade försök gjordes att infoga bestämmelser om barnarbetskraften i näringsförordningarna 1868 och 1879. Det ideologiska klimatet under 1860- och 1870-talen dominerades dock av en liberalism vars främsta mål var att stifta lagar för en utökad nä-

² I början av 1900-talet började man från arbetarrörelsens sida yrka på arbetsskyddets utsträckande till att omfatta även jordbruket, se J. H. Vennola, 'Työväensuojelukusymys agrariipolitiikassamme', *Yhteiskuntataloudellinen aikakauskirja* 2/1906, s. 97, 107–109.

ringsfrihet. Det var inte förrän denna liberalism på 1880-talet fick sällskap av en "katedersocialistisk" kritik och en begynnande arbetarrörelse, som det blev möjligt att införa någotsånär effektiva begränsningar av barnarbetet.

Det allmänna arbetsskyddet, som utvecklades från och med 1800-talets slut, byggde på det skydd man till en början utverkade för minderåriga arbetare. Så länge den renodlade liberalismen härskade under näringsfrihetens första årtionden rådde en stark tro på individens självbestämmanderätt och man aktade sig för alltför långtgående reformer på arbetsskyddets område. Ideologin medgav dock barnens undantagande från principen om var och ens frihet till arbete. Resonemanget åskådliggörs av Wilhelm Chydenius som i *Finsk Tidskrift* (1887) redogjorde för liberalismens syn på arbetarskyddets utveckling, samtidigt som man i Finland höll på att förbereda den arbetskyddslag som blev verklighet 1889. Enligt Chydenius börjar skyddet med barnet, varefter det utvidgas till att gälla kvinnor och i sista skedet också män. Han menade att det var "mera omotiveradt" att ingripa i mannens arbetsvillkor "emedan mannens sjelfbestämningsrätt, pligt och förmåga är större än kvinnans och kvinnans större än barnets". Sålunda förklaras inskränkandet av den liberalistiska självbestämmanderätten med olika grader av frihet hos barnet, kvinnan och mannen. Det var ändå motiverat att staten ingrep till förmån för den minderåriga: "På grund af sitt öfverförmynderskap öfver omyndige eger staten bevaka deras rättigheter, som ej sjelfve förmå göra dem gällande. Detta beträffande barnet lika väl som dären, och barnet, hvars föräldrar lefva, lika väl som det föräldralösa." Svårare var det att motivera inskränkandet av kvinnans arbete, emedan hon "måste anses sjelf bäst kunna bestämma sitt handlingssätt". Begränsningar i mannens frihet till arbete var minst befogade "derför att mannens förtjänst är en väsentligare del af familjens underhåll än kvinnans och kvinnans en väsentligare del än barnets." För samtliga arbetarskyddssträvanden gällde slutligen de ekonomiska realiteterna: "Der eländet är så stort, att arbetaren för att vinna sin bergning måste riskera sin eller sitt barns helsa, kan han ej förbjudas att göra det. Är eller blir eländet mindre, så är det säkert att han sjelf tager vara på sin egen helsa, och då tillhör det staten att tillgodose den omyndiges väl."³

Den ökade medvetenheten om barnarbetets i första hand hälsomässiga faror utmynnade i 1889 års lag om arbetsskydd som förbjöd arbete för barn under 12 år, begränsade minderåriga arbetares (12–15 år) arbetstid till sex

³ 'Lagskydd för arbetet', *Finsk Tidskrift* 1887, s. 333, 336–337.

timmar och unga arbetares (15–18 år) maximala arbetstid till tolv timmar per dag. Undantag från 12-års åldersgränsen kunde beviljas av industristyrelsen.

Barnarbetsskyddet genomfördes samtidigt som Helsingfors upplevde en kraftigt befolkningsstillväxt; huvudstadens invånarantal mer än tredubblades på några årtionden runt sekelskiftet. Den snabba urbaniseringen överskred gränserna för vad staden kunde absorbera, vilket resulterade i den typ av sociala problem och fattigdom som i allmänhet kännetecknar kraftigt växande stadsmiljöer. Framförallt var de mindre bemedlades kringstrykande barn ett synligt inslag i den "lilla storstadens" gatubild; dels stod barnen helt enkelt för en stor del av den totala befolkningen, dels var trångboddheten påtaglig i de fattigare stadsdelarna, vilket tvingade barnen ut på gatorna för att leka, arbeta, umgås m.m. Då arbetarnas bostadsförhållanden var sådana att en familj med fem eller sex barn kunde bo i ett enda rum, var det mer eller mindre nödvändigt att barnen tillbringade en stor del av tiden utanför hemmet.⁴ Bilden av fattiga barn som i "klapprande träskor och gråbruna kostymer, 'fattiguniformer', utdelade som beklädnadshjälp i skolan, uppträdde [...] bland elegansen på esplanaden och publiken på nattkaféerna, försäljande tidningar, blommor och småkram"⁵ rimmade illa med det sena 1800-talets barncentrerade familjeideologi och väckte allmänhetens misstro. Det ansågs inte vara bättre att barnen sprang omkring på gatorna i sysslolöshet eller bedrivande sysslor som i mångas ögon inte kunde betraktas som arbete i egentlig mening, än att barnen sysselsattes i ett regelbundet, om än tungt arbete.

I lagstiftningssammanhang hade man i samband med att barnarbetsfrågan dryftades upprepade gånger yrkat på en strängare övervakning av de befintliga bestämmelserna. De tidigaste föreskrifterna i 1868 och 1879 års näringslagar efterföljdes nämligen högst bristfälligt. Huvudsakligen berodde detta länge på att varken barnens föräldrar eller arbetsgivarna kände till bestämmelserna "och icke heller äga ens en aflägsen aning om de hälsovådor hvilka härfläta ur yrkesarbetet, och således ej förstå att något böra göras för deras aflägsnande".⁶ Den begränsning av de minderårigas arbetstid till åtta timmar per dag som stipulerades i näringslagen respekterades inte, och barnen arbe-

⁴ Om trångboddheten se t.ex. Sven-Erik Åström, *Stadsamhällets omdaning*, Helsingfors stads historia IV:2 (Helsingfors 1956), s. 148–152.

⁵ Rich. Malmberg, *Helsingfors folkskolors lärare- och lärarinneförening 1887–1937* (Helsingfors 1937), s. 21.

⁶ *Tidskrift för Hälsovård* 1891, s. 137.

tade av praktiska skäl ofta tolv timmar. Samma gällde för nattarbetet. Av sammanlagt 55 fabriker i början av 1880-talet som använde sig av barnarbetare och i vilka en del av arbetet pågick nattetid, utförde barn nattarbete regelbundet vid 30 fabriker och vid behov vid ytterligare tio fabriker.⁷

För att skapa en effektiv övervakning hade man i enlighet med 1889 års arbetsskyddslag inrättat en fabriksinspektion underlydande industristyrelsen.⁸ Till en början indelades landet i två inspektionsdistrikt. År 1903 utnämndes en särskild kvinnlig yrkesinspektör med ansvar för hela landets kvinno- och barnarbetare. Den kvinnliga yrkesinspektören skulle å ena sidan övervaka de begränsningar av den minderåriga arbetskraften som ingick i 1889 års lag, och å andra sidan aktivt befrämja barnens skolgång. Det föreskrevs vidare att hon under besök i inrättningar där minderåriga eller kvinnor fanns anställda, skulle "söka göra sig väl förtrogen med dessa arbetares yrkesverksamhet och öfriga förhållanden".⁹ Den första kvinnliga yrkesinspektören Vera Hjelt utförde sina uppgifter pliktstroget, och hon var i egenskap av representant för svenska folkpartiet engagerad i de diskussioner som i lantdagen fördes kring barnarbetsfrågan.

Svårigheterna med lagens tillämpning framhölls i de av yrkesinspektörerna sammanställda årsberättelserna redan från början. Problemen framställdes närmast ur samhällets perspektiv; den unga arbetargenerationens situation var inte en ovidkommande fråga med tanke på samhällslugnet. Stor vikt fästes vid barnens moral och man varnade i synnerhet för sysslolöshetens demoraliserande verkan på de ungas sinnen. Missbruk av barnarbetskraft skulle visserligen bekämpas, men samtidigt fick man inte lägga onödiga hinder i vägen för de äldre barnens sysselsättning. Om alternativet var att barnen fick gå omkring sysslolösa, och som det hette "öfva sig i lättja och odygd", var ett ordnat arbete att föredra.

⁷ Kommittébetänkande 7/1884 (om arbetarskyddet), s. 39–40.

⁸ Något som inte fick läkarnas godkännande. Dessa underströk den medicinska kunskapens betydelse för fabriksinspektionsarbetet, och ansåg följaktligen att det var misslyckat att inspektionen underställdes industristyrelsen. *Tidskrift för Hälsovård* 1892, s. 11. 'Hans Kejslerliga Majestäts Nådiga Förordning angående skydd för arbetare i de industriella yrkena' av den 15 april 1889, *Storfurstendömet Finlands Författnings-Samling* 18/1889.

⁹ 'Kejslerliga Senatens för Finland beslut, angående instruktion för en biträdande kvinnlig yrkesinspektör i Finland', *Storfurstendömet Finlands Författnings-Samling* 13/1903. En kommunal yrkesinspektion inrättades i Helsingfors år 1914, med en manlig och en kvinnlig yrkesinspektör. Berättelse angående Helsingfors stads kommunalförvaltning 1914, s. 172–173.

Arbetet kunde ändå inte försiggå under vilka omständigheter som helst. Själva arbetssituationen var inte utan moraliska faror och arbetsmiljön – barnens arbete bland vuxna arbetare – kunde redan i sig förefalla moraliskt betänklig. Den vuxne fabriksarbetaren med sitt obildade tal och osedliga leverne utgjorde en fara för det intrycksbenägna och ännu oskyldigt rena barnet. Vistelse i en osund arbetsmiljö i kombination med försummad skolundervisning var därför en fara för ”den kommande arbetargenerationen och derigenom äfven för hela samhället”.¹⁰ På denna punkt hade det skett en märkbar förändring i attityderna i jämförelse med industrialiseringens begynnelsestadiet. Tidigare hade kontakten med vuxna arbetare snarare uppfattats som något positivt uppfostrande. Assessorn A. J. Chydenius konstaterade på 1840-talet: ”Att arbetarene förrätta sina arbeten tillsammans och beständigt äro uti en mångfalldig beröring med hvarandra, utgör [...] något, som måste i detta afseende fördelaktigt inverka på dem; emedan umgänge och beröring med andra äro bland de verksammaste medel att väcka och uppöfva tanke- och själsförmögenheterna.”¹¹ Ett halvsekel senare var denna syn på barnens arbete sida vid sida med vuxna arbetare inte längre oproblematisk. Den vuxne arbetaren var inte efter arbetarrörelsens uppkomst och klassdiskussionernas början längre ett positivt uppfostrande mönster för barnet. I *Finsk Tidsskrift* talar A. Ramsay (1890) om ”faran af beröringen” med de vuxna arbetarna och menar ”att onda inflytelser icke skola undgås, om den unge gossen föres tillsammans med arbetaren från det obildade hemmet”.¹²

En delförklaring till den förändrade synen på barnets arbete bland vuxna var säkert att arbetskraften i början av industrialiseringen ofta bestod av familjer, vilket betydde att de vuxna som barnen arbetade tillsammans med var deras föräldrar. Manufakturdirektionens intendent J. Mickwitz anmärkte sålunda i samband med en inspektionsresa (1860) godkännande att de minderåriga vid Tervakoski pappersbruk och vid Notsjö glasbruk bodde och arbetade tillsammans med sina föräldrar.¹³ Det var närmast åtskiljandet av

¹⁰ Problemet uppmärksammades av yrkesinspektören för det östra distriktet, K. Leonard Lindeberg, i dennes första årsberättelse. *Meddelanden från Industristyrelsen* (i fortsättningen *Meddelanden*), 16:e häftet, s. 68.

¹¹ A. J. Chydenius, *Några tankar om maschinernes inflytande* (Helsingfors 1840), s. 51.

¹² 'Fysisk uppfostran', *Finsk Tidsskrift* 1890, s. 287, 289.

¹³ J. Mickwitz, *Intendentens för manufacturerne underdåniga berättelse angående fabrikerne och manufacturerne tillstånd 1860* (Helsingfors 1862), s. 3, 8.

arbetet och uppfostran som kritiken riktades mot. Förändringen kan å andra sidan tillskrivas den kontroll och det omyndigförklarande av arbetarföräldrarna som skildrats av *Marjatta Rahikainen*:¹⁴ de styrande klasserna tog hellre själva hand om socialiserandet av arbetarklassens barn då arbetarhemmet inte uppfostrade barnen i en för samhället önskvärd riktning. Förändringen hade också att göra med den utveckling som skett i själva synen på barnen och barndomen som något väsentligen avskilt från vuxenlivet. Barndomens konturer blev skarpare och de fattiga barnen bildade en samhällsklass för sig som man förhöll sig till på ett nytt sätt. Idealet var att uppfostra barnen genom arbete, som ansågs gynna karaktärsutvecklingen, men utan kontakten med vuxna. Ur denna synvinkel framstår t.ex. välgörenhetsföreningarnas arbetshusinrättningar som ideala lösningar; om såväl gatan som fabriken ansågs vara farliga för barnens utveckling, var arbetshuset en utväg. I dessa räddades barnen undan sysslolösheten med arbete. De belastade inte familjens ekonomi,¹⁵ samtidigt som de inte utsattes för de vuxna arbetarnas oraffinerade beteende.

Kvinnor i stället för barn

Den avgörande nedgången i det industriella barnarbetets omfattning skedde innan fabriksinspektionen och arbetsskyddet genomdrevs. Barnarbete i större skala hade redan försvunnit från industrin när fabriksinspektionen kom igång på 1880-talet. Statistiken för åren 1889 och 1890 samt inspektörernas berättelser vittnar dock om att ett stort antal barn ytterligare avskedades då arbetsskyddslagen trädde i kraft 1890. Det gällde inte enbart alla de barn under 12 år som lagen inte tillät arbeta, utan även minderåriga mellan 12 och 15 år, som arbetsgivarna gjorde sig av med då de inte ville underkasta sig de med barns användande i arbete förenade åliggandena. Det främsta problemet bestod i att barnens arbetstid var reglerad, vilket betydde att barnarbetskraften medförde alltför stora störningar i den allmänna arbetsordningen i alla de fall då barnens arbete stod i omedelbart samband med de vuxnas:

¹⁴ *Marjatta Rahikainen*, 'Det farliga barnet. Om förhållandet mellan barn och vuxna i nya tidens Europa', *HTF* 1/1993.

¹⁵ Barnen kompenserades för sitt arbete med mat och kläder, vilket ledde till att en del föräldrar ville hålla sina barn borta från arbetshusen eftersom barnen förutsattes försörja mer än enbart sig själva. Se *Marjatta Rahikainen*, 'Ingen mat utan arbete. Arbetshusen för fattiga barn i Helsingfors 1883–1945', *HTF* 2/1998, s. 296–298.

Vid många fabriksarbeten utgöra de särskilda arbetarene liksom länkar i en sammanhängande kedja, i hvilken barn numera, enligt fabriksägarenes förmenande, icke kunna inpassas, emedan deras arbetsrider och raster icke kunna sammanpassas med den för de fullväxta arbetarene sedan gammalt gällande arbetsordningen, hvilken fabriksägarene icke för barnens skull ville ändra.¹⁶

Motiveringen upprepades otaliga gånger av arbetsgiversidan ända in på 1900-talet. Också unga personer i åldern 15 till 18 år avskedades för att lagen förbjöd deras nattarbete.

I en undersökning av kvinnoarbetet i Finland antyder Riitta Hjerppe och Per Schybergson att begränsningarna av barnens fabriksarbete indirekt förorsakade en ökning av kvinnoarbete.¹⁷ Kvinnor ersatte med andra ord en stor del av de avskedade barnen, vilket i en skrift om kvinnoarbetet i Finland från 1893 formulerades på följande sätt:

Den i Finland införda arbetsskyddslagen af den 15 April 1889 har indirekt inverkat på kvinnoarbetet vid fabrikerne. Denna lag tillåter fabriksarbete af barn och unga arbetare under 18 år endast under vissa villkor och på vissa tider af dygnet. I följd af denna inskränkning hafva i många fabriker dessa arbetare blifvit ersatta af fullvuxna kvinnor, som på de flesta orter stått att fås mot en obetydligt förhöjd aflöning. Detta förhållande har verkat, att under de tre senaste åren de kvinnliga fabriksarbetarnas antal starkt ökats, och det företrädesvis vid sådana slags arbeten, hvilka icke fordra någon särskild skicklighet, samt därför äro jämförelsevis illa aflönade.¹⁸

Att barnarbetskraften hellre ersattes av kvinnor än vuxna manliga arbetare intygar också en allmän föreställning, enligt vilken det var otänkbart för en vuxen manlig arbetare att åta sig en uppgift som tidigare hade utförts av ett barn.¹⁹ Det var emellertid inte uteslutande förbud mot användande av minderåriga i arbetet som ledde till att kvinnor inträdde i fabrikerne i barnens ställe. I Helsingfors tobaksindustri var tendensen märkbar redan på 1860-talet, då unga kvinnor ersatte barnen innan några som helst begränsningar av barnarbetskraften existerade. Barn arbetade vid Tollander & Klärichs tobaks-

¹⁶ *Meddelanden* 16:e häftet, s. 68–70. Antalet minderåriga arbetare under 15 år sjönk från 132 år 1889 till 90 år 1890. *Statistisk årsbok för Helsingfors stad* 1914, s. 289.

¹⁷ Riitta Hjerppe & Per Schybergson, *Kvinnor i Finlands industri ca 1850–1913*, Helsingin Yliopiston Talous- ja sosiaalhistorian laitoksen tiedonantoja 7/1977, s. 16.

¹⁸ *Ibid.* och *Kvinnan och kvinnoarbetet i Finland*. Af Unionen Kvinnosaksförbund i Finland (Helsingfors 1893), s. 46.

¹⁹ Se *Meddelanden* 16:e häftet, s. 79.

fabrik i Helsingfors i större mängder under verksamhetens tidigaste skeden, men ersattes efterhand av kvinnor då produktionen blev mera specialiserad. Bakom barnarbetets nedgång i detta enskilda fall ligger förändringar i produktionens tyngdpunkt; fabriken produktions utvecklades från en barnintensiv råtobakstillverkning på 1840- och 1850-talen till en kvinnodominerad papyrosstillverkning som på 1870-talet dominerade produktionen. Då de minderårigas andel av arbetskraften låg mellan 30 och 60 procent under förstnämnda period, överskred den aldrig 10 procent efter 1869.²⁰ Inga avgörande tekniska framsteg kan heller förklara barnarbetets nedgång vid ifrågakörande fabrik.²¹

I Helsingfors kan man konstatera en nedgång i barnarbetarnas andel av hela arbetskraften vid stadens fabriker och hantverk från 2 procent 1889 till 1.3 procent då lagen om arbetsskydd trädde ikraft 1890. Därefter sjönk andelen till under en procent, en nivå som den inte skulle överskrida under hela 1890-talet och 1900-talets första årtionde. Men den avgörande nedgången hade ägt rum tidigare. Den "unga arbetskraften", d.v.s. barn mellan 15 och 18 år, förändrades proportionellt mindre och kretsade kring sju och åtta procent av hela arbetskraften under samma tid.²²

Nya former av barnarbete

Av statistiken att döma var en effektiverad fabriksinspektion således inte avgörande för begränsningen av barnarbetet. Att det minderåriga arbetet inte längre syntes i statistiken innebar ändå inte att de mindre bemedlade barn under 15 år inte längre arbetade, utan snarare att arbetet var av sådan natur att det inte upptogs av statistiken. Den officiella statistiken ger endast pålitliga uppgifter om förhållandena i den egentliga industrin, medan minderåriga till följd av de nya skyddsföreskrifterna oftare anställdes vid mindre fabriksanläggningar och t.ex. sågverk. Lagens verkningsområde var dessutom enligt yrkesinspektören Vera Hjelt inte helt entydigt. Yrkesinspektören lade märke till hur barnen sökte sig till nya arbetsområden som låg utanför lagens ome-

²⁰ Den minderåriga (under 15 år) arbetskraftens storlek kan följas i den s.k. manufakturstatistiken: *Manufactur-Directionens i Finland till Hans Kejsarliga Majestät afgifna underdåniga årsberättelse*. 1842–1876, (Helsingfors 1845–1878). Detaljerade uppgifter om arbetskraftens fördelning på de olika enheterna inom fabriken i Tollander & Klärichs arkiv, G VI a:1 arbetslistor, Helsingfors stads arkiv (HSA).

²¹ Magistratens arkiv, Industristatistik för åren 1850 och 1877, HSA.

²² *Statistisk årsbok för Helsingfors* 1914, tabell 255.

delbara verkningsområde. Hon såg påfallande brister i lagen då en stor grupp av barn sysslade med lastnings- och lossningsarbete på tegelpråmar i hamnarna, eller med splintvedslossning och lastning ute på skeppsredderna. Lagen förbjöd inte heller mindre arbeten, t.ex. städning av arbetslokaler, som ofta sköttes av minderåriga före och efter arbetstidens egentliga början.²³ Det var svårt att i lagen förbjuda barn att delta i dylika arbeten, liksom det var svårt att begränsa barns medverkande i körer, tablåer, teater- och cirkusuppträdanden på grund av den oregelbundna arbetstiden och arbetets tillfälliga karaktär. Ett mera regelbundet arbete som också låg utanför lagens tillämpningsområde utfördes av de otaliga springgossarna och -flickorna samt av tidningsurdelarna, "kolportörerna".²⁴ Ytterligare exempel på barns förvärvsmöjligheter i huvudstaden var bäraruppdrag på torget. Husmödrar varnades i *Helsingfors Dagblad* (1870) för att låta sina varor bäras hem av "större eller mindre gossar ur den arbetande klassen hvilka uppehålla sig på salutorget enkom för att söka skaffa sig förtjänst genom att uträtta dylika uppdrag". Tidningen varnade för att sätta alltför stor tillit till gossarnas ärlighet.²⁵

Arbetsgivare kunde i vissa fall hänvisa till lagens begränsade verkningsområde och att den inte kunde tillämpas på de uppgifter som barn fortfarande användes till. I synnerhet förefaller barn av alla åldrar ha utfört vissa sysslor på ackord. Barn arbetade med uppstapling av bräder vid sågverk, med lastande eller lossande av virke, med kärrande av tegel eller som oregelbundna biträden åt sina föräldrar som med arbetsgivarens tysta samtycke, ibland under förevändning att det mera rörde sig om lek än allvar, tog med sig barnen till arbetsplatsen. På Vera Hjelts fråga: "Nå min lilla gosse, hvad kan du förtjäna på det där?", svarade en av dessa små biträden: "Inte vet jag, pappa tar allsammans i likviden".²⁶ Lönerna var inte nödvändigtvis bättre om barnen bi-

²³ *Meddelanden* 40:e häftet, s. 23–24, 46:e häftet, s. 148, 158, 178–179, 48:e häftet, s. 135 och 131–132.

²⁴ Yrkesinspektören ansåg inte dylika sysselsättningar lämpliga och konstaterade att "flickor och gossar, i en ålder från 6 till 14 år, utan tillsyn, oftast lång in på nätterna, springa i föreställningslokalernas trappuppgångar och halfmörka sidorum, lämnade åt sig själva och åt faran att bibringas tendenser till att gå ganska tvifvelaktiga lefnadsöden tillmöte". *Meddelanden* 40:e häftet, s. 29, 100.

²⁵ *Helsingfors Dagblad* 22.1.1870.

²⁶ *Meddelanden* 35:e häftet, s. 221–222 och 62:a häftet, s. 237: Lönen utgick från arbetsgivarens kontor genom föräldrarnas förmedling, arbetet kunde karakteriseras som frivilligt arbete under sommarlovet. I andra fall rörde det sig om minderåriga barn som tillfälligt ersatte sjuka mödrar (änkor).

trädde vuxna arbetare som inte var deras föräldrar, eftersom barnens löner godtyckligt bestämdes av den ansvarige arbetaren, ett system som möjliggjorde att den vuxne arbetaren profiterade på barnets arbete som i allmänhet var av enklaste beskaffenhet, och som kunde utföras utan någon egentlig tillsyn från den vuxne arbetarens sida. I synnerhet i städerna där utbudet på unga biträden var stort, var avlöningen mycket låg. Hjelt som sett att barn var mera arbetsmotiverade om de fick en bestämd daglön, yrkade på att lönen helst skulle betalas direkt från kontoret i pengar till barnet självt.²⁷

Också handelsbiträdesarbetet var en betydande inkomstkälla för minderåriga Helsingforsbarn runt sekelskiftet. Åldern för inträde i detta yrke var i allmänhet låg och biträdenas ställning påminde om lärlingarnas position inom hantverket. Den första tiden tillbringades med att biträda arbetsgivarens hushåll med varierande sysslor, och liksom hantverkslärlingarna se till lokalernas eldande, städande m.m.²⁸ Samma gällde för tryckerierna som var en annan för Helsingfors utmärkande "barnintensiv" bransch. Liksom inom hantverket började lärotiden vid tryckerierna traditionellt vid unga år. Branschens modernisering möjliggjorde emellertid användandet av större mängder okvalificerad biträdesarbetskraft och ett missbruk av elevarbetskraften som billig arbetskraft till andra än yrkesutbildande uppgifter. Vid tryckerierna uppstod nya yrkeskategorier som gick under benämningarna "iläggare", "emottagare" och andra hjälparbetare vid tryckpressarna, "springgossar", "korrekturpojkar" m.m., vilka utgjorde tryckeriernas lägst avlönade arbetskraft.²⁹

De största meningsskiljaktigheterna mellan yrkesinspektörerna och arbetsgivarna gällde de talrika springpojkar och springflickor som fanns anställda vid alla större tryckerier, men också i övriga industrier där barnarbete i princip var förbjudet. Förhållandet vållade yrkesinspektionen problem då ett betydande antal springgossar påträffades i heldagsarbete, vilket i och för sig inte stred mot lagens föreskrifter eftersom springsysslorna kunde anses höra till det kommersiella området som inte berördes av skydds-föreskrifterna. Enligt

²⁷ *Meddelanden* 37:e häftet, s. 229–231.

²⁸ Marjaliisa Hentilä, *Keikkavaaka ja kousikka. Kaupan työ ja sen tekijät 1800-luvulta isepalveluajakaan* (Helsinki 1999), s. 67–69.

²⁹ Bland tryckeriarbetarna kritiserades bruket att en del tryckerier höll sig med ett stort antal elever i förhållande till den utlärdade personalen i syfte att hålla lönerna på låg nivå, vilket försvarade yrkesutbildningen. G. R. Snellman, *Undersökning af löneförhållandena inom Tryckeriindustrin i Finland*. Arbetsstatistik VII (Helsingfors 1908), s. 70 och Tabell 49. *Meddelanden*, 46:e häftet, s. 179.

Till springgossarnas och lärlingarnas sysslor hörde att hämta vatten till kontoren och verkstäderna. En brunn vid femte linjen i Berghäll 1911. Foto: Signe Brander. (Helsingfors stadsmuseum)

yrkesinspektören var det ändå inte alldeles klart till vilket område de olika springsysslorna skulle räknas;³⁰ springpojkarna arbetade vid kontor, fabriker samt privata hem och det var inte ovanligt att de under mellantiden användes som lärlingar i yrket. Det förekom dessutom att barn anställdes som springpojkar, men i själva verket hölls i fabriksarbete hela dagen, ”möjligen en och annan gång bortskickade på ett uppdrag som kunde hänföras till förenämnda syssla”. Genom att sålunda kringgå lagens bestämmelser kunde barn användas i fabriksarbete, särskilt vid mindre fabriker, hantverk och tryckerier, eftersom det inte existerade bestämmelser om arbetstiden för minderåriga sysselsatta med springsysslor. Inspektörer som opponerade sig mot detta system beskylldes för småaktighet.³¹

³⁰ *Meddelanden* 64:e häftet, s. 317. ”Det råder en viss osäkerhet beträffande den omständigheten, huruvida springgossar och flickor skola såsom arbetsbiträden hänföras till den industriella eller den kommersiella delen af firmans verksamhet, underordnas skyddslagen eller ej...”, *Meddelanden* 54:e häftet, s. 338.

³¹ *Meddelanden* 16:e häftet, s. 73–75, 18:e häftet, s. 79, 40:e häftet, s. 190–191.

Flickor och pojkar i arbete

De minderåriga arbetarnas villkor och arbetsuppgifter varierade till en del enligt kön. Exempelvis skedde flickornas inträde i fabriksarbete under det industriella barnarbetets tid i allmänhet senare än pojkarnas.³² Under perioden 1885–1908 var flickornas andel vid fabriker och hantverk i Helsingfors dock märkbart högre än pojkars, såväl beträffande minderåriga under 15 år som unga personer i åldern 15 till 18.³³ Denna statistik är såtillvida missvisande att minderåriga under ifrågavarande period ju huvudsakligen sysselsattes utanför sådana industrier och hantverk som omfattades av statistiken, och det är följaktligen svårt att bedöma omfattningen av de minderårigas arbete enligt kön. Vad man däremot kan bilda sig en uppfattning om på basis av det befintliga källmaterialet, är barnens yrkesfördelning enligt kön. Då en kommunal arbetsförmedling inrättades i Helsingfors under 1900-talets första årtionde förmedlas åt pojkar oftast arbete ”vid affärer och affärskontor” medan flickorna vanligen fick tjänst som tjänarinnor eller ”sköterskor och lekkamrater för mindre barn”.³⁴ Variationer i flickornas och pojkarnas fördelning på olika yrkesuppgifter återspeglas också i regionala skillnader för flickor respektive pojkar i arbete, som i sin tur bestämdes av vilken typ av arbete det fanns utbud på. Sålunda var den procentuella andelen arbetande flickor år 1908 störst i Tammerfors där textilindustrin traditionellt sysselsatte barn i större mängder, i synnerhet flickor, medan pojkarna dominerade i Helsingfors där biträdes-, försäljnings- och springsysslor dominerade.³⁵ Man bör ändå komma ihåg att flickorna utförde för statistiken osynliga sysslor i hemmet i högre grad än pojkarna som arbetade utanför hemmet.

På sätt och vis blev följderna av 1889 års arbetsskyddslag och begränsningen av det organiserade barnarbetet svårare för minderåriga pojkar i behov av förvärvsarbete, eftersom flickorna fortsättningsvis kunde finna anställning som barnflickor och hembiträden. Tidens läkarkår förespråkade dock försik-

³² I början av 1880-talet då man företog en undersökning i samband med förberedelserna inför arbetsskyddslagen, var förhållandet mellan pojkar och flickor i stort sett lika för barn i 14–15 års ålder, medan pojkarna dominerade i de yngre ålderskategorierna. Kommittébetänkande 7/1884, Tabell I.

³³ *Statistisk årsbok för Helsingfors* 1914, tabell 255.

³⁴ *Arbetsstatistisk Tidskrift* 1/1908, s. 11–16. Den kommunala arbetsförmedlingen förmedlade år 1908 huvudsakligen springsysslor och biträdesarbeten åt sammanlagt 277 ”ynglingar”. *Helsingfors kommunala arbetsförmedling*, Årsberättelse 1908.

³⁵ S n e l l m a n, *Undersökning af löneförhållandena inom Tryckeriindustrin*, s. 24–28.

tighet i anställandet av barnflickor. I synnerhet bruket att överlämna små barn i alltför unga flickors vård ansågs bidra till den stora barndödligheten. Den "för sina små anspråk på lön så eftersökta barnflicka" ansågs inte vara mogen ansvaret: "Det är nämligen ett faktum att af de unga flickor, hvilka taga anställning som bonner eller uppfostrarinnor, femtio af hundra hafva helt annat i sinnet än den åt dem anförtrodda ungdomens väl." Mödrar uppmanades att inte spara på bekostnad av deras barn, genom att överlämna dem åt "legohjon, som hvarken hafva tillräcklig kunskap eller plikt-känsla, för att kunna uppfylla det, som vi i hygieniskt och moraliskt hänseende äro berättigade att fordra af dem".³⁶

Handel på gatan och tidningsutdelning var vanligt bland sekelskiftets Helsingforsbarn, medan minderåriga på andra håll i landet fortfrande i större utsträckning arbetade inom industrin. Också i gatuhandeln gällde skilda regler för flickor och pojkar. Martta Salmela-Järvinen, som i sin barndom delade ut *Työmies*, berättar att flickor som delade ut tidningar till hemmen förväntades ha sällskap av en kamrat, bror eller syster.³⁷ I tidningarna rapporterades om 12-åriga flickor i Helsingfors som i samband med tidningsutdelandet utsattes för sexuella trakasserier.³⁸ Däremot, fortsätter Salmela-Järvinen, gick det för sig, också för en ensam flicka, att på eftermiddagen efter skolan ropa ut tidningar på gatan.

Yrkesinspektörens vardag

Vera Hjelt, liksom även de manliga yrkesinspektörerna, fann det ofta svårt att förena lagens föreskrifter med å ena sidan yrkesidkarnas och å andra sidan de arbetande familjernas behov. Lagen förbjöd barnens arbete, men de minderårigas föräldrar förklarade sig vara i behov av barnens inkomster och yrkesidkarna försvarade sig med att barnen egentligen inte var någon lönande arbetskraft, men att det var svårt att motstå enträgna böner framställda av vid fabriken arbetande föräldrar som önskade finna arbete åt sina barn. Det hände också att barnen ljög om sin ålder för att vinna anställning. Med tanke på yrkesutbildningen var det dessutom önskvärt att barnen i vissa arbeten började tidigt. Slutligen framhävde inspektörerna att arbete också ur barnens synvinkel var att föredra då kombinationen av fat-

³⁶ *Tidskrift för Hälsovård* 1892, s. 9–11.

³⁷ Martta Salmela-Järvinen, *Kun se parasta on ollut* (Porvoo 1965), s. 92–93.

³⁸ Se t.ex. *Päivälehti* 13.10.1890.

tigdom och brist på folkskolor innebar att utbildningsmöjligheterna var begränsade.³⁹

Vera Hjelts försiktighet inför ett ensidigt begränsande av barnens förtjänstmöjligheter bottnar i en kännedom om arbetarklassens ekonomiska villkor som hon presenterade i en omfattande *Undersökning af yrkesarbetares lefnadsvillkor i Finland 1908–1909*. I den familje-ekonomiska studien påträffar man t.ex. en ensamförsörjande helsingforsisk sömmerska med tre barn i åldrarna 8, 10 och 15 år. Familjens sammanlagda utgifter under ett år var 905 mk. Modern tjänade 170 mk i året som sömmerska för en välgörenhetsförening, och fick därtill 265 mk i fattigstöd. Hennes enda, 15-åriga son svarade för den största inkomsten, 430 mk i året för springsysslor. Dylika exempel där övriga familjemedlemmars inkomster spelade en avgörande roll i familjens ekonomi var inte sällsynta. Störst var behovet av den övriga familjens inkomster i sådana fall där modern var familjens enda försörjare. I dylika familjer stod den övriga familjen i medeltal för 65 % av inkomsterna.⁴⁰

Som exempel på det olagliga barnarbetets omfattning fann yrkesinspektören under året 1908 sammanlagt 108 minderåriga barn i arbete utanför den tillåtna tiden. Trots att inspektören saknade befogenheter att väcka åtal, förklarade de flesta arbetsgivare sig vara villiga att göra sig av med barnen, som det hette att man ursprungligen anställt på grund av sorgliga hemförhållanden. Barnen fick endast arbeta halvdag och kunde enligt arbetsgivarna svårigen inpassas i den allmänna arbetsrytmen. Yrkesidkarna förklarade sig vara tvungna att välja mellan att göra sig av med den besvärliga arbetskraften eller alternativt hålla barnen i arbete under annan tid än den tillåtna, och sålunda gå emot lagens bestämmelser. Vera Hjelts samvete plågades inte sällan i dylika fall; hon ville ogärna försöka att barn avskedades om valet stod mellan ett i bästa fall förhållandevis hälsosamt arbete, fattigvården, vården hemma hos ”osympatiska och ondsinta släktingar” eller tiggeriet. Medveten om sysslöshetens ekonomiska och moraliska faror ansåg hon den ensidigt restriktiva lagstiftningen vara ofullständig så länge det saknades alternativa utvägar till förvärv eller utbildningsmöjligheter.⁴¹ Arbetet var trots allt en värdefull uppfostrande dygd.

Hjelts uppfattning av vad som var lämpligt arbete för minderåriga, och vad

³⁹ *Meddelanden* 16:e häftet, s. 70, 34:e häftet, s. 151–152.

⁴⁰ Vera Hjelmt, *Undersökning af Yrkesarbetares lefnadsvillkor i Finland 1908–1909*, Arbetsstatistik XII (Helsingfors 1911), s. 160–161, s. 144–145 (Tabell 9a).

⁴¹ *Meddelanden* 48:e häftet, s. 136–137.

som var mindre lämpligt, påverkades av hennes praktiska erfarenheter i arbetet som yrkesinspektör. På 1880-talet, innan arbetsinspektionen hade inrättats, yttrade hon sig t.ex. i följande positiva ordalag om hemarbetets möjligheter:

Pappersarbete, förfärdigandet af kartonger, apoteks-askar o.d. vore lämpligt mellanarbete i hemmet, uti hvilket äfven yngre familje medlemmar under lediga stunder kunde taga en verksam del. Dessa kunna till och med fås intresserade häraf. Att i hemmet hafva sett, hvar-till de "stunder, som eljes kastas bort" kunna brukas, skulle inverka välgörande på karaktärsutvecklingen. Arbetsamhet och sparsamhet skulle derigenom befordras. Emellan skolarbete, lek och rast vore ett praktiskt arbete nyttigt.⁴²

Denna bild nyanserades då Hjelt senare i egenskap av yrkesinspektör kom i kontakt med hemindustrins verklighet. Hemindustrins förhållanden tedde sig i osunda och arbetet ansträngande.⁴³ Då utvecklingen i de flesta europeiska länder gick mot stigande löner, förkortade arbetstider och en begränsning av barnarbetskraften, kunde man minska arbetskostnaderna genom att flytta över en del av produktionen till hemmen. Det industriella hemarbetet med dess kvinno- och barnarbetskraft, minimala löner, långa arbetstider, ofta ohygieniska förhållanden o.s.v., blev efterhand föremål för lagstiftningen i de stora industriländerna. För Finlands del var hemindustrins betydelse enligt Hjelt ändå inte särdeles stor, medan hemslöjden var desto viktigare. I Helsingfors var det i synnerhet skräddarfirmorna som flyttade över en del av arbetet till hemmen.⁴⁴ En tammerforsisk tändsticksfabrik förlade likaså i brist på lämpliga maskiner en del av produktionen till hemmen, vilket samtidigt möjliggjorde sådana barns arbete som ännu inte uppnått den för anställning förutsatta åldern. Tyko Varto berättar i *Lapsuuteni Tampere* om kvinnor och barn som i hemmen klistrade ihop tändsticksaskar för 1 mk per tusen askar.⁴⁵

Vad gäller de minderårigas ställning i arbetet under Hjelts tid som yrkesinspektör, var den genomsnittliga dagliga arbetstiden (1910) inklusive raster i Helsingfors distrikt sju och en halv timme per dag. Skolgången hade effektiviserats till den grad att drygt 60 % av de minderåriga arbetarna hade genomgått högre folkskola, knappt 39 % några klasser folkskola eller småskola och

⁴² Vera Hjelt, *Kvinnan på de praktiska områdena* (Helsingfors 1888), s. 38–39.

⁴³ 'Barn och ungdomsvård', Föredrag och protokoll vid det af Sociala Centralförbundet föranstaltade diskussionsmötet den 31 mars 1912 (Helsingfors 1912), s. 22.

⁴⁴ *Meddelanden* 54:e häftet, s. 359–361.

⁴⁵ Tyko Varto, *Lapsuuteni Tampere. Kuvaus Tampereesta 1880- ja 1890-luvuilla* (Tampere 1954), s. 82–83.

4 % hade inte besökt någon skola överhuvudtaget.⁴⁶ Beträffande de minderåriga arbetarnas levnadsförhållanden, fann yrkesinspektionen dem någorlunda tillfredsställande i de fall då barnen hade sitt föräldrahem på orten, samtidigt som man beklagade att en stor del minderåriga saknade permanent bostad och tvingades leva ”mer eller mindre utanför den allmänna samhällsordningen”. I hemmen kunde barnen åtnjuta indirekta fördelar av sitt arbete; föräldrarna kunde, som motvikt till det tunga arbetet, hålla barn som bidrog till familjens underhåll med bättre föda i jämförelse med de icke-arbetande barnen.⁴⁷

Kolportörerna

Tidningsutdelningen och försäljningen av lösnummer på gatorna förtjänar en närmare granskning eftersom så många barn i Helsingfors kring sekelskiftet 1900 var sysselsatta med denna typ av arbete. Sysslorna hörde till den kategori av oreglerat barnarbete som blomstrade i storstäderna efter att möjligheterna till mera organiserade arbeten hade begränsats av det effektiverade arbetsskyddet. Då man i Helsingfors år 1906 undersökte skolbarnens arbetsvanor visade det sig att drygt 300 skolbarn sysslade med lösnummerförsäljning.⁴⁸ Läger man därtill de barn som inte gick i skola, får man en uppfattning av fenomenets omfattning. Tidningsgossarna var en del av gatubilden och deras röster en del av gatans ljud, intygar Gustav Alm i romanen *Höstdag* (1907):

Spårvagnarnas klockor och hästarnas tramp hördes som ur ett fjärran; endast tidningspoj-karnas gälla röster skuro genom luften, när de ropade ut: Ny Strix, Velikulta, Fyren – köp Måndagen!

Tidningsdistribuerandet som inte var underställt några skyddsbestämmelser fick inte yrkesinspektörens godkännande:

Under afvaktan af utgifningstiden äro äfven dessa barn ofta utan tillsyn i många tiotal samlade i tidningslokalernas vestibuler och trappuppgångar. Jämförelsevis få äro de tryckerier, hvilka ha expeditionsrum hvori de tillåta barnen invänta tiden för utgifningen. Äfvenså måste man anse, att det knappast kan vara förenligt med god sed, att dessa små tidningsförsäljare t.ex. i den mörka, kalla vinterkvällen utöfva sin ”handel” icke sällan intill närmare midnatt.⁴⁹

⁴⁶ *Meddelanden* 54:e häftet, s. 336–339.

⁴⁷ *Meddelanden* 46:e häftet, s. 180, 66:e häftet, s. 10.

⁴⁸ *Meddelanden* 66:e häftet, s. 26.

⁴⁹ *Meddelanden* 40:e häftet, s.100.

Eftersom tidningarna tidigare hade distribuerats från tryckeriets eget kontor var utlandet i städerna under senare hälften av 1800-talet en ny verksamhet, som ofta anförtroddes åt barn.⁵⁰ De första försöken i Helsingfors att genom "gossar" kolportera tidningar bemöttes av allmänheten med misstro och stämplades som "utländskt skoj"; verksamheten ansågs vara i "högsta grad depraverande för ungdomen samt olämpligt att införa i vår fredliga stad". Efter de första motgångarna återupptogs försöket och utvecklades sedan enligt *Dagens Nyheter* på 1870-talet "till en formlig kapplöpning".⁵¹ Polemiken över detta distributionssätt fortsatte, och fördomarna mot lösnummerförsäljningen illustreras t.ex. av att tidningen *Finland* önskade framstå som mera respektabel i förhållande till den "gatulitteratur" som delades ut av "små pojkbysningar, särskildt om lördags- och stora hälgdagsaftnar".⁵² Trots att tidningsutdelningen och lösnummerförsäljningen ännu på 1880-talet kunde betraktas som ett arbete lika önskvärt för en yngling som vilket som helst annat,⁵³ väckte tidningskolportörernas uppförande i andra fall förgelse:

Alt oftare hör man ogillande anmärkningar göras emot det af tidningarna använda sättet att medels en mängd vilda, okynniga gossar kringdela tidningarna och bedriva lösnummerförsäljning å stadens gator. Man besvärar af de i alla möjliga tonarter skrikande barnen, hvilka ofta tiggande följa efter folk och härja att man må köpa deras tidningar. [...] Ungdomarna som nu syssla med tidningsutdelning och -försäljning blifva ingalunda genom ett sådant kringflackande i varandras sällskap uppfostrade till några goda medborgare. Därom vittna deras ofta oförskämda vildhet, fräcka tal och okynneslusta. Någon synnerlig inkomst af dem torde föräldrarna icke håller ha, att sluta af att de ständigt köpa hvetebröd och snask.⁵⁴

Lösnummerförsäljningen på gator och torg var inte föremål för enbart allmänhetens kritik. I skolinspektorn Adolf von Bonsdorffs ögon var fabriksarbetet visserligen skadligt för hälsan, medan arbete som försiggick på gatan var ett

⁵⁰ Päiviö Tommila, *Suomen lehdistön historia I. Sanomalehistön vaiheet vuoteen 1905* (Kuopio 1988), s. 234. Päivälehti 13.10.1890.

⁵¹ *Dagens Nyheter* 25.6.1878.

⁵² *Folkvännen* 25.2.1886. *Folkvännen* försvarade sig mot ett dylikt angrepp från tidningen *Finland* hänvisande till att lösnummerförsäljningen av tidningar genom kolportörer i Helsingfors och i "den bildade världen, särskildt i världstaden Paris" redan var så allmän att ingen längre fann något klandervärt i detta.

⁵³ Georg Asp, *Exposition d'hygiène de l'enfance. Grand-Duché de Finlande, Ville de Helsingfors. Quelques notices sur l'hygiène de l'enfance à Helsingfors* (Paris 1887), s. 10.

⁵⁴ *Typografbladet* 1893, s. 85–86.

Telegrafpojkar utanför Hufvudstadsbladets kontor 1914. Foto: I. Timiriasew. (Helsingfors stadsmuseum)

större hot mot sedligheten. Gatuhandeln kunde inte betraktas som arbete i egentlig bemärkelse, utan det var snarare fråga om ”en skola i bristande vård och dåliga vanor”. Att minderåriga förtjänade pengar utan vuxen ledning och utan fysisk ansträngning var oönskvärt, i synnerhet som det skedde i en miljö där barnen såg och hörde mycket sådant som inverkade fördärvande på moralen. Gatulivet bidrog till en förvildning av språk och gester, gatubarnens utveckling och deras anammande av vuxna intressen skedde i onaturligt snabb takt o.s.v. Därtill förlorade barnen sin respekt för skolan och hemmet. Föräldrarna miste greppet om barnen som lärde sig att gå sina egna vägar och slösa pengar på onyttiga nöjen. Den största faran bestod enligt von Bonsdorff i att barnen fattade tycke för vagabondlivet och utvecklade ett förakt för organiserat arbete.⁵⁵

För liknande tankegångar stod pedagogen S. S. Salmensaari, som i *Poikakäsymys* (1921) bland orsaker till den växande ungdomsbrottsligheten betonar

⁵⁵ Adolf von Bonsdorff, *Lastensuojelu ja sen historiallinen kehitys* (Helsinki 1923), s. 76–78.

den osunda stadsmiljön och barnens tidiga förtjänstarbete. Stadslivet inverkade enligt Salmensaari försvagande på den "sedliga motståndskraften", stadsmiljön var allmänt farlig för barnets kroppsliga och själsliga utveckling, staden stimulerade fantasin alltför ensidigt samt lockade den unga till "självsvåldigt och lastbart liv". I denna miljö skickades barn för att arbeta i en ålder då de var särskilt mottagliga för intryck och fördärvades under inflytande av äldre auktoriteter. Genom sina penningförtjänster når barnet alltför tidigt en oberoende självständighet och blir svårhanterlig ("vaikeasti ohjattava"), skriver Salmensaari.⁵⁶ Dylika föreställningar var förstas bekanta från de europeiska storstäderna, där problematiken var känd sedan länge. Man frågade sig om de förvildade gatubarnen var barn i egentlig (romantisk) mening, eller om de hade förvildats till den grad att de förlorat egenskaper som stod i centrum för ett sentimentalt barndomsideal. I de fattiga barnens ansikten syntes inga spår av barnlig oskuld och godhet, i stället framstod barnen hotande genom sina grova ansiktsdrag och vuxna sätt.⁵⁷

För stadsbarnen själva var tidningsutdelningen en del av den brokiga vardagen, som enligt skräddarsonen Hugo Väinö Hietanens hägkomster från 1890-talets Helsingfors omfattade allt från inhandlande av föregående dagens bakelser på vägen till skolan, till pojkstreck av olika slag och slagsmål med "de svensktalande" vid Svenska Teatern. Arbeta började Hietanen i 7-års åldern då han parallellt med skolgången delade ut *Työmies*. Tillsammans med sin sin syster hörde han till de otaliga lösnummerförsäljare man på den tiden kunde beskåda i varje gathörn.⁵⁸ Toini Wälläri som delade ut *Helsingin Sanomat* varje morgon innan skolan började och *Työmies* på eftermiddagen efter skolan, berättar att man gjorde skillnad på utdelningen till prenumeranter och lösnummerförsäljningen:

Äiti tykkäsi, että jakaminen on kunnan työtä. Mutta jos meni huutamaan kadulle niin kuin helsinkiläiset pojat huusivat että "Hufvudstadsbladet, Helsingin Sanomat". Meidän äiti tykkäsi että se ei ole työläisten työtä, mutta jos meni ja jakoi sanomalehtä ja pisti ovesta ja luukusta sisään.⁵⁹

⁵⁶ S. S. Salmensaari, *Poikakypsyys. Kokemuksia ja poimintoja kasvatusalalta*. Sivistys ja tiede (Jyväskylä 1921), s. 114–115, 121–122. Undersökningen grundar sig till stor del på samtida engelsk och tysk forskning, i synnerhet Stanley Halls *Adolescence*.

⁵⁷ Hugh Cunningham, *The Children of the Poor. Representations of Childhood since the seventeenth century* (Oxford 1991), s. 110–111.

⁵⁸ 20:41/69 (Hietanen) Kommittén för arbetartraditionen, Arbetararkivet.

⁵⁹ Ibid. 171:541/19 Wälläri skaffade extra inkomster genom att leda blinda för 6 mk i månaden.

Skolmyndigheterna framhävde för sin del den menliga verkan på i synnerhet moralen som associerades med tidningsutdelandet och gatuhandeln: "En lärare anmärker, att alla de elever som syssla med tidningsförsäljning hafva mer eller mindre dåligt uppförande. Tobaksrökning och grofva ord äro vanliga bland dem. [...] Om en gosse nämnes, att arbetet icke invärkadt menligt på hans hälsa, men på hans uppförande. [...] En lärare finner, att de elever som ströfva omkring på gator och torg blifva mycket emottagliga för alla dåliga, utifrån kommande inflytelser och äro svåra att i skolan hålla i styr". Dylka åsikter, samt iakttagelser om elever som på grund av överansträngning somnade på skolbänken och som av allt springande på gatan i dåliga kläder i kombination med dålig näring ådragit sig diverse sjukdomar, förmedlades av lärarna som beklagade det halvhjärtade deltagandet i skolarbetet.⁶⁰

Trots att det redan tidigt riktades kritik mot tidningsutdelningen och -försäljningen, gjordes inga nämnvärda försök att begränsa verksamheten före 1910-talet. Att fenomenet påkallade uppmärksamhet och reglering ansåg man t.ex. i *Hufvudstadsbladet* 1881. Det ansågs rimligt att unga pojkar användes till försäljning av lösnummer några timmar per dag, men "att denna sysselsättning är nyttig och helsosam för dessa löpande ungdomar är det väl ingen som vill påstå". Och

använder man härtill verkligt minderårige, som på senare tid just wisat sig wara händelsen, så blir deras gatusprång, utewaro om qwällarna och allt hwad de här se och höra, till menligt förderf för dessa knappt ur barnkammaren komna "postiljoner". Hwad som särskildt bör observeras, är den dåliga och trasiga beklädnad, hwaruti åtminstone en del tidningsutropare och försäljare presentera sig.⁶¹

Dylka påminnelser om stadens farlighet för outvecklade sinnen var återkommande i pressen kring sekelskiftet. Ändå dröjde det till 1913 innan man försökte begränsa utdelandet och lösnummerförsäljningen. Då var det arbetar-tidningen *Työmies* som på initiativ av Tölö arbetarförening beslöt att inte tillåta under 13-åriga barn som tidningsutdelare.⁶² Initiativet åsyftade en allmän förbättring av tidningspojknas och -flickornas ställning, men *Työ-*

⁶⁰ G. R. Snellman, *Undersökning af folkskolebarnens i Helsingfors, Åbo, Tammefors och Viborg arbete utom skolan*. Arbetsstatistik V (Helsingfors 1908), s. 43–44.

⁶¹ *Hufvudstadsbladet* 15.9.1881.

⁶² *Työmies*, toimituksen papereita, vuosikerron mukset, 12.4., 19.4. och 27.4.1913: "[...] että tästedes ei alle 13 vuotiaita tyttöjä eikä poikia lehdien kantamiseen otettaisi." Arbetararkivet.

mies ville ändå inte göra något bindande beslut angående t.ex. utdelarnas löner, utan dessa betalades fortsättningsvis enligt vad resurserna tillät.

Bilden av de arbetande barnen

Inte minst genom uppkomsten av särskilda arbetarkvarter i stadens utkanter som motpoler till de lyckligare lottades Citykvarter i centrum, antog Helsingfors arbetarklass skarpare konturer i slutet av 1800-talet. Också arbetarungdomen blev en samhällsklass för sig, för vilken hälsospecialister, pedagoger och filantroper visade ett stort intresse. I tidningarna dryftades gatpojkar-nas – det var ju övervägande just pojkar det var fråga om – ställning och framtid. Påfallande var den stora variationen i de olika presentationerna av och kritiken mot ”pojkliver”, vilket reflekterar 1800-talets vacklande inställning till barndomen, i synnerhet arbetarbarndomen. Inte sällan uttrycktes en rädsla för – och ett moraliskt fördömande av – arbetarbarnen och arbetarungdomen vars oroliga livsstil och rebelliska anda man fruktade. Parallellt med denna bild existerade en av romanlitteraturen inspirerad glorifierande syn på den unga vagabonden från t.ex. Victor Hugos *Samhällets olycksbarn*, en romantisk konstruktion av storstadens olydiga barn/unga som röker, dricker och svär. Denna urtyp av gatpojken som lever vid barndomens yttersta gränser och avvisar familjens och arbetets trälldom gör Michel Foucault till en symbol för folklig laglöshet i *Övervakning och straff*. Det trettonåriga bostads- och familjelösa barnet, anklagat för lösdriveri och dömt till två års uppfostringsanstalt lever enligt följande principer: ”avsaknaden av bostad är lika med ett fritt vagabondliv, avsaknaden av husbonde är lika med oberoende, avsaknaden av arbete är lika med frihet och avsaknaden av tidschema är lika med ett till brädden fyllt liv – dag som natt.”⁶³ Gatpojken motpol är ”den goda lärlingen” med en ordentlig anställning och en av husbonden bestämd regelbunden tidsanvändning.

Bilden av de på gatorna arbetande barnen växlade också i Helsingforspressen mellan romantiserade skildringar av livet på gatan, med tyngdpunkten på pittoreska beskrivningar av pojkstreck o.dyl., moraliserande inlägg som tog fasta på barnens brottslighet och det samhällshotande i deras levnadssätt,

⁶³ Om denna diskussion se Michelle Perrot, *Worker Youth: From the Workshop to the Factory*, Giovanni Levi & Jean-Claude Schmidt (eds.), *A History of Young People in the West II* (London 1997), s. 67–69 och Michel Foucault, *Övervakning och straff* (Lund 1987), s. 336–340.

samt beskrivningar som var sentimentalt sympatiserande med gatubarnens hårda villkor. Ur respektive synvinkel porträtterades barnen lekande, snattande, springande omkring på gatorna utsvultna och barfota o.s.v., medan det för barnen själva ju alltsomoftast helt enkelt var fråga om att fördriva tiden eller tjäna pengar. Om hur barnens tid fördelades mellan lek och ett med ansvar förbundet arbete skrevs under rubriken ”Om pojkstreck” i *Helsingfors Dagblad* på 1880-talet. I pittoresk ton tecknas en bild av barnens varierande arbeten som grupperades i ett slags social hierarki. Den högsta pinnen ”på pojksamhällsskalans steg” intogs av ”stadspost-, tidnings- och omnibuspoj-karna”, vilka innehade en social ställning som gav dem en viss värdighet i de jämnårigas ögon. Med den sociala upphöjelsen följde ansvar gentemot det allmänna, vilket var liktydigt med en förlust av ”den gyllene friheten”. Tidningspoj-karna ”kunna nog i förbifarten smita sig till ett eller annat parti knapp, men konduktörspoj-karna hafva sjelfmant sålt sin naturliga knappelsrätt för ett wackert livré och en upphöjd samhällsställning”.⁶⁴

Vanligare var emellertid att barnens onyttiga gatusysslor – och det vagabondliv, den grovhet och brottslighet som därmed associerades allteftersom fenomenet spred sig – uppfattades som ett allvarligt samhällsproblem och motarbetades på olika sätt. I första hand skedde detta genom en växande barnvård av såväl filantropisk som kommunal natur. I Helsingfors fanns vid ingången till 1900-talet en kommunal uppfostringsnämnd samt diverse former av privat välgörenhetsverksamhet för barn. Den äldsta och mest omfattande bland de sistnämnda var Föreningen för värlösa barns uppfostran som upprätthöll asyler, uppfostringsanstalter, skyddshem, hemskolor m.m. Till övriga privata verksamhetsformer hörde barnkrubbor, folkbarnträdgårdar, arbetshus för barn, skolkolonier, stadsmissionens trädgårdsverksamhet, ordnade utflykter för fattiga barn m.m.⁶⁵ Eftersom det onda i allmänhet likställdes med livet i staden, söktes botemedel bland annat i de nämnda skolkolonierna vilka bedrevs på landsbygden. Barnen skulle komma i kontakt med den friska och välgörande naturen i s.k. sommarkolonier eller genom att stadsbarn i uppväxtålder medelst utackordering erbjöds möjlighet till sommarvistelser på landet. ”En så beskaffad sommarvistelse har onekligen äfven en sedlig betydelse, direkt därigenom, att arbetet samt öfriga sysselsättningar

⁶⁴ *Helsingfors Dagblad* 27.4.1888.

⁶⁵ En beskrivning av dessa i Kommittébetänkande 1905:9a (om skyddsuppfostran), s. 69–79. Se också *Tidskrift för folkskolan* 1915, s. 317–320, 324–334.

ordnas enligt pedagogiska grundsatser, och indirekt genom att barnen, isynnerhet gossarna, sålunda skyddas mot de skadliga följder sysslolösheten och gatulifvet medföra." Helsingfors stad hade sommaren 1908 tio sommarkolonier som underhöll 302 barn.⁶⁶ Samtidigt som man kunde "få stärka sin helsa i den friska landsbygden" var det inte meningen att barnen "skola hängifva sig åt fullkomlig sysslolöshet, utan är det tvärtom önskvärdt att de få deltaga i sysslorna såsom höbergning, fiske, bärplockning, trädgårdsarbeten m.m."⁶⁷ Att de arbeten barnen utförde på landet inte alltid motsvarade den idylliska bilden man hade av verksamheten ansåg t.ex. socialdemokraten Hilja Pärssinen som kritiserade sommarkolonierna för ett maskerat utnyttjande av barnens arbetskraft.⁶⁸

Den stora variationen i bilden av de på gatorna arbetande huvudstadsbarnen kan kanske tillskrivas de spänningar som länge rådde mellan den borgerliga familjekänslans romantiska barnsyn och de mindre bemedlade barnens verklighet, en spänning som Bo Lönnqvist i verket *Ting, Rum och Barn* sammanfattar så här: "Processen, då de båda barnsynerna – barn som produktivkraft och barn som lekande, kreativa varelser – alternerar med varandra, lever parallellt eller konkurrerar, är av lång tidsutdräkt."⁶⁹ Om ett möte mellan de skilda världarna borgerlig barndom och arbetarbarndom handlar Immi Helléns ungdomsroman *Aune* (1896), där huvudpersonen Aune tillsammans med sin syster fattar ett filantropiskt intresse för den fattige tidningspojken Lauri, som varje morgon i klapprande träskor gör sig hörd i trappuppgången. Det bärande temat är Aunes medlidande för Lauri, som på grund av arbetet går miste om den "naturliga" sorglösa barndomen.

Mellan arbete och skola

I längden var givetvis skolan viktigare än filantropins och den kommunala socialvårdens anspråk på omhändertagandet av barnens uppfostran. Under hela den diskussion som fördes kring barnarbetets begränsande under slutet

⁶⁶ Utackorderingssystemet hade på initiativ av Helsingfors lärare fungerat sedan 1895. Förutom fattiga och sjuka barn avsåg sommarkolonierna att rädda barn "från det fördärvbringande gatulivet i huvudstaden". *Tidskrift för folkskolan* 1915, s. 229–230.

⁶⁷ *Helsingfors Dagblad* 27.4.1888.

⁶⁸ Hilja Pärssinen, *Mitä tulisi etenkin kuntain tehdä varattomain äitien ja lasten hyväksi? Kirjasia työläislasten äideille* VI (Helsinki 1913), s. 47.

⁶⁹ Bo Lönnqvist, *Ting, Rum och Barn*. Kansatieteellinen arkisto 38 (Helsingfors 1992), s. 279.

av 1800-talet var man ense om att skolarbetet skulle ersätta arbetets roll i uppfostran också när det gällde de lägre samhällsklassernas barn. Tidsmässigt sammanföll diskussionen med folkskolans utbredning som i synnerhet i städerna var långthunnen på 1870-talet.⁷⁰ Meningsskiljaktigheter uppstod i frågan om när samhället var moget för samtliga barns skolgång. Under lantdagsdebatterna på 1860-talet och framöver uttrycktes åsikter som visserligen understödde strävandena att avlägsna barnen från fabriker, men som framhöll att industrin för närvarande befann sig i ett sådant utvecklingskede då man helt enkelt inte klarade sig utan den billiga arbetskraften.⁷¹ I och med införandet av begränsningar av barnarbetskraften i 1889 års arbetsskyddslag ansåg man sig dock kunna undvara den minderåriga arbetskraften, medan skolutvecklingen ännu släpade efter. Det faktum att perioden blev så lång i Finland mellan barnarbetets begränsande och läropliktens införande, vilket slutligen skedde först 1921, innebar att en stor kategori barn speciellt i huvudstaden försörjde sig med sporadiska arbeten som oftast utfördes på allmänna platser och drog till sig socialvårdens uppmärksamhet. För att bemöta följderna av att de minderårigas arbete begränsades, fick man ty sig till temporära lösningar; uppfostringsanstalterna, sommarkolonierna och arbetshusen för fattiga barn erbjöd barnen sysselsättning samt tog hand om "problemfallen".⁷²

För att inte överbelasta dessa nödlösningar och för att minimera skaran av sysslösa barn på gatorna, fästes uppmärksamhet vid en möjligast smidig övergång från skolbänken till yrkeslivet. Då en näringslagskommitté 1907 tog ställning till en eventuell höjning av åldersgränsen för arbete,⁷³ var det följaktligen i första hand skolans krav som beaktades. En pågående arbetsstatistisk undersökning visade att flertalet skolbarn utdimmiterades under det fjortonde levnadsåret, vilket gjorde 14 år till en lämplig åldersgräns med tanke på koordineringen av skolan och yrkesarbetet.

Att man företog en arbetsstatistisk undersökning om skolbarnens arbete vittnar redan i sig om hur viktigt det ansågs vara att arbetet inte inkräktade på

⁷⁰ Se Osmo Kivinen, *Koulutuksen järjestelmäkehitys. Peruskoulutus ja valtiollinen kouludoktriini Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla* (Turku 1988), s. 107–11.

⁷¹ Se *Protokoll fördt hos Högl. Ridderskapet och Adeln å Lantdagen i Helsingfors* år 1867, den 23 maj. Svårigheterna att under det expansiva skedet i industrins utveckling begränsa den efterfrågade minderåriga arbetskraften noterades också av Mickwitz, s. 11.

⁷² Mera om arbetshusen i Rahikainen, 'Ingen mat utan arbete'.

⁷³ Kommittébetänkande 17a/1907 (om arbetarskydd), s. 1–5.

skolans område. Dessutom ansågs det viktigt att skol- och yrkesarbetet koordinerades för att undvika att det uppstod några luckor i barnens tidsanvändning som kunde tillbringas i en onyttig sysslolöshet. Undersökningen sammanhängde med lärarnas yrkanden på att få till stånd förbud mot gatuhandeln, och med förberedelserna för en ny arbetarskyddslag.⁷⁴ Lärarnas bekymmer bestod i att städernas barn vid sidan av skolarbetet sysselsattes på annat håll, vilket förorsakade oregelbundenheter i skolgången. Skolmyndigheterna i Helsingfors hade redan på 1870-talet fäst uppmärksamhet vid att tidningsutdelningen som till stor del verkställdes av folkskolelever hade blivit ett hinder för en jämn skolgång.⁷⁵ Förutom tidningsutdelning upptogs skolbarnens tid av blomsterförsäljning och annan gatuhandel, en mångfald arbeten av varierande och ibland ovanligt slag: rättfångande, ledande av blinda över gatan m.m. Av de barn som gick i skola när den arbetsstatistiska undersökningen genomfördes, var 19 % av pojkarna och 9 % av flickorna vid sidan av skolarbetet sysselsatta i yrkesarbete utanför hemmet. Den lägre siffran för flickorna förklaras av att dessa skötte en hel del sysslor inom hemmet.⁷⁶ I förhållande till de övriga undersökta städerna (Åbo, Tammerfors och Viborg) var den sammanlagda procentuella andelen skolbarn i yrkesarbete störst i Helsingfors, sannolikt en följd av det faktum att det i den växande huvudstaden fanns ett större utbud av möjliga sysslor, inte minst tidningsförsäljning, jämfört med landets övriga städer. Enligt samma resonemang arbetade flickorna tagna enbart för sig mest i Tammerfors (textilindustri). Inte oväntat var den procentuella andelen barn i yrkesarbete större i de fall där fadern inte längre var i livet. Mindre tydligt var sambandet mellan barnens yrkesarbete och familjens storlek.⁷⁷

De barn som inte alls, eller mycket bristfälligt, gick i skola fick ofta stifta bekantskap med socialmyndigheterna. Problemfallen, enligt tidens vokabu-

⁷⁴ Snellman, *Undersökning af Folkskolebarnens i Helsingfors*, s. 1–9.

⁷⁵ Hilja Pärssinen, *Koulut ja köyhälistö* (Helsinki 1909), s. 23–25. Pärssinen vars primära bekymmer berörde arbetets hälsorisker och den bristande skolgången citerar en tysk undersökning om gatubarnens arbete. Om Helsingfors skolmyndigheter och gatuhandeln i Urho Somerkivi, *Helsingfors folkskolors historia* (Helsingfors 1979), s. 403.

⁷⁶ Det är svårt att fastställa huruvida hjälp i hemmet kan räknas som arbete i egentlig mening. Snellman skiljer dock mellan arbete i hemmet med eller utan angiven arbetstid. Vad gäller hemindustrin var de barn som i hemmen sysselsattes med dylikt arbete i de flesta fall utan särskild förtjänst.

⁷⁷ Snellman, *Undersökning af Folkskolebarnens i Helsingfors*, s. 32–33.

lär ”vanartiga och vanvårdade” barn, rekryterades av den år 1900 inrättade uppfostringsnämnden i Helsingfors ofta bland barn som vistades på gatorna i ”opassande” förvärvsarbete.⁷⁸ Den tidiga form av kommunal barnavård som uppfostringsnämnden representerade hade sina rötter i välgörenhetsverksamheten och gick i enlighet med filantropiska ideal samt tidens socialhygieniska tänkande ut på att isolera problemfallen för att undvika en spridning av det asociala beteendet, och i stället inlemma barnen i nätverk av gott inflytande. Till nämndens uppgifter hörde uttryckligen att motarbeta barnens användande i kroppsligt eller sedligt skadligt förvärvsarbete, och man tillsatte en särskild inspektör för övervakning av ”ledighetsbarnen” på gatorna.⁷⁹ Mötet mellan uppfostringsmyndigheterna och barnen kunde exempelvis gå till på följande sätt:

En 14-årig gosse från Esbo väckte uppfostringsnämndens intresse då han inte enbart försummade skolan, ”utan också förde ett kringstrykande lif på gator och gränder utan att på långa tider visa sig i hemmet.” Pojkens far var inte längre i livet och modern lämnades att på egen hand försörja fyra söner med oregelbundet arbete. Skolan försummade han p.g.a. ridningsutdelning, och saken blev inte bättre av att han var oärlig i yrket. Med en förfalskad rekvisitionsblankett lyfte han från *Hufvudsadsbladets* kontor 100 stycken *Hufvudstadsblad* och 100 stycken *Suometar* mer än överenskommet. Överloppsfortjänsten använde pojken på en resa till Viborg, till följd av vilken modern anmälde honom hos polisen. I polisjournalen beskrevs han som: ”Liten till växten, rundlätt ansigte, iklädd gråa halfylle kläder, stickad grå mössa med bruna bårder, högskaftade stöflar, utan paletå”. Några dagar senare hittades pojken bland ett zigenarsällskap i Djurgården och släpades hem.⁸⁰

Av fallet framgår den småbrottslighet som ibland – enligt polismyndigheterna så gott som alltid⁸¹ – ingick i gatuarbetet. Trenderna inom barnavården präglades av en betoning på preventiva åtgärder som strävade till ”en räddning af sådana barn, om hvilka, ehuru de icke gjort sig skyldiga till lagöfverträdelser, dock i följd af ådalagd vanart eller med hänsyn till yttre förhållanden, i hvilka de framlefdes, antages kunde, att de förr eller senare, skulle hem-

⁷⁸ von Bonsdorff, *Lastensuojelu ja sen historiallinen kehitys*, s. 77.

⁷⁹ Adolf von Bonsdorff, ’De vanlottades barn. Uppfostringsnämnden i Helsingfors, dens syfte och verksamhet’ i *Finsk Tidskrift* 1915, s. 13.

⁸⁰ Fb:1 Förmynderskapsärenden 1900–1913, Akt nr. 12 1902, Uppfostringsnämndens arkiv, HSA.

⁸¹ Panu Pulma, *Kerjuuluuvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa*, Panu Pulma & Oiva Turpeinen, *Suomen lastensuojelun historia* (Helsinki 1987), s. 117.

falla till brott och laster.”⁸² Vilka följder den preventiva synen på barnavårdens uppgifter kunde få belyses av ett fall där uppfostringsnämnden trots moderns protester övertog vården av ett barn vars äldre bror gjort sig skyldig till ett antal mindre brott. Motiveringen löd att det ”med afseende å det vanartiga lefnadssätt, hvarunder [familjens] öfriga barn förfallit” var sannolikt att också den yngsta ”ginge en likadan framtid till mötes”.⁸³

Med dylika problem och temporära lösningar kämpade man i det växande Helsingfors tills tiden var mogen för ett åtgärdande av gatuhandeln. Gatulivet upplevdes samhällshotande på grund av dess förvildande inverkan på barnen, på grund av gatuarbetets onyttighet med hänsyn till barnens yrkesutbildning och på grund av den faktiska brottsligheten en del av barnen stod för. Man fruktade att gatan uppfostrade barn som i framtiden skulle bidra till en ökning av stadens lösdrivare, prostituerade, hamnbusar, huliganer m.m..⁸⁴ ”Voidaan pitää tosiasiana, että niin sanottuja ’liigapoikia’ on meillä kasvanut entistään enemmän siitä pitäen, kuin työväensuojelulain määräykset lasten työajasta ovat päässeet valtaan”, anförde Finska arbetsgivareförbundet som argument mot en höjning av åldersgränsen för inträde i arbete.⁸⁵ Attityden skärptes till företeelser som tidigare betraktats som ”pojkestreck” och som nu tolkades som bevis på att arbetarbarnen var på väg mot en förbrytarbana. Samtidigt började man anse att barnen som vistades på gatan saknade egenskaper som hörde idealbarndomen till; de var alltför självständiga och oberoende av de vuxnas skydd och ledning. Den onaturliga stadsmiljön formade onaturliga barn. Trots den kraftiga kritiken mot gatulivet som hos barnen utvecklade för samhället önskvärda kvaliteter, nöjde man sig länge med att i stadens polisordning infoga bestämmelser mot att minderåriga sysslade med gatuhandel sent på kvällen och nattetid. Då frågan om skärpta ”förbud för minderåriga att idka handel och annat förvärv å gata”, även dagstid, på nytt behandlades i stadsfullmäktige 1917, skedde det på initiativ av ett antal lärare och präster. Ansträngningarna resulterade i att man bestämde att barn mellan 12 och 15 år som önskade bedriva gatuförsäljning av ett eller annat slag, av

⁸² Kommittébetänkande 1898/16 (om fångvården), s. 4.

⁸³ Fb:1 Förmynderskapsärenden 1900–1913, Akt nr. 20 1903, Uppfostringsnämndens arkiv, HSA.

⁸⁴ Benämningar som enligt Åström förekom i lyckligare lottade samtidas vokabulär om den talrika gruppen av hemlösa i Helsingfors. Å s t r ö m, *Stadssamhällets omdaning*, s. 247.

⁸⁵ ”Det är ett faktum att antalet s.k. ligapojkar vuxit hos oss sedan arbetsskyddslagens bestämmelser om barnens arbetstid trätt i kraft.” *Tjönantaja* 5/1907.

polismyndigheterna skulle anhålla om ett tillstånd som dessutom krävde målsmannens samtycke. Gatuhandeln fick inte bedrivas på egen hand, utan förutsatte att någon ”välkänd arbetsgivare eller något filantropiskt företag” åtog sig att organisera, leda och övervaka arbetet. Då skolfrågan (läroplikten) inte ännu var löst, påminde man om att förbuden skulle åtföljas av ”vittgående reformer på skol- och yrkesundervisningens område.”⁸⁶ Samma år tillsatte stadsfullmäktige en kommitté med uppgift att undersöka möjligheterna att genom kommunens försorg ordna ”yrkesarbete åt minderåriga under för dem lämpad arbetstid och uti för dem avpassade arbetsförhållanden.” Kommittén konstaterade att frågan om de minderårigas gatuhandel stod i nära samband med frågan om barnens förvärsarbete överlag, men att de minderårigas näringsidkande på gator och allmänna platser fallit i skuggan av det industriella barnarbetet, vilket medförde att sakens åtgärdande också hade fördröjts.⁸⁷

Det är betecknande att man länge nöjde sig med att införa bestämmelser om gatuhandeln i kommunala polisordningar, trots att ärendet även behandlades på högre nivå. Besviknen över lantdagens avböjande av skyddsåtgärder mot barns arbete på gator och allmänna platser, konstaterade Hilja Pärssinen:

Kun sitten tulee kysymys tällaisesta lasten toiminnasta meidän maassamme, niin sanotaan heti vastustajan taholta, että eiväthän Suomessa olot ole verrattavissa ulkomaiden oloihin. Mutta meilläkin on jo kaupunkeja, joissa kuitenkin esiintyy kaduilla ja yleisillä paikoilla suurkaupunkilaiselämää ja meilläkin esiintyy runsaasti tämänlaatuista ansiotyötä.⁸⁸

Av rädsla för att mer än nödvändigt begränsa den fria yrkesutövningen och för att inte förhindra barnens handelsverksamhet på landsbygden ”där minderåriga icke utsättas för de faror, som stadslivet framkallar”, lämnades frågan vilande i väntan på en allmän barnskyddslag som även skulle omfatta barnens arbete.⁸⁹ En dylik lag blev dock inte verklighet förrän 1936.

⁸⁶ Berättelse angående Helsingfors stads kommunalförvaltning 1917, s. 224–225.

⁸⁷ Se Helsingfors stadsfullmäktiges tryckta handlingar 12/1921.

⁸⁸ ”När det sedan blir fråga om en dylik verksamhet utförd av barn i vårt land, hävdar motståndarsidan genast att förhållandena i Finland ju inte går att jämföra med situationen i utlandet. Men också vi har redan städer där man på gator och allmänna platser kan beskåda storstadfenomen och även hos oss förekommer dylikt förvärsarbete i stor utsträckning.” *Valtiopiivär* 1913, pöytäkirjat I, s. 466.

⁸⁹ *Lantdagen* 1913, Handlingar V, motionsbetänkande nr. 11.

Ur österns skugga mot Europas centrum

Finlandsbilden i rysk och europeisk press

ESKO SALMINEN

”Finland är inte ’finlandiserat’ i den mening som man avser i Västeuropa. Finländarna har endast underkastat sig det nödvändiga och tiger klokt, vid behov tar de ’aspirin före förkyllningen’, såsom någon träffande karakteriserat självcensuren. Resultatet är att Finland har bevarat en blomstrande västerländsk demokrati”, sammanfattade den amerikanske historikern H. Peter Krosby i sin år 1978 utgivna bok *Kekkosen linja* (Kekkonens linje). Då boken utkom levde man ännu på Leonid Brezhnevs tid, då debatten om Finlands östrelationer gick het i väst.¹

Krosbys utgångspunkt var att de som talade om finlandisering såg Sovjetunionen som en permanent anfalls- och expansionshungrig stat och endast ytligt kände till Finlands historia och de finländsk-sovjetiska relationerna. Krosby kände å andra sidan förståelse för finlandiseringsbegreppets användare, vilka var bekymrade för Västeuropas säkerhet. Enligt Krosby ”följde Sovjetunionen med paranoid uppmärksamhet sin lilla granne Finlands förehavanden”; oliktränkande representerade morgondagens politik och olikatänkare framtidens ledare.²

Den förste som definierade termen finlandisering såsom underkastelse var professor Richard Löwenthal vid Freie Universität i Berlin i början av 1960-talet. Han använde visserligen inte ännu ordet Finnlandisierung. Olika varianter av termen odlades redan på 1950-talet i österrikisk press och därifrån spreds de till Västtyskland. Termen dök våren 1960 upp i förfinad

¹ Denna artikel baserar sig på min bok *Suomi-kuva Venäjän ja EU:n lehdissä 1990–2000* (Helsinki 2000).

² H. Peter Krosby, *Kekkosen linja* (Jyväskylä 1978), s. 218–251.

form i Österrike, där man varnade för Sovjetunionens strävanden att finlandisera (Finnisierung) Österrike.

Den innebörd professor Löwenthal gav begreppet finlandisering var att ryssarna ville skapa en europeisk kontinent som motsvarade Finlands utrikespolitiska modell, och detta kunde ske ifall Nato upplöstes och de amerikanska trupperna drogs bort från Europa. Senare avsågs med finlandisering att en stat förlorat sin utrikespolitiska suveränitet och sin förmåga att motstå Sovjetunionens inblandning i sina inre angelägenheter.

Först i slutet av 1960-talet blev termen bekant för västliga journalister, politiker och forskare. Begreppet populariserades genom Willy Brandts nya östpolitik, till vilken hörde uppgivandet av tanken på en förening av de bägge tyska staterna. Då skrev västpappen att bortdragandet av de amerikanska trupperna från Tyskland de facto skulle innebära det första steget på den väg som kunde leda till att en stor del av Västeuropa skulle finlandiseras redan på 1970-talet.

I bakgrunden fanns "avspänningen" i relationerna mellan öst och väst, inom vars hägn man fruktade att Sovjetunionen skulle splittra Atlantpakten. Västpappen använde sig i början av 1970-talet i ökad utsträckning av termen finlandisering. Visserligen fördömde Västtysklands utrikesminister Walter Scheel redan i maj 1970 hela begreppet som förnedrande och kränkande. Han meddelade att han tvärtom kände respekt för sådana länder som Finland, Österrike, Schweiz och Jugoslavien, vilka strävade efter att stå utanför stormakternas konflikter. Termen finlandisering användes ofta i nedvärderande bemärkelse om Finland och dess östpolitik, speciellt på 1970-talet, tills begreppet med tiden började föråldras och erhålla för Finland positiva nyanser, vilket president Urho Kekkonen och Finlands utrikesministerium hade eftersträvat.³

En skara statsvetare från Västeuropa och USA ville under 1970-talet ge begreppet finlandisering ett vetenskapligt värde. *Herman Kahn* vid Hudson Institute använde 1968 begreppet i en promemoria uppgjord för Förenta Staternas luftstridskrafter. Där talades om moralens uppluckring i Västeuropa under trycket från Sovjetunionens maktsträvanden, d.v.s. finlandisering. I väst fruktade man då särskilt Moskvas hegemoni och en samtidig finlandisering, inte så mycket Sovjetunionens väpnade intervention.

Finländarna var särskild förgrymmade över att det var just i de nordiska

³ Ibid.

– det gäller särskilt intelligentsian – inte i denna situation såg något oroande, emedan allting var ”bara vänskap”. Ur detta elände och från vsb:s, med Tarkkas ord, ”torparkontrakt” räddades Finland slutligen genom Sovjetunionens inre sammanbrott och upplösning 1991.

Negativ, positiv och neutral finlandisering

I denna uppsats granskas finlandiseringsdebatten och den därtill hörande pressens själv censur från ett perspektiv som utgår från Finlands yttre bild. Begreppet har i de undersökta ländernas tidningspress för Finlands del använts synnerligen negativt, men också i positiv och t.o.m. neutral betydelse på följande sätt:

Finlandisering eller att frivilligt underkasta sig – och själv införa egna restriktioner – Sovjetunionens/Rysslands herravälde har varit en för Finlandsbilden skadlig sak, en ful fläck på landets demokrati och samtidigt på dess yttre bild. Under det kalla krigets tid förekom termen i stor omfattning i olika länders medier under närmast 1960- och 1970-talet. Ordets användning minskade radikalt fr.o.m. början av 1990-talet och nästan upphörde i och med EU-tiden efter 1995. Från europeisk 2000-tals synpunkt sett förorsakade ”finlandiseringen” sist och slutligen inte så allvarliga skador på Finlandsbilden som man kanske har antagit. I europeisk press uppskattade man allmänt åren 1995–2000 att begreppet blivit historia och man hänvisade ofta till tidens positiva drag.

Med positiv finlandisering avsågs att Kekkonens stab gjorde nödvändigheten till en dygd. Av omständigheternas tvång, på grund av den av det geopolitiska läget föranledda ”finlandiseringen”, sågs förbrödringen med Moskva som någonting positivt. Begreppets användande i nedsättande betydelse har därvid ansetts innebära antingen en dålig kännedom om Finlands situation eller en höggersinnad tendens. Efter 1960-talet strävade man efter att aktivt utveckla en ”motpol” i form av ett positiv innehåll, vilket kunde tillföra det besvärliga begreppet en för Finlands östpolitik stödande betydelse.

Enligt Urho Kekkonens uppfattning innebar denna ”på främmande mark uppfunna term” de facto upprätthållande av goda relationer till Sovjetunionen. Den amerikanska utrikesdebattens centralgestalt och toppdiplomaten Georg F. Kennan förnekade helt – liksom många andra utländska iakttagare – att Finland 1974 skulle varit ”finlandiserat”, och framhöll att begreppet inte gjorde rättvisa åt Finlands situation. I positiv bemärkelse användes termen finlandisera av tidningarna när östblocket upplöstes i slutet av 1980-ta-

let. Avspänningen och finlandiseringsattityderna ansågs för sin del ha bidragit till östblockets sönderfall.

Finlandiseringen har i efterhand på 1990-talet även tilldelats ett ur finländsk synvinkel, neutralt innehåll. Härvid brukas begreppet – om möjligt – utan att man enkannerligen hänvisar till just Finland och finländsk politik; det avser blott en stormakts hegemonisträvanden för att underkuva ett litet grannland. Ett exempel på detta är en fransk tidningsartikel om hur Tibet "finlandiseras" under Kinas herravälde.⁵

Självcensuren, som ingick i finlandiseringen och som innebar pressens och i allmänhet mediernas överdrivna försiktighet i fråga om östpolitiken och tiggande om ömtåliga angelägenheter, t.ex. i Karelenfrågan, tog sig under det kalla krigets förlopp närmast två uttryck: i en genuin rädsla som bottnade i östpolitikens risker och hotet från Sovjetunionen/Ryssland samt i ett taktiskt tiggande, som utgick ifrån inrikes- och maktpolitiska motiv, och där självregleringen av det skrivna var ett vapen i det politiska maktspellet. Detta är kärnfrågan också med tanke på fortsatt forskning kring Kekkonen-tiden.

Användningen av ordet finlandisering i de inhemska tidningarna utlöste under kalla kriget ett slags "Pavlovsk reflex". Följden var klander från staten eller från Moskva, ibland ett officiellt genmäle i allmänhetens spalt och stämplande av användaren som en illasinnad fiende till Finland eller som en person med problemhäftade östrelationer. Även undersökning av begreppet finlandisering stämplades lätt som ett olämpligt ämne (bad subject), och man misstänkliggjorde ifrågavarande forskares politiska motiv.

I Erkki Karjalainens och Raija Valtas 1999 utkomna verk *Saksalaisten valtakunta* (Tyskarnas rike), konstateras att den hetaste finlandiseringsdebatten fördes på 1970-talet, då chefredaktören för *Die Welt*, Herbert Kremp skrev – liksom även britererna – att Kekkonen gick alltför långt i sin undfallenhetspolitik. Kremp jämförde Finlands Moskvarelationer på 1970-talet med storfurstendömetts ställning i tsarrysslands famntag.

På forskningens nivå betraktar man i Tyskland finlandiseringsfenomenet sålunda, att man i Helsingfors föll undan för Moskvans önskningar och anpassade sig till antagna sovjetåsikter. Forskaren Robert Schweitzer från Lübeck utgår ifrån att Finland, för att erhålla handelspolitiska fördelar, tving-

⁵ Analysen av begreppet "finlandisering" grundar sig på det sätt termen använts i den europeiska debatten, se Salminen, *Suomi-Venäjä ja EU:n lehdistössä*, bilagorna 1 och 2, s. 178–182.

ades glömma vissa politiska och journalistiska moralprinciper. Schweitzer godkänner Finlands taktik. Handelspolitiken tynger sålunda här ur helhets-synpunkt mer än några svårt realiserbara principer.⁶

Begreppet finlandisering har alltså i Tyskland fått ytterligare positiv innebörd. I stället för en negativ betydelse har det i EU-tider fått innebörd av ett jämbördigt samarbete mellan Finland och Ryssland. Ett gott exempel härpå är Matti Ahtisaaris och Viktor Tshernomyrdins välkända gemensamma ansträngningar för åstadkommandet av fred i Kosovo.

Gamla ekon från Finlands tid som ”västerns utpost” saknas emellertid inte helt i den offentliga tyska debatten. *Frankfurter Allgemeine Zeitung* rubricerade i juni 1998 sin i Helsingfors daterade ledande artikel: ”Vorposten in hohen Nord” (Utpost i högan nord). En utpost i dagens läge? frågas det i Karjalainens och Valtas bok. På denna fråga ger *FAZ*:s tolkning inget svar. Snarare rekommenderar artikelförfattaren Werner Adam något helt annat för Finland än gränsbevakarens uppgift. Genom att öka samarbetet österut borde Finland söka integrera Ryssland i Europas globala struktur. Denna uppgift passar väl in i Nordens nuvarande offentlighetsbild, den nordliga dimensionen.⁷

En generationsklyfta mellan forskarna

Finlandisering, som i värsta fall ansågs innebära ett förödmjukande ledband och en uppluckring av demokratin, har undersökts ur olika synvinklar. Det allra intressantaste i begreppet är, enligt Heikki Ylikangas, frågan om huruvida och i vilken utsträckning finlandiseringen var ett uttryck för en finländsk nationell särart, och ytterligare ett sådant uttryck som formades och mästrades av en enda person, Urho Kekkonen. Såsom i det föregående framgått, definierade Kekkonen själv begreppet positivt som en politik som sökte jämka politiska meningsskiljaktigheter med Sovjetunionen.

Finlandiseringen synes i framtiden dela forskarna i två läger. Enligt den äldre generationen kunde finlandiseringen ”dras upp med rötterna”. De yngre däremot anser att ansvarspersonerna i Finlands närhistoria borde utredas noggrant, och att man inte borde betrakta fenomenet från det perspektiv som öppnats genom myten om Kekkonens politiska succéhistoria. Enligt en arti-

⁶ Salminen, *Vaikeneva valtiomahti?* Erkki Karjalainen & Raija Valta, *Saksalaisten valtakunta* (Hämeenlinna 1999), s. 131.

⁷ Karjalainen & Valta.

kel i *Suomen Kuvalehti* (15/2000) har många av de dåvarande aktörerna, vilka samtidigt är dagens påverkare och makthavare, velat glömma sitt politiska förflutna och sina forna värderingar; "de finlandiserade undersöker finlandiseringen". Sålunda är det nationella självbedrägeriet fortfarande outrett och "bubblan", som rör landets neutralitet och Paasikivi-Kekkonen linjen, är alltså ospräckt.

"Generationsklyftan omfattar oundvikligt även den närhistoriska forskningen. Också i Finland framväxer en skara historieforskare vars inställning till landets efterkrigstida historia kraftigt skiljer sig från vad vi i dag läser och hör. Ett av de första symptomen på detta är Vesa Häkkinens och John Lagerbohms artikel 'Myten om en succéhistoria' i *Suomen Kuvalehti*", skrev *Helsingin Sanomat* i sin ledare den 19 april 2000 då tidningen bedömde den inhemska forskningen om finlandiseringen utgående från förenämnda artikel. Där placerades den finländska historieforskningen på de anklagades bänk som förskönare av snedvridenheten.

Enligt *Helsingin Sanomat* lyfter de unga forskarnas artikel fram de mest pinsamma frågorna ur det förflutna, vilka emellertid bör granskas fördömlöst. Av dessa frågor återgav *Helsingin Sanomat* de mest smärtsamma: Fick valet av president Kekkonen med en undantagslag 1973 Finland att alltmer te sig som en av Östeuropas vasaller? Nådde finlandiseringen en helt ny nivå i och med 1958-års nattfrost? Var behandlingen av de olikatänkande under Kekkonen-eran demokrati? Ville man inte förstå hur hemvävd finlandiseringen var och hur djupt ned i våra moraliska grundvalar den nådde?⁸

Enligt *Helsingin Sanomats* åsikt är förenämnda problemställningar färskas för historieforskarna, men de ger samtidigt en möjlighet att höra de aktörer vars görande och låtanden under 1960- och 1970-talet analyseras. Timo Vihavainen som tidigare kritiserat Rysslandsforskningen för historielöshet sade i januari 2000: "Till den moderna västerländska kulturen hör en väldig barlast marxism och kvasimarxistisk tankemässig benbildning, vilka utövar ett blytungt tryck på hjärnorna hos dagens generation". Hänvisningen kan också riktas till Finlands ledande massmedier och till universitetsforskningen.⁹

⁸ Vesa Häkkinen & John Lagerbohm, 'Myytti menestystarinasta', *Suomen Kuvalehti* 15/2000 och *Helsingin Sanomat* 19.4.2000, 'Haasteita lähihistoriassa' (led.).

⁹ Häkkinen & Lagerbohm. Timo Vihavainen, 'Viimeinen tuomio', *Parnasso* 1/2000.

Den inhemska finlandiseringsdebatten har närmast förts mellan två ytterligheter. I debatten har å ena sidan deltagit personer som anser att det kalla krigets period för Finland innebar en tid av nationell förnedring. I den andra ändan finns de analyser som försvarat "den verkliga fosterlandsvännen" Urho Kekkonen genom att fråga om Kekkonens tid med sina ställvis motbjudande drag ändå samtidigt var en makalös finländsk succéhistoria.

Enligt sisträmnda synsätt var finlandiseringen en skicklig realpolitik, som bäst tryggade landets nationella och framför allt ekonomiska och säkerhetspolitiska intressen. Finländarna kunde under det kalla kriget sälja sina produkter förmånligt i öst, men ändå bevara sina livsviktiga positioner inom västhandeln. Anhängarna av succéhistorien har medgivit att landet ibland nog också krälade i stoftet. På botten av denna grop befann man sig 1973. Men som kompensation för befläckandet av Finlandsbilden både hemma och utomlands erhöll man i varje fall en god ersättning ur handelns och säkerhetens synvinkel.

Men samhällsmoralens sammanbrott förmärktes dock på alla håll – i politiken, i finanslivet, inom forskningen, ja t.o.m. i kyrkan. Ett nytt "nationellt sätt att tänka" slog rot i samhället. Tigande och förvrängning av verkligheten ansågs helt passande med tanke på statens, massmedierna eller t.o.m. enskilda journalisters egna fördelar. Fosterländskheten var ett slags "ansvarsfullt janusansikte".

Akademiska tvister om finlandiseringen fördes dock redan före år 1991. Visserligen hade finländska olikatänkande, "dessa bydårar", knappast någon yttranderätt före Sovjetunionens sammanbrott. Debatten om finlandiseringen och själv censuren fördes emellertid på 1970-talet ut till en nordisk och ännu bredare internationell publik av den dåtida mest kända dissidenten och konstnären Carl-Gustav Lilius. Han skrev om finlandiseringen i både rikssvensk och nordisk press. En god tidsbild av krälandet i stoftet erbjuder den behandling som Lilius råkade ut för i boken *Finland – möjlighetens konst*, som utgavs 1983 av oslotidningen *Dagbladets* huvudredaktör Jahn Otto Johansen.

De finländska kritikerna av vsb-pakten, dessa "små, perifera kretsar", som var motståndare till Paasikivi-Kekkonen linjen, stämplades i Johansens bok som ultrakonservativa. Särskilt Carl-Gustav Lilius beskyldes för att ha underblåst myten om finlandiseringen på ett så vulgärt sätt, att den passade till den "primitiva bild" som fanns bland de stockkonservativa i Norge. Den norske huvudredaktören ansåg det föranlett att stämpla den internationellt

högt värderade Lilius som en urusel skribent, som endast åtnjöt en frihet förbehållen idioter.¹⁰

Det fjäskades för Ryssland redan på tsarens tid

Kekkonens lindansande mellan öst och väst under finlandiseringseran och hans samtidiga framgångar i östpolitiken är enligt Heikki Ylikangas tolkning inte den enda stora succén i Finlands historia, som varit resultatet av fjäskande för den ryska björnen.

En annan motsvarande epok inträffade, anser Ylikangas, under autonomins tid (1809–1917), då Finland tillhörde det ryska kejsardömet. Beviljandet av autonomi åt Finland gör inte i sig Finland till en succéhistoria, framhåller Ylikangas. "Finlandiseringens välsignelser" skall sökas på annat håll. Det autonoma Finland år 1809 var till hela sin kultur ett svenskt land. År 1917 var Finland emellertid redan till huvuddelar finskspråkigt – också kulturellt.¹¹

J. V. Snellman, Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen och många andra nationella stormän röjde väg för finskhetens framgång. I Ryssland var endel kretsar periodvis välvilligt inställda till finländarnas strävanden. Både Snellman och Yrjö-Koskinen kunde befrämja finskhetsrörelsens mål genom att stöda sig på den ryska regeringsmakten. Förbundet mellan fennomerna och den ryska regeringen påverkade för sin del även det finska språkets framgång.

Förhållandet mellan fennomerna och kejsarmakten påminner enligt Ylikangas mycket om relationerna mellan Kekkonens anhängare och sovjetledningen. I bägge fall skaffade sig stormakten först en lojal bundsförvant i Finland genom att gynna en part som var mer eller mindre utestängd från maktutövningens högsta trappsteg.

En motsvarighet anser dock Ylikangas att helt fattas: under autonomin koncentrerades makten inte hos en enda person såsom fallet var i det kalla krigets Finland. Ur fennomarnas krets steg ingen Kekkonen fram. Grundförutsättningen för finlandiseringens och samtidigt den pressfriheten fjättrande självcensuren är ju uttryckligen en stark president och en stormakt som granne. Fällan beseglades i Finland 1948–1991 av vsb-avtalet som var av "grundlagsnatur".

¹⁰ Jahn Otto Johansen, *Suomi – Mahdollisen taide* (Keuruu 1983), s. 208–215.

¹¹ Heikki Ylikangas, *Väkivallasta sanan valtaan* (Juva 1999), s. 346–358; jfr Salminen, *Vaikeneva valtiomahdi?*

Urho Kekkonen samtalar med Chrustjov och Bulganin under ett besök i Moskva i slutet av 1950-talet. (Otavas bildarkiv)

Finland som skyltfönster i sovjetpressen

Finland var välkänt i Sovjetunionen under det kalla krigets sista år. Finlandsbilden var mycket positiv, och lämpade sig som "ett skyltfönster" mot väst. De finländska journalistdelegationer som besökte Sovjetunionen på 1980-talet kunde ibland förvåna sig över att "man inte på officiell nivå talar eller skriver något kritiskt om oss". I de likriktade massmedierna sågs Finland i enlighet med den marxistisk-leninistiska propagandan som en vänskaplig vsb-granne. Dess enda rätta kurs bestämdes av en politik omfattande "gemensamma långvariga fördelar, fred, vänskap och samarbete".

Förutsättningarna för Sverige-bilden i Moskva var annorlunda. För relationerna med Sverige hade i Sovjetunionen reserverats en från Finland avvikande term "god grannpolitik". Det "neutrala" Sverige tillhörde Natos gråzon. Sverige hade dessutom i Finland en buffert mot öst. Kreml kunde inte utöva en diktatpolitik mot Sverige. Ilmari Susiluoto skrev i sin Lilla Karelenbok (*Pieni Karjalakirja*) – stödd på Juri Derjabin, pseudonymen Juri Komissarov – att principen var klar: "ett tillräckligt stort land behövde inte vara leninistiskt".¹²

Den positiva bilden i sovjetisk press under slutet av 1980-talet av det kapitalistiska Finland, som för ryssarna var ett surrogat för "det riktiga väst", fick sist och slutligen en mycket enkel förklaring. Det var närmast resultatet av en manipulation. Finland upplevdes positivt på samma sätt som Kuba eller DDR. Den felfria Finlandsbilden garanterades i sista hand av censurverket, Glavlit. Allt material som behandlade Finland hamnade under Moskvas förstöringsglas. Samtidigt avlägsnades, enligt Juri Derjabin, de artiklar som var kritiska mot Finland. Fullständigt hermetisk kunde censuren dock naturligtvis inte vara i ett så stort land.

På ekonomins och handelns område visste man i Sovjetunionen alltsedan 1940- och 1950-talets krigsskadestånd att Finlands tunga och medeltunga industri var av hög kvalitet. Senare blev finländska produkter som skodon, kläder och livsmedel välkända för sovjetmedborgarna även annorstädes än i Sovjet-Karelen eller i S:t Petersburg-området. Kännedomen om finländsk kultur var åter begränsad till de kretsar av sakkunniga, vilka i Ryssland satte värde på vår arkitektur, formgivning, musik och litteratur.¹³

Från och med åren 1987–89 har Ryssland blivit ett helt nytt marknadsområde. Från Ryssland har det direkt flödat exportvaror till olika delar av världen. Enligt en undersökning rörande marknaderna i S:t Petersburg som Näringslivets Delegation EVA offentliggjorde 1996 åtnjöt Finland vid sidan av Tyskland, USA, Japan, Italien och Frankrike "ett rätt stort anseende" i de ryska konsumenternas ögon. Invånarna i S:t Petersburg nämnde exempel på finländska produkter av hög kvalitet i följande ordning: livsmedel, kläder, sötsaker, arbetsredskap samt husgeråd och skodon. Finlands starka ställning i S:t

¹² Ilmari Susiluoto, *Venäjäns ekologisen kriisin anatomia. Venäjä ja rosvokapitalismin haaksirikko* (Helsinki 1999), s. 206.

¹³ Intervju med före ambassadören Jurij Derjabin 1999. Se också Handels- och Industriministeriets "Suomen kuva" -arbetsgrupp, betänkande 1987.

Petersburg grundar sig enligt EVA både på geografiska närhet och på historiska skäl samt även på de under senaste år ökade goda erfarenheterna av finländarna.

”Jag har besökt de nordiska länderna flera gånger. Alla har de sin egen politiska temperatur och sina egna problem. Svårast är situationen vid Norges kuster, ty transoceaniska militarister vill där lagra NATO:s kärnvapen och uppviglar ständigt norrmännen mot vårt land och skrämmer dem med sovjetfaran för att hemlighålla sin egen oförlätliga inblandning i de nordiska ländernas lugna liv. Även i Sverige, Danmark och t.o.m. på det idylliska Island finns krafter som motarbetar avspänningen. Desto mer betydelsefull och viktigare är då Finlands förnuftiga och lugna stämning”, sade den ivrige veteranförfattaren Jevgeni Dolmatovski i en för sin tid typisk ton i det år 1983 utgivna verket *Helsinki–Moskova. Kirjailijat kertovat* (Helsingfors–Moskva. Författarna berättar). Det var ämnat att vara ett lovord över det litterära samarbetet, utan någon som helst politisk bismak.¹⁴

I Dolmatovskis bok, liksom i tidningarnas text, var emellertid ryssarnas positiva Finlandsbild oåterkalleligt spikad vid det 1948 ingångna vsb-avtalet. Man kan inte överskatta detta avtals betydelse i de bilaterala relationerna, i ”bevarandet och förstärkandet av freden”. Ur Finlandsbildens synvinkel var dessutom den Store Oktoberledaren V. I. Lenins gärningar och verk överlägsna. Lenin omgavs ju redan före oktoberrevolutionen 1917 av sådana beundrade bolsjeviker som Hugo Jalava, Lydia Parviainen, Eino Rahja och Otto-Wille Kuusinen, med Dolmatovskis ord ”häpnadsväckande finländare”.¹⁵

Lenin och Finland var, särskilt under den värsta tiden av stagnation (ca 1978–1985), ett ”dyrbart tema” i sovjetoffentligheten – liksom också i den finländska – som skönmålades och fördjupades med alla ordkonstens regler. Även ESS-konferensen i Helsingfors 1975, som skulle försegla det efterkrigstida Europas gränser, blev för Kreml ett viktigt, men slutligen också ett bedrägligt propagandateama.

Ryssarnas positiva Finlandsbild fick de mest underliga drag och kom också till synes i västländernas massmedier. Lenin-kulten dyrkades bl.a. genom att man följde revolutionsledarens fotsteg på Helsingfors gator. För Finlandsbil-

¹⁴ Näringslivets Delegation (EVA) ’Suomi Pietarissa Pietari Suomessa’ -rapport 1993 och ’Pietarin kahdet kasvot’ -rapport 1996. *Helsinki–Moskova. Kirjailijat kertovat* (Helsinki 1983), s. 125–128.

¹⁵ *Helsinki–Moskova.*

dens del är det bra att minnas, att de västerländska filmproducenterna under kalla kriget använde sig av Helsingfors som antingen Moskva eller S:t Petersburg. Detta berodde givetvis på en ställvis likadan arkitektur.

Den i sovjetmedierna välvilliga och av socialistiska riter präglade Finlandsbilden var dock falsk och hade enligt västpappen smaken av en lögn, även om blott ett fåtal personer i Finland framförde detta i offentligheten. Kritiken förhindrades av både den officiella utrikespolitiken och den därmed sammanhängande självcensuren. I Finland började man tvärtom under 1970-talet i stor utsträckning anse sovjetliturgin sann t.ex. bland de intellektuella och i studentkretsar. Historieforskningen rörande denna period är för mediernas del ännu ojord.

I Sovjetunionen, som fortsatte sitt mäktiga liv ända till år 1991, förekom två sanningar: den av folket upplevda och den som massmedierna, t.ex. tidningar och tv skildrade. De levde parallellt, men påminde knappast alls om varandra. Sovjetmediernas trovärdighet var naturligtvis ifrågasatt redan före 1980-talets nya öppenhet, glasnost. Förfalskningarna och halvsanningarna tillhörde systemet i den utsträckning att lögnen – egentligen i hela östblocket – slutligen blev sanning.¹⁶

Bilden av Finland i sovjetmedierna efter andra världskriget reglerades av den positiva anda som vsb-avtalet medförde. Tack vare detta började man åter, efter de bittra krigsåren, se något gott i Finland, som tidigare benämnts "Adolf Hitlers uthålligaste allierade". I början av vsb-tiden på 1950-talet ingick dock i denna bild propagandistiska element av alldeles motsatt slag än under 1980-talet, då bilden av Finland i det i upplösning varande sovjetiska imperiet var odelat positiv.

Människosjärens ingenjörer

Sovjetpressens positiva, till den officiella utrikespolitiken och bilaterala handelns väl anpassade skrivelser om Finland på 1970-talet, hade ett ur den västerländska yttrandefrihetens synvinkel högt pris. Man vände sig i Finland vid att med skräckblandad respekt följa med artiklar i kommunistpartiets huvudorgan *Pravda* och i sovjetregeringens tidning *Izvestija*, samt kommentarer om Finland i övriga sovjetiska massmedier. Detta fortsatte in på 1980-talet.

Till detta hänförde sig, speciellt under kristidernas av "nattfrost" präglade

¹⁶ Reino Paasilinna, *Glasnost – mediapommi Neuvostoliitossa 1985–1991* (Tampere 1995), s. 80.

medieklimat, även de finländska kommunisttidningarnas "fascistfientliga" avslöjande skrivelser. *Tiedonantaja*, organ för FKP:s minoritetsfalang, åtnjöt efter sitt grundande, i slutet av 1960-talet en oförtjänt värdestegring. *Tiedonantaja* lästes i Finland som ett rättroget språkrör för Sovjetunionen. Men till och med centerns tidningar fabricerade avslöjande artiklar om avvikelser från vsb-avtalets smala väg eller om revanschistiska anhängare av Västtyskland.

Sovjetjournalisterna glömde i inget skede sitt ansvar som världsrevolutionens budbärare och "människosjälens ingenjörer". I slutet av Stalins epok i början av 1950-talet skrev man om Finland på ett sätt som påminde om krigsårens propaganda. Dessa skrivelser var långt ifrån verkligheten. Finlands utrikesministerium funderade ännu på 1950-talet huruvida det överhuvudtaget var värt att inbjuda ryska journalister på besök, ty sovjetpressen publicerade aldrig rent beskrivande referat från utlandet. Icke-socialistiska stater betraktades alltid genom marxistiskt-leninistiska glasögon – ett drag som i form av den s.k. "kritiska journalisemen" ännu på 1980-talet levde inom den finländska massmedieforskningen.

Ett gott exempel på hur det "grävdes i bakgårdarnas soptunnor" erbjuder den artikel en av UM i februari 1953 till Finland inbjuden tidningsmannadelegation skrev i fackförbundsorganet *Trud* och senare en artikel av samma hand i *Ogonjok*. I dessa hade, som stöd för delegationens förhandsuppfattning, Finlandsbilden försetts med en stor portion överdriven fattigdom och elände. I texterna betonades den i kapitalistiska länder som Finland rådande arbetslösheten, vilken för länge sedan rensats bort i Sovjetunionen, som ju befann sig på en mycket högre nivå. Arbetet i Finland låg enligt *Ogonjok* på en primitiv nivå, ifall det överhuvudtaget stod till buds. Finland var också tekniskt sett oerhört primitivt jämfört med Sovjetunionen; i sistnämnda land fanns "allehanda maskiner". Finländarnas naturliga fallenhet för melankoli fick också sin förklaring. Den berodde på den tunga kampen för överlevnad i de kapitalistiska länderna, på det ständiga bekymret över varifrån man skulle få sitt dagliga bröd.¹⁷

Efter att det internationella tövädret i mitten av 1950-talet, den s.k. Genève-andan hade upphört, inledde *Pravda* och *Izvestija* – provocerade av sina finländska anhängare – under den s.k. nattfrost 1958 och notkrisen 1961 ett brett anfall mot Finlands utrikespolitik. Tidningarna, stödda av Moskva-

¹⁷ Pekka Lähteenkorva & Jussi Pekkarinen, 'Neuvostonäkemys Suomesta 1953', *Kanava* 6/1999.

radion, riktade hård kritik mot Väinö Tanners anhängare och mot högern. Dessa hade enligt Moskva redan länge fört en kampanj mot vsb-avtalet och de goda relationerna mellan Finland och Sovjetunionen. Moskva klargjorde i hårda ordalag vilken det till Sovjetunionens intressessfär hörande Finlands ställning var mellan öst och väst.

Den heta tidningsdebatten sammanhängde med en inre maktkamp i Finland mellan de borgerliga och vänstern och framför allt med Urho Kekkonens ställning som president. Nattfrostén 1958 utvisade att Sovjetunionen för första gången på ett avgörande sätt kunde påverka den finländska regeringens sammansättning. I västpappen väckte närmast det faktum uppmärksamhet att Kekkonens motståndare under den s.k. notkrisen 1961 fälldes med stöd från Moskva. I västliga massmedier blev debatten om "finlandiseringen", i betydelsen demokratins söndervittring, allt allmännare och man tyckte sig se att Finland gled in under Moskvas fjärrstyrning och blev Kremls vakthund.

Sovjettidningarnas Finlandsbild blev så småningom mera positiv under "avspännings tid" på 1970-talet. Vid samma tid utgick Urho Kekkonen som segrare i sitt med kvarnbrev förda krig mot den finländska pressen. Sovjetkritiska "nålstyngsartiklar" riktade mot kommunisterna blev sällsyntare. Också Moskva började bli tillfreds med det finländska offentliga ordet i slutet av 1970-talet. Visserligen förekom det enligt Moskvas uppfattning fortfarande kritik av det kommunistiska systemet eller vad Kekkonen kallade "parasitkok" (loiskiehuntaa) ända fram till Sovjetimperiets sönderfall.¹⁸

Vän och fiende under historiens gång

Rysslands, Sveriges och Finlands gemensamma, krigiska historia har sedan urminnes tider präglat ländernas inbördes relationer. De under nästan varje generation rasande krigerna har avspeglat sig i rysk litteratur och press. Ryssland och Sverige, och senare Sovjetunionen och Finland, har utkämpat flera krig om äganderätten till Karelen och den finska östgränsens ideliga förskjutning har utgjort ett viktigt element för utformandet av bilden av grannen.

Ur historiskt perspektiv har de ryska tidningarnas Finlandsbild varit föremål för ständiga förändringar. Tonen har ibland snabbt ändrats i Moskva/S:t Petersburg. Skriverierna om Finland i rysk litteratur och press har avspeglat ländernas relationer och rådande politiska konjunkture. Förändringarna har

¹⁸ Salminen, *Vaikeneva valtiomahti?*, s. 266–270.

varit omstörtande under exempelvis 1900-talet, från totalt krigstillstånd till vänskap under töväder och avspänning.

De ryska bolsjevikernas idealiserande bild av revolutionen i Finland och medborgarkriget 1918 förändrades snabbt då man i S:t Petersburg fick vetskap om de grymheter och terrorhandlingar som riktats mot ryska undersåtar. Våren 1918 betonades ännu i de ryska tidningarna att Finland var civiliserat och vän av ordning. Massterrorn kombinerades med det vita Finland, och bilden förstärktes senare genom den av finländarna företagna fjärrkareliska expeditionen. Från dessa skrivelser ledde en rät linje till 1930-talets "lappofascistiska" beskrivningar och till de ryska tidningarnas krigspropaganda som föregick vinterkriget och i vilken man krävde att "Tanners och Manerheims anhang" skulle förintas.¹⁹

Det självständiga Finland betraktades av Sovjetunionen som en osjälvständig vasall, först till Tyskland och sedan till övriga västmakter. I dessa, liksom i många andra aktuella frågor, tjänade Finlands egen press som ryssarnas mest centrala kunskapskälla. Så var också senare fallet, t.ex. under det kalla krigets år 1945–1991. Då man granskar de viktigaste verksamhetsprinciperna för sovjettidningarnas Finlandsbild i början av 1920-talet, stärks uppfattningen att tidningarna ännu i det skedet saknade enhetlig kontroll och styrning. I Moskva och Leningrad kunde det förekomma helt egna accentueringar. Några har man vad Rysslands nya press anbelangar återvänt till utgångspunkten. Man har med skäl frågat vilken S:t Petersburgpressens bild är av Finland, och vilken Moskva-mediernas är 2000?²⁰

Under 1800-talet, tsarens och romantikens tid, betraktade man storfurstendömet Finland som ett exotiskt tillskott i tsarens imperium. I öster beundrade man Finlands sjöar, hav, granitklippor och övriga natur. I Ryssland såg man Finlands folk som tyst och arbetsamt, men också försett med magiska drag, företrätt av häxor och schamaner. Det schamanistiska ryktet härsammade efter 1835 i både öst och väst från Kalevala och den kunskap som den finska folkdiktningen meddelade.

De finländare som verkat i Ryssland och ibland nått höga poster därstädes har alltid utgjort ett eget kapitel i Finlandsbild. Kända är bl.a. de stamfrän-

¹⁹ Timo Vihavainen, *Suomi Neuvostolehdistössä 1918–1920* (Vammala 1988), s. 219–227.

²⁰ Se t.ex. Max Jakobson, *Suomi Venäjän naapurina 2000-luvulla. Venäjä ja Suomi 2000-luvulla* (Helsinki 1993).

der från Viborgs län och Ingermanland som var bosatta nära S:t Petersburg och färdades till staden på handelsbesök eller för att söka arbete. Dessa finska ursprungliga invånare har ryssarna alltid ansett pålitliga och strävsamma, men också sett dem som lägrestående "tshuner" liksom även esterna. Tshuna, tshontsy, d.v.s. finnar (och ester), var för ryssarna "ett enkelt och rått folk". Tshuna motsvarar känslomässigt ordet ryse (fi. ryssä), vilket under det kalla kriget var tabubelagt i de finländska tidningarna. I Ryssland har man ansett att också Polen och de övriga baltiska länderna är underutvecklade.²¹

Bilden av en typisk finländare har t.ex. i S:t Petersburg/Leningrad varit ganska oförändrad under de senaste decennierna. Olika befolkningsgrupper, liksom pressen, har uppfattat finländaren på ungefär samma sätt. Bilden har formats av tre olika faktorer: yttre väsen, inställning till arbete och livet i allmänhet samt uppförande utomlands. På den första punkten är typiska definitioner lång, ljushårig, tjock, tystlåten, på den andra arbetsam, stark husbonde, familjecentrerad, men på den tredje punkten ofta negativa karaktärsdrag: suput, lat, stolt.

Invånarna i S:t Petersburg är till den grad bekanta med finländarna, att de ibland skämtsamt kallar dessa "välklädda" ryssar, d.v.s. likadana som de själva gärna skulle vara. Också de finländska affärs- och handelsmännens verksamhet står invånarna nära. Bland vanliga människor ingår som ett överlägset element bilden av finländaren karaktärsdraget arbetsam. Först därefter kommer attribut som systematisk, saklig, omsorgsfull och lugn.

Ryska psykologer som undersökt skolelevers syn på finländarna har inte funnit några entydiga särdrag som uttryckligen skulle definiera bilden som finländsk. Den innehåller många av de drag som tillskrivits tyskar, västeuropeer eller i allmänhet "nordeuropeiska människor". För att finländarna skall profilera sig positivt fordras mera sakkännande tidningsartiklar och tv-program om Finlands ekonomi och offentliga samt privata förbindelser med Ryssland.²²

I det nya Rysslands litteratur och press har på 1990-talet alla tolkningar rörande utlandet varit nyansrikare än under den enhetliga kommunistiska ideologins tid. Också beskrivningarna av Finland varierar kraftigt.

Finländarnas genarv har försvagats, ty alla är på ett eller annat sätt släkt med varandra och av den anledningen är vissa sjukdomar allmänna. Det finns inga vackra hus i Finland, inget

²¹ Susiloto, s. 104–108; jfr förenämnda EVA-rapporter från 1993 och 1996.

²² Förenämnda EVA-rapporter 1993 och 1996; Susiloto, s. 217–221.

vackert porslin och man odlar inte blommor på gårdarna. Myterna om den unika finska designen, kvaliteten och effektiviteten raserades då Sovjetunionen upphörde med clearing-handeln. [...] Finlands industri har ett föråldrat produktionsmaskineri och produkturval.

En dylik text förekom i den år 1996 på ryska utgivna boken *Finlandija s Rossije i bez* (Finland med och utan Ryssland). Som författare till boken, som tryckts i Minsk i Vitryssland, uppges Valentin Nikolsson. Han granskar finländarna ur den ryska stadsintelligentsians synvinkel på ett förkrossande sätt och hänvisar också till ett franskt omdöme. Enligt den ryska boken är finländarna landsbor och betecknande för deras kultur är enkelhet och avsaknad av förfining.

Friare vindar redan på 1980-talet

Frukten för Sovjetunionen begynte småningom förlora sin kraft på 1980-talet. Fegheten försvann också i tidningspressen långt innan realsocialismen kollapsade. Finlandiseringen minskade och tidningarnas ställning lättade småningom redan i slutet av 1970-talet, då Kekkonens krafter begynte sina. Den överdrivet starka presidentmakten godkändes ända till denna tidpunkt också av det offentliga ordet.

Kekkonens maktfullkomlighet var en fullmakt som på sätt och vis berättigade att använda det till finlandiseringen hörande "Kremlkortet" i det inrikespolitiska spelet. Pressen behandlade t.ex. regeringsbildningarna med en viss själv censur. Detta bugande upphörde då Kekkonen drog sig tillbaka 1981 och Leonid Brezhnev avled 1982. Det innebar en brytning, men det betydde inte ännu att Finlands offentliga bild skulle förbättrats i avgörande grad, vilket kommer till synes i den utländska pressen. Därtill behövdes först Sovjetunionens sammanbrott 1991 och därefter som slutligt sigill Finlands anslutning till Europeiska unionen 1995.²³

Till finlandiseringens tid hörde också att den finländska pressen gav en överdrivet dyster bild av USA och allt amerikanskt – av Sovjetunionens slutligen segerrika utmanare. Man har påstått att de antiamerikanska strömnin-garna skulle ha fortsatt ända in på 1990-talet. Särskilt amerikafinnarna har ofta påpekat existensen av Förenta Staterna förringande skrivelser (se t.ex. *HS*, allmänhetens spalt den 23 augusti 1999), ty de har speciellt svårt att godkänna kritik mot USA – särskilt då den grundar sig på felaktiga uppgifter el-

²³ Salminen, *Vaikeneva valtiomahdi?*, s. 179–180.

ler överdrivna generaliseringar om USA som "världspolis och fiende till all bildning".

Amerikanerna är som känt goda handelspartners med Finland och landets press har vanligen varit positivt inställd till vårt land. Ett fåskt exempel är berömmet av Finlands teknologiska nivå i slutet av 1990-talet. Fientligheten mot USA var speciellt allmän i tidningar och radio, det var landets sed under kalla kriget. Då var det moderiktigt i Finland att hylla "det fredsälskande" Sovjetunionen för dess "sociala rättvisa". Kritiken mot väst var sålunda förenlig med Finlands utrikespolitiska linje.²⁴

Helomvändningen i Kreml leder till uppkomsten av en ny Finlandsbild

Tidigare såg Moskva inte Nordeuropa i "vitögat". Det var först genom perestrojkan, Sovjetunionens reformprogram, som Kreml efter år 1985 på ett nytt sätt väcktes till insikt om Nordens geografiska närhet. Generalsekreterare Mihail Gorbatjovs och den andre sovjetledaren Nikolaj Rytjkovs besök år 1991 innebar kulmen i Moskvas strävan att reparera relationerna till de nordiska länderna. Besöken kvarstannade i minnet hos invånarna i Helsingfors, Stockholm och Oslo som en kavalkad av bepansrade ZIL-bilar.

Mot denna bakgrund verkade ryska federationens förste vicepremiärminister Gennadi Burbulis ankomst till Finland och Sverige 1992 mera färglös – "inte längre några specialtransporter med militärplan av medförda limousiner eller en stor hop livvakter". Denna uppfattning är lånad ur *Novoje Vremjas* artikel i början av 1992 med rubriken "Slut på finlandiseringen", vilken tedde sig radikal jämförd med sovjettidens skrivelser. Ryssland hade då redan intagit Sovjetunionens plats på den internationella arenan. *Novoje Vremja* skrev rakt på sak att Sovjetunionen ibland sett Finland som sitt "arvegods" och ibland som en "lillabror". Sverige hade i sin tur för Kreml varit ett land som Sovjetunionen lätt kunde påverka. Den kommunistiska liturgin om fredlig samexistens med vsb-avtalet hade gått till historien.

Gennadi Burbulis lade enligt *Novoje Vremjas* artikel grunden till "normala och på inget sätt speciella" relationer mellan staterna. "Det demokratiska Ryssland" meddelade samtidigt att det stod utanför stormakternas hegemonisträvanden både inom det nyligen skapade OSS-området och på den externa internationella arenan. "Yttre synlighet och det sovjettida kraftslöseriet

²⁴ *Helsingin Sanomat* 23.8.1999, insändaravdelningen.

utan mål” passade helt enkelt inte längre för det demokratiska Ryssland, fastslog *Novoje Vremjas* korrespondent Aleksandr Poljuhov.

Enligt denna självkritiska artikel blev Sovjetunionens sönderfall 1991 en direkt epokgörande händelse för de tidigare kränkta nordiska grannarna. Man ämnade fortsätta normaliseringen av relationerna under den ryska utländska underrättelsetjänstens chef, sedermera premiärminister Jevgeni Primakovs och utrikesminister Nikolaj Kosyrevs planerade besök i Stockholm och Oslo. ”Kan man skapa en bro från Ryssland norrut till dessa grannländer, eller måste man fortsättningsvis nöja sig med blott ett fönster på gränsen mellan Finland och Ryssland?”, frågade skribenten.²⁵

Det fördes en livlig offentlig debatt om Finlands nya ställning i världspresen 1992. Det stora antalet ställningstaganden påminde om 1970-talets början, då man i den västerländska pressen med en aldrig tidigare skådad hetsighet diskuterade finlandiseringen, d.v.s. att Finland hamnat under Sovjetunionens förmynderskap.²⁶

”Ingen håller längre fast vid den finländske presidentens order att tåga, inte heller upprätthåller man längre den i årtal iakttagna självcensuren. Sovjetunionens sönderfall har i Finland lett till att man t.o.m. diskuterat frågan om återbördandet av avträdde områden”, skrev en ledande tysk tidning, den oavhängiga *Frankfurter Allgemeine Zeitung* redan den 28 september 1991. Tidningen betonade vidare att Finland nu på nytt måste definiera sin plats i Europa.

Sovjetunionens upplösning i slutet av år 1991 och uppsägandet av vsb-avtalet den 20 januari 1992, avtalet som av Rysslands president Boris Jeltsin hade karakteriserats som orättvist för Finland samt det samtidigt ingångna – i säkerhetspolitiskt avseende betydelselösa – nya gränsavtalet, innebar en epokgörande förändring för Finlands yttre bild. Speciellt i västpressen hade man ju som känt följt med och bedömt Finland framförallt som ett objekt för Sovjetunionens/Rysslands åtgärder – inte alltid för Finlands egen skull.

Frankfurter Allgemeine Zeitung analyserade i sin ledare den 21 januari 1992: ”Tack vare Sovjetunionens undergång anser detta lilla land i norr, Finland, sig inte längre bundet av Stalins tvångspakt. Finland och Ryssland vill nu umgås inbördes i enlighet med de regler som Förenta Nationerna och ESKK föreskriver för förhållandet stater emellan”.

²⁵ *Novoje Vremja* 5/1992; UM:s pressöversikter 1992, Ryssland.

²⁶ Se t.ex. Salminen, *Vaikeneva valtiomahiti?*, s. 223.

FAZ fortsatte: "Genom att underskriva det nya gränsvtalet har Helsingfors och Moskva officiellt nollställt och upphävt den som Paasikivi-Kekkonen linjen kända finländska utrikespolitiska dogmen, som kännetecknades av ett litet lands underdåniga beteende mot sin stora granne. Samma kurs fortsattes av president Mauno Koivisto till främst de baltiska ländernas besvikelse och bokstavligen ända till det östliga imperiets oåterkalleliga upplösning. Nu väntar vi med spänning på huruvida Finland förstår att utnyttja den neutralitet, som nu i europeisk anda för första gången förknippats med dess namn, spekulerade tidningen."²⁷

Det kalla krigets upphörande i slutet av 1980-talet innebar för tidningarna och deras nyhetsförmedling en omvälvande tid. Till den stora brytningen i Europa hörde Sovjetunionens sönderfall och Tysklands enande samt det ekonomiska livets internationalisering. Ekonomins betydelse överflyglade småningom i pressen de ideologiska frågorna. Nordens offentliga bild tillfördes också nya drag av den USA-ledda nya världsordningen, "The New World Order".

Den frisinnaade och framför allt bland de yngre mycket populära franska tidningen *Libération* refererade den 19 december 1991 i en för franskt vidkommande sällsynt helsidesartikel Finlands och Sovjetunionens närhistoria under rubriken "Finland träder fram ur Sovjetunionens skugga". *Libération* upprepade kända stereotypiska påståenden: "För att begrava sitt förödmjukande beroende av sin stora sovjetgranne har Helsingfors på ett år förhandlat sig fram till ett färdigt avtal om god grannsämja och samarbete", skrev tidningen och konstaterade att begravandet av finlandiseringen (och vsb) erbjöd Helsingfors en möjlighet att uppgöra bokslut över en hel epok.

Finlands ställning intresserade även den övriga världen i början av 1990-talet. Kommentarer inkom ända från Asien. *The Korea Times* publicerade den 17 september 1990 en skildring av Skandinavien. Tidningen skrev om "det finska undret" mitt under Europas pågående omvälvning: "Landet har bevarat sin självständighet och sin frihet genom att kämpa mot det stora Ryssland". Tidningen ansåg att det finska språket helt skiljde sig från de skandinaviska språken och ryskan. Det språkligt sett unika kanske åtminstone delvis förklarar varför Finland lyckats bevara sin självständighet, var *The Korea Times* slutsats.²⁸

²⁷ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 28.9.1991; UM:n pressöversikter 1992, Tyskland. Om det nya gränsvtalet och Finlandsbilderna se Esko Salminen, *Suomen kuva suuressa läänessä. New Yorkin uutiset 1906–1992* (Keuruu 1992), s. 25–28.

²⁸ *The Korea Times* 17.10.1990; UM:s pressöversikter 1990.

Finlandsbilden i Ryssland

”I Finland verkar man vara bekymrad för landets renommé”, sade den oavhängiga *Nezavisimaja Gazeta*s redaktör Jelena Kamenskaja den 3 juni 1992: ”Sälunda lät Finland i slutet av 1991 göra en förfrågan i England för att ta reda på hur finländarna tedde sig i engelsmännens ögon. Svaret var ”nästan inte alls”.²⁹

Engelsmännen visste att Finland var kallt, snö- och skogstäckt och hemvist för julgubben och samerna. Därtill hade det nära relationer till Sovjetunionen. Kamenskaja påpekade dessutom, att finländarna för att höja sin imago startat ett tvåårigt kulturprogram. Författaren tillade ironiskt, att finländarna säkerligen skulle bli belönade för sina ansträngningar och engelsmännen bli övertygade om att Finland inte hade något särskilt förhållande till det forna Sovjetunionen.

”Därvid tar de dock miste, ty relationerna försvinner ingenstans.” Finland hade enligt Kamenskaja nu skäl att höja profilen också i sitt östra grannland, ty på basis av en rundfråga som gjorts i Ryssland var Finlandsbilden närmast lika med ”sjöar, skogar, höga priser, korb, fulla finnar och papper”. Kamenskaja tillade att man nu offentligt begynt att diskutera de tråkiga frågor som hänförde sig till relationerna mellan Helsingfors och Moskva, t.ex. KGB:s och sovjetiska kommunistpartiets centralkommittés åtgärder i Finland – ”hos dem (finländarna) tidigare, hos oss något senare”.³⁰

Kamenskajas artikel anslöt sig till den imagoundersökning om Finland som företogs i Britannien bland 18–54-åringar, vilken förutom redan nämnda negativa faktorer även avslöjade att britten inte just alls kände till finländska produkter. Beträffande Sverige erinrade sig britten i alla fall bilarna, möblerna och träet. Finland uppfattades i 1991-års undersökning inte heller som ett turistland, om man inte tar med julgubben och Lappland. Efter denna utredning konstaterades att utveckling och marknadsföring av märkesprodukter var livsviktiga för Finland.

Bilden av Finland utomlands har som känt blivit symbolisk till sitt innehåll. Liknelser och klichéer påminnande om de förenämnda sinnebilderna, vilka närmast förmedlats av massmedierna, styr människornas uppfattning om Finland i antingen positiv eller negativ riktning.

²⁹ Angående termer som imago, renommé och rykte se t.ex. Erkki Karvonen, *Elämä mielikuvayhteiskunnassa. Imago ja maine menestystekijöinä myöhäismodernissa maailmassa* (Tampere 1999), s. 39; jfr *The Oxford English Dictionary* 1989.

³⁰ *Nezavisimaja Gazeta* 3.6.1992; UM:s pressöversikter 1992.

Efter år 1991 har Finlandsbilden väsentligt förändrats. Sålunda lovordade t.ex. huvudredaktör Pertti Monto i *Talouselämä* i januari 2000: "Nokia och dess direktör Jorma Ollila representerar under detta millenium detsamma för finländarna som Hannes Kolehmainen och Paavo Nurmi i början av 1900-talet. Nokia och Ollila har återgett finländarna sina platser bland världens företag och företagsledare, vilket ännu alldeles nyss inga prognoser ens vågade föreställa sig vara möjligt". I början av 2000-talet har sedan många andra företagsledare för stora internationella finländska företag följt Ollilas exempel.

Speciellt det 1995 förverkligade medlemskapet i Europeiska unionen har inneburit en putsning av Finlandsbilden. Den europeiska integrationen, ökad internationell växelverkan och å andra sidan de nationella kulturernas uppsving på 1990-talet lyfte också fram frågan om landets identitet. Finlands nya aktionsfält tog formen av en krets med många ringar: som aktör var det nödvändigt att hålla i minnet en världsomfattande växelverkan; Finland blev fullvärdig medlem i Europeiska unionen, det var viktigt att känna att man ingick i den traditionella nordiska samhörigheten samtidigt som man inte fick glömma de egna nationella dragen, det finländska.

Förändringens omfattning framgår av hur Finlands referensgrupp radikalt förändrades. I det kalla krigets slutskede i slutet av 1980-talet uppfattades de nordiska länderna, Nordens kärnvapenfria zon och ESSK som referensgrupp. Vsb-avtalets betydelse underströks i alla tänkbara sammanhang. Efter att Sovjetunionen försvunnit från kartan har som ny referensgrupp efter 1995 urskiljts den Europeiska unionen och den europeiska ekonomiska och monetära unionen EMU. Samtidigt har den finländska statsledningen understrukt militär alliansfrihet och ett självständigt försvar.

De mångfaldiga identitetsproblemen har givetvis inte enbart hänfört sig till små länder såsom Finland. Under denna djupgående brytningstid skedde motsvarande självrannsakan i flera andra länder: i hela Norden, i det enade Tyskland och även i Ryssland, som blivit föremål för en verkligt stor brytning och stått på inbördeskrigets rand och som enligt mångens uppfattning hamnat "på drift".

Ett helt eget kapitel utgör "den blinda jätten" Rysslands nuvarande själsliv. Landet led på 1990-talet av en "allvarlig postimperialistisk" identitetskris. Ryssarna har under tidens lopp snarare uppfattat sitt land som ett imperium än som en nationalstat. Värnandet om Ryssland och dess intressen lyckas inte alltid enbart inom de egna gränserna. Den ryska statsidéns, Russkaja ideja,

dilemma är hur man skall definiera vad Ryssland egentligen är, en eurasiatisk stormakt eller en europeisk nationalstat. Vilket är syftet för dess verksamhet? Är det skapandet av en rättsstat och ett demokratiskt samhälle eller utvecklandet av en på armén stödd imperialistisk kontroll av den närmaste omgivningen.³¹

Ryssland har också drabbats av fruktan för isolering. I norr finns Ishavet och den ogenomträngliga nordpolen, i väster Nato, i öster Kina och vid den södra gränsen de expansionslystna islamska republikerna. Vid den nordvästra gränsen utgör Finland den lugnaste punkten. Ur den internationella handelns och säkerhetens synpunkt vore givetvis en sådan sektor som minskar spänningen alltestädes önskvärd.

I egenskap av Sovjetunionens arvtagare anser Ryssland sig fortfarande behöva omgivas av en säkerhetszon: "legitima säkerhetsintressen har åter tagits i användning". Det mest känsliga området ur säkerhetspolitisk synpunkt är gränstrakterna mellan Nato och Ryssland, där uppkomsten av en Nato-axel Östersjön-Svarta havet-Medelhavet upplevs som ett hot. I detta väderstreck är också Baltikum en betydande friktionspunkt. Ryssland ser fortfarande väst som ett säkerhetshot, emedan faran för olika militära konfrontationer anses ha ökat vid övergången till 2000-talet.

I sin förnyade internationella säkerhetsdoktrin utsträckte Moskva möjligheten att använda kärnvapen. Den ryska veckotidningen *Nezavisimoe Voennoje Obozrenie* offentliggjorde i januari 2000 denna nya säkerhetsdoktrin. Det av Rysslands ställföreträdande president Vladimir Putin mitt under kriget i Tjetjenien förseglade dokumentet hade undergått förändringar i jämförelse med 1997-års doktrin. Den nya doktrinen betonar förutom sänkningen av kärnvapentröskeln även betydelsen av en stark ekonomi och kampen mot terrorismen. Ryssland önskar dessutom en mångnavad världsordning som motvikt till USA, som man anser sträva efter rollen som "världens härskare" också i Baltikum. Denna nya doktrin bebådade omedelbart uppkomsten av en ny skrämselfeori och innebar sålunda en "kall fred" gentemot väst.

Vicechefen för den ryska huvudstaben, general Valeri Manilov förnekade

³¹ Salminen, *Suomen kuva suuressa lännessä*, s. 29. Begreppet identitet är i dag problematiskt under trycket från internationaliseringen: "Människan anammar själv sin identitet och den bestämmer vem och vad hon är", Timo Airaksinen, *Minuuden rakentajat* (Keuruu 1999), s. 92–93. Se också t.ex. Liekki Lehtisalo, *Suomalainen sivistys ja sivistyspolitiikka* (Juva 1998), Antti Karppinen, *Venäjän aatetta jäljittämässä* (Juva 1999) och *Tietolipas* 114, SKS 1989.

dock att den nya doktrinen var riktad mot väst. Generalen betonade att Moskva ville utvidga samarbetet med väst. Ryssland har ju i sina svårigheter fortsättningsvis erhållit en kännbar ekonomisk hjälp från västländerna.

Såsom nära bundsförvanter betraktar Moskva, förutom Vitryssland, också alla andra f.d. sovjetstater och därtill Indien och Kina. "Övriga länder" strävar däremot enligt den nya doktrinen efter att försvaga Moskva och dess territoriella inflytande över ett område som sträcker sig från Europa till Kaukasien och från Central-Afrika till Stilla havet.³²

Det europeiska i medierna

Nordens och Rysslands nya identitet sammanhänger med resonemanget kring Europa och dess nya ställning. Då man på 1990-talet undersökte innehållet i europeiska tidningar under flera års tid, förmärktes att det i EU-ländernas tidningar saknades ett enhetligt allmäneuropeiskt budskap. Hela EU har, speciellt bland vanliga medborgare, närmast upplevts som ett statistiskt och ekonomiskt projekt och som byråkraternas elfenbenstorn, trots att det även är fråga om en kulturidé. Statistiken förmår inte ge EU-medborgarna en gemensam bild av en levande union som finns till för dess medborgare.

Av mediekartläggningen framgick dessutom att de europeiska tidningarna ofta diskuterar frågor antingen på en global eller lokal nivå. Mellan dessa nivåer finns ett stort tomrum. Den amerikanska underhållningsbranschens och idrottens stjärnor upplevs ofta av européerna som mera bekanta än europeiska tänkare och författare. Då man t.ex. undersökte brittiska medier utgick journalisterna från att den stora allmänheten som törstar efter närnyheter, är mera intresserad av vad som händer i Westminster än i Bryssel.

Det europeiska journalistförbundet, olika stiftelser och forskningscentra har under hela 1990-talet dryftat frågan huruvida den europeiska identiteten kunde förbättras i de kontinentala medierna. På medienivå finns det inte något gemensamt specifikt europeiskt, som dagligen skulle synas i tidningarna. Pressens, radions och televisionens problem ligger däri, att nästan alla Europas folk har sitt eget språk och sina egna nationella medier och att det inom EU:s område inte finns några täckande allmänna medier såsom fallet är i t.ex. Förenta Staterna. Den Europeiska unionen består av femton länder

³² Se t.ex. *Helsingin Sanomat* 23.1.2000 (led.); *Helsingin Sanomat* 27.5.2000, kolumn av Max Jakobson; J u h a M a r t e l i u s, *Neuvostoliiton/Venäjän sotilaspolitiikka*, Strategian tutkimuksia, julkaisusarja I n:o 13 (Helsinki 1999).

och den ekonomiska och monetära unionen EMU av elva. I framtiden kan EU:s medlemsantal komma att öka till över trettio.³³

Den europeiska propagandan syftar förstås till att befrämja unionens intressen. Till dessa hör upprättandet av ett allt starkare förbund mellan de europeiska folken – länderna i Europas ”kärnområde”, Tyskland, Italien, Frankrike och Belgien, har t.o.m. förespeglat en förbundsstat – och en hållbar ekonomisk och social utveckling på ett område utan inre gränser. Hit hör även den ekonomiska och monetära unionen, en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik, någon form av medborgarskap för unionens bruk, ett nära samarbete inom rätts- och inrikespolitiken samt som nyaste målsättning utsträckande av det moderna ”informations- och kunskapsamhället” till hela världen.

Ett effektivt befrämjande av denna målsättning förutsätter att de europeiska medierna anammar ett gemensamt betraktelsesätt. Men den identitet som behövs existerar strängt taget inte ännu och skapandet av en sådan skulle enligt vissa uppfattningar kräva ett yttre hot i form av en sträng fiende eller t.o.m. konstruerandet av en sådan ”fiendebild”. Europas och även Nordens offentliga bild har påverkats av den historiska kampen mellan öst och väst. I den tyska propagandan under världskrigen representerar ”österns barbari” Europas fiende. Adolf Hitlers arméer sade sig i kriget mot bolsjevismen skapa ”ett nytt Europa”. Ett mål för det europeiska samarbetet är att förhindra uppkomsten av dylika extremrörelser. Hela integrationsutvecklingen inleddes för femtio år sedan i efterdyningarna av andra världskriget genom den franske utrikesministern Robert Schulmans deklaration. Under Europadagen den 9 maj 2000 betonades att det aldrig mera kan bryta ut krig mellan medlemsländerna i unionen.

EU fann i februari 2000 det vara av nöden att ingripa i ett av sina medlemsländers, Österrikes, inrikespolitik på grund av den yttersta högerens frammarsch. Det var framför allt ordförandelandet Portugal, Belgien och Frankrikes president Jacques Chirac – protestens arkitekt – som understödde åtgärderna. Sanktionerna föranleddes av att Jörg Haiders frihetsparti inträtt i Österrikes regering. Haiders i valet framgångsrika parti godkändes som medlem av kabinettet oaktat sitt skamfilade rykte. EU inledde samtidigt improvi-

³³ Tapio Varis, 'Eurooppalainen identiteetti mediassa', Hämeen sanomat 27.5.1999. Se även BBC:s nyhetsankare Peter Snows intervju i Esko Salminen, *Oivaltava toimittaja* (Helsinki 1998).

serade påtryckningsåtgärder mot regeringen i Wien, vilka lanserades som "försvar av gemensamma demokratiska värden". Finlands statsminister Paavo Lipponen gjorde omedelbart ett mot Österrike kritiskt uttalande, vilket väckte mycket kritik i offentligheten – finansminister Sauli Niinistö hör till dem som snart förespråkade en avveckling av sanktionerna.

EU:s inblandning i Österrikes angelägenheter väckte irritation i offentligheten, i synnerhet då nämnda stat tillhörde de s.k. små länderna. EU hade ju inte framfört några protester år 1994, då det italienska nyfascistiska nationalförbundet gjorde en "snabbvisit" i Silvio Berlusconi's regering.

Ordföranden i Europa-kommissionen Romano Prodi klandrade å sin sida i mars 2000 unionens justitieombudsman Jacob Söderman för att denne i tidningen *Wall Street Journal Europe* kritiserat EU:s planer på att reformera offentlighetspolitiken. Här hamnade Sydeuropas mera slutna och de nordiska ländernas öppnare offentlighetsbegrepp på kollisionkurs med varandra. Söderman misstänkte i sin artikel, att utvecklingen mot en öppnare EU-politik kunde avstanna om reformen förverkligades i den form som kommissionen föreslagit.³⁴

Europas gestaltande och begreppsliggörande samt debatten om Europa-idén och europeernas gemensamma värderingar har blivit föremål för otaliga undersökningar. I sin färska samhällsvetenskapliga avhandling om Europas norra del under 1990-talet, utreder Lassi Heininen detta "område som blivit föremål för mångdimensionerade och konfliktfyllda intressen". Geografiskt sträcker sig Europa från Atlanten till Ural, men att "det europeiska hemmet" även som kulturidé skulle sträcka sig djupt in i Ryssland är inte alls självklart, fastslår Heininen.

I den europeiska utvecklingen och i arbetet på att skapa en ny säkerhetsarkitektur syns på 1990-talet ännu spåren av det kalla kriget. I bakgrunden finns det faktum, att väst under Förenta Staternas ledning vann detta krig. Väst anses sålunda ha ansvar för skapandet av en europeisk säkerhetsarkitektur. Någon annan skulle inte heller ha förutsättning därtill. Även den ideologiska tron på den västerländska demokratins och statssystemets allmakt, fredlighet och den liberalistiska marknadsekonomins överlägsenhet påverkar den nuvarande utvecklingen.³⁵

Den estnische författaren Jaan Kaplinski konstaterade 1999 att Europa inte

³⁴ *Helsingin Sanomat* 11.3.2000, 'EU:n Romano Prodi moittii'.

³⁵ Lassi Heininen, *Euroopan pohjoinen 1990-luvulla* (Rovaniemi 1999), s. 64–69, 113, 295–302.

hade tydliga gränser, utan att det som begrepp alltid haft många olika nivåer och ofta i sig varit motstridigt. Europa är den enda världsdelen som strävat efter en egentlig identitet liksom den inte ville nöja sig med en diffus definition. De nyrådande tankarna om asiatisk, afrikansk och amerikansk identitet efterapar européernas sätt att karaktärisera sig själva och andra.

Kaplinski fortsätter: ”Då man granskar Europas försök att definiera sin identitet, stöter man omedelbart på gränsproblemet. Europas gräns sträcker sig från Urals bergstrakter i norr till Bosporensundet i söder, men Europas kärnområden utgör det centrala för själva identiteten. Det är inte Ural eller Bosporen som gör Europa europeiskt, utan Västeuropa, Paris, Rom, London, Madrid och Frankfurt, med andra ord Europas historiska områden, utifrån vilka världsdelen spritt sitt inflytande till övriga delar av den vidsträckta eurasiatiska kontinenten och även utanför denna”.

Enligt Kaplinski har världsdelen fått sin identitet och karaktär av området mellan Atlanten och östra Tyskland. Han talar också om det ”mellanliggande bälte” som finns mellan Europas östra och västra del och som sträcker sig från Balkan till Finland. Detta område har varken tydliga gränser eller ens ett allmänt accepterat namn. Till det mellanliggande området hör förutom Finland även bl.a. de baltiska staterna. Det utgör Rysslands ”säkerhetszon” mot Nato. Balterna, som ansökt om medlemskap i både EU och Nato, har efter sovjetväldets fall intensivt önskat identifiera sig med Norden och ansluta sig till olika europeiska organisationer.³⁶

Nyskifte i Östersjöområdet

Den i detta sammanhang centrala Östersjöregionen har ingen egen verklig identitet, utan området har enligt t.ex. Heininen utgjort en vit fläck på Europas mental- och metaforkarta. Då man undersöker Östersjöområdets identitet och speciellt propaganda i anslutning till densamma, framgick att denna stora ”folkens familj” inte äger – liksom inte heller de nordiska länderna – några förenande masskommunikationsmedel, förutom några specialtidningar.

Sovjetpropagandan talade hegemonistiskt om Östersjön som ”fredens hav”, vilket visserligen behärskades av dess egna flotta och kärnvapen. Avtalet om skyddandet av den maritima miljön 1974 och Helsingforskommissionen som övervakade avtalets fullföljande, var nästan de enda samarbetsformerna

³⁶ Jaan Kaplinski i Vesa Oja (toim.), *Toinen Eurooppa, The Other Europe* (Helsinki 1999), s. 9.

över blockgränserna. Finlands upprepade initiativ rörande Norden som kärnvapenfri zon och det mindre kända norsk-finländska "gränsfredsavtalet" stödde för sin del Sovjetunionens syften i det kalla kriget.

Det kalla krigets upphörande 1991 lyfte fram flera östersjökoncept och begrepp som "The Great North", Ostseeraum och Hansa-Europa. Till handelsområde hör det av Finlands utrikeshandelsförbund, numera Finpro, 1997 grundande Nya Nordeuropa -projektet "Finland – the Business Center of the New Northern Europe". Dess kärnidé var att för Finland skapa en ny profil och marknadsföra landet som centrum för Nordeuropas affärsverksamhet. Projektet hänför de nordiska länderna, Baltikum och Rysslands nordöstra delar till ett och samma marknadsområde omfattande 80 miljoner människor. Östersjön är därmed ett slags innanhav i detta område. Finland utgör områdets strategiska medelpunkt.

Med detta sammanhänger också den finländska statsledningens idé om "den nordliga dimensionen", vars målsättning är att utveckla samarbetet mellan de nordiska länderna, Baltikum, Polen och Ryssland. Det av Finland drivna projektet omfattar Östersjöregionens energi-, miljö- och fredsfrågor. Enligt statsminister Paavo Lipponen är initiativet till och med viktigare än den utvidgning av EU som initiativet även stöder.

Länderna i Östersjöregionen, Tyskland, Ryssland, Polen, Lettland, Litauen, Estland, Danmark, Sverige och Finland jämte Norge och Island, inledde 1992 ett officiellt multilateralt samarbete genom grundandet av Östersjörådet. I kuststaterna runt Östersjön bor 300 miljoner människor, av vilka ungefär hälften inom Östersjöns influensområde.

Östersjöområdets renässans på 1990-talet är ett intressant exempel på ökad stabilitet under tiden efter kalla kriget och på det nordiska samarbetet. EU medverkar till östersjöländernas aktivering, som närmast Sverige och Finland drivit på som motvikt till Medelhavsländernas utvecklingsprogram. Till de traditionella begreppen hör det "historiskt-emotionella" Norden och det rent geografiska Fennoskandien. De nordiska länderna har av historiska orsaker en egen identitet. Det nordiska uppfattas som ett gemensamt samhällssystem och som gemensamma demokratiska värden. Ett exempel på detta är det 1952 grundade Nordiska rådet. Finland kunde ansluta sig 1955 då det kalla kriget för en kort tid förbytts till töväder.³⁷

³⁷ Se t.ex. Gestur Guðmundsson, *Pohjola nyt ja vatedes. Pohjoismaiden historia 1397–1997* (Köpenhamina 1997), s. 276–292.

Sverige har längre strävat efter att bli Östersjöregionens ledande stat och initierare av samarbetet. På grund av konkurrenssituationen mellan Sverige och Finland har det intima samarbete som annars präglar de nordiska länderna inte funnits i fråga om Östersjöregionen. Detta faktum har kommit till synes bl.a. i form av en avvikande Baltikum-politik samt som Sveriges och Danmarks avvisande hållning gentemot Finlands initiativ rörande den nordiska dimensionen.

Det nordiska samarbetet har starka rötter i historien. I de nordiska ländernas historia finns t.o.m. exempel på ett sammangående i form av Kalmarunionen, ett förbund mellan Sverige, Danmark och Norge 1397–1521. Till unionens syften hörde bl.a. ett gemensamt försvar. Den förenade Finlands obygd med Atlantens regniga, grönskande öar samt Danmarks och Nord-Tysklands bördiga slätter och den Skandinaviska halvöns oändliga skogs- och fjällmarker.³⁸

De nordiska "brödrafolkens" sekelgamla samhörighet har, efter en tidigare av krig präglad tid, förstärkt den demokratiska samhällsformen och folkens vilja att bokstavligen framstå som fredliga grannar. Samtidigt som de nordiska länderna har förenhetligats i fråga om sin samhällsform, har det nordiska samarbetet rubbats.

"Den nordiska balansen" – twistefrågor och samarbete

Det nya samarbetets problem framgår av det faktum att alla nordiska länder har sina viktigaste handelspartners utanför Norden. Den ökade internationella arbetsfördelningen och den tilltagande koncernbildningen har förstärkt den centrifugala riktningen. Många kommersiella nordiska samarbetsföretag har misslyckats. Ett exempel på detta är de norska och svenska telebolagens fusionsförsök, som avbröts i december 1999 och i stället förbyttes i en "landskamp" mellan Norge och Sverige. Samarbetet misslyckades delvis genom valet av centralort för mobiltelefonverksamheten. Norrmännen vägrade att foga sig i sin förlust.

"Norge är den sista sovjetstaten" yttrade den svenska näringsministern Björn Rosengren i september 1999 för Sveriges television och menade att Norge var extremt nationalistiskt och politiken allestädes närvarande. Övertrampet inför tv-kamerorna höll så när på att starta ett mediekrig mellan de

³⁸ Kulturhistoriskt räknas även Danmark och Island till Skandinavien, ibland också Finland, varvid Skandinavien = Norden.

gamla trätoberödrerna Sverige och Norge. Minister Rosengren ringde dock omedelbart upp Norges största tidning *Verdens Gang* för att be hela det norska folket om ursäkt. Ett dylikt ordkrig visar hur sårbara relationerna mellan länder kan vara, speciellt om den som går ut i offentligheten med sin kritik råkar inneha en hög statlig position.

Normännen och svenskarna tycks t.o.m. ha svårare att komma överens än finländare och svenskar. Sålunda verkar t.ex. fusionerna mellan finländska Merita och den svenska Nordbanken samt mellan Enso och Stora ha lyckats "relativt smärtfritt", kontaterade *Helsingin Sanomats* ledare den 18 december 1999. Den finsk-svenska Merita-Nordbanken ingick dessutom i mars 2000 en överenskommelse om samgående med den danska finansgruppen Unidanmark.³⁹

Ett exempel på hur de nordiska gränserna suddats ut även inom mediebranschen är att Sveriges ledande dagstidning *Dagens Nyheter*s värsta konkurrent *Svenska Dagbladet* skrev historia genom att år 2000 till chefredaktör och förnyare av tidningen rekrytera *Aamulehtis* ansvarige huvudredaktör Hannu Olkinuora. *Svenska Dagbladets* ägare, den norska Schibsted-koncernen såg det enbart som en fördel att Olkinuora kom från Finland.

Kulturutbytets internationalisering har också försvagat den nordiska enheten. Till denna utveckling har särskilt bidragit den överlägsna amerikanska populärkulturen, som slagit igenom i alla nordiska länder. Också i Estland, där friheten vunnit insteg efter år 1991, kan man tydlig skönja samma trend.

Det faktum att den nordiska "välfärdsstaten" fr.o.m. 1980-talet drabbats av olika kriser, har lyft fram frågan om styrkan i den nordiska identiteten. Frågan om den Europeiska unionen och Norges utanförskap har också splittrat Norden. Som ett positivt drag kan man anse att spänningen och den militära närvaron från det kalla krigets år väsentligen har minskats i hela norra Europa då världens tudelning småningom fått vika. Norden befinner sig närmast inom ramarna för tre aktörers – EU, Ryssland och Förenta Staterna – strategiska intressen. De rådande motsättningarna mellan Nato och Ryssland avspeglas snabbt i Norden. Regionens säkerhetspolitiska situation var dock stabil då 2000-talet inleddes.

Under det kalla kriget beskrevs säkerhetskonstellationerna i Norden med begreppet "den nordiska balansen". Denna balans kan inte längre anses existera ens i teoretisk mening, emedan det internationella system i vilket den då-

³⁹ *Helsingin Sanomat* 18.12.1999, jfr Gudmundsson.

varande nordiska balanspolitiken ingick, inte längre existerar. Finland har inget vsb-avtal och Finland är jämte Sverige medlem av EU. De deltar dessutom i Natos program om kompanjonskap för fred – man diskuterar till och med ett möjligt medlemskap i Nato. I Östersjöområdet finns det efter Baltikums frigörelse många nya aktörer. I början av 1990-talet talade man även om en ”nordisk-baltisk” region. Finland, Sverige och Danmark har försiktigt drivit en politik, där Estland skulle ingå i en gemensam säkerhetszon.

Sommaren 2000 verkställdes i Finland Nordic Peace -krisberedskapsövningar, vilka ingår i Natos kompanjonskap för fred. Samtidigt landsteg på finländsk mark för första gången sedan Porkkalas återlämnande 1956 utländska beväpnade styrkor – denna gång från Sverige samt från Natoländerna Danmark och Norge. Denna nutida säkerhetsoperation gavs stor offentlighet i finländsk press. Därtill avtalade de nordiska länderna 1999 på försvarets område om gemensamma helikopteranskaffningar. I slutet av mars 2001 utsågs den finländska generalen Gustav Hägglund till ordförande i EU:s militärkommitté, som är unionens högsta rådgivande organ i militära frågor. Denna utnämning kan anses utgöra symbolen för den långa väg som Finland vandrat under de senaste tio åren. Samtidigt är utnämningen ett tecken på att Finlands på strikt neutralitet uppbyggda säkerhetspolitik förändrats.

Möjliga kriser inom Östersjöregionen hänför sig till konflikter föranledda av Natos utvidgning eller naturrikedomar. Även miljöfrågor såsom Östersjöns förorening eller kärnkraftverkens säkerhetsrisker utgör betydande nyhetsämnen. Konkurrerande och sinsemellan motstridiga intressen stiger under kristider till ytan och behärskar lätt den offentliga debatten.⁴⁰

Vad är svenskhet?

Då man undersökt finländarnas identitet har man märkt att EU-tiden styrt utvecklingen i en positiv riktning. Enligt en undersökning som publicerades i tidningen *Kaleva* den 4 december 1999 verkar finländarna – avvikande från den allmänna uppfattning – ha en rätt god jagbild och en bra självkänsla. Den omfattande undersökningen, som gjorts av Suomen Gallup Group, sökte kartlägga befolkningens samhälleliga åsikter. Den avslöjade att nästan nio av tio finländare ansåg att Finland inte behövde ta lärdom av andra länder och att man sålunda inte hade någonting att skämmas för.

⁴⁰ Heininen.

För att förtydliga den rådande Finlandsbilden är det skäl att kort jämföra med motsvarande debatt i Sverige.

Donald Fields, korrespondent för den brittiska tidningen *The Guardian Scandinavian*, ringde i början av 1980-talet upp den kända svenska forskaren Åke Daun och var nyfiken på vad svenskheten egentligen innebar, uppger etnologen och professor Daun i företalet till sin bok *Svensk Mentalitet* (1989). Daun berättar att han som en följd av samtalet med Field mera omfattande tvingats utreda följande frågor:

Hurudana är egentligen svenskarna? Med detta menar Daun inte det svenska samhället eller Sveriges politiska system, utan vad som präglar den svenska mentaliteten. Hurudan blir människan när hon växer upp i denna del av norra Europa? Vilka är de typiska sätten att tänka och bete sig? Vilka är kommunikationsmodellerna och värderingarna samt perspektiven? Finns det i denna bemärkelse en svensk mentalitet?

Enligt Dauns bok är Sveriges nordliga läge ägnat att betona arbete och aktivitet, "doing rather than talking". Sverige präglas framför allt av etnisk konformitet, ett språk, en religion och en identitet stöds av en ärorik historia. Dessa drag, som i mycket även gäller Finland, skiljde Sverige från mångkulturella länder. I Sverige väcktes vid samma tid i mitten av 1980-talet ett behov av självbetraktelse. Därtill hänförde sig också en vilja att klargöra hur man såg på Sverige utanför dess gränser.

Den ökande internationaliseringen födde speciellt bland affärsmän och inom handeln ett stort behov av instruktioner och guider. I dessa verk klargjordes hur man skulle fungera i olika kulturer och hur Sverige tedde sig i viktiga handelspartners ögon. Jean Phillips-Martinsons bok *Svenskarna som andra ser dem* (1981, ny reviderad upplaga 1992) är ett exempel på ökad internationell kommunikation samt utredning av problem som anknyter sig till informationen.⁴¹

Sverige har inte längre på 2000-talet internationellt samma betydelse som tidigare; dess samhällsmodell beundras inte på samma sätt som förr. Även Sverige känner att mycket av landets identitet gått förlorat. Norge med sina oljeinkomster och Finland inom den internationella politiken har stigit fram som konkurrenter.

Den i utländska tidningar förekommande bilden av "folkhemmet" Sverige,

⁴¹ Åke Daun, *Swedish Mentality* (Stockholm 1989), s. 1–4; Jean Phillips-Martinson, *Svenskarna som andra ser dem* (Lund 1992).

som gärna minns sin tidigare stormaktstid, avspeglar vid övergången till 2000-talet fortfarande gamla klichéer om ett välorganiserat och tryggt nordiskt samhälle. I de flesta medier uppträder Sverige därtill som ett öppet och okorrumpert land, där välfärd och demokrati råder i större utsträckning än i stora delar av världen. De minst korrumperade länderna enligt internationell statistik är för övrigt just Sverige, Danmark och Finland. Denna positiva bild framgår ur det svenska utrikesdepartementets utredning "Sverige i utländsk media 1997". Den har utarbetats på basis av legationsrapporter. Motsvarande översikt "Finland i utländska medier" har utkommit i Helsingfors sommaren 1999.

Den positiva bilden av Sverige har fått gynnsamma följder för den ekonomiska konkurrensen. Sålunda gagnades på telefonmarknaderna det svenska företaget Ericsson länge av sitt lands gynnsamma bild – Finland och Nokia var i många länder helt okända namn. Nokia tvingades lägga ut miljarder på reklam för att nå samma nivå som medtävlarna. Reklamkampanjerna har speciellt efter 1999-års succé varit lyckade i Europa. Även 60 procent av amerikanerna känner redan till Nokia. Nokia är ju efter hamburgerkedjan McDonalds den mest spridda multinationella koncernen.

De ledande brittiska tidningarna *The Financial Times* och *The Economist* visade sin respekt för saneringen av den svenska statsekonomi 1997. Tyska *Handelsblatt* skrev å sin sida att Sveriges sparsamhetspolitik dög som föredöme för övriga EU-länder. På det individuella planet framträdde 1997 i utländsk media mest kronprinsessan Victoria, konservativpolitikern Carl Bildt, Sveriges första kvinnliga biskop Christina Oldenburg och författarinnan Astrid Lindgren. Som permanent nyhetsstoff kvarstod den redan 1986 skjutne statsministern Olof Palmes mordutredning.

Ur legationsrapporterna framgår åskådligt den i en gammal nyhetsundersökning kända sanningen, enligt vilken mediernas intresse minskar då avståndet ökar. Just de nordiska grannländerna följer mest ingående med händelserna i Sverige. Som god tvåa kommer Baltikum, och då främst Estland, och först därefter övriga europeiska länder. Det avlägsna Japan utgör ett undantag i Sverige-rapporteringen genom att noggrant behandla svensk inrikes- och utrikespolitik.⁴²

⁴² Annika Thunborg (red.), *Sverige i utländska medier 1997*. Utrikesdepartementet, Press- och informationsenheten (Stockholm 1998).

Sverige, Finland och Ryssland

Sveriges Östersjö-politik är en fråga, som år 1997 intresserade också den finländska pressen. "Statsminister Göran Persson förstärkte tron på Östersjöregionen: Sveriges statsminister har stora planer och en miljard i bakfickan. Hur svarar Finland på detta?", skrev *Aamulehti* enligt det svenska utrikesdepartementets översikt. I Finland fördes vid denna tid en ingående diskussion kring östersjöländernas säkerhetspolitik. Turun Sanomat skrev att Finland och Sverige visade grönt ljus för militära säkerhetsgarantier i Östersjöområdet.

Överhuvud är rapporteringen om svenska angelägenheter överväldigande i de finländska medierna. I Stockholm representeras Finland enligt nämnda översikt av 24 korrespondenter, vilka har 21 olika medier som sina arbetsgivare. Finländska journalister är nästan lika hemmastadda i Sveriges huvudstad som i Helsingfors. Alla livsområden från kultur till idrott är företrädade. Hela 85 % av materialet i Finska Notisbyråns nordiska nyhetstjänst berör Sverige.

Finländarnas "lillabrorsskomplex" gentemot Sverige kommer fortfarande nu och då till synes i medierna. Enligt ovannämnda översikt förmärks emellertid bland de finländska journalisterna ett hela tiden stigande självförtroende. I detta sammanhang är det intressant att lägga märke till att den bild av Sverige som förekommer i Mariehamn i stor utsträckning är likadan som stockholmarnas bild av sitt land. Svenskarnas Sverigebild är därmed också ålänningarnas.⁴³

Ryssland har städse utgjort ett viktigt intresseobjekt ur den svenska utrikesförvaltningens och säkerhetens synvinkel. Under det kalla kriget räknade ryssarna – med fullt skäl – det "neutrala" Sverige som tillhörande det motsatta västliga lägret. De många ubåtsincidenterna och sovjetpressens Sverigekritiska, ställvis mycket aggressiva propaganda, var goda exempel på detta. Det "oavhängiga" Sverige hörde under kalla kriget till Natos s.k. "gråzon" med därav föranledda för- och nackdelar.

För Sverige och dess massmedier blev anslutning till Nato varken under det kalla kriget eller senare en till Ryssland relaterad ödesfråga, liksom fallet var i Finland, som hade en gemensam historia och landgräns med Ryssland. Sverige och Finland har som EU-länder intagit en liknande vänta och se-linje i fråga om Nato. Det finns en option i bägge länder med tanke på medlem-

⁴³ Ibid.

skap. Rysslandsrapporteringen går i denna fråga i samma riktning i bägge länder. Stora skillnader kan inte upptäckas – förutom av ländernas geopolitiska läge föranledda normala accentueringar och perspektiv. Sålunda var Sveriges ledande dagstidning *Dagens Nyheter* redan under kalla krigets dagar känd för sin kraftiga kritik mot Sovjetunionen/Ryssland.

Det svenska utrikesdepartementet har under 1990-talet lagt märke till att Sverigebilden småningom "normaliserats" i Rysslands nya media. Under de år som följde omedelbart på Sovjetunionens upplösning 1991–1996 prisade den förnyade ryska pressen kritiklöst Sveriges välmåga och välstånd. Detta lockade i sin tur ryska nyrika och brottslingar att resa förutom till Finland även till Sverige. Efter 1996 har man i Ryssland i ökad utsträckning även börjat skriva om den svenska ekonomiska krisen och arbetslösheten. Dessa negativa drag hade inte under det tidiga 1990-talet kombinerats med Sverige. Från och med år 1997 har i den ryska tidningspressens skildringar av Sverige bortlämnats denna tidigare beundran för den "mystiskt goda" svenska samhällsmodellen och levnadsstandarden.⁴⁴

Rädslan försvinner

Hur minskade då småningom finlandiseringen och när försvann den ur medierna? Eller existerar den fortfarande? De bästa måtten på detta är debatterna om Karelen återbördande. Då vi undersökte Karelen-frågan i våra ledande tidningar från augusti 1991 till februari 1992, omedelbart efter Sovjetunionens upplösning, framgick att det tio år tidigare, i början av 1980-talet, skulle ha varit omöjligt att ta upp denna fråga till behandling, trots att trycket från Sovjetunionen redan då började lätta. Karelen-frågans fortsatta tabunatur åskådliggjordes i journalisternas temaintervjuer av det faktum att de själva upplevt att de i början 1990-talet slutgiltigt börjat omfatta "de värderingar och normer som hör till en god utrikespolitisk journalism". I dessa kunde Karelen-frågan på grund av Finlands intressen inte riktigt ingå. Inte ens fastän Sovjetunionens sönderfall var ett faktum.

I dessa journalistiska normer och värderingar ingick att man sökte undvika "att äventyra Finlands intressen". Till bilden hörde en på rationalism baserad lidelsefrihet i viktiga utrikespolitiska angelägenheter, vilka tidigare varit tabubelagda, t.ex. just ämnet Karelen. Att skriva om Karelen återställande ansågs innehålla exceptionellt noggranna ordval och ett omsorgsfullt övervägande

⁴⁴ Salminen, *Vaikeneva valtiomahri?*, s. 203.

visavi innehåll. Tungan måste hållas rätt i munnen, speciellt i utrikespolitiskt ömtåliga situationer, såsom i samband med Sovjetunionens upplösning och även långt därefter.

Yttre kontrollfaktorer kunde emellertid inte undertrycka denna debatt helt och hållet, på grund av Karelen höga journalistiska nyhetsvärde. Debatten var innehållsmässigt mångsidig, men diverse reglerande faktorer som den utrikespolitiska själv censuren ansågs ännu i början av 1990-talet påverka densamma på många olika sätt.⁴⁵

I en annan undersökning rörande debatten om Karelen återbördande från mars 1990 till oktober 1991 företogs en detaljerad mätning av innehållet i *Aamulehti*, *Karjalainen* och *Satakunnan Kansa*. Då framgick att också tidningens geografiska läge påverkade dess ställningstaganden i fråga om Karelen. *Karjalainen* ställde sig mera positivt till återställandet av det avträdde området än de bägge andra tidningarna.

Enligt *Aamulehti* var hela frågan ekonomisk: Finland hade inte råd att ta emot ett landskap i så dåligt skick. I motiveringarna tog tidningen inte längre i beaktande vad Sovjetunionens eller Finlands statsledning hade att säga om saken. Inte heller hänvisade man såsom tidigare till risken för "nattfrost" eller någon annan fara från Ryssland. Själv censuren hade till denna del blivit historia redan i början av 1990-talet. Därtill är det anmärkningsvärt att de baltiska ländernas självständighet 1991 å sin sida inverkar befriande på den finländska tidningspressens skrivelser.

Satakunnan Kansa motiverade i likhet med *Aamulehti* sitt ställningstagande med ekonomiska orsaker. *Satakunnan Kansa* ansåg att frågan också hade en juridisk sida, som ännu på 1970-talet inte skulle ha kunnat nämnas offentligt. Sin Karelen-tolkning klargjorde tidningen liksom J. K. Paasikivi med argumentet att Sovjetunionen hade behandlat Finland orättvist då man erövrat landskapet.

Det var inte meningsfullt att offentliggöra en sådan juridik i Kekkonens Finland med en aggressiv socialistisk stormakt som granne. Det skulle ha föranlett ett ilsket brev från Ekudden och samtidigt också en störtsjö av klander från Moskva. Då situationen småningom lättade under 1980-talet började tidningarna skriva mera oförtäckt även om Karelen och därmed åsidosattes den "realism" som J. K. Paasikivi ursprungligen förespråkade. Sålunda skiljde

⁴⁵ Arja Kuittinen, *Karjalan palauttamiskysymys suomalaisessa sanomalehdistössä*. Pro gradu i kommunikationslära (Tammerfors universitet 1993), s. 41–43.

sig linjedragningarna i Karelens-frågan i början av 1990-talet vitt från Sovjetunionens eller Finlands statslednings syn.⁴⁶

Finlands nya ansikte i Europa på 1990-talet

Sovjetunionens sönderfall 1991 och Finlands anslutning till EU 1995 inverdade revolutionerande på profileringen av Finlandsbilden i Rysslands och EU-ländernas press. Den snabba förändringen av Finlands internationella ställning från vsb-paktens upphörande till EU-medlemskapet har jämförts med tidigare stora vändpunkter i vår historia – Finlands statliga självständighet 1917 och krigsåren 1939–1945 ur vilka vårt land klarade sig med självständigheten i behåll. Förändringens djup avspeglas i de utländska tidningarna av det faktum att Finland nu ingår i samma politiska union som Tyskland, Storbritannien och Frankrike. Också de övriga nordiska ländernas offentliga bild har erhållit nya dimensioner på grund av EU.

Bilden av Finland har i de utländska tidningarna och i utländska journalisters ögon varit symbolisk till sitt innehåll. Mest synlig i den utländska pressen har under 1990-talet varit nya symboler som EU-medlemskapet, Nokia och toppidrottsmännen, framför allt Mika Häkkinen. De har ersatt det gamla Finland-symbolerna och också delvis i hemlandet fyllt det tomrum som politikens och nationalstatens värdeminskning lämnat. Bilden av Finland i den utländska pressen har präglats av att landet nu kommit fram ur Rysslands skugga och blivit ett EU-land som närmar sig EU:s hårda kärna. De tidigare i pressen ofta förekommande presentationerna av kuriositeter och egendomliga drag har minskat. På den vanliga europeiska medborgarens nivå kan Finland emellertid fortfarande vara förvånansvärt okänt.

Mot slutet av sovjettiden på 1980-talet skrev de ryska tidningarna om Finland i en överdrivet positiv ton i den då rådande vsb-liturgins anda. Nu bestäms skrivandet av nya konjunkturen, den kommunistiska censuren existerar inte längre. De finländska produkternas rykte är ännu gott i öst. Detta gäller såväl Moskva som närområdena, d.v.s. S:t Petersburg och Petroskoi.

Enligt forskaren *Jelena Vartanova* och den förre ambassadören i Finland *Juri Derjabin* har den ryska pressens rapportering under 1990-talet i enlighet med bästa vsb-traditioner varit t.o.m. kritiklöst positiv. Det har i praktiken inneburit en direkt beundran av framgångsrika affärsföretag som

⁴⁶ Pekka Panttu, *Aamulehdessä, Karjalaisessa ja Satakunnan Kansassa 1990–1991 käyty keskustelu 1944 luovutetuista alueista*. Avhandling för journalistexamen (Tammerfors universitet 1993), s. 39–41.

Зимой 1939-1940 годов впервые в истории мороз сыграл против русского солдата

Кровавая финская баня

60 лет назад закончилась советско-финская война

Tidningen Kommersant berättade i mars 2000 om de finländska inringningssegrarna i vinterkriget.

Nokia och av den nya teknologin i allmänhet och å andra sidan ett undvikande av ledsamma frågor.

På personnivå var president Martti Ahtisaari under 1990-talets senare hälft den mest kända finländaren i rysk press. Ett nytt "kommersiellt drag" är formulföraren Mika Häkkinens insteg på listan över kända namn. I den kommunistiska offentligheten var huvudpersonerna även för Finlands del politiker såsom presidenter och ministrar. Av historiska gestalter har Rysslands nya

tidningar på ett alldeles nytt sätt presenterat de senaste krigens finländske överbefälhavare C. G. E. Mannerheim. Även beträffande vinterkriget har den ryska pressen redogjort för helt nya tolkningar och påvisat att Sovjetunionen entydigt var angripare.

Även Moskväs tidigare pålitliga förtrogne Urho Kekkonens roll har behandlats – utgående från flera finländska källor – på ett nytt ”avslöjande” sätt. De ledande ryska tidningarna har med en västerländsk term konstaterat att ”finlandiseringens tid” upphörde då vsb-avtalet blev historia. Även KGB:s åtgärder under kalla kriget har dragits fram. Likaså har man beträffande nattfrostn 1958 och notkrisen 1961 framlagt en helt ny – i Finland dock ofta redan framförd tolkning.

Då Finland anslöt sig till Europeiska unionen 1995 skrev de ryska tidningarna sakligt och neutralt om detta. Finlands ”resa till Europa” har i den ryska pressen snarare setts som en kommersiell möjlighet än som ett hot. Den för Finland viktiga nordliga dimensionen har tidningarna också uppfattat positivt, visserligen har därom skrivits rätt litet.

Som helhet betraktad har de ledande ryska tidningarnas kunskapsnivå beträffande Finland varit ganska anspråkslös under 1990-talet. Denna brist på kunskap i Ryssland beror delvis på att frågor och problem i anslutning till Europeiska unionen har gått före Finland. Intresset för utlandet är ofta lamt i den ryska pressen på grund av landets egna stora interna problem.

Inom den ryska journalistiken syns inga strävanden att ”uppdatera” Finlandsbilden. Intressant i fråga om relationerna mellan Finland och Ryssland är det faktum att den under sovjettiden anammade termen ”bilateral” handel fortfarande är gångbar i fråga om handeln. För EU-länder som Tyskland är Finland däremot en ”internationell” partner bland andra länder. Också det från kalla krigets dagar kända begreppet ”legitima säkerhetsintressen” har återaktualiserats i Ryssland.

I de tyska tidningarna skrivs det mindre om Finland än om övriga nordiska länder. Finlandsbilden i västpappen är problematisk snarast på grund av artiklarnas ringa antal.

Finlandsbilden i Tyskland har under 1990-talet på många sätt klarnat, särskilt tack vare EU. Man har sluppit många traditionella källor till bekymmer. Nedhuggning av skogen och kalhuggningar är inte längre i Tyskland en nyhet som för tio år sedan. I stället har Kanada intagit Finlands plats som ett skoningslöst skogsskövlande land.

Statsmannanivåns traditionella finlandiseringsbekymmer är likaså historia

i Tyskland. Ur europeisk synvinkel blev finlandiseringen skadeverkningar ringa. I slutet av 1990-talet nämndes finlandiseringen inte längre i tysk press annat än som ett under gångna år av Franz-Josef Strauss använt skymford. Förändringen av Finlandsbilden i Tyskland åskådliggörs av att finlandiseringen för många av den yngre generationens tyska journalister är ett helt okänt begrepp. En ironi riktad mot Finlands östpolitik kan nog fortfarande då och då synas i tidningarnas spalter, t.ex. i form av en jämförelse med det från kartan försvunna DDR. I Tyskland är skrivierna om Finland sålunda i dag till övervägande delar neutrala eller positiva.

Negativt material såsom det gemensamma förflutna med nazi-Tyskland undviks däremot. Det synes finnas en tydlig historiebetingad skillnad visavi Finlandsbilden i Tyskland och Ryssland: de tyska tidningarna tiger i allmänhet om krigshändelserna för sextio år sedan, medan ryssarna åter aktivt kastar sina blickar på Karelen och skildrar finländska krigsförbrytelser, vilka påstås omfatta även vår allra högsta ledning.

Som helhet betraktat ger det tyska pressmaterialet i slutet av 1990-talet en bild av ett mobiltelefonfolk som efter anslutningen till EU 1995 snabbt har lösgjort sig från östligt inflytande. Finland har enligt de tyska tidningarna blivit en av EU:s mönsterelever – till skillnad från de övriga EU-kritiska nordiska länderna, inte minst Sverige. Enligt tidningsartiklarna är Finland en t.o.m. i förvånansvärt hög grad teknifierad nation, som utmärker sig på tre områden: som mönsterelev i EU, som mönsterland beträffande ekonomisk tillväxt och som storkonsument av telekommunikation.

Finlands officiella slagord "den nordliga dimensionen" har däremot inte slagit igenom i Tyskland på önskat sätt, inte ens under Finlands EU-ordförandeskap under senare hälften av år 1999. Ifrågavarande år förstärktes dock bilden av ett aktivt EU-Finland, vars förhållande till sin östra granne på ett grundläggande sätt förändrats. Sammanfattningsvis är Finland inte längre i tysk offentlighet en passiv småstat som avvaktar Moskvas hälsningar, utan en ettrig representant för EU-länderna, som t.o.m. vågar stå upp mot Tyskland, vilket kom till synes i tvisten om EU-språken.

Finländarna har inte heller i Storbritannien blivit delaktiga av någon större publicitet under 1990-talet. Spetsen av våra toppnamn – trots att den bredats under de senaste åren – är fortfarande rätt smal ur Londons perspektiv. Finland har dock i brittisk press stigit fram "bakom Sverige", närmast tack vare EU-publiciteten och teknologin. Av de nordiska länderna har Finland i Storbritannien åtnjutit mest publicitet efter Sverige.

Pratet om finlandisering har helt försvunnit ur de brittiska tidningarna efter Sovjetunionens upplösning och speciellt efter att Finland anslutit sig till Europeiska unionen. I de ledande brittiska tidningarna sågs EU-avgörandet till och med som det viktigaste beslutet i Finlands historia; österns skugga över landet försvagades. De ryska hotbilderna i den brittiska pressen är numera obefintliga vad Finland angelangar. "Finland inledde det nu avslutade århundradet som tsarens provins och slutade det som EU:s ordförandeland", konstaterade tidningarna.

Britterna har dock å andra sidan även sett problem i Moskvas lossade grepp, t.ex. i jämförelse med Estland. I sistnämnda land var Sovjetunionens ockupation brutal och handgriplig. I Finland var ryssarnas "närvaro" under efterkrigsåren mera inbillad än reell. Som en följd därav har Finlands lösgörande ur kalla kriget och finländarnas uppgivande av det "nationella" sättet att tänka varit svårare och mera tidskrävande enligt de brittiska tidningarna.

Finland avancerade slutgiltigt från Londons synvinkel i slutet 1990-talet till teknologins topp. Finlands position som riktningsskiss för toppteknologin och särskilt som en föregångare inom trådlös internetkommunikation fick vid övergången till 2000-talet stor publicitet, vilken undantagslöst var positiv. På denna fördelaktiga bild av Finland i Storbritannien inverkade även för sin del de amerikanska tidningarnas nästan prisande skildringar av landets teknologiska nivå. Nokia-publiciteten har varit positiv, t.o.m. beundrande.

För den vanlige fransmannen har Finland före sitt EU-medlemskap varit ett relativt okänt, kallt och nordiskt land. Fr.o.m. början av 1990-talet har Finland småningom tagit sin plats i Europa också i fransmännens medvetande efter att därförinnan har varit "ett land med eskimåer och fjordar". Medborgarna i Frankrike och i Sydeuropa har inte före 1990-talets mitt haft en helhetsbild av Finland. På denna nivå har man närmast kunna tala om en fragmentarisk föreställning. En mera omfattande, positiv Finlandsbild håller nu på att utveckla sig i söder i och med EU-medlemskapet.

Den mest betydande förändringen i Frankrike rör Finlands internationella ställning. I början av föregående sekel sågs Finland blott som en föga märkvärdig rysk provins. Efter andra världskriget var Finland för de franska tidningarna en stat, som närmast var känd för sitt intima beroendeförhållande till Sovjetunionen. Ännu i början av 1990-talet talade man om det finlandiserade Finland. Nu ser den franska pressen Finland som ett suveränt EU-land

som är mera framgångsrik i utövandet av diplomati på hög nivå än sina nordiska grannar.

Vinterkriget har varit mycket känt i Frankrike bland de äldre generationerna och utgjort ett positivt tillskott till bilden av Finland. Vinterkrigets hjältemyt håller dock småningom på att uttunnas i den franska pressen. På kulturens område har Kalevala fortsättningsvis varit känd i Frankrike liksom också flera finländska författare. Jean Sibelius genombrott i Frankrike har skett relativt sent, först under de allra senaste åren.

Kännedomen om Finland har i de franska massmedierna ofta varit bristande, från skolböckernas rent felaktiga uppgifter till kvalitetstidningarnas in-exaktheter. Ett stort problem för fransmännen är språkmuren, svårigheten att stava finländska namn, vilket givetvis också gäller för andra länder. Språkbarriären ger upphov till pinsamma fel och begränsar skrivandet om Finland.

Då man sammanfattningsvis granskar bilden av Finland i våra nordiska grannländer, visar det sig till en början att Finland under 1990-talet överallt i väst uppfattas som ett nordiskt EU-land som befriat sig från ryskt inflytande. Finlandsbilden har varit mestadels positiv i den svenska, norska och danska pressen. I detta sammanhang bör omnämnas, att det också i estnisk press under senare år skett en förändring till det bättre vad Finlandsbilden angår. Tidigare ingick i de estniska tidningarna ofta negativa artiklar om Finland.

Men antalet artiklar om Finland i våra närmaste grannländer är fortfarande ringa; svenska, norska och danska tidningar hittar inte många nyhetsämnen rörande Finland. De gamla myterna om Finland som ett Sovjet underkastat land har skingrats, men inte helt försvunnit. Den tid då man i de nordiska länderna beundrade vinterkriget, men var misstänksamma mot den betänkliga finländska vsb-politiken, är däremot historia. I Sverige, Norge och Danmark är man vid övergången till 2000-talet närmast nyfiken på hur Finland, detta EU:s mönsterland, skall klara sig i Europas hårda kärna. De ekonomiska frågorna har utgjort stående ämnen i de nordiska tidningarna under 1990-talet, bl.a. har fusionerna mellan stora företag bidragit till en ökning i antalet artiklar om Finland.

FORSKARPROFILEN

Max Engman

Detta nummer av *HTF* har inte redigerats av professor Max Engman. Under den långa tid som han ägnat sig åt tidskriften – som redaktionssekreterare sedan 1972 och från 1982 intill sin avgång i och med nummer 4/2000 som redaktör – har Max Engman och *HTF* blivit till den grad oskiljaktliga att det är svårt att föreställa sig den ena utan den andra. I och med denna årgång öppnar tidskriften en ny avdelning med rubriken ”forskarprofilen”. Ingenting är naturligare än att inleda den med en presentation av den nyligen avgångne redaktören.

*

Professor Max Engman har länge varit en av de mest anlitade finländska historikerna i såväl Finland och Norden som i det övriga Europa. Det är ett under att han parallellt med allt sitt övriga engagemang har lyckats hålla ett fast grepp om tidskriften under närmare två årtionden. För intervjuaren, en av de studenter som professor Engman följt med från stapplande gulnäbbssteg till en mera självständig doktorsgång, är det ett mysterium hur han lyckas planera sin tidsanvändning. Om man frågade honom själv, skulle han naturligtvis parera med ett ironiskt skratt och redogöra för alla de gånger tidsplaneringen misslyckats. Faktum är dock att Max Engman är effektiv. Enbart med exemplets makt har han varit en tillgång för många unga studenter i behov av elementära lektioner i arbetsdisciplin. Han har sagt att man i stället för att ödsla energi på att fundera ut sätt att komma så lätt undan som möjligt kan utnyttja motsvarande mängd energi på att slutföra en uppgift. Beskrivande nog för den intervjuades digra arbetsschema, lät sig inte denna intervju göras på annat sätt än med hjälp av modern kommunikationsteknik. Utgångsläget var att föra en diskussion kring Max Engmans syn på historia och historievetenskap i mars 2001, givetvis med avsikten att mäta pulsen på en av Finlands mest synliga forskarprofiler inom historievetenskapen.

Innan Max Engman tillträdde professuren i allmän historia vid Åbo Akademi år 1985, förde han en för historiker rätt så typisk ombytlig tillvaro som arkivtjänsteman och forskare. Han tjänstgjorde vid riksarkivet 1968–1973, som arkivarie vid utrikesministeriets avdelning för utvecklingssamarbete

1973–74, som forskningsassistent vid Finlands Akademi 1974–1978 och som forskare åren 1981 och 1984, ”och däremellan med frilansarbete som översättare och dylikt”, som han själv uttrycker sig. Mycket av det följande kommer att handla om Max Engmans ”och dylikt”.

Att knåda degen

Professor Engman, varför valde du just historien?

Det fanns egentligen inte så många alternativ. Jag blev tidigt intresserad av historia, min första skolbok i historia är den enda jag har läst från pärm till pärm omedelbart då jag fick den.

Däremot var jag osäker på om man kunde leva på historia och övervägde i ett skede juridik. Även om jag någon gång kommit in på juridiska frågeställningar – eller kanske just därför – är jag djupt tacksam för att jag valde bort det alternativet.

Varför blev det forskning?

Det var aldrig något medvetet beslut. Med en icke-akademisk bakgrund hade jag när jag kom till universitetet den naiva uppfattningen att jag där skulle lära mig ytterligare faktakunskap (årtal, kungar, krig och sådant), men studierna gav två stora upplevelser som förändrade den synen. En av dem var att under Jarl Galléns ledning få lära sig att historia inte bara var en växande deg,

utan att den kunde knådas, formas och gräddas och att slutresultatet blev annorlunda beroende på hur – och när – det gjordes. Denna historiens kaleidoskopiska karaktär, dess karaktär av spegelsal, har sedan aldrig upphört att fascinera mig. Den andra upplevelsen var mötet med den moderna socialhistorien, som bjöd på både nya metoder (inte bara de kvantitativa) och nya forskningsområden.

Men jag har aldrig beslutat mig för att bli forskare (och professorerna är idag heller inte primärt forskare, åtminstone inte på arbetstid); i något skede bara upptäckte jag att jag höll på att knåda socialhistoriska frågeställningar, i första hand för en avhandling pro gradu som sedan ledde vidare.

Hur kom du in på Petersburgsforskningen?

Av misstag, borde jag väl ärligt medge. Forskning borde ju utgå från frågeställningar, men jag kom för första gången in på petersburgsfinländare via källmaterial. Som ung tjänsteman på riksarkivet fick jag ofta ta hand om förfrågningar av olika slag, bland dem flera släktutredningar rörande petersburgsfinländare för danaarv – de hade dött utan arvingar och statskontoret behövde en utredning för att staten skulle kunna arva dem. Då upptäckte jag att där fanns hyllmetervis med material om tiotusentals människor om vilka ingen föreföll att veta någonting. Jag blev helt enkelt nyfiken: Hur kunde de vara så bortglömda? Jag blev – med goda skäl visade det sig – från flera håll varnad för att skriva min avhandling pro gradu om petersburgsfinländarna, men jag har aldrig varit särskilt bra på att lyssna på sådant. Det var ett skickesedigt beslut, som förde in mig på migrationsforskning, Petersburg, Finlands Rysslandsrelationer, konstitutionella frågor, förvaltningshistoria, imperier och riksupplösningar.

På ett lite underligt sätt ledde min djupdykning i finska passexpeditionens arkiv till en speciell relation till petersburgsfinländarna. Jag har inga förfäder bland dem, men det kändes länge som om jag skulle ha något slags ansvar för att alla dessa små män och kvinnor lyfts fram ur glömskan. Jag håller därför fortfarande på med att skriva om dem, trots att jag egentligen bytt dubbelörn till den österrikisk-ungerska. Mitt beslut att ta itu med petersburgsfinländarna visade sig oerhört fruktbart därför att ämnet öppnade sig åt många olika håll. Tillsammans med min nyfikenhet – jag kan sällan låta bli att läsa hela arkivförteckningen eller diariet – har det lett till både vida perspektiv och kuriosa (ifall det nu finns något sådant i historien).

I pespektiv är det förstås så att mitt intresse för petersburgsfinländarna också påverkades av annat än hyllmetrar av material. I bakgrunden fanns givetvis den nya socialhistorien, med dess inriktning på bl.a. migration och stadshistoria. Där fanns också annat, såsom Rysslandsbilden i Finland. I slutet av 1960-talet tedde det sig naturligt att fråga om det inte fanns annat än den traditionella arvfiendebilden. På senare tid har det blivit mode att onyanserat avfärda sådana strävanden som VSB-historia. Sådana påståenden är ren dumhet; bara den som anser att historiens uppgift är att producera enögd reserv-

fänrikar som konsumtionsvara i krig (vilket aktivisten Susitaival hävdade vid ett tillfälle) kan förneka att det i Rysslandsrelationerna också fanns positiva kontakter som är väl värda att undersöka och att sådana undersökningar måste leda fram till omvärderingar av vissa omhuldade myter.

Jorden runt på en mottagning

Vad var det som lockade med professuren vid Åbo Akademi?

Uppriktigt sagt, inte särskilt mycket. Jag hade flera större projekt på gång och allt material i Helsingfors eller utomlands. Dessutom gällde det att bli bekant med ett nytt universitet och en ny examen. Arbetsbördan och gränslösheten visade sig just så tunga som man kunde vänta sig vid en liten institution. Medan jag dittills utbildat mig till specialist skulle jag plötsligt vara generalist i extrem grad; under en normal arbetsdag kan jag väl göra en jordenruntresa och täcka ett par tusen år. Min företrädare Patrick Bruun hade en bakgrund som journalist och det var säkert en bra förberedelse eftersom vad som helst kan komma in genom dörren på mottagningstid.

Med åren har jag lärt mig att uppskatta också litenhetens fördelar. Det finns många goda sidor med en liten miljö så länge man rör på sig fysiskt och intellektuellt.

Du har varit utomlands en hel del.

Under arbetet på min avhandling arbetade jag under långa perioder vid riksarkivet i Stockholm och min forskning rörande Finland efter självständigheten förde mig till arkiv i flera länder. Min forskning rörande imperieupplösningar har fört mig till Centraleuropa för längre forskningsperioder, till Wien nästan årligen under det senaste decenniet, och för hela terminer 1983, 1991 och 1998, samt till Prag och Budapest 1991–1992. Våren 1997 var jag gästprofessor vid University of Minnesota, Minneapolis.

Hur skulle du själv beskriva din forskningsinriktning? Var placerar du in dig själv?

I princip tycker jag illa om sådana gränser och etiketter. Jag startade med socialhistoria, men har sedan gått i olika riktningar. Numera sysslar jag med Doppeladlerkunde, med imperier och följderna av deras upplösning. Den forskningen passar illa in i fällor och när man sysslar med andra länder och kulturer måste man så att säga dyka in i kulturen i dess helhet och det har jag försökt göra med Centraleuropa.

Du är känd för en aldrig sinande nyfikenhet, alltid intresserad av att ta del av historiska modesvängningar – vad tror du det beror på?

Jag vet inte, kanske karaktärsfel eller resultat av insikten om historiens natur under studietiden. Min nyfikenhet hålls något i schack av min övertygelse att

man också skall göra något med den, dela med sig av sina Lesefrüchte i undervisning och skrift. Beträffande så kallade moden försöker jag vara återhållsam. Jag har alltid tyckt illa om dem som låtsas att de uppfunnit hjulet. Alltför ofta är det mest poserade och försök att med fraser dölja att hjulet uppfanns första gången för ganska länge sedan.

Däremot är det viktigt att följa med strömningarna och vindkantringarna inom facket. De är intressanta i sig och viktiga att känna till. När man blir äldre möter man den nya upplevelsen att bara kunna konstatera att något är intressant, men att man får nöja sig med att känna till det eller lämna uppslagen till nästa liv.

Hur kom du med i *HTF*:s verksamhet? Vilken har drivkraften bakom det långa redaktörsskapet varit?

Jag blev ombedd att bli redaktionssekreterare 1972. I bakgrunden fanns det faktum att de stora årskullarna kom upp i magistersåldern (även om en del av oss tog god tid på oss med själva graden) samtidigt som de föregående historikergenerationerna på svenska var ganska uttunnade. I slutet av 1960-talet och början av 1970-talet såg det ut som om *HTF* och en del andra svenska aktiviteter skulle börja sloka ordentligt. Därför kom min generation i vid mening att dras in i en mängd aktiviteter vid ganska unga år. *HTF* gick från 1907–08 års män till 1968:or. Mönstret fanns förvisso i samhället som helhet, men var kanske särskilt markerat i historieämnet som på 1960-talet och tidigare förlorat både terräng och studenter till samhällsvetenskaper. Resultatet blev för min del att jag befann mig både som styrelseledamot i Svenska litteratursällskapet och som redaktör för *HTF* vid inte alltför framskriden ålder. Det var en utmaning, men också litet tungt. Ett helt kulturarv ramlade i famnen på en utan någon större förberedelse.

Samtidigt var det oerhört givande. Det är tidvis ganska tungt att redigera en tidskrift, men jag har hållit på med det så länge därför att jag upplevt det som viktigt – att skapa och upprätthålla en livaktig plattform för historieforskning på svenska i Finland, att kunna bidra till att lyfta fram centrala frågor och nya unga forskare. Det gjordes bl.a i form av temanummer, men på vetenskapens egna villkor, d.v.s. med krav på helst både ny empiri och ny underbyggd tolkning redovisad på gängse sätt. Det finns gott om tyckarspalter och fora för egotrippare på annat håll.

Dessutom har jag för det mesta tyckt att det har varit ogement roligt och givande att arbeta med *HTF*. Jag har haft lyckan att i min ungdom ha tre universitet: Kejsarliga Alexanders, riksarkivet och *HTF*. Jag kan inte som Oscar Wilde säga att jag har lärt mig mest när jag skolkat, men jag har lärt mig mycket, om också något olika saker, vid alla tre "universitet". Ifall vetenskapens essens är intellektuellt givande diskussioner är mina tre universitet ganska jämbördiga.

Hur kom du med i Svenska litteratursällskapets verksamhet? Vad anser du vara viktigt i sällskapets verksamhet?

Jag hade varit aktiv vid tillkomsten av sällskapets nämnd för historieforskning 1976, och blev invald i styrelsen 1981. Mitt engagemang, liksom flera andras på 1970-talet, byggde på att det bland historikerna fanns en utbredd uppfattning att sällskapet försummade historien och överhuvudtaget odlade väl inskränkta perspektiv.

Litteratursällskapet har idag en oerhört utgrenad verksamhet på många sektorer och det är svårt att sammanfatta den i några programmatiska satser. Det skulle i så fall vara att slå vakt om och forska i svenskheten i Finland i vid mening. Lillsvenskheter (provincialism) är i stort sett lika illa som storsvenskhet (att se sig som en utväxt på Sverige). Däremot är det naturligt att sällskapet pendlar mellan kultur- och bygdesvenskhet. Båda perspektiven måste emellertid anläggas med hög vetenskaplig standard och intellektuellt breda utblickar.

Vilka projekt har du på gång för närvarande?

Jag befinner mig i ett skede där jag håller på och avslutar några större forskningsinsatser. För den finskspråkiga serien om emigrationens historia, *Siirtolaisuuden historia*, håller jag på att avsluta bandet om Ryssland och Asien. Parallellt ägnar jag mig åt ett arbete om petersburgsfinländarna som skall utkomma på ryska. Jag har dragit in en hel del ny empiri och det har fört mig tillbaka till petersburgsfinländarna och på nytt in i andra delar av Ryssland. Från en huvudsakligen svenskspråkig verkstad hoppas jag kunna i sammanfattningens form nå också en finsk- och ryskspråkig läsekrets.

Det andra större projektet som jag hållit på med en längre tid – och även behandlat i en serie kortare studier – gäller kejsardömenas upplösning efter första världskriget och Finland som nybliven självständig stat. Jag gillar ämnen med spelrum, med utrymme för egna idéer och konceptualisering, där det inte råder trängsel och där det finns mycket utforskat material. Det leder ibland till att man tar tuggor som är besvärliga att svälja, men slutet hägrar. Sedan hoppas jag hinna skriva några essäsamlingar.

Vilka projekt skulle du vilja ta itu med?

Mest intresserar mig ett större arbete i genren komparativ historia.

Mycket flit, lite fantasi

Hur tycker du att det står till med historieforskningen i Finland idag?

Den är lite tråkig. Idéer är en bristvara i finländsk historieforskning. Det finns gott om gedigenhet och flit i arkiven, men där det finns idéer är det ofta fråga om ett osjälvständigt övertagande eller applicerande av idéer utifrån. Nyvinningar sker förstås mer eller mindre automatiskt genom att nya fakta framkommer genom låt oss säga Sovjetunionens fall och tidens gång i all-

mänhet. Det är i alla fall lite nedslående att på flera områden har nytänkande producerats och produceras av den forskargeneration som går i pension.

Ett annat påfallande drag är den oerhörda breddningen (geografiskt, tematiskt o.a.), som också lett till att historiefacket och historiens fält håller på att upplösa sig, inte bara i Finland utan i västvärlden i allmänhet. I sig är det en vinning att all historia inte är nationell och politisk historia, utan att alla tänkbara nivåer från makro till global och mängder av infallsvinklar är legitima och används i forskningen. Samtidigt leder det till en fragmentering av facket, vi diskuterar helt enkelt inte samma saker längre. Det är kanske naturligt: historien är ett stort ämne – i flera bemärkelser.

Tom Gullberg

MAX ENGMAN

Skrifter 1968–2000

1968

'Arbetsmarknadsseminarium', *Studentbladet* 28.4.1968.

'Medeltidsseminarium i Italien', *Fakta. Historian opiskelijain lehti* 2/1968.

'Nordiska sommarkurser. Ett välkommet tillskott', *Fakta. Historian opiskelijain lehti* 3/1968.

1969

'Kring korstågen till Finland' (rec. av) Kring korstågen till Finland. Ett urval uppsatser tillägnade Jarl Gallén på hans sextioårsdag den 23 maj 1968, *Hbl* 23.9.1969.

1970

'U-länderna och historieskrivningen' (rec. av) Magnus Mörner & al., U-länderna i modern historieforskning, *NA* 1970, s. 204–207.

'Gustav Vasa i engelsk tappning' (rec. av) Michael Roberts, Gustav Vasa, *NA* 1970, s. 292–293.

'Lenin och Norden' (rec. av) Atos Wirtanen, Lenin & Lenin och den nordiska arbetarrörelsen, *Hbl* 13.8.1970.

'Historiska studier i Estland', *Fakta. Historian opiskelijain lehti* 2/1970.

'Nordiska metodkonferenser', *Fakta. Historian opiskelijain lehti* 3/1970.

'Studier i historisk metod I–III' (rec. av) Studier i historisk metode I–III, *Fakta. Historian opiskelijain lehti* 3/1970.

1971

(med Birgitta Stenius), 'Nordiska metodkonferenser 1965–1969', (rec. av) Studier i historisk metode I–V, *HTF* 1971, s. 162–172.

'Lenins ungdom', (rec. av) Isaac Deutscher, Lenins ungdom, *NA* 1971, s. 182–183.

'Rysk syn på Lenin och Finland', (rec. av) V. Smirnov, Lenin Suomen vaiheissa, *Hbl* 9.1.1971.

'Östkarelen 1917–1920', (rec. av) Stacy Churchill, Itäkarjalan kohtalo, *Hbl* 22.1.1971.

'Karelsk arbetarrörelse', (rec. av) Hannu Soikkanen, Luovutetun Karjalan työväenliikkeen historia, *Hbl* 28.8.1971.

'Arkiv i rörelse', (rec. av) Nils Nilsson, Arkiv i rörelse, *NA* 1971, s. 208.

'Riksarkivet 1966–1970', *HTF* 1971, s. 177–183.

'Historiska föreningen', *HTF* 1971, s. 84–85.

1972

'Finlandssvensk emigration', (rec. av) Emigrationen och dess bakgrund, *HTF* 1972, s. 102–105.

'En klassiker', (rec. av) E. H. Carr, Ryska revolutionen 1917–1923 1–3, *NA* 1972, s. 46–48.

'Uganda och de etniska syndabockarna', (rec. av) D. Ghai & Y. Ghai, Porträtt av en minoritet: asiaterna i Östafrika, *NA* 1972, s. 207–210.

'Riksarkivet 1971', *HTF* 1972, s. 69–71.

'Historiska föreningen', *HTF* 1972, s. 71–72.

'Kurs i latinsk paleografi', *HTF* 1972, s. 74.

1973

Källkritiken i dag', (rec. av) Källkritikens plats i den moderna historieforskningen, Studier i historisk metode VII, *HTF* 1973, s. 28–31.

'Rysslandsemigrationen och Petersburgs finländska influensfält', (rec. av) Sune Jungar, Finländare i Ryssland. Utflyttningen till Ryssland 1809–1917 & Alpo Juntunen, Suomalaista kulttuuria Nevan rannoilla & Greta Karste-Liikkanen, Pietari-suuntaus kannakselaisessa elämäkentässä 1800-luvun loppupuolelta vuoteen 1918, *HTF* 1973, s. 194–202.

'Förbudslagen i perspektiv', (rec. av) Reijo Ahtokari, Pirtua, pirtua, *NA* 1973, s. 118–119.

'1900-talets historia som veckotidning' (rec. av) Kuohuva vuosisata, *HTF* 1973, s. 158–159.

'Riksarkivet 1972', *HTF* 1973, s. 32–35.

'Historiska föreningen', *HTF* 1973, s. 35–36.

1974

'Om den lutherska kyrkan i Gamla Finland', (rec. av) Maija Rajainen, Luterilaisuus Venäjän valtikan alaisena. Itä-Suomen ja Inkerin kirkon järjestelyvaiheita Uudenkaupungin ja Turun rauhojen molemmin puolin, *HTF* 1974, s. 125–129.

'Nya metodläroböcker', (rec. av) Antero Heikkinen, Historiantutkimuksen päämäärät ja menetelmät & Jorma Kalela, Historian tutkimusprosessi. Metodinen opas oman ajan historiaa tutkiville & Olavi Lähteenmäki, Tutkimusopas poliittisen historian opiskelijoille, *HTF* 1974, s. 310–314.

'Handbok i källkunskap', (rec. av) Toivo J. Paloposki, Suomen historian lähteet, *HTF* 1974, s. 315–317.

'Afrikanskt motstånd', (rec. av) Michael Crowder (ed.), West African Resistance. The Military Response to Colonial Occupation, *NA* 1974, s. 156–159.

'Historiska föreningen', *HTF* 1974, s. 154–155.

1975

'Åbobor till Ryssland', (rec. av) Sune Jungar, Från Åbo till Ryssland. En studie i urban befolkningsörklighet 1850–1890, *HTF* 1975, s. 208–210.

'Karelianismen under autonomins tid' (rec. av) Hannes Sihvo, Karjalan kuva. Karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana, *HTF* 1975, s. 259–262.

'Tyngdpunktsprogram för humanistisk forskning' (rec. av) Suomen tiedepolitiikan suuntaviivat 1970-luvulla, *HTF* 1975, s. 229–232.

'Scripta Historica III–IV' (rec. av) Scripta Historica III–IV, *HTF* 1975, s. 289–291.

'Östra Finska vikens historia', (rec. av) Christoffer H. Ericsson (red.), Övärld och gränsbygd, *HTF* 1975, s. 291–293.

'En kritisk kollega' (rec. av) Häften för kritiska studier 3–4 & 7–8/1974, *HTF* 1975, s. 55–56.

'Centrum och periferi i historieforskningen' (konferensrapport), *HTF* 1975, s. 90–93.

'Nordisk metodkonferens 1975' (konferensrapport), *HTF* 1975, s. 227–229.

1976

'De Putilovska värvningarna år 1869', *HTF* 1976, s. 289–306.

'Den kyrkliga registreringen av finländare i Ryssland', *Genos* 1976, s. 103–121.

'Afrikalaisten vastarinta kolonialismin aikana 1880–1914', *Historiallinen Aikakauskirja* 1976, s. 117–135.

'Miten muualla tutkitaan historiaamme', *Helsingin Sanomat* 3.10.1976.

'Arkivhandledningar', *HTF* 1976, s. 102–104.

'Världskronologi' (rec. av) G. S. P. Freeman-Grenville, Chronology of World History. A Calendar of Principal Events from 3000 BC to AD 1973, *HTF* 1976, s. 329–330.

'Alkoholkontroll i det koloniala Afrika' (rec. av) Lynn Pan, Alcohol in Colonial Africa, *Alkoholpolitik* 1976, s. 52–54.

'Alkoholikontrolli Afrikassa', (rec. av) Lynn Pan, Alcohol in Colonial Africa, *Alkoholipolitiikka* 1976, s. 124–126.

'Popularisering av Afrikas historia' (rec. av) Bengt Sjögren, Mörka Afrika. Det förflutna klarnar, *NA* 1976, s. 38.

'Bix', (rec. av) R. M. Sudhalter & al., Bix. Man & Legend, *NA* 1976, s. 73–75.

'Förteckning över kyrkoboksmikrofilmer' (rec. av) Suomen kirkonarkistojen mikrofilmien luettelo – Förteckning över mikrofilmer av kyrkoarkiv i Finland, *HTF* 1976, s. 331–332.

'Arkivavtal med Sovjetunionen', *HTF* 1976, s. 189.

'Scandinavian Journal of History', *HTF* 1976, s. 271–272.

'Uppsala mötes handlingar', *HTF* 1976, s. 186.

'Sovjetisk-finländskt historikersymposium' (konferensrapport), *HTF* 1976, s. 54–58.

1977

'Forskning kring stadsarbetare', (rec. av) John Foster, *Class Struggle and the Industrial Revolution. Early Industrial Capitalism in Three English Towns & Uno Gustafson, Industrialismens storstad. Studier rörande Stockholms sociala, ekonomiska och demografiska struktur 1860–1910 & Bo Öhngren, Folk i rörelse. Samhällsutveckling, flyttningsmönster och folkrörelser i Eskilstuna 1870–1900*, *HTF* 1977, s. 146–153.

'Introduktioner till socialhistoria', (rec. av) Rolf Adamson, Teori och metod för ekonomisk och social historia & M. V. Flinn & T. C. Smout (eds.), *Essays in Social History & Päiviö Tommila & Juhani Roiha, Sosiaalhistoria ja sen tutkimus*, *HTF* 1977, s. 169–173.

'Festskrift till Oscar Nikula' (rec. av) Från medeltid till 1900-tal, *HTF* 1977, s. 265–266.

'Social History', *HTF* 1977, s. 179–180.

'Urban History Yearbook', *HTF* 1977, s. 182–183.

'Ekonomisk historisk världskongress i Edinburgh 1978', *HTF* 1977, s. 278–279.

'En socialhistorisk synvinkel' (polemik), *HTF* 1977, s. 264.

1978

'Flyttning och medborgarskap. Passlagstiftningen för finländare i Ryssland 1809–1917', *HTF* 1978, s. 30–51.

'Migration from Finland to Russia during the Nineteenth Century', *Scandinavian Journal of History* 1978, s. 155–178.

'Borgare och skenborgare i Finland och Ryssland under första hälften av 1800-talet', *HTF* 1978, s. 189–207.

'Några synpunkter på inflyttningen från Finland till S:t Petersburg i början av 1800-talet', Jussi Kuusanmäki & Susanne Lindgren (red.), *Den andra nordiska lokallistoriska konferensen i Viitasaari 9.–12.8.1976. Föredrag och diskussioner*, Paikallishistoriallisen toimiston julkaisuja 3 (Helsingfors 1978), s. 170–175.

(Rec. av) J. H. Bater, St. Petersburg. Industrialization and Change, *Social History* 1978, s. 395–397.

'Anglosaxiskt om Rysslands urbanisering', (rec. av) J. H. Bater, St. Petersburg. Industrialization and Change & M. F. Hamm, (ed.), *The City in Russian History & Gilbert Rozman, Urban Networks in Russia 1750–1800 and Premodern Periodization*, *HTF* 1978, s. 87–93.

'Suomalaiset siirtolaiset Venäjällä 1–2', *Helsingin Sanomat* 16. och 23.4.1978.

'Finland och Ryssland under 1800-talet', *HTF* 1978, s. 1–4.

'Sovjetiskt-finländskt historikersymposium i Leningrad' (konferensrapport), *HTF* 1978, s. 124–128.

1979

(med Jerker A. Eriksson), *Mannen i kolboxen. John Reed och Finland*, SSLF 485, Helsingfors 1979, 231 s.

'De finska upplagsplatserna i S:t Petersburg', *HTF* 1979, s. 128–152.

'Finska passexpeditionens arkiv som personhistorisk källa. En källkritisk granskning I–II', *Genos* 1979, s. 49–61, 83–94.

'Arkiven och historieforskningen', *HTF* 1979, s. 271–289.

'Innovationer och influensfält i befolkningsrörligheten', (rec. av) Eric De Geer, Migration och influensfält. Studier av emigration och intern migration i Finland och Sverige 1816–1972 & Holger Wester, Innovationer i befolkningsrörligheten. En studie av spridningsförlopp i befolkningsrörligheten utgående från Petalax socken i Österbotten, *HTF* 1979, s. 181–186.

'En bibliografi över finländsk emigration', (rec. av) Olavi Koivukangas & Simo Toivonen, Suomen siirtolaisuuden ja maassamuuton bibliografia, *HTF* 1979, s. 186–189.

'Vem vandrade längs de Petersburgska vägarna?', (rec. av) Osmo Jussila, Nationalismi ja vallankumous venäläis-suomalaisissa suhteissa 1899–1914, *Hbl* 17.10.1979.

'Från skattkistor till 40 hyllkilometer i året', *Hbl* 23.10.1979.

(med Jerker A. Eriksson), 'John Reedins salaperäiset Suomen matkat', *Helsingin Sanomat* 9.12.1979.

'Unohdettu siirtolaisuutemme', *Suomen Silta* 3/1979, s. 8–10.

'Scripta Historica V' (rec. av) Scripta Historica V, *HTF* 1979, s. 96–98.

'Turun Historiallinen Arkisto 32' (rec. av), Turun Historiallinen Arkisto 32, *HTF* 1979, s. 193–195.

1980

(med Sune Jungar), 'Flyttningsrörelsen från Finland till Ryssland 1809–1917', *Historiallinen Arkisto* 75 (1980), s. 23–47.

(med Sune Jungar), 'Pereselentjeskoe dvizjenie iz Finljandii v Rossiju v 1809–1917 gg', *Rossija i Finljandia. Materialy VI sovetsko-finljandskogo simpoziuma istorikov*, Leningrad 1980, s. 115–138.

'Migrationen från Finland till Ryssland – forskningsläge och huvuddrag', *Siirtolaisuus – Migration* 3/1980, s. 10–18.

'S:t Petersburgs finländska guldsmeder under två sekler', *Carl Fabergé och hans samtida*, Helsingfors 1980, s. 74–95 (även på finska och engelska i samma publikation).

'Publikationer från Nordiska emigrationsprojekter' (rec. av) Bo Kronborg & al. (eds.), Nordic Population Mobility. Comparative Studies of Selected Parishes in the Nordic Countries 1850–1900 & Reino Kero & al., Toholamin väestön muuttoliikkeet Amerikansiirtolaisuuden alkuvaiheissa (1870–1889) & Nordisk emigrationsatlas, *HTF* 1980, s. 283–287.

'Myten om den encyklopediska kunskapen' (rec. av) Esko Häkli, Myten om kunskapen, *HTF* 1980, s. 300–301.

'Förteckning över Diplomatica-samlingen' (rec. av) Sören Tommos, The Diplomatica Collection in the Swedish National Archives, *HTF* 1980, s. 400–401.

'Genealogiska Samfundets Årsskrift' (rec. av) Genealogiska Samfundets i Finland Årsskrift 41, *HTF* 1980, s. 406–407.

'Krigshistorisk Tidskrift' (rec. av) Sotahistoriallinen Aikakauskirja 1980, *HTF* 1980, s. 403–406.

'Finländskt-sovjetiskt historikersymposium i Helsingfors' (konferensrapport), *HTF* 1980, s. 115–118.

1981

'Kazanskaja och Viborgskaja – rumsliga mönster bland petersburgsfinländarna 1869–1910', *Historiallinen Arkisto* 76 (1981), s. 321–350.

'Cotter versus Donner – till första republikens politiska mentalité', Max Engman & al. (red.), *My Darling Clio. Vänskrift till Jerker A. Eriksson*, Helsingfors 1981, s. 95–115.

'Offentlighetsprincipen, forskningen och de hemliga arkiven', *NA* 1981, s. 152–156.

'Pietarin suomalaiset kultasepät', *Suomen Silta* 2/1981, s. 20–22.

'Torparna och landbönderna i Ingå', (rec. av) Ola Brenner, Torpare och landbönder i Ingå, *HTF* 1981, s. 102–105.

'Helsingfors stadier', (rec. av) Mikael Sundman, Stadier i stad. En studie över bebyggelsemönstrets och befolkningsstrukturens framväxt i Helsingfors, *HTF* 1981, s. 383–385.

'Sverige och invandringen' (rec. av) Fataburen 1981 & Utvandringen från Finland till Sverige genom tiderna, *HTF* 1981, s. 413–416.

'Scripta Historica VI' (rec. av) Scripta Historica VI, *HTF* 1981, s. 125–126.

'Forsiana' (rec. av) Nils Erik Wickberg, Privathus i Kronohagen i Helsingfors under empiretiden & Klaus Lehmuskallio (red.), Kantahelsingin väestö ensimmäisen muuttoaallon aikana 1870–1900 & Marja Terttu Knapas, Korkeasaari ja Seurasaari, *HTF* 1981, s. 127–129.

'Västnyländsk årsbok' (rec. av) Västnyländsk årsbok 1977–1980, *HTF* 1981, s. 133–135.

'Vad gjorde folk på söndagarna? De for till folkparken!' (rec. av) Marja Terttu Knapas, Korkeasaari ja Seurasaari, *Hbl* 21.3.1981.

'Svenskt i Petersburg' (rec. av) S:t Katarina svenska församlings i S:t Petersburg historie på grund af kyrkorådsprotokoll och upplevelser författad af Herman Kajanus, *Västra Nyland* 8.7.1981.

'Språk och nationalitet – svenskt i Finland efter 1860' (konferensrapport), *HTF* 1981, s. 136–141.

'Film och historia' (konferensrapport), *HTF* 1981, s. 141–144.

'Nordisk metodkonferens om osynlig historia' (konferensrapport), *HTF* 1981, s. 317–320.

1982

'Pietarin suomalaiset ruokatavarakaupat', *Kalevalaseuran vuosikirja* 62 (1982), s. 246–259.

'Suomalaistyyttö Pietarissa – fiktio ja todellisuus', *Kalevalaseuran vuosikirja* 62 (1982), s. 260–278.

'Inre migration och proletarisering i Ryssland', (rec. av) B. A. Anderson, *Internal Migration During Modernization in Late Nineteenth-century Russia* & R. E. Johnson, *Peasant and Proletarian. The Working Class of Moskow in the Late Nineteenth Century*, *HTF* 1982, s. 169–172.

'Arbetarrörelsen', *Uppslagsverket Finland*, Helsingfors 1982, s. 48–51.

'Ett stycke avslutad svensk kyrkohistoria i S:t Petersburg' (rec. av) S:t Katarina svenska församling i S:t Petersburg historie på grund av kyrkorådsprotokoll och upplevelser författad av Herman Kajanus, Utg. W. E. Nordström, *HTF* 1982, s. 168–169.

'En bortglömd klassiker i förkortad version' (rec. av) Suomi Venäjän valtakunnassa. B. E. Nolden kuvaus vuodelta 1911, *HTF* 1982, s. 185–186.

'Översiktskatalog över Helsingfors stadsarkiv' (rec. av) Helsingin kaupunginarkiston yleisluettelo, *HTF* 1982, s. 436–437.

'Ryssar i Finland 1809–1917' (konferensrapport), *HTF* 1982, s. 438–440.

1983

S:t Petersburg och Finland. Migration och influens 1703–1917. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 130, Helsingfors 1983, 453 s.

'Afrikan historiankirjoitus', Päivi Setälä & al. (toim.), *Historiankirjoituksen historia*, Helsinki 1983, s. 324–332.

'Petersburgfinländarna och tidsperspektiven', *NA* 1983, s. 227–230.

'Josef Fredric Fulda – skenborgare i Fredrikshamn', *Genos* 1983, s. 163–166.

'Flyktningarna från Östkarelen 1917–1922' (rec. av) Toivo Nygård, *Itäkarjalan pakolaiset 1917–1922*, *HTF* 1983, 164–167.

'Ett storverk om Ingermanland under kejsartiden' (rec. av) Erik Amburger, *Ingermanland. Eine Junge Provinz Russlands im Wirkungsbereich der Residenz und Weltstadt St. Petersburg-Leningrad* 1–2, *HTF* 1983, s. 416–419.

'Lärda utflykter i böckerna värld' (rec. av) Henrik Grönroos, *Cognitio librorum*, *HTF* 1983, s. 449–451.

'Rapport om historisk antropologi' (rec. av) David Gaunt, *Memoir on History and Anthropology*, *HTF* 1983, s. 451–452.

'Ny publikation för arkivvetenskap' (rec. av) Arkisto 1, *HTF* 1983, s. 454–456.

'Genealogiska hjälpmedel' (rec. av) Genos. Sisällys-Innehåll 1930–1979 & Suomen sukututkijaluettelo 1982 – Släktforskarförteckning för Finland 1982, *HTF* 1983, s. 457.

1984

'Finland – ett utflyttningsland. In- och utflyttning under fyra sekler', Max Engman & Henrik Stenius (red.), *Svenskt i Finland 2. Demografiska och socialhistoriska studier*. SSLF 519, Helsingfors 1984, s. 117–164.

'Finlandssvenskarna som ämne för socialhistorisk forskning', Max Engman & Henrik Stenius (red.), *Svenskt i Finland 2. Demografiska och socialhistoriska studier*. SSLF 519, Helsingfors 1984, s. 9–16.

'Den ogifta kvinnans arbete, myndighet och samlevnadsproblem', *HTF* 1984, s. 201–206.

'Hjälpmedel för Rysslandshistoriker' (rec. av) S. A. Grant & J. H. Brown, *The Russian Empire and Soviet Union. A Guide to Manuscripts and Archival Material in the United States* & C. G. Palm & D. Reed, *Guide to the Hoover Institution Archives* & P. K. Grimsted, *Manuscript Repositories in USSR, Estonia, Latvia, Lithuania, and Belorussia*, *HTF* 1984, s. 398–402.

'Vår finska stam på utländsk mark' (rec. av), M. G. Karni (ed.), *Finnish Diaspora I–II*, M.-L. Kalhama, (red.), *Suomalaiset Jäämeren rannoilla – Finnene ved Nordishavets strender & Suomen siirtolaisuuden historia I–II*, *HTF* 1984, s. 139–145.

'Västnyländsk årsbok 1983' (rec. av) Västnyländsk årsbok 1983, *HTF* 1984, s. 170–172.

'Nordiska historikermötet i Odense 1984' (konferensrapport), *HTF* 1984, s. 426–428.

1985

'Svenska Folkpartiet i S:t Petersburg', *HTF* 1985, s. 417–446.

'Om lokalhistoriska arkiv', *HTF* 1985, s. 39–55.

'S:t Petersburg och Finland – svenskt och finskt i Neva-metropolen', *Svenska folkskolans vänners kalender* 1985, s. 75–88.

'St Petersburg', *Uppslagsverket Finland 3*, Helsingfors 1985, s. 223–226.

'Svenska litteratursällskapet i Finland: 100 years, 500 books', *Books from Finland* 1985, s. 272–274.

'Tyskt bildningsinflytande i Östeuropa' (rec. av) Friedrich Berthold Kaiser & Bernhard Stasiewski (Hrsg.), *Deutscher Einfluss auf Bildung und Wissenschaft im östlichen Europa*, *HTF* 1985, s. 263–267.

'Många Finland' (rec. av) Matti Klinge, Kaksi Suomea & Runebergs två fosterland, *HTF* 1985, s. 272–276.

'Studier i Moskva' (rec. av) Chr. Ehrström (utg.), *Moskva brinner*, *HTF* 1985, s. 353–358.

'Våra landsmän' (rec. av) J.E.O. Screen (utg.), *Våra landsmän. Finnish officers in Russian service 1809–1917*, *HTF* 1985, s. 358–361.

'En bevärnad munke-orden på medelländska hafvet' (rec. av) Lorenz von Numers, *Havets karavaner*, *FT* 1985, s. 519–523.

'Ryssar i Finland' (rec. av) Venäläiset Suomessa 1809–1914, *NA* 1985, s. 262–264.

'Cirkus i Finland' (rec. av) S. Hirn, Sirkus kiertää Suomea 1800–1914, *HTF* 1985, s. 468–471.

'Hippokratiska strövtåg' (rec. av) Hippokrates. Årsskrift för Finlands Medicinhistoriska Sällskap 1984, *HTF* 1985, s. 293–294.

'På Lönnrots tid' (rec. av) Kalevalaseuran vuosikirja 64, *HTF* 1985, s. 294–296.

'Den amerikanska kulturens landstigning' (rec. av) The Impact of American Culture, *HTF* 1985, s. 107–109.

'Scripta Historica VIII' (rec. av) Scripta Historica VIII, *HTF* 1985, s. 109–112.

1986

'Böcker i kristid. Biblioteken i relationerna mellan Finlan och Rådsryssland 1917–1926', *Album amicorum. Kirja- ja kulttuurihistoriallisia tutkielmia Eeva Mäkelä-Henrikssonille 29.7.1986*. Helsingfors universitetsbibliotekets skrifter 50, Helsinki 1986, s. 32–50.

'Förvaltning, historia och förvaltningshistoria', *HTF* 1986, s. 197–199.

'Finlands autonomi 1808–1819' (rec. av) P. Tommila, Suomen autonomi-syntyy 1808–1819, *HTF* 1986, s. 330–332.

'Diskussion om biografins teori och metod' (rec. av) Ronny Ambjörnsson (red.), Liv och text. Sex föreläsningar från ett symposium, *HTF* 1986, s. 443–445.

'Rollspel och kungaroll' (rec. av) Erik Lönnroth, Den stora rollen. Kung Gustaf III spelad av honom själv, *Hbl* 22.9.1986.

1987

'Finland som arvtagarstat', *HTF* 1987, s. 540–569.

'Ulkosuomalaisuuden synty', R. Alapuro & al. (red.), *Kansa liikkeessä*, Helsinki 1987, s. 108–122.

'Nikolai Menedarens eftermäle', *HTF* 1987, s. 654–677.

(med Harald Runblom), 'Invandrare i Norden efter 1850', Gunnar Karlsson (red.), *Nationale og etniske minoriteter i Norden i 1800- og 1900-tallet*. Rapporter til den XX nordiske historikerkongres 1987, Bd II, Ritsafn Sagnfræðistofnunar, Reykjavik 1987, s. 105–144.

'Nationalitetsfrågor i arvtagarstaterna', *Svenska folkskolans vänners kalender* 101 (1987), s. 7–18.

'Lokalhistoriska arkiv: vad, hur och varför?', Mikael Korhonen (red.), *Lokalhistoriska arkiv – en handledning*. SSLF 547, Helsingfors 1987, s. 13–29.

'Arkivinventering och -insamling, Mikael Korhonen (red.), *Lokalhistoriska arkiv – en handledning*. SSLF 547, Helsingfors 1987, s. 30–36.

(med Nils Erik Villstrand), 'Källorna till lokalsamhällets historia', Mikael Korhonen (red.), *Lokalhistoriska arkiv – en handledning*. SSLF 547, Helsingfors 1987, s. 95–112.

'Suomalaiset Venäjän luterilaisissa seurakunnissa' I-III, *Sukuviesti* 2-4/1987, s. 14-16, 10-15, 10-12.

'Finland och nyckelhålet av den 6 december 1917', *HTF* 1987, s. 329-331.

'Förord', Nils Erik Villstrand (red.), *Kustbygd och centralmakt 1560-1721. Studier i centrum - periferi under svensk stormaktstid*. SSLF 546, Helsingfors 1987, s. 7-8.

'Finlands fyra flyktingfrågor', *Hbl* 26.4.1987.

'Utopi och verklighet inom emigrationen' (rec. av) Emigrantbrevens berättar. En bok om emigrationen från Munsala & Maitten ja merten takaa. Vuosisata suomalaisia siirtolaiskirjeitä & T. Peltoniemi, Kohti parempaa maailmaa. Suomalaisten ihannesiirtokunnat 1700-luvulta nykypäivään, *HTF* 1987, s. 152-157.

'Hundraårsfestskrift' (rec. av) Vetenskap och omvärdering. Till Curt Weibull på hundraårsdagen 19.8.1986, *HTF* 1987, s. 292-295.

'Helsingfors junkarskola' (rec. av) J. E. O. Screen, The Helsinki Yunker School 1846-1879, *HTF* 1987, s. 713-716.

'Aktivisterna och Andersson' (rec. av) Matti Ahti, Salaliiton ääriiviivat, *Hbl* 23.12.1987.

'Första delen av översiktscatalogen för landsarkiven', (rec. av) Maakuntaarkistojen yleisluettelo I, *HTF* 1987, s. 310-312.

'Hippokrates 3', (rec. av) Hippokrates 3, *HTF* 1987, s. 314-316.

'Västnyländsk årsbok 1986', (rec. av) Västnyländsk årsbok 1986, *HTF* 1987, s. 316-317.

'Sverige och Petersburg 1890-1917', (konferensrapport), *HTF* 1987, s. 321-322.

'Tysk-finländskt historikersymposium i München', (konferensrapport), *HTF* 1987, s. 324-326.

'Nordiska historikermötet på Island', (konferensrapport), *HTF* 1987, s. 747-748.

1988

'Sjömän från Finland i Ryssland', *HTF* 1988, s. 415-438.

'St. Petersburg, Finland and the Baltic Sea', *The Baltic Sea: A Cultural Transmitter. Seminar in the City of Kotka* 31.7.-2.8.1986. Publication 10 in the series of the Provincial Museum of Kotka, Kotka 1988, s. 3-29.

'Pietari, Suomi ja Itämeri', *Itämeri kulttuurivaikutteiden väljänä. Seminaari Kotkassa* 31.7.-2.8.1986, Kymenlaakson Maakuntamuseon julkaisuja n:o 10, Kotka 1988, s. 3-29.

'Restitutio imperii - om en europeisk nödvändighet', *FT* 1988, s. 354-372.

'Periit pars maxima', *HTF* 1988, s. 153-162.

'Historiker för om masten', *HTF* 1988, s. 341-344.

'Aktivisterna, Petrograd och "Andersson"' (rec. av) Martti Ahti, Salaliiton ääriiviivat, *Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri* 1988, s. 458-463.

'Översiktskatalog över företagsarkiv' (rec. av) Suomen yritysarkistot I, *HTF* 1988, s. 296–299.

'Blandad arkivkompott' (rec. av) Arkisto 2, *HTF* 1988, s. 289–293.

'Jämförande forskning rörande etniska grupper', (konferensrapport), *HTF* 1988, s. 333–337.

1989

'Historiska föreningen i forskarsamhället och tiden 1914–1989', *HTF* 1989, s. 397–482.

'De förflyttade karelarna – evakuering och integrering', Rune Johansson & Hans-Åke Persson (red.), *Nordisk flyktningpolitik i världskrigens epok*. CESIC Studies in International Conflict 1, Lund 1989, s. 81–115.

'Die Bevölkerung Sankt Petersburgs', *Europa Ethnica. Nationalitätenfragen* 1989, s. 11–22.

'Finland as a Successor State', Max Engman & David Kirby (red.), *Finland. People. Nation. State*, London 1989, s. 102–127.

'Finnar och svenskar i S:t Petersburg', Sten Carlsson & Nils Åke Nilsson (red.), *Sverige och Petersburg. Vitterhetsakademiens symposium 27–28 april 1987*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Konferenser 20, Stockholm 1989, s. 59–88.

'Finnar och svenskar i S:t Petersburg', *Nordiska östrelationer förr och nu. Materialsamling, baserad på ett nordiskt seminarium på Olofsborg i Nyslott, Finland den 16–18 juni 1989* (Helsingfors 1989), s. 71–100.

'Stadin', *HTF* 1989, s. 417–421.

'Archivum Publicum Finlandiae' (rec. av) Martti Kerkkonen, Suomen arkistolaitos Haminan rauhasta maan itsenäistymiseen, *HTF* 1989, s. 129–133.

'Kuf eller geni?' (rec. av) D. E. D. Europaeus. Suurmies vai kummajainen, *HTF* 1989, s. 141–143.

'Sammanfattningar om ryska revolutionen' (rec. av) The Blackwell Encyclopedia of the Russian Revolution & Evan Mawdsley, The Russian Civil War, *HTF* 1989, s. 322–328.

'I grannens ögon' (rec. av) Kari Immonen, Ryssästä saa puhua ... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918–39 & Heikki Luostarinen, Perivihollinen. Suomen oikeistolehdistön Neuvostoliitto-kooskeva viholliskuva sodassa 1941–44 & Timo Vihavainen, Suomi neuvostolehdistössä 1918–1920, *HTF* 1989, s. 339–351.

'Den nordiska garnisonsstaden' (rec. av), Den nordiska garnisonsstaden, *HTF* 1989, s. 656–660.

'Andra delen av översiktskatalogen över företagsarkiv' (rec. av) Suomen yritysarkistot II, *HTF* 1989, s. 377–378.

'Svensk arkivguide' (rec. av) Svensk arkivguide, *HTF* 1989, s. 379.

'Slavistik i Honolulu' (konferensrapport), *HTF* 1989, s. 179–181.

'Nordisk tjudskaparkensla på Färöarna', (konferensrapport), *HTF* 1989, s. 181–183.

'Relationerna mellan Sovjetunionen och Västeuropa under mellankrigstiden' (konferensrapport), *HTF* 1989, s. 510–513.

1990

'St. Petersburg und Finnland', Edgar Hösch (Hrsg.), *Finnland-Studien*. Veröffentlichungen des Osteuropa-Institutes München. Geschichte Bd 59, Wiesbaden 1990, s. 74–84.

'Vähemmistöt, pakolaiset ja ihmisoikeudet', *Ihmisoikeudet Suomessa. Raportti Suomen Unesco-toimikunnan Espoossa 8.–9.12.1988 järjestämästä seminaarista "Ihmisoikeudet Suomessa"*, Suomen Unesco-toimikunnan julkaisu-ja 49, Helsinki 1990, s. 6–19.

'Finlands Tärnor – ett stycke manshistoria', *HTF* 1990, s. 264–297.

'Hittebarnets värld i 1700- och 1800-talets Europa – Findelhuset i S:t Petersburg och Finland', *HTF* 1990, s. 399–445.

'Konungen eller hakkapeliterna? Gustav Adolfsminnet i Finland 1932', *HTF* 1990, s. 566–616.

'The Finns and Russia (1809–1917)', E. Aerts & F. M. L. Thompson (eds.), *Ethnic Minority Groups in Town and Countryside and Their Effects on Economic Development (1850–1940)*. Tenth International Economic History Congress. Proceedings B 5, Leuven 1990, s. 96–112.

'Valtakunnallinen, suomalainen vai suomenruotsalainen näkökulma? Ruotsinkielisestä historiantutkimuksesta Suomessa', P. Ahtiainen & al. (toim.), *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta*, Helsinki 1990, s. 39–63.

'Etniska minoriteter i ett jämförande historiskt perspektiv', *Åbo Akademis Årsskrift 70 1985–1986* (1990), s. 581–592.

'Historisk natur', *HTF* 1990, s. 5–8.

'Sex, sedlighet och medmänsklighet', *HTF* 1990, s. 217–220.

'Barn i kristid', *HTF* 1990, s. 397–398.

'Missä on inkeriläisen isänmaa', *Dokumentteja Inkerinmaalta*. Studia Carelica Humanistica II, Joensuu 1990, s. 59–63.

'Pietari, Suomi ja Vanha Suomi', *Katariina Suuren aika*, Kotka 1990, s. 105–113.

'Carl Enckell: Finska Kadettkåren 1887–1903', *Svenska litteratursällskapet i Finland. Informationsblad* 1/1990, s. 7–8.

'Ett livsverk om finsk invandring till Sverige' (rec. av) Richard Broberg, *Finsk invandring till mellersta Sverige*, *HTF* 1990, s. 125–127.

'Nya Sverige' (rec. av) Stellan Dahlgren & Hans Norman, *The rise and fall of New Sweden* & K.-G. Olin, *Våra första amerikafarare*, *HTF* 1990, s. 131–135.

'Oönskade flyttare' (rec. av) Auvo Kostiaainen, Loikkaarit. Suuren lamakauden laitton siirtolaisuus Neuvostoliittoon, *HTF* 1990, s. 380–384.

'Attentat och fångenskap' (rec. av) Konrad Westlin, Två år i rysk fångenskap, *HTF* 1990, s. 551–552.

'Jarl Gallén †', *HTF* 1990, s. 1–4.

'Världskonferenser', *HTF* 1990, s. 553–555.

'Finland och Polen i det ryska riket' (konferensrapport), *HTF* 1990, s. 185–187.

1991

'State Terrorism as Diplomacy. Aspects of Finnish-Soviet Relations 1918–1920', John Hiden & Aleksander Loit (eds.), *Contact or Isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar Period*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 8, Stockholm 1991, s. 57–74.

'Historikerna och nationalstaten', Christian Kvium (red.), *Historien og historikerne i Norden efter 1965*, Studier i historisk metode 21, Aarhus 1991, s. 41–63.

'Der Nationalratsabgeordnete Platten in Finnland 1919', Ingrid Schellbach-Kopra & Marianne von Grünigen (Hrsg.), *Bausteine. Die Schweiz und Finnland im Spiegel ihrer Begegnungen*, Jahrbuch für finnisch-deutsche Literaturbeziehungen 23, Zürich 1991, s. 87–98.

'Dragkampen om Nya Sverige 1938', *Historisk Tidskrift* (Stockholm) 1991, s. 186–225.

'Kejsarens balter, böhmare och finnar – finlandssvenskarna i ett jämförande historiskt perspektiv', *Historiska och litteraturhistoriska studier* 66 (1991), s. 267–281.

'Crawl och språkstrid', *HTF* 1991, s. 30–63.

'En Törnestic. HTF:s första år', *HTF* 1991, s. 171–198.

'Finland, historia', *NE* 6, Lund 1991, s. 284–290.

'Fennomaner', *NE* 6, Lund 1991, s. 181.

'Till fotnotens lov', *HTF* 1991, s. 256–263.

'Den ädlaste av nationer. Diskussionen om österrikarens nationella identitet', *HTF* 1991, s. 673–693.

'Historiens studium vid Åbo Akademi: en introduktion', Max Engman (red.) *Historiens studium vid Åbo Akademi*, Åbo 1991, s. 9–28.

'P. O. von Törne', Max Engman (red.) *Historiens studium vid Åbo Akademi*, Åbo 1991, s. 29–59.

'Historiska Samfundet i Åbo', Max Engman (red.) *Historiens studium vid Åbo Akademi*, Åbo 1991, s. 245–265.

'Pietari ja Inkeri, Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo (toim.), *Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 547, Helsinki 1991, s. 167–178.

'Peterburg, Finljandija i Baltijskoe more', *Leningrad – okrytyj gorod. Simpozium Helsinki 7.–9. junija 1990 g.*, Helsinki 1991, s. 13–23.

'Pietari, Suomi ja Itämeri', *Leningrad – avoin kaupunki. Symposium 7.6.–9.6.1990*, Helsinki 1991, s. 25–36.

'Hakkapeliittojen vai kuninkaan kunniaksi? Kiista Kustaa II Aadolfin 300-vuotismuistosta 1932', Elias. *SKS:n jäsenlehti* 1/1991, s. 2–10.

'Jubelår och spänst', *HTF* 1991, s. 1–3.

'Historikern och samhället', *HTF* 1991, s. 169–170.

'Vad är allmänt i den allmänna historien?', *HTF* 1991, s. 485–493.

'Historien nu', *HTF* 1991, s. 396–397.

'Tyskarna i Finland 1918' (rec. av) Reino Arimo, Saksalaisten sotilaallinen toiminta Suomessa 1918, *HTF* 1991, s. 297–299.

'Utrikesförvaltningens historia' (rec. av) Jukka Nevakivi, Ulkoasiainhallinto 1. 1918–1956, *HTF* 1991, s. 304–307.

'En Lady vid Katarina II:s hov' (rec. av) A. G. Cross (ed.), An English Lady at the Court of Catherine the Great. The Journal of Baroness Elizabeth Dimsdale, *HTF* 1991, s. 140–141.

'Encyklopedisk Clio i finsk folkdräkt' (rec. av) Päiviö Tommila, Suomen historiantkirjoitus, *HTF* 1991, s. 438–440.

'Socialhistorisk översikt' (rec. av) Pertti Haapala, Sosiaalhistoria. Johdatus tutkimukseen, *HTF* 1991, s. 457–459.

(Nekrolog över) Jarl Gallén, *Svenska litteratursällskapet i Finland. Årsberättelse 1990*, Helsingfors 1991, s. 74–76.

1992

Kaksoiskotka ja Leijona. Nikolai Valapaton muisto ja muita kirjoituksia (Helsinki 1992), 288 s.

'The Finns in St Petersburg', Max Engman (ed.), *Ethnic Identity in Urban Europe*, Comparative Studies on Governments and Non-dominant Ethnic Groups in Europe, 1850–1940 vol. VIII, European Science Foundation, New York UP, Dartmouth 1992, s. 99–130.

'Non-dominant Ethnic Groups in the Urban Labour Market', Max Engman (ed.), *Ethnic Identity in Urban Europe*, Comparative Studies on Governments and Non-dominant Ethnic Groups in Europe, 1850–1940 vol. VIII, European Science Foundation, New York UP, Dartmouth 1992, s. 391–406.

'Foreword', Max Engman (ed.), *Ethnic Identity in Urban Europe*, Comparative Studies on Governments and Non-dominant Ethnic Groups in Europe, 1850–1940 vol. VIII, European Science Foundation, New York UP, Dartmouth 1992, s. xxv–xxviii.

'Helt år skogen. Sögarbetarförbundet i österled 1915', *HTF* 1992, s. 251–283.

'Finland och imperiernas fall', *HTF* 1992, s. 580–594.

'Den blå tråden – finns det en finlandssvensk historiesyn?', *FT* 1992, s. 173–190.

'Finland och utvandringen', *Siirtolaisuus-Migration* 2/1992, s. 5–15.

'Suomalaiset Venäjän luterilaisissa seurakunnissa', Marja-Liisa Putkonen (toim.), *Selvitä sukusi. Tietoja sukututkijalle* (Helsinki 1992), s. 84–100.

'Den första arvtagarstaten. Finlands självständighet i ett jämförande perspektiv', *Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri* 1992, s. 441–453.

- 'Helsingfors, historia', *NE* 8, Lund 1992, s. 518–519.
- 'Ingermanland, historia', *NE* 9, Lund 1992, s. 462–463.
- 'Finland som arvtagarstat', *Aktuellt om historia* 1–2/1992: Finland 75 år som självständig stat, s. 28–38.
- 'Kun valtakunta puretaan', *Tiede* 2000 3/1992, s. 22–27.
- 'Irti Venäjältä', *Maailma ja me* 7–8/1992, s. 40–46.
- 'Juhlittu, kiistelty, unohdettu Ruotsin hallitsija. Kustaa II Aadolfin tie pat-saaksi', *Turun Sanomat* 6.11.1992.
- 'Finlands självständighet i ett jämförande perspektiv', *Förbundet Svenska Finlandsfrivilligas tidning* 2/1992, s. 1, 5–7.
- 'Historicus' och mitt sextiotal', Derek Fewster & al. (red.), *Mellan knytnäven och väggen. Historicus 1962–1992* (Helsingfors 1992), s. 65–70.
- 'Beroende och osjälvständighet i Finlands moderna historia', *HTF* 1992, s. 493–495.
- 'Humaniora, krisen och nyttan', *Meddelanden från Åbo Akademi* 5/13.3.1992, s. 4–5.
- 'Kan nationalandar kompareras?' (polemik), *Finsk Tidskrift* 1992, s. 623–624.

1993

- "An Imperial Amsterdam"? The St Petersburg Age in Northern Europe', Theo Barker & Anthony Sutcliffe (eds.), *Megalopolis: The Giant City in History* (London 1993), s. 73–85.
- 'Den röde tsarens eftermäle. Finländska minnesteckningar över Lenin 1924', *HTF* 1993, s. 455–486.
- 'Scheinbürger – ein Beitrag zur Geschichte der Ausländer in Russland und Finnland', Edgar Hösch & Hermann Beyer-Thoma (Hrsg.), *Finnland-Studien* II, Veröffentlichungen des Osteuropa-Institutes München Bd 63, Wiesbaden 1993, s. 62–71.
- 'Ryssland utan Stalin är som Volga utan vatten', *FT* 1993, s. 602–617.
- 'St: Petersburg – Ingermanlands ödesstad', Sulo Huovinen (red.), *Ingermanland – om land och folk*, Stockholm 1993, s. 43–58.
- 'Historia', Solveig Widén (red.), *Åbo Akademi 1918–1993. Forskning och institutioner* II, Åbo 1993, s. 124–138.
- 'Jägerhorn, Johan (Jan) Anders', *NE* 10, Lund 1993, s. 273–274
- 'Karelen, historia', *NE* 10, Lund 1993, s. 435
- 'Karl I', *NE* 10, Lund 1993, s. 441.
- 'Karl V', *NE* 10, Lund 1993, s. 443.
- 'Karl VI', *NE* 10, Lund 1993, s. 443
- 'Lapporörelsen', *NE* 12, Lund 1993, s. 113
- 'Comments' (Portugal, Austria), Jukka Nevakivi (ed.), *Neutrality in History. Proceedings of the Conference on the History of Neutrality organized in Helsinki 9–12 September 1992 under the auspices of the Commission of History of International Relations*, Helsinki 1993, s. 217–218, 301–302.

- 'Östersjön – en urvattnad region', *Nordens Tidning* 3/1993, s. 16–19.
- 'Gunnar Mickwitz minne', *HTF* 1993, s. 1–2.
- 'Skolan under lupp', *HTF* 1993, s. 189–190.
- 'Ryssland, kulturgränsen och vi', *HTF* 1993, s. 357–360.
- 'Empires and successor states – how to dissolve an empire?', *Annual Russian-Finnish Readings in the Humanities. "The Fall of the Empires and the new organization of Europe after I World War"*, St. Petersburg, October 5–7 1992. Theses, St. Petersburg 1993, s. 7–8.
- 'Finland och folkvandringarna', *Okanen*, maj 1993, s. 3–4.
- 'Våra samtida', *Meddelanden från Åbo Akademi* 1/15.1.1993, s. 8–9.
- 'Vem mördade professorn' (Pertti Hemánus, Kuka halusi murhata professorin?), *Meddelanden från Åbo Akademi* 16/12.11.1993.
- 'Flyktinghistoria' (rec. av) Göran Rystad (ed.), *The Uprooted. Forced Migration as an International Problem in the Post-War Era*, *HTF* 1993, s. 155–157.
- 'Rådsryssland och omvärlden' (rec. av) David W. McFadden, *Alternative Paths. Soviets and Americans, 1917–1920* & Christine A. White, *British and American Commercial Relations with Soviet Russia*, *HTF* 1993, s. 494–499.
- 'Tyskar i Finland' (rec. av) Robert Schweitzer, *Lübecker in Finland & Die Wiborger Deutschen*, *HTF* 1993, s. 598–600.
- 'Huvudstadens människovänliga hjärta' (rec. av) Alexandra Ramsay, *Huvudstadens hjärta. Filantropi och social förändring i Helsingfors – två fruntimmersföreningar 1848–1865*, *HTF* 1993, s. 601–605.
- 'Mustaschlösa köpenickare i Sverige' (rec. av) James Cavallie, *Ludendorff och Kapp i Sverige*, *HTF* 1993, s. 629–632.
- 'Ny del av landsarkivens översiktskatalog' (rec. av) Maakunta-arkistojen yleisluettelo III, *HTF* 1993, s. 345–347.
- 'Tysk-finländskt historikersymposium på Rügen' (konferensrapport), *HTF* 1993, s. 506–508.
- 'Emancipatorisk historia' (Clive Ponting, *A Green History of the World*), Årets bok 1993, *Hbl* 31.12.1993.

1994

- 'National Conceptions of History in Finland', E. Lönnroth & al. (eds.), *Conceptions of National History. Proceedings of Nobel Symposium 78*, Berlin-New York 1994, s. 49–63.
- 'Comments on the Papers by Ivan Kovalchenko, Alexander Kan and Jerzy Tomaszewski', E. Lönnroth & al. (eds.), *Conceptions of National History. Proceedings of Nobel Symposium 78*, Berlin-New York 1994, s. 242–247.
- 'The Tug of War Over "Nya Sverige" 1938', *The Swedish-American Quarterly* XLV (1994), s. 69–117.
- 'Consequences of Dissolving an Empire: The Habsburg and Romanov Cases', Anders Johansson & al. (eds.), *Emancipation and Interdependence. The Baltic States as New Entities in the International Economy, 1918–1940*, *Studia Baltica Stockholmiensia* 13, Stockholm 1994, s. 21–33.

'Tillbaka till framtiden eller framåt till det förflutna? Imperieupplösningar förr och nu', Max Engman (red.), *När imperier faller. Studier kring riksutlösningar och nya stater*, Stockholm 1994, s. 7–20.

'Riksutlösningar och arvtagarstater – hur upplöser man ett imperium?', Max Engman (red.), *När imperier faller. Studier kring riksutlösningar och nya stater*, Stockholm 1994, s. 71–118.

'Hur hålla ryssen borta? Flyktingpolitik och gränsbevakning mot ett sönderfallande Ryssland', Max Engman (red.), *När imperier faller. Studier kring riksutlösningar och nya stater*, Stockholm 1994, s. 230–263.

'Imperieupplösningar och ekonomisk nationalism', Max Engman (red.), *När imperier faller. Studier kring riksutlösningar och nya stater*, Stockholm 1994, s. 267–300.

'Är Finland ett nordiskt land?', *De Nordiske Fælleskaber. Myte og realitet i det nordiske samarbejde*, Den jyske Historiker 69–70, Århus 1994, s. 62–78.

'Imperieupplösningar och nya stater', Aleksander Loit (koord.), *Norden och Baltikum*, Det 22. nordiske historikermøte, Oslo 13.–18. august 1994, rapport I, Oslo 1994, s. 111–124.

'Finnische Parallelen', Waltraud Bastman-Bühner & Hannes Saarinen (Hrsg.), *Finnland und die europäische Integration*, Veröffentlichungen der Stiftung zur Förderung deutscher Kultur 4, Hamburg-Helsinki 1994, s. 54–60.

'Europa som tanke, upplevelse och verklighet', *HTF* 1994, s. 300–317.

'Mannerheim, Gustaf', *NE* 13, Lund 1994, s. 51–52

'Uudet kansainvaellukset – 1900-luku: pakolaisten vuosisata', *MoniTorii* 3/1994, s. 28–32.

'Konsten att upplösa ett imperium', *Populär historia* 1/1994, s. 9–13.

'Suomi ja Pietari 1703–1920', *Rajalla. Näköaloja Suomeen ja Eurooppaan*, Pietarisäätiön julkaisuja II, Jyväskylä 1994, s. 98–108.

'Imperieupplösningarna och mellankrigstidens Europa', *Det korta 1900-talet*, Europa – Historiens återkomst. Serie om europeisk nutidshistoria, Stockholm 1994, s. 10–19.

'Brott, rätt och straff', *HTF* 1994, s. 1–2.

'Medeltidens renässans', *HTF* 1994, s. 383–384.

'Bokbindare i Finland' (rec. av) Jorma Vallinkoski, Suomen kirjansitojamestarit. Finlands bokbindarmästare, *HTF* 1994, s. 326–327.

'Hjältekonungens eftermäle' (rec. av) Sverker Oredsson, Gustav Adolf, Sverige och Trettioåriga kriget, *HTF* 1994, s. 358–361.

'Ett underbart historikeröde?' (rec. av) Jarl Torbacke, Carl Grimberg – ett underbart öde?, *HTF* 1994, s. 362–365.

'Ut med historien!' (rec. av) Lars Edgren & Eva Österberg (red.), Ut med historien! Sju historiker om historieundervisningens uppgifter idag, *HTF* 1994, s. 369–371.

'Att uppfinna medeltiden' (rec. av) Norman F. Cantor, Inventing the Middle Ages. The Lives, Works, and Ideas of the Great Medievalists of the Twentieth Century, *HTF* 1994, s. 648–652.

'Nöteborgsfredens gräns' (rec. av), Jarl Gallén & John Lind, Nöteborgsfreden och Finlands medeltida östgräns 2–3, *HTF* 1994, s. 675–678.

1995

Förvaltningen och utvandringen till Ryssland 1809–1917, Hallintohistoriallisia tutkimuksia 20, Helsingfors 1995, 275 s.

Petersburgska vägar, Esbo 1995, 302 s.

'Finns and Swedes in Finland', Sven Tägil (ed.), *Ethnicity and Nation Building in the Nordic World*, London 1995, s. 179–216.

'Karelians between East and West', Sven Tägil (ed.), *Ethnicity and Nation Building in the Nordic World*, London 1995, s. 217–246.

'Nationalbewegung und Staatsbildung in Finnland', Robert Maier (Hrsg.), *Nationalbewegung und Staatsbildung. Die baltische Region im Schulbuch*, Studien zur internationalen Schulbuchforschung. Schriftenreihe des Georg-Eckert-Instituts Bd 85, Frankfurt/Main 1995, s. 141–151.

'Officers and Artisans: Finns in Russia', Michael Branch & al. (eds.), *Finland and Poland in the Russian Empire. A Comparative Study*, London 1995, s. 241–258.

'Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. Almberg i Prag 1874', *Historiska och litteraturhistoriska studier* 70 (1995), s. 233–278.

'Robert Ivanovitj Runeberg – ingenjör', *Festskrift till Johan Wrede 18.10.1995*, SSLF 594, Helsingfors 1995, s. 75–90.

'Raskolnikov på Karelska näset', *HTF* 1995, s. 203–224.

'De finländska fångarna på Dünaburg', *HTF* 1995, s. 409–423.

'Sveaborg', *NE* 17, Lund 1995, s. 453.

'Paluu tulevaisuuteen vai eteneminen menneisyyteen?', *Demari* 6.4.1995.

'Väld, brott och straff' (rec. av) Anders Björnsson (red.), *Vad våldet har skapat – nio uppsatser om brott och straff i svensk och europeisk historia*, *HTF* 1995, s. 85–86.

'Ett arkivperspektiv på Finlands historia' (rec. av) Eljas Orrman & Elisa Pispala (toim.), *Suomen historian arkistolähteet*, *HTF* 1995, s. 104–106.

'Statistiken i Finland' (rec. av) Georg Luther, *Statistikens historia i Finland intill 1970*, *HTF* 1995, s. 379–383.

'Finland som generalguvernement' (rec. av) Kristiina Kalleinen, *Suomen kenraalikuvernementti*, *HTF* 1995, s. 479–482.

1996

'Finska ångslupsbolaget i S:t Petersburg', *HTF* 1996, s. 149–190.

'Imperien und Nachfolgestaaten – Liquidation und Nostrification', M. Menger & D. Putensen (Hrsg.), *Finnland und Deutschland. Forschungen zur Geschichte der beiden Länder und ihrer Beziehungen*, Greifswalder historische Studien 1, Hamburg 1996, s. 260–280.

'Prag aus finnischer Doppelperspektive', G. Gimpl (Hrsg.), *Mitteleuropa –*

mitten in Europa, Der Ginkgo-Baum, Germanistisches Jahrbuch für Nordeuropa 14, Helsinki 1996, s. 99–105.

'Finland i paralleller', Kerstin Smeds & al. (red.), *Boken om vårt land 1996. Festskrift till professor Matti Klinge 31. VIII. 1996*, Helsinki-Helsingfors 1996, s. 11–24.

'Inledning', Max Engman (red.), *Väst möter öst. Norden och Ryssland genom historien* (festskrift Sune Jungar), Stockholm 1996, s. 7–10.

'Fiktion och verklighet. S:t Petersburg i Finlands politiska historia', Max Engman (red.), *Väst möter öst. Norden och Ryssland genom historien* (festskrift Sune Jungar), Stockholm 1996, s. 149–176.

'Finsk och svensk bokhandel i S:t Petersburg', *Mundus Librorum. Bok och lärdomshistoriska uppsatser. Festskrift till Esko Häkli på hans 60-årsdag den 30 November 1996, Helsingfors universitetsbiblioteks skrifter 62*, Helsinki 1996, s. 343–366.

'Handel med finska infödingar. Den stora värvningen till ryska armén 1831–1833', *HTF* 1996, s. 433–477.

'Petropolitanskt', *HTF* 1996, s. 221–241.

'Viborg, historia', *NE* 19, Lund 1996, s. 409.

'Yrjö-Koskinen, Georg Zacharias', *NE* 20, Lund 1996, s. 243.

'Åbo, historia', *NE* 20, Lund 1996, s. 321.

'Åland, historia', *NE* 20, Lund 1996, s. 336–337.

'Österbotten, historia', *NE* 20, Lund 1996, s. 475–476.

'Att upplösa ett imperium', Erik Oswalds (red.), *Sekelskifte*, Lund 1996, s. 129–143.

'The Road to St Petersburg. Is Finland a Nordic Country?', *Books from Finland* 2/1996, s. 118–129.

'Landsmännen i Petersburg', Matti Klinge, *Finlands historia 3. Kejsartiden*, Esbo 1996, s. 114–115.

'Förvaltningen och utvandringen till Ryssland 1809–1917' (även på finska och engelska), Jorma Selovuori (toim.), *Hallintohistoriallisia tutkimuksia Suomessa*, Helsinki 1996, s. 279–298.

'Sverige och världen bortom Västerlandet' (rec. av) Åke Holmberg, *Världen bortom Västerlandet 1–2 & Tredje världen i Tredje republikens skola*, *HTF* 1996, s. 257–265.

'Politisk historia i Sverige', (rec. av) Britta Lövgren & al., *Svensk politisk historia*, *HTF* 1996, s. 370–372.

'Ur svenska skäggens krus' (rec. av) Magnus von Platen, *Svenska skägg*, *HTF* 1996, s. 514–517.

1997

Norden och flyttningarna under nya tiden, Köpenhamn 1997, 60 s.

'Imperieupplösningarnas problematik under 1900-talet', *Sphinx. Årsbok – Vuosikirja* 1997, s. 7–20.

'Kejsardömenas enhet och mångfald', Jan Rydman (toim.), *Maailmanku-*

vaa etsimässä. *Tieteen päivät 1997*, Helsinki 1997, s. 482–502.

'Pastor Erikssons berättelse från Sibirien 1892', *HTF* 1997, s. 537–539.

'Mellan Gustaf och Alexander', *HTF* 1997, s. 285–288.

'Suomalaiset kultasepät Pietarissa kahden vuosisadan aikana', *Fabergé – Loistavaa kultasepäntäidettä. Lahden taidemuseo 15.3. – 4.5.1997*, Lahden taidemuseon julkaisuja 27, Lahti 1997, s. 31–46.

'Östersjövärlden i nationalismens och världskrigens tid' (rec. av) David Kirby, *Östersjöländernas historia 1772–1993, Clio. Historiska boknyheter 1/1997*, s. 1–4.

'Ögonblickets man' (rec. av) Stig Ramel, Gustaf Mauritz Armfelt 1757–1814 & Rainer Knapas (utg.), *Resan till Italien. Gustaf Mauritz Armfelts resedagbok 1783–1784*, *HTF* 1997, s. 479–484.

'Sverige och Ryssland genom tiderna' (rec. av) Aleksander Kan, Sverige och Ryssland – ett 1200-årigt förhållande, *HTF* 1997, s. 580–582.

'Berättande farleder' (rec. av) Ulla Ehrensvärd & Kurt Zilliacus, Farlederna berättar, *HTF* 1997, s. 609–610.

1998

'Kuli-handel eller lovlig näring? Kvinnlig arbetskraft och enskild arbetsförmedling i Finland i början av 1900-talet', *HTF* 1998, s. 17–48.

'Haaveita ja todellisuutta Venäjän markkinoilla. Suomen ja suomalaisten kauppaneuvotteluita Venäjän kanssa 1918–1919', Jorma Selovuori (toim.), ... *vaikka voissa paistais? Venäjän rooli Suomessa. Jublakirja professori Osmo Jusilalle 14. maaliskuuta 1998*, Helsinki 1998, s. 240–275.

'Filantropi bland finländarna i Petersburg', *HTF* 1998, s. 254–288.

'Surkål och gulasch. Det arkivaliska arvsskiftet efter husen Habsburg och Romanov', *Musarum minister. Studia in honorem Kari Tarkiainen 14.6.1998*, Helsinki 1998, s. 113–129.

'Jordägo och mångfald i Gamla Finland', *FT* 1998, s. 104–112.

'Jarl Gallén som historiker', Jarl Gallén, *Finland i medeltidens Europa. Valda uppsatser*. Utg. o. red. av John Lind & al., SSLF 613, Helsingfors 1998, s. 185–192.

(med Marja Engman), 'P.O. von Törne och Alma Söderhjelm', Auvo Kostiaainen (toim.), *Historiaa Auran rannoilla. Turkulaisista historiantutkimusta ja historianantutkijoita*, Turun Historiallinen Arkisto 52, Turku 1998, s. 57–96.

'Nordiska forskningsöversikter', *HTF* 1998, s. 49–51.

'Filantropi, välfärdsstaten och alternativen', *HTF* 1998, s. 233–239.

'Pigor och hembiträden' (rec. av) T. S. Jorde, Stockholms tjenstepiker under industrialiseringen & Angela Rustemeyer, Dienstboten in Petersburg und Moskau, *HTF* 1998, s. 399–402.

1999

'Finnar, finländare och svenskar. Nationalskolor och mångspråkighet i Petersburg', *HTF* 1999, s. 168–205.

'Finland vid "civilisationsgränsen"', Tapio Suominen & Anders Björnsson (red.), *Det hotade landet och det skyddade. Sverige och Finland från 1500-talet till våra dagar. Historiska och säkerhetspolitiska betraktelser*, Stockholm 1999, s. 51–65.

'The Finland-Swedes: a case of failed national history?', Michael Branch (ed.), *National History and Identity. Approaches to the Writing of National History in the North-East Baltic Region Nineteenth and Twentieth Centuries*, Studia Fennica. Ethnologica 6, Helsinki 1999, s. 166–177.

'Liquidation, Nostrification and Economic Re-orientation: the Dissolution of the Empires after the First World War', Harriet Matejka & Mihály Simai (eds.), *Aspects of Transition*, World Development Studies 13, Helsinki 1999, s. 87–104.

'Ingenjörsemigrationen från Finland till Ryssland före första världskriget', Dag Blanck & Per Jegebäck (red.), *Migration och mångfald. Essäer om kulturkontakt och minoritetsfrågor tillägnade Harald Runblom*, Uppsala Multiethnic Papers 42, Uppsala 1999, s. 279–300.

'Lag, olag, grundlag', *HTF* 1999, s. 357–362.

'Finland i det svenska riket', Jan Melin & al., *Sveriges historia. Koncentrerad uppslagsbok*, Stockholm 1999, s. 70–71.

'Ingermanländarna som spelknappar' (rec. av) Pekka Nevalainen, Rautaa Inkerin rajoilla, *HTF* 1999, s. 88–91.

'Svenskar i Petersburg' (rec. av) Bengt Jangfeldt, Svenska vägar till S:t Petersburg, *HTF* 1999, s. 249–253.

'Adressernas adress' (rec. av) Päiviö Tommila, Suuri adressi, *HTF* 1999, s. 566–569.

'Uppgång eller undergång i Ryssland före 1917' (rec. av) M. S. Conroy (ed.), *Emerging Democracy in Late Imperial Russia*, *HTF* 1999, s. 569–573.

'Den svenska lagfarenhetens fader som europeisk intellektuell' (rec. av) Johan Olofsson Stiernhöök. Biografi och studier 1596–1996, *HTF* 1999, s. 97–98.

2000

Lejonet och dubbelörnen. Finlands imperiella decennier 1830–1890, Stockholm 2000, 405 s.

'Pigutvandringen från Finland till Danmark och södra Sverige vid förra sekelskiftet', *Scandia* 2000, s. 91–118.

'Fabror Antti och finnarna i Alexandrovsk', *HTF* 2000, s. 371–407.

'Petersburger Finnen zwischen Finnland und Russland', Trude Maurer & E.-M. Auch (Hrsg.), *Leben in zwei Kulturen. Akkulturation und Selbstbeauptung von Nichtrussen in Zarenreich*, Schriften zur Geistesgeschichte des östlichen Europa Bd 22, Wiesbaden 2000, s. 37–59.

'Finländare i Moskva, Odessa, Kazan och Baku', *HTF* 2000, s. 440–465.

'Legionärer och jägare. Skapandet av en nationell officerskår i mellankrigstidens nya stater', Jussi Kuusanmäki & Kauko Rumpunen (toim.), *Snellmannin ja Mannerheimin välissä. Kirjoituksia sodasta, rauhasta ja isänmaan historiasta* (festskrift Kari Selén), Helsinki 2000, s. 29–55.

'Folket – en inledning', Derek Fewster (red.), *Folket. Studier i olika vetenskapers syn på begreppet folk*, SSLF 626, Helsingfors 2000, s. 7–18.

'Historikernas folk', Derek Fewster (red.), *Folket. Studier i olika vetenskapers syn på begreppet folk*, SSLF 626, Helsingfors 2000, s. 31–46.

'Finlands lösgöring från det ryska riket', Sven Eliaeson & Ragnar Björk (red.), *Union & secession. Perspektiv på statsbildningsprocesser och riksupplösningar*, Stockholm 2000, s. 102–116.

'Sjinell och bäverpäls. Om att bli av med överplagg i Petersburg och Wien', Pertti Hakala & Pertti Vuorinen (red.), *Kuusanmäki. Ystäväkirja Jussi Kuusamäelle. Vänskrift till Jussi Kuusanmäki 22.12.2000*, Helsinki-Helsingfors 2000, s. 31–39.

'Maahanmuuttajat suomalaisessa yhteiskunnassa', *Maahanmuuttajat ja suomalaiset. Suuntaviivoja 2000-luvulle*, Helsinki 2000, s. 7–22.

'Mikrohistoria och livshistoria', *HTF* 2000, s. 249–250.

'Tre decennier med HTF', *HTF* 2000, s. 409.

"† Olof Mustelin", *Genos* 2000, s. 32–33.

'Från S:t Petersburg till Bryssel' 1–2, *Svenska Dagbladet* 8–9.1.2000.

'Portalfiguren Reinhold Hausen' (rec. av), Reinhold Hausen (1850–1942). Kansallisen arkiston rakentaja, *HTF* 2000, s. 553–555.

'Första republikens Svarta nejlika' (rec. av), Martti Ahti, Ryssänvihassa. Elmo Kaila 1888–1935, *Hbl* 27.2.2000.

Bibliografin upptar inte ett tiotal faktarutor om Afrika i *Combi. Maailmanhistoria* 2–3 (Helsinki 1974–1975) och nittio osignerade artiklar eller delar av artiklar i *Nationalencyklopedin* (Lund) bd 6–20 (1991–1996).

Redigering

Historisk Tidskrift för Finland, redaktionssekreterare 1972–1981, redaktör 1982–2000.

Max Engman (red.), *Perspektiv på Östra Finlands historia. Föredrag vid Historicus seminarium 27–31.5.1971*, Historicus skriftserie 1, Helsingfors 1971.

Max Engman (red.), *Österbottens historia och kultur. Föredrag vid Historicus seminarium 1973*, Historicus skriftserie 2, Helsingfors 1974.

Max Engman, Risto Hannula & Hans Sundström (red.), *My Darling Clio. Vänskrift till Jerker A. Eriksson 22.10.1981*, Helsingfors 1981.

Max Engman & Henrik Stenius (red.), *Svenskt i Finland 1. Studier i språk och nationalitet efter 1860*, SSLF 511, Helsingfors 1983.

Max Engman & Henrik Stenius (red.), *Svenskt i Finland 2. Demografiska och socialhistoriska studier*, SSLF 519, Helsingfors 1984.

Max Engman & David Kirby (eds.), *Finland. People. Nation. State*, London 1989.

Max Engman (red.), *Historiens studium vid Åbo Akademi*, Åbo 1991.

Max Engman (ed. in collaboration with Francis W. Carter, A. C. Hepburn and Colin Pooley), *Ethnic Identity in Urban Europe*, Comparative Studies on Governments and Non-dominant Ethnic Groups in Europe, 1850–1940 vol. VIII, European Science Foundation, New York UP, Dartmouth 1992.

Max Engman (red.), *När imperier faller. Studier kring riksupplösningar och nya stater*, Stockholm 1994.

Max Engman (red.), *Väst möter öst. Norden och Ryssland genom historien* (festskrift Sune Jungar), Stockholm 1996.

Översättningar

Översiktskatalog för riksarkivet III, Helsinki 1971, 438 s.

Lahtis Glasbruk 50 år, Lahtis 1973, 78 s.

Riksarkivet. En handledning, Helsingfors 1973, 53 s.

Finland och utvecklingsamarbetet, Helsingfors 1975, 170 s.

A. E. Nordenskiöld, Helsingfors 1979, 84 s.

Martin Luther 500, Helsingfors 1983, 112 s.

Jukka Nevakivi, Seppo Hentilä, Lauri Haataja, *Introduktion till politisk historia*, Helsingfors 1984, 138 s.

Marja Engman, *Det främmande ögat. Alma Söderhjelm i vetenskapen och offentligheten*, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 602, Helsingfors 1996, 480 s.

Översättningar av bidrag till *Historisk Tidskrift för Finland* 1974–2000.

Förkortningar

FT *Finsk Tidskrift*

HTF *Historisk Tidskrift för Finland*

Hbl *Hufvudstadsbladet*

NA *Nya Argus*

NE *Nationalencyklopedin* (Lund)

SSLF *Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland*

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Den sista stora vita fläcken i Finlands närhistoria utforskas

Undersökningen om krigsdöda åren 1914–22

Våren 1998 tillsatte statsrådet en utredning om de krigsdöda i Finland och dess närområden under åren 1914–22. Projektets uppgift är att undersöka de uppskattningsvis 38 000 krigsdöda personerna under denna period. Efter- som detta dystra ämne till följd av de rådande opinionerna varit ett i det när- maste kringgånet forskningstema hos de professionella historikerna under flera decennier, innebär projektets tillkomst såväl en vändpunkt som upptak- ten till en viktig historierevision. Kriget 1918 var en samhällskatastrof av sto- ra mått som klöv det finländska samhällslivet itu för decennier framåt. Förut- om att själva kriget i sig utgjorde ett nationellt sorgespel, avsatte det med alla sina ödesskuggor och traumor sin prägel också på hela det självständiga Fin- land. Den sociala hanteringen av de krigstida upplevelserna och hågkomster- na avspeglar sig bland annat i en omfattande historisk litteratur. Sålunda upptog den år 1943 publicerade *Finlands självständighetskamps bibliografi* inte färre än 7 215 titlar. Sedan dess har det utkommit åtminstone tusentals motsvarande titlar. Det är således fråga om en voluminös litteratur kring brytningsåren i slutet av 1910-talet och början av 1920-talet. Denna omstän- dighet har emellertid inte medfört att alla ansenliga vita fläckar på det histo- riska vetandets karta skulle ha avlägsnats eftersom den professionella historie- skrivningen varit övervägande selektiv.

Den fjärde offentliga utredningen

En mycket stor del av litteraturen och hågkomsterna rörande 1918 års krig är tendentiös och partisk även om utvecklingen inom forskningen särskilt un- der de senaste decennierna mycket klart gått mot en mer nyanserad, neutralt hållen och källkritisk riktning. Av alla de intrikata frågor denna ventilerat har frågan om de offer kriget krävde visat sig vara den allra svåraste. Frågan hur man skall förhålla sig till det eldfångna ämnet har under olika skeden berett

statsledningen och de offentliga instanserna svårigheter. Av bl.a. detta skäl är det nuvarande forskningsprojektet om de krigsdöda i själva verket den fjärde offentliga utredningen om brytningsåren i slutet av 1910-talet och början av 1920-talet.

Den första offentliga utredningen gick under namnet Frihetskrigets historiekommitté. I denna ingick företrädare för kretsen kring 1918 års högkvarter. Kommittén publicerade åren 1920–26 verket *Finlands frihetskrig år 1918*, omfattande åtta band och sammanlagt 3 000 sidor. Frågan om krigets offer uppmärksammades högst bristfälligt, med omkring en halv sida och utan något klart ställningstagande i sak. Det hade visserligen varit möjligt för kommittén att belysa frågan åtskilligt utförligare och kommitténs arkiv visar även att ett arbete sattes ned på att dokumentera såväl de vita som de röda offrens personuppgifter. Kommittén valde dock att inte uppgöra något egentligt sammandrag av sitt förberedande arbete i detta avseende utan tonade istället ned frågan om antalet offer, deras fördelning på stridande parter, antalet civila offer och offrens dödssätt. Orsaken till detta förfaringsätt är okänt, men det kan förmodas att en centralt bidragande orsak var att kommittén inte ville ge sina meningsmotståndare vapen i händerna genom att publicera de adekvata siffrorna. Under 1920-talet var det samhällspolitiska läget i Finland fortfarande mycket spänt och labilt.

Den andra offentliga utredningen lät därefter vänta på sig under mer än sex decennier. Denna företogs av kommittén för det röda Finlands historia år 1918. Kommittén publicerade åren 1981–86 ett verk i sex band som omfattade 2 800 sidor. Av någon för mig okänd orsak utgavs verket endast på finska. Förklaringen torde vara att det röda Finland ansetts vara en i huvudsak finsk angelägenhet utan något större intresse för en svensk publik. Mot en dylik syn kan dock anföras invändningarna att också det röda Finland höll sig med en synlig svensk offentlighet. Under 1918 års krig utkom sålunda flera svenskspråkiga arbetstidningar samtidigt som de röda förvaltningsinstanserna ofta utgav sina kungörelser på svenska. Antalet finlandssvenska offer i 1918 års krig torde uppgå till omkring 1 500 på den röda sidan mot omkring 1 000 på den vita sidan.

Det röda Finlands historia hade författats av professionella historiker och håller en god värdeneutral standard. Trots att det inte har någon tendens medförde uppenbarligen det laddade temat att det tillsattes ännu en historiekommitté med uppgift att studera händelseutvecklingen under detta tidskede från ett vidare perspektiv. Denna kommitté publicerade åren 1993–95 verket *Finland 1917–1920* i tre band som sammantagna omfattar 1 800 sidor. Arbetet kan karaktäriseras som en moderniserad och mer reflekterande version av det officiella verket från 1920-talet. 1990-talsverket vilar dessutom på ett ordentligt litteraturunderlag och en källkritisk arbetsmetod. Också bakom denna framställning står professionella historiker och verket håller en god standard.

Ingen av kommittéerna under 1980- och 1990-talen publicerade några nya

uppgifter om de offer 1918 års krig gav upphov till. Orsaken till detta var dock inte längre någon strävan att förtiga eller tona ned saken. De adekvata statistiska uppgifterna hade förmodligen publicerats ifall kommittéerna hade haft tillgång till dylika. Utforskningen av krigsoffren är helt enkelt en så omfattande och komplicerad delfråga att den kräver en särskild fokusering i form av ett specifikt undersökningsprojekt som utvecklar för ändamålet lämpade forskningsmetoder – d.v.s. ett organ av den typ undersökningsprojektet om de krigsdödade 1914–22 representerar.

Varför dröjde det åtta decennier innan krigsoffren utforskades?

Kort efter 1918 års krig insamlade dåvarande statistiska centralbyrån ett omfattande underlag till en statistik om krigsoffren. Praktiskt skedde detta så att kyrkoherdarna i de enskilda församlingarna uppdrogs att fylla i personuppgifter i särskilda blanketter. På detta sätt uppstod år 1919 den s.k. präststatistiken (Papiston tilasto) med uppgifter om 26 100 krigsoffer. Sitt namn till trots är präststatistiken dock inte en statistik i egentlig mening utan endast råmaterialet till en dylik. Av en närmare okänd orsak dröjde det till år 1970 innan statistikcentralen publicerade någon form av statistiskt sammandrag av de uppgifter som insamlats ett halvt sekel tidigare. Denna rapport utarbetades av Tor Hartman och bär rubriken *I inbördeskriget år 1918 döda och försvunna*. Som det förefaller saknas dock åtminstone 9 000 krigsdöda finländska medborgare i denna statistik, för att inte tala om måhända några tusen i Finland dödade ryssar under 1918 års krig.

En fråga av särskilt intresse är varför det dröjt så många decennier innan frågan om de krigsdöda utretts på ett tillfredsställande och uttömmande sätt. På sina håll har det som en förklaring hänvisats till Finlands komplicerade östrelationer varvid det förklarats att en forskning om de krigsdöda i 1918 års krig blivit möjlig först efter Sovjetunionens kollaps år 1991. Det är dock svårt att följa logiken i detta resonemang eftersom olika vänsterförlag redan under 1920-talet publicerade flera någorlunda adekvata punktredogörelser och då professorn Jaakko Paavola utgav flera förtjänstfulla studier om krigsoffren åren 1967–71. Likaså började det i Sovjetunionen redan under 1920-talet utkomma massiva historieverk och dokumentsamlingar om inbördeskriget i Ryssland, och bl.a. den röde översten M. S. Svetsnikov publicerade en bok om sin tid som bolsjevikisk militärbefälhavare i Finland under 1918 års krig.

Sovjetunionens existens och Finlands snäva utrikespolitiska handlingsutrymme ter sig följaktligen inte som någon särskilt god förklaring. För mitt eget vidkommande skulle jag vilja lyfta fram en annan möjlig förklarande faktor till att det dröjde så länge med forskningen om krigsoffren: de personer som i något meningsfullt avseende var delaktiga i 1918 års krig fanns inte längre vid liv i slutet av 1990-talet. Den tidsmässiga distansen till de utbredda övergreppen under händelserna 1918 har därför blivit tillräckligt lång för att möjliggöra en slutgiltig forskning utan att någon nu levande person längre skulle kunna ställas till moraliskt ansvar för sina gärningar.

En viktig faktor är även det objektiva behovet av en adekvat kunskap om händelserna 1918. Frågan om offren i dessa konflikter har ventilerats och dryftats under Finlands hela självständighetstid, utan att man nått en allmänt omfattad lösning. Utan en undersökning i stil med den som för närvarande är under arbete, skulle denna fråga fortsätta att med jämna mellanrum dyka upp i offentligheten, och eftersom frågan är av nationell karaktär förmodar jag att den förr eller senare hade blivit föremål för en utredning i en eller annan form. Förklaringarna till att en offentlig utredning kommit till stånd först nu är i mitt tycke därför inte heller särskilt långsökta. Nu föreligger helt enkelt för första gången ett gott och lämpligt läge att utforska offren i 1918 års krig och andra närliggande konflikter på ett sätt som har ett mycket brett stöd i den allmänna opinionen.

Undersökningsperioden (1914–1922)

Det kan vara ägnat att väcka undran varför undersökningen rör den nio år långa perioden 1914–22. Det finns emellertid flera vägande skäl till att just denna tidsperiod granskas. Under världskriget ingick tusentals finländare i stridande förband inte bara i de tyska och ryska arméerna utan också i Storbritanniens och USA:s enheter i Frankrike. I Finland fanns det åren 1914–17 som mest drygt 100 000 ryska soldater stationerade och såväl till lands som till sjöss inträffade bland dessa hundratals krigsrelaterade dödsfall. 1918 års krig har en förhistoria i de politiska våldsdåden efter 1917 års ryska februari- och marsrevolutioner. Redan under 1918 års krig företogs de första väpnade expeditionerna från finsk mark till ryska Karelen, och under de efterföljande åren pågick en rad s.k. frändefolkskrig i liten skala. De mest kända utgörs av Estlands- och Aunusexpeditionerna år 1919. I slutskedet av 1918 års krig flydde flera tusen slagna rödgardister till Sovjetryssland och organiserades i finska enheter inom Röda armén. Som mest fanns det åren 1918–22 tre finländska regementen som samtliga deltog i strider såväl inom som utanför Sovjetunionens gränser.

Skälen till att undersökningsperioden omfattar åren 1914–22 är dels att de olika konflikterna griper in i varandra och har en del sammanfallande skeden, men också förhållandet att personförlusterna i många av konflikterna under de år som föregick och följde på 1918 års krig är okända. Trots att t.ex. aktivisterna producerat en stor mängd litteratur om frändefolksexpeditionerna, har det på detta håll inte yppats något stort intresse för att utröna de egna förlusterna. En bidragande orsak till detta förhållande är förmodligen den att dödsfallen överlag inte alltid var så ärofulla som man velat ge sken av. Även om den största förlustkategorin hos frändefolksexpeditionerna utan tvekan utgjordes av stupade på slagfältet förekom därutöver inte alldeles få avrättningar, inre uppgörelser, vådaskott och övriga obestämda incidenter med dödlig utgång. Uppmärksamheten också av de kringliggande årens konflikter har dessutom effekten att det i någon mån mjukar upp forskningsprojektets tema, vars kärna utgörs av krigshändelserna 1918.

Projektet har f.n. följande uppgifter om krigsdödade enligt dödsår:

Observationsår	Krigsdödade (n)
1914	4
1915	20
1916	56
1917	71
1918	31 211
1919	562
1920	61
1921	36
1922	44
Totalt	32 065

Vid läsningen av tabellen bör det observeras att siffrorna är preliminära eftersom arbetet med namndatabasen ännu pågår. Siffrorna för varje enskilt observationsår är därför fortfarande för låga och kommer att stiga då registreringsarbetet efterhand fullständigas.

Forskningsprojektets ställning och verksamhet

Forskningsprojektet om de krigsdöda har en ställning motsvarande en kommitté vid statsrådets kansli. Det består av en ledningsgrupp sammansatt av framstående forskare, ett arbetsutskott, en projektchef och en byrå med några forskningsassistenter. Som ordförande i ledningsgruppen och arbetsutskottet fungerar akademiprofessorn *Heikki Ylikangas*. Projektet kommer att slutföras under år 2003.

Projektet har initierat flera mindre delprojekt. De viktigaste verksamhetsområdena är:

- 1) skapande av en namndatabas med uppgifter om de krigsdödade
- 2) excerpering av dokumentära uppgifter om krigsdöda ur arkiven
- 3) forskningsverksamhet

Namndatabasen

Projektet har uppgjort en elektronisk namndatabas jämte användarsystem, som särskilt utformats för registrering av information om krigsdöda. För närvarande har som det framkommit uppgifter om drygt 30 000 krigsdöda registrerats. Namndatabasen kommer att utgöra projektets huvudsakliga hjälpmedel i forskningsarbetet. Att skapa och fullända en dylik databas är en ofantlig uppgift som tar mer än tio personarbetsår i anspråk. Arbetet resulterar dock i ett tillförlitligt och täckande register som blir en värdefull tillgång för forskningen.

I namndatabasen förses varje krigsdödad person med ett eget personkort som består av tre avdelningar. Den första avdelningen gäller personuppgifter och baseras i huvudsak på folkbokföringens informationsunderlag. Den andra avdelningen dokumenterar statusuppgifter och upptar upplysningar om bl.a. ställningen i arbets- och organisationslivet samt i den militära organisationen. I den tredje avdelningen ingår upplysningar om närmare dödsomständigheter. Namndatabasen utgör således inte bara en namnförteckning över krigsdöda utan innehåller även ett rätt ansenligt mått av bakgrundsuppgifter. Med hjälp av ett särskilt sorteringsprogram kan statistiska sammandrag erhållas rörande samtliga klassificerade bakgrundsuppgifter. Sålunda kan upplysningar fås om t.ex. krigsdödade folkskollärare (eller vilken annan som helst yrkeskategori) och medlemmar i olika fackförbund och organisationer enligt dödsort och -tidpunkt.

Excerperingen av arkivuppgifter

I olika arkiv i Finland finns ett enormt dokument- och hågkomstmaterial som kan användas som källa för forskningen om krigsdöda 1914–22. Projektets forskningsassistenter har redan gått igenom den relevanta informationen i Suomen Kirjallisuuden Seuras (Finska litteratursällskapet) och Kansan Arkistos (Folkets Arkiv) samlingar. Under arbete är för närvarande Arbetararkivets (Työväen Arkisto) och Krigsarkivets voluminösa arkivbestånd. Senare kommer projektet att ta itu också med de resterande samlingarna i Riksarkivet.

Insamlandet av kopior av de 632 församlingarnas förteckningar över döda och begravnar för åren 1914–22 har utgjort ett särskilt delprojekt. På detta sätt har projektet sammanställt en unik landsomfattande samling av dylika förteckningar – veterligen den enda samlingen i sitt slag. En bild av omfattningen ger uppskattningen att kopiesamlingen omfattar omkring 60 000 kalkylerade A4-sidor.

Närmare 1 300 medborgare har hittills biträtt projektet genom att sända upplysningar om krigsdöda släktingar. På detta sätt har projektet även erhållit omkring 200 fotografier av krigstida händelser, begravingar och personer.

Projektet anlitar på uppdragsbas ett ombud med forskarskolning i Moskva. Denne medhjälparens uppgift är att excerpera uppgifter om krigsdöda finländare i det ryska krigsarkivet och det ryska krigshistoriska arkivet. I detta syfte samarbetar projektet med Ryska vetenskapsakademins institut för allmän historia på basis av ett särskilt avtal. Arrangemanget har gett projektet tillgång till en delvis unik information om krigsdödade finländare i Sovjetryssland.

Tack vare de utmärkta arkiven i Finland är det möjligt att påträffa åtminstone någon information om i det närmaste varje krigsdöda person.

Forskningsverksamheten

Även om projektet undersöker krigsdöda under perioden 1914-22 som en helhet, ligger tyngdpunkten på utforskandet av de uppskattningsvis 35 000 krigsoffren från 1918 års krig. Den egentliga forskningsverksamheten kommer att starta från början av år 2002 då namndatabasen förväntas kunna börja fungera som ett användbart hjälpmedel. Projektets forskningsprogram omfattar olika kategorier av krigsoffer: avrättade (uppskattningsvis 10 000 personer), lägerfångar som dog av svält och sjukdomar (uppskattningsvis 15 000 personer) samt stupade eller skjutna på stället (uppskattningsvis 10 000 personer). Också mindre grupper av krigsdöda kommer att studeras: krigsdöda ryssar (måhända 3 000 personer), tyskar (omkring 300), Sverigesvenskar (omkring 60), personer skjutna av våda eller som dog i olyckor (omkring 1 000) självmord (några hundra), krigsdöda i samband med de finländska expeditionerna i Fjärr-Karelen åren 1918-22 (omkring 500) och de förluster som de finländska regementena i Sovjet-Rysslands armé led (uppskattningsvis 2 000).

Projektets första publikation utkommer i början av år 2000. Den är författad av fil.mag. *Iiris Heino* och har titeln *Hinnalla hengen ja veren. Suomalaisien vapaaehtoisten sotaturmat Virossa 1919* (Till priset av liv och blod. Krigsdöda finländska frivilliga i Estland 1919). Sammanlagt krigsdödades omkring 180 finländska frivilliga i Estland.

Norden och krigen i Finland och Baltikum 1918-1919

Projektet har etablerat en nordisk kontaktyta genom att initiera ett samnordiskt forskningsprojekt om krigen i Finland och Baltikum åren 1918-19. Medarbetare i detta är fil.dr. *Ingvar Flink* vid Uppsala universitet, fil.mag. *Jan-Olov Näsmän* vid Högskolan Dalarna, den danske Finlandskännaren *Søren Sørensen* med anknytning till Arbejderbevægelsens Arkiv och Bibliotek i Köpenhamn samt forskaren *Tom Kristiansen* vid Institutt for forsvarsstudier i Oslo. Detta delprojekt är ännu i sin begynnelse, men kan förmodas utmytna i en detaljerad översikt av de nordiska åtagandena i österled åren 1918-19.

Lars Westerlund
Projektchef

Undersökningen om krigsdödade i Finland 1914-22
Statsrådets kansli, PB 23, 00023 Statsrådet, Finland
Tel. 09-1602880, Fax 09-1602262, e-postadress: sotasurmat@vnk.vn.fi

Projektet har låtit trycka en informationsbroschyr som förutom på finska och svenska utkommit även på ryska, engelska och tyska. Den kan kostnadsfritt beställas på nämnda adress. Intresserade är välkomna att ta kontakt.

Festskrifter

I den strida strömmen av festskrifter skall här ett par stycken kort presenteras, båda tillägnade historiker som i sin forskning tangerat vårt lands historia. Båda volymerna, särskilt den senare, innehåller även artiklar av relevans för Finlands historia. *HTF* sällar sig till gratulanterna.

Alf W. Johansson, professor vid Södertörns högskola har i samband med sin 60-årsdag hedrats med festskriften *Människan i historien och samtiden* (Stockholm 2000, 328 s.) Johansson är bekant för ett flertal stora arbeten kring det senaste seklets historia, en del med anknytning också till Finlands historia. Det gäller framför allt hans doktorsavhandling *Finlands sak* (1973), som behandlar opinionsstormarna i Sverige under vinterkriget, men också i någon mån boken om den svenska samlingsregeringens utrikespolitik under kriget, *Per Albin och kriget* (1984). Bland Johanssons allmänna översiktsverk är väl hans presentation av nationalsocialismens ideologi och historia, *Den nazistiska utmaningen*, den mest kända. Den har vid det här laget utkommit i fyra upplagor. Johansson är numera verksam vid Södertörns nygrundade institut för samtidshistoria.

Volymen tillägnad Johansson innehåller sammanlagt 18 uppsatser, av vilka två i engelsk språkdräkt: den brittiske historikern och Norden-forskaren Patrick Salmons *Graham Greene's Scandinavian lives* och Madeleine Hurds jämförande analys av tysk och svensk debatt kring skräväsandet 1825-1875. Bidragen behandlar som så ofta i festskrifter mycket olikartade ämnen. Alla kan inte här räknas upp. En viss tyngdpunkt ligger på senaste sekel. Den svenska neutralitetspolitiken i ett längre tidsperspektiv diskuteras i två uppsatser av Fredrika Björklund och Kent Zetterberg. Fackliga frågor utifrån olika synvinklar behandlas av Svante Nycander (*Statens neutralitet på arbetsmarknaden*) och Klaus Miggel (*Facklig internationalism i Europa*).

Ett kvinnohistoriskt inlägg står Yvonne Hirdman för med uppsatsen *Varför skurar kvinnor toaletter?* och Christine Bladh med en uppsats kring tre kvinnor representerande tre generationer.

I ett bidrag, som förresten nyligen publicerats även på finska i tidskriften *Kanava*, behandlar Krister Wahlbäck med utnyttjande av delvis nytt material frågan om den svenska regeringens nej till västmakternas begäran att i vinterkrigets slutskede få sända trupper till Finland. Den svenska regeringen misstrodde västmakternas egentliga motiv. Men varför informerade den svenska regeringen inte Finland om sin bedömning?

Svensk-ryska relationer tangeras i två uppsatser. Helene Carlbäck skriver om *Svenskar i Ryssland - svenskhet i Ryssland* och Wilhelm Carlgren om *Nils Lindh: Pressombudsman, pressattaché och legationsråd i Moskva*.

va. Lindh hade för det mesta vistats i Ryssland 1911–1920. Efter revolutionen 1917 hade han varit korrespondent för *Social-Demokraten* innan han från följande år anlätades av utrikesdepartementet.

Manfred Menger, under DDR-tiden professor och en ledande gestalt inom Nordeuropa-forskningen vid universitetet i Greifswald har hedrats med en festskrift till sin 65-årsdag i januari detta år. Att det framför allt är en Finlands-forskare som hyllas framgår av bokens titel, *Pro Finlandia 2001: Festschrift für Manfred Menger*. (Red. Fritz Petrick und Dörte Putensen, Reinbek 2001, 440 s.)

Menger har mera än någon annan ägnat sig åt de tysk-finländska relationernas historia, framför allt i boken *Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus 1917–1918* (1974), som byggde på hans dissertation och i volymen *Deutschland und Finnland im zweiten Weltkrieg: Genesis und Scheitern einer Militärallianz* (1988). En mera utforskad period är han inne på i den volym han redigerat tillsammans med Olli Kaikkonen från Joensuu, *Deutschland und Finnland 1871–1914* (1992).

I samband med Tysklands återförening förlorade han, trots sin fortsatta aktiva forskningsverksamhet, sin position vid universitetet. Festskriften kan därför ses som något av en rehabilitering av honom, både som forskare och som lärare och inspiratör för tyska Nordeuropa-forskare.

I volymen ingår sammanlagt 23 bidrag, av vilka omkring hälften är skrivna av Mengers finländska kolleger. Huvudparten av bidragen rör den period Menger själv sysslat med, men också t.ex. Hansaforskningen är representerad (Horst Wernicke om Hansan i Finska viken). Den svenske medeltidsforskaren Thomas Lindkvist, som under 1990-talet en tid tjänstgjorde i Greifswald, bidrar med en historiografisk uppsats om de svenska korstågen till Finland. Också flera andra historiografiskt hållna uppsatser presenterar forskningsläget (Seppo Rytönen om Östersjö-området i finländsk forskning, Mauno Jokipii om vinterkriget i nyare forskning och Antti Laine om den sovjetiska synen på kriget och Finland som okupationsmakt i Karelen).

I en uppsats om Urho Kekkonen och den tyska frågan är en av bokens redaktörer, Dörte Putensen, inne på den problematik hon nyligen ägnat en hel bok, *Finland, kalla kriget och Tysklands-frågan*.

Den norske kollegan Terje Halvorsen analyserar de skandinaviska ländernas (Sverige, Norge, Danmark) hållning till den europeiska integrationen och drar slutsatsen att de alla, trots att Norge stannat utanför EU, i stort sett haft samma målsättningar, bevarandet av rörelsefrihet och nationell suveränitet.

Boken avslutas med en förteckning över Mengers tryckta skrifter.

Sune Jungar

Det 24:e nordiska historikermötet närmar sig

Den traditionella serien av nordiska historikermöten fortsätter den 9–13 augusti 2001, då det 24:e mötet i ordningen äger rum i Danmark under värdskap av Historiska institutionen vid Århus universitet. Danmarks näst största stad erbjuder i sensommarens grönska en vacker inramning till en kongress, i vilken omkring 650 historiker från hela Norden förväntas delta. Programmet är välmatat med aktuella forskningsämnen och -teman.

Den danska organisationskommittén påbörjade sitt arbete strax efter den föregående kongressen i Tammerfors 1997. De nordiska lokalkommittéerna (från Finland riksarkivarien Kari Tarkiainen och docent Pirjo Markkola från Tammerfors universitet) fick i god tid tillfälle att påverka valet av huvudteman. Planeringen fortsatte sedan genom det nordiska kontaktnätet och ledde till att ett digert program föreligger. Anmälan till mötet bör ske senast den 1 maj 2001.

Mötesspråken är som tidigare danska, svenska, norska och engelska. Den danska organisationskommittén har utfärdat särskilda riktlinjer om hur man bör hålla sitt föredrag med undvikande av svårbegripligheter i ordval och uttal.

Huvudpunkterna i programmet är följande:

Heldagssessioner

1. Tyghed, lighed og frihed – vision og realitet i nordisk velfærdspolitik
2. Norden og Europa i middelalderen
3. Fortidens spor, nutidens øjne – mod en ny historie?

Halvdagssessioner

1. Ungdomsupproret i Norden
2. Sundhed og sygdom i Norden
3. Kulturelle forandringer 1500–1800
4. Natur og kultur
5. Homosexualitet
6. Invandringshistorie
7. Virksomhedshistorie
8. Antikhistorie

Rundbordssamtal

1. Det civile samhället i krigets tjänst före det industriella genombrottet
2. Nordisk byhistorie i internationalt perspektiv – en status
3. Barnebortsetting og barneforflytninger i Norden i det 20. århundrede
4. Tysk forskning i Nordens historie
5. Maskulinitet i ett historiskt perspektiv, kontinuitet og förändring

6. Motkulturer i Norden under 1800- och 1900-talen
7. Det försekulariserade verdensbillede i Norden 1500-1800
8. Sociala nätverk i historisk forskning – teoretiska och metodologiska spörsmål
9. Makten över minnet. Historiekultur, politik och historievitenskap i Norden
10. Den kolde krig
11. Havet og historien
12. Holocaust og den europæiske historiekultur
13. History in the Information Ages
14. Ekonomisk historia

Projektpresentationer

1. De økonomiske relationer mellem Danmark og Nederlandene i perioden ca. 1640– ca.1750
2. Projekt 2005: svensk-norske relasjoner i 200 år
3. Følelsernes Historie
4. Delar i dialog: Intergrative och desintegrative krafter och processer i Sverige och Finland (1720–1860)

Fria föredrag

Ett större antal olika teman, bland dem åtminstone ett par med klar finländsk anknytning.

Programmet kan enklast studeras på Internetadressen <http://www.hum.au.dk/historie/aarhus2001>, där också förfrågningar kan ställas och anmälningar göras.

Kari Tarkiainen

GRANSKNINGAR

Artiklar om nordisk brottshistoria

Eva Österberg & Sølvi Sogner (eds.), *People Meet the Law. Control and conflict-handling in the courts. The Nordic countries in the post-Reformation and pre-industrial period*, 301 s. Oslo 2000.

Artikelsamlingen *People Meet the Law* utgör slutrapporten från ett samnordiskt forskningsprojekt. I projektet behandlade man med ett komparativt historiskt grepp brottslighet och växelverkan mellan människor och rättsväsen under åren 1550–1850. Den långa forskningsintervallen har i så måtto försakat problem, att alla frågor naturligtvis inte kunnat behandlas lika intensivt. De forskningsresultat som publicerats i anslutning till projektet fokuserar sig tydligt på en kartläggning av situationen under 1600- och 1700-talen, medan 1500- och 1800-talen ägnats betydligt mindre uppmärksamhet.

Verket koncentrerar sig till stor del på en kodifiering och en presentation av de centrala nordiska forskningsresultat som publicerats fram till 1990-talets mitt, ty i de flesta av bokens åtta kapitel slutar litteraturhänvisningarna omkring 1996. Fr.o.m detta år är det närmast projektdeltagarnas egna forskningar som medtagits, även om man kan påstå forskningsverksamheten inom ämnet under just 1990-talets senare hälft har vuxit och blivit mångsidigare. Den samnordiska aspekten i projekter är delvis skenbar, ty för det mesta har envar skribent med ansvar för textavsnitt använt sig av sitt hemlands material. Någon koordinering av litteraturen har inte företagits.

Antalet författare är tolv, av dem har många deltagit i flere artiklar. I två fall anges t.o.m. fyra forskare som författare till en och samma artikel. Ett problem hos artiklarna är också en viss ojämnhet, och mycket av deras innehåll upprepas från kapitel till kapitel. Redaktörerna hade kunnat gallra upprepningar med betydligt hårdare hand; nu förekommer t.ex. texter kring Guds och Mose lag i närapå samma form på flera ställen.

Det är just en kombinerad av det normativa materialet till praxis och tankevärlden i allmänhet i de nordiska länderna, som inte helt lyckats. Bäst har dessa två aspekter kanske genomförts i Seppo Aaltos, Kenneth Johanssons och Erling Sandmos bidrag, som mångsidigt belyser makt och människor inför rätten. Artikeln är även i övrigt den kanske mest intressanta såtillvida, att det teoretiska greppet och en presentation av forskningsmetoderna är väl framme. I densamma framgår också klarast de frågeställningar, som sedan 1990-talets början vunnit inträde i historieforskning.

gen samt i vilka den kulturella kontexten i vid bemärkelse och den metodologiska utvecklingen betonas.

Att koordinera lagtexter och praxis är speciellt problematiskt då man t.ex. tänker på "upplysningens ideér" och deras inflytande på den nordiska straffrätten. I ett kapitel om lag och rättssystem förmodar man att ett "europaisk inflytande" var av betydelse då man avskaffade dödsstraffet. I detta sammanhang förvånar man sig också över att t.ex. tortyr var så sällsynt. Detta fenomen borde emellertid inte granskas enbart ur ideell synvinkel, utan framförallt genom att också beakta de sociala förhållandena. I inledningen konstaterar man att samhällsstrukturen i Norden avvek från det övriga Europa, och man fäster uppmärksamhet vid att respekten för "de gamla lagarna" var av större betydelse än de europeiska ideella strömningarna.

I själva verket finner man i artiklarna rikligt med kontroversiella synpunkter och tolkningar. I detta avseende hade man önskat sig att redaktörerna skulle ha fäst mera uppmärksamhet vid detta förhållande och noggrannare presenterat skäl för varför de olika artiklarnas tolkningar avviker så avsevärt från varandra. Enligt min uppfattning räcker det inte med en hänvisning till detta i företalet.

Inledningen, författad av Eva Österberg och Erling Sandmo, är en vägande framställning som ger en helhetsbild av den behandlade tidsperioden och forskningens centrala frågeställningar. De konstaterar att begreppen "folk", "möte" och "lag", som förekommer i bokens titel, alla är lika viktiga för ämnets behandling. I boken granskar man individer och människogrupper, vilka i egenskap av vittne, kändare eller svarande (i växelverkan) möter lagen och dess representanter.

Forskningsobjekten belyses till stor del utgående från en definition av brottsling och brott, varför den allmänna historiska kontexten, som ansluter sig till varje tidsskede och plats, alltför mycket har begränsats till just lagen och dess tillämpning. Detsamma kan man se i samband med presentationen av det för övrigt tämligen fragmentariskt behandlade källmaterialet, där man utgår från det material som berättar om brottslighet. Detta är delvis synd, ty i Norden torde källmaterialet, som man konstaterar i boken, vara mycket väl bevarat och i en klass för sig vad mångsidighet beträffar. Nu får t.ex. civilmälen och exempelvis de informella jämkningarna inte mycket uppmärksamhet.

Den uppfattning Eva Österberg redan i början av 1990-talet framlade om olika typer av rättsbruk (som idealtyper den "kommunalistiska" och den "professionella statliga kontrollen") förefaller fortsättningsvis tämligen fungerande, då man granskar den juridiska verksamheten under forskningsperioden. Ett problem är emellertid, att de åtgärder som syftade till denna gamla "folkliga" förlikning och en nyintegrering av de människor som på sätt och vis handlat orätt, ingalunda försvann under den tid då den statliga kontrollen ökade avsevärt, utan uppträder under hela den tid som studeras som ett slags grundstämning inom den rättsliga verksamheten. "Staten" kunde inte, eller kanske rent av inte ville, förändra denna traditionella ordning.

Boken är tudelad, ty i några avsnitt finns en klar strävan att syntetisera förhållandena i Norden under förindustriell tid. Inledningens teoretiska och syntetiserande synvinkel ansluter sig inte nämnvärt till ämnesartiklarna, och "materie" och "ande" möts endast stundvis. Det är helt enkelt fråga om problem som ansluter sig till att förena en ideell och konstruktiv interpretation. Det saknas också ett vidare resonemang om förhållandet mellan individ och struktur. Även då behandlingen är högklassig och mångsidig, såsom i H a n s E y v i n d N a e s s och Eva Österbergs bidrag om straffen (kapitel 4), kan det heta: "...m.a.o. såg 1600- och 1700-talets människor inte endast galgen och skampålen, utan uttryckligen en ekonomisk kompensation" (s. 161). Förhållandena borde dock också – och detta gäller framförallt den religiösa renlärlighetens tid – relateras till den religiösa försoningen och försöken att blidka Guds vrede. Till sistnämnda aspekter refereras det nog på många håll, men inte samlat eller systematiskt.

I verket upprepas kända fraser, t.ex. den brutaliserande verkan i Mose och Guds lag, trots att man t.ex. i studier kring hovrätterna i Sverige och Finland samstämmigt har kunnat visa att hovrätterna, då de avgjorde underrätternas enligt lagen utdömda stränga straff, regelbundet och nästan utan undantag mildrade domarna. Först i kapitel 4, som behandlar straff, berörs denna andra sida: överenskommelser och "vanligare", om också tråkigare, straff tas fram.

Ur källorna har man inte letat efter andra uppgifter än sådana som inte är alltför svårfunna. Av denna orsak skriver man i kapitlet om den sociala kontrollen (7), att "det i praktiken är omöjligt att i den period vi undersökt finna källor som skulle erbjuda oss detaljerad kunskap" (s. 242) om hur t.ex. det patriarkaliska systemet förverkligats inom hushållen. I domböckerna är det dock möjligt att mellan raderna finna mycken sådan kunskap, men det förutsätter uttryckligen att man läser källorna kvalitativt och samtidigt hela tiden kombinerar dem med tidens allmänna och relevanta sammanhang.

Artikelsamlingen väcker många frågor. Det oaktag är *People Meet the Law* ett utmärkt nordiskt bidrag till den internationella diskussionen kring ämnet. En del av texterna finns visserligen redan tidigare nästan som sådana publicerade på engelska i andra forum. Alan Croziers översättning är mycket galant och gör boken till en angenäm läsoplevelse. Verket uppmanar till att fortsätta kring detta tema, där nordiska forskare verkligen besitter en möjlighet att göra en betydande insats i den internationella historieforskningen. Det förefaller visserligen som om den väg som presenterats i boken nu nått sitt slut; forskningen borde kanske allt mera riktas från ett letande efter strukturer och idealtyper mot att utreda problem på en praktisk nivå. Man borde m.a.o. med ett vidsträckt, systematiskt och långsiktigt forskningsgrepp och källmaterial undersöka t.ex. lokala förvaltnings- och juridiska kulturer eller t.ex. den sociala kontroll som utövades av t.ex. kronan och de lokala tjänstemännen. Vi behöver även mera forskning kring städerna, ty denna står fortfarande, i förhållande till landsbygden, i en alldeles underordnad ställning.

Petri Karonen

Den svenska pressens begynnelse

Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (red.), *Den svenska pressens historia I. I begynnelsen (tiden före 1830)*, 341 s. Stockholm 2000.

I början av oktober 2000 presenterades den efterlängtdade första delen av *Den svenska pressens historia* med underrubriken *I begynnelsen (före 1830)*. Avsikten är att bandet skall följas av ytterligare tre delar, vilka tillsammans skall täcka hela den svenska presshistorien från 1600-talets mitt till det 21:a århundradet. Att bandet var efterlängt beror ingalunda på att det nu förverkligade projektet skulle ha dragit ut på tiden. Tvärtom, projektet har avancerat raskt under ledning av huvudredaktörerna, två av Sveriges främsta presshistoriker, professor Karl Erik Gustafsson från Göteborgs universitet och professor Per Rydén från Lunds universitet. Men med anknytning till det i verkets inledning citerade uttalandet föllt av Emil Key redan år 1883 om behovet av en heltäckande svensk presshistoria, kan man konstatera att historiedisciplinen i vårt västra grannland antligen håller på att fylla denna lucka i fråga om grundforskning.

Det är nämligen ett faktum att trots legender som Otto Sylwan, Bernhard Lundstedt, Ivar Andersson, Sture Waller, Lars Furhoff och Jarl Torbacke m.fl., så ligger Sverige i detta avseende efter de övriga nordiska länderna. Danmark begåvades redan i början av 1970-talet med Niels Thomsons undersökning om den danska "dagbladskonkurrensen" 1870–1970 och Norge har likaså fått delar av sin presshistoria skriven som ett enmansverk av Svennik Høyers penna. Danmark har på 1980-talet begåvats med ett heltäckande historieverk över de danska medierna samt ett av Jette D. Søllinge och Niels Thomsen författat gediget uppslagsverk över de danska tidningarna, *De danske aviser 1634–1991* i tre band. Först var emellertid Finland med sitt av professor Päiviö Tommila ledda gigantiska projekt "Den finländska pressens historia" (*Suomen lehdistön historia*) i tio band, vilket startades som den finländska tidningspressens historia i mitten av 1970-talet och avslutades med det tionde bandets utgivning år 1992.

Förberedelserna för *Den svenska pressens historia* har pågått i ca tio års tid innan planerna slutligen blev verklighet. Men denna sammanfattande översikt bygger, såsom huvudredaktörerna i inledningen betonar, på den långa svenska presshistoriska traditionen och är i första hand frukten av den förnyelse av en historiskt inriktad pressforskning som skedde på 1960-talet. Diskussionen kring *Den svenska pressens historia* inleddes i slutet av 1980-talet med eldsjälne, framlidne Sven Gerentz i spetsen. Finansieringen av projektet från tidningsbranschens sida är resultatet av Gerentz idoga arbete. Andra tidiga idérika personer inom projektplaneringen var Karl Erik Gustafsson, Jarl Torbacke och Kent Zetterberg.

Presshistoria utgör ingen egen disciplin i Sverige, lika litet som i Finland, däremot nog i en del andra länder. Men en styrka i *Den svenska pressens historia* är tvärvetenskapligheten; två av författarna i första delen, Claes-Göran Holmberg och Ingemar Oscarsson är litteraturvetare och den tredje, Jarl Torbacke, är historiker. Av projektets totalt tolv avsnittsskribenter företräder sex litteraturvetenskapen, tre är historiker, två representerar ämnet ekonomisk historia och en företagsekonomi. Projektet är alltså i högsta grad ett lagarbete, både i fråga om organisation och arbetssätt m.m.

Den svenska pressens historia ingår även som ett element i de svenska mediernas historia. I denna helhet ingår också de svenska etermediernas, radions och tv:ns historia, med Stig Hadenius *Kampen om monopolet* (1998), Dag Nordmarks *Finrummet och lektugan* (2000) samt Lennart Weibulls och Monica Djerf-Pierres undersökning om nyheter, samhällsbevakning och sport, som är avsedd att utkomma ännu detta år. Här kan nämnas att samarbetet mellan dessa sektorer synes vara gott; Jarl Torbacke som är medlem av styrningsgruppen inom etermedieprojektet ingår som författare i denna första del av *Den svenska pressens historia*, likaså Dag Nordmark som författare i en senare del.

Den svenska pressens historia är alltså ett sammanfattande översiktsverk som håller sig på en översiktlig nivå utan att djupare behandla olika specialfrågor. Men projektet har även en egen publikationsserie, *Sylvan*, där resultatet av projektets olika symposier presenterats. Till dags dato har här behandlats t.ex. *Post- och Inrikes Tidningar*, landsortspressen, Lars Johan Hiertas *Aftonbladet* och tidningarna i Klara. Denna serie är ämnad att leva vidare också efter projektets avslutande som ett forum för svensk presshistorisk forskning och här skall, får man förmoda, också olika specialfrågor tas upp till behandling.

Den första delen av *Den svenska pressens historia* omfattar perioden från 1645 då *Ordinari Post Tijdender* startades till 1830 då Lars Johan Hierta grundade *Aftonbladet*. Som avsnittsförfattare fungerar universitetslektorn i litteraturvetenskap i Lund, Claes-Göran Holmberg (åren 1645–1731), docenten i litteraturvetenskap vid samma universitet, Ingemar Oscarsson (perioden 1732–1809) och professor emeritus i historia vid Stockholms universitet, Jarl Torbacke (åren 1809–1830). Dessa tre presshistoriker är något av de mest erfarna Sverige kan visa upp på pressforskningens område och den första delen av landets nationella presshistoria befinner sig alltså i mycket trygga händer.

Enligt huvudredaktörernas konstaterande blir tidningspressen föremål för en "positiv särbehandling" i förhållandet till hela pressen och ambitionen är att "...nämma, och ha något meningsfullt att säga om, samtliga nyhetstidningar som utkommit under en längre period." Men i dessa pressens första sekel 1645–1830 uppmärksammas dock även den periodiska pressen till fullo, då gränsen mellan tidning och tidskrift ju ännu var otydlig och ofta hårfin. Emellertid kan enskilda tidningar, med några få undantag när, inte behandlas mera ingående i ett dylikt översiktsverk, varför påpekandet att

många viktiga svenska tidningar ännu saknar en egen monografi är sant och bör understrykas.

En röd tråd i Sveriges presshistoria är kampen för tryck- och yttrandefriheten, en kamp som tar sin början långt före de första tidningarna. Ett tidigt uttryck för den svenska statsmaktens försök att få kontroll över det tryckta ordet var Gustav Vasas åtgärd att 1526 lägga ned det av biskop Hans Brask i Söderköping drivna boktryckeriet. Förhandsgranskningen av allt tryckt infördes under senare hälften av 1500-talet. Den första tidningen, *Posttidningen*, var ju i allt statens egen tidning som utgavs av rikspostmästaren och trycktes på den kungliga boktryckarens officin i Stockholm. Under frihetstiden på 1700-talet tog Riksens Ständer över kontrollen av det tryckta ordet, men även pressen begynte vädra morgonluft, och tryckfrihetsordningen av år 1766 var något unikt i hela världen. I den debatt som föregick reformen utmärkte sig framom andra Anders Nordencrantz och Anders Chydenius, även om den sistnämndes roll helt riktigt något nedtonats av Ingemar Oscarsson. Tiden av tryckfrihet blev dock relativt kort, under Gustav III skärptes censuren successivt och först rikssprängningen 1809 utlöste nya djupgående reformer, bland vilka tryckfriheten var en av de viktigaste. Indragningsmakten kvarstod dock som en mycket förhatlig institution under hela den period fram till 1830 som skildras i det första bandet av *Den svenska pressens historia*.

Först som sist skall det sägas att det första bandet av *Den svenska pressens historia* håller en mycket hög klass, tonen är litterär, men greppet strängt vetenskapligt. Gemensamt för samtliga tre avsnittsskribenter är den omutliga akribin och den utvecklade språkkänslan. Inte bara pressen, både tidningar och tidskrifter, blir föremål för utredning, också journalistikens utveckling behandlas på ett föredömligt sätt. Trots tre olika författare förmärks knappast några avvikelser i behandlingssättet, vilket måhända också är redaktionens förtjänst, i vilken förutom de två nämnda huvudredaktörerna även ingår redaktionssekreteraren, journalisten Gunnilla Lundström. Korrekturläsningen har skötts noggrant, till glädje för alla perfektionister, och likaså är både person- och tidningsindex i slutet av boken välgjorda och adekvata. De många illustrationerna är väl valda och bildtexter jämte tabeller är rika på information. Även bokens rätt så traditionella layout håller samma höga nivå.

Det mesta som kan sägas om boken är alltså positivt. Men avsaknaden av notapparater är kanske den största bristen, vilken inte uppvägs av litteraturansvisningarna jämte ingress för de olika avsnitten. Det skall visserligen understrykas att verket det oaktat i högsta grad är vetenskapligt, men för t.ex. en utländsk forskare skulle det ha varit värdefullt med nothänvisningar.

Som läsare av första delen av *Den svenska pressens historia* och i egenskap av tidigare medarbetare i Den finländska pressens historia kan man förnöjt konstatera att projektet inklusive skribenter lagt ned stor möda på att även reda ut pressens bakgrundsfaktorer, såsom ekonomi, spridning, censur och tryckfrihet, boktryckare, förläggare, nyhetsvägar o.s.v. Claes-Göran Holmberg klargör nyhetsförmedlingen före tidningarna, postgångens organisering och

beskriver statsmaktens hårdnande grepp om *Posttidningarna*. Ingemar Oscarssons specialområde är nyhetsförmedlingen under 1700-talet och han redogör förtjänstfullt för bl.a. den svenska pressens utländska nyhetskällor. Att de till Sverige spridda utländska tidningarna ej var ringa förmärks av en notis i *Dagligt Allehanda* från år 1770 om öppnandet av ett "Caffehus" vid Riddarhustorget, varvid förutom svenska tidningar även för allmänheten tillhandahölls "Danske Tidningarne från Köpenhamn, Amsterdamska, Fransyska Gazetten, Hamburgska Correspondenten och Altonaiske Mercurius". T.ex. år 1770 fanns det redan elva tidningar i Köpenhamn, av vilka åtta på danska språket. Jarl Torbacke fokuserar i sin tur på kampen för ökad tryckfrihet i Sverige under 1800-talets första hälft. Han underlåter heller inte att behandla t.ex. tryckeriteknikens utveckling och distributionens framsteg, om också rätt kortfattat.

Ur finländskt perspektiv kan man konstatera att Åbopressen synes vara något styvmoderligt behandlad. Visserligen nämns *Tidningar utgifne af et Sällskap i Åbo, Suomenkieliset Tieto-Sanomats* och *Allmän Litteratur-Tidning*, men blott ganska summariskt. Den förstnämnda, grundad som Finlands första tidning år 1771 hade visserligen Henrik Gabriel Porthan som främste tillskyndare, men det hade måhända förtjänats omnämnas att tidningen dock i praktiken var det lärda Aurosällskapets tidning, vilket också namnet förtäljer. Porthan verkade som detta sällskaps sekreterare. Porthans sista tidningsföretag *Allmän Litteratur-Tidning* var unikt såtillvida att tidningen under sitt utgivningsår var den enda litterära journalen i hela riket. Förutom Anders Lizelius finskspråkiga *Suomenkieliset Tieto-Sanomats*, kunde också ha nämnts de av hans son Samuel Lizelius utgivna *Konsten at rätt behaga* (1782) och *Angenäma Sjelfswäld* (1783), vilka innebar inledningen på den finländska periodiska pressen.

Verkets huvudredaktörer, professorerna Karl Erik Gustafsson och Per Rydén nämner i sin inledning att "Det yttersta målet för den presshistoriska forskningen måste vara att så snart som möjligt göra vårt verk omodernt." Det är så sant som det är sagt, men ändå tvivlar man att *Den svenska pressens historia*, när den väl utkommit med samtliga fyra delar, på en mycket lång tid kommer att bli omodern. Tvärtom har vi nog här att göra med ett långlivat standardverk inom disciplinen. Däremot får man instämma i huvudredaktörernas fromma förhoppningar att detta översiktsverk skall åstadkomma en allmän vitalisering av pressforskningen i Sverige och bli språngbräde för en mängd nya undersökningar, vilka, då grundforskningen nu genomförts, kan ta sats och dyka ned i spännande specialområden av den svenska pressens historia. Projektet har sålunda också på sin hemsida för detta ändamål listat ämnen och uppgifter för framtida forskare.

Lars-Folke Landgrén

En marinjunkares väg

Christoffer H. Ericsson (utg.), *En junkares väg till "midshman" i Nikolai I:s flotta. Ernst Gustaf Julius Thitz konceptbok från 1840 till ca 1845, Meddelanden från Sjöhistoriska institutet vid Åbo Akademi* 21. 98 s. Åbo 2000.

De finländska officerarna i de ryska stridskrafterna gjorde den kanske mest synliga finländska insatsen i Ryssland under den tid Finland tillhörde det ryska riket. Det är en insats som fortfarande är relativt okänd. T.o.m. antalet officerare är osäkert, uppskattningarna varierar mellan 3000 och 4000. Genom J. E. O. S c r e e n s undersökningar är vi rätt väl underrättade om på vilka villkor finländare inträdde i de ryska stridskrafterna (*The Entry of Finnish Officers into Russian military service*, 1976 och *The Helsinki Yunker School 1846–1879*, 1987). Genom hans källpublikation "Våra landsmän". *Finnish officers in Russian service, 1809–1917* (1984) kan vi få en bild av hur livet och tjänsten gestaltade sig.

Det kanske främsta intrycket av existerande studier är att det fanns en enorm variation i öden och karriärer mellan olika kategorier av officerare. En stor del av vårt vetande gäller de framgångsrika, de som utmärkte sig vid hov och hav, gardesofficerarna, generalerna och amiralerna. Vi vet betydligt mindre om dem som tjänade upp sig ur ledet och tillbringade största delen av sin karriär i avlägsna garnisoner eller ombord på fartyg som företog övningsseglatser i Östersjön. Det är därför all orsak att välkomna den i och för sig anspråkslösa konceptbok som Christoffer H. Ericsson gett ut. Dess proveniens är oklar, Ericsson mottog annotationsboken anonymt på 1970-talet då han arbetade för Sjöfartsmuseet på Vrakholmen i Helsingfors.

Kaptenssonen Ernst Gustaf Julius eller Julius Gustavovitsch Thitz (1826–1898) hör inte till de mera kända av "våra landsmän" i ryska marinen. Han föddes på Sveaborg och företog en resa med ett handelsfartyg innan han 1843 inträdde som kvartermästare vid Första finska sjöekipaget. Två år senare blev han junkare och 1845 midshipman. Annotationsboken, en konceptbok för brev framför allt till familjen, täcker dessa år då Thitz tjänade på linjeskeppet *Gangut* och skeppet *Finland*. Senare blev det tjänstgöring på ångfartyg, småningom även egna befäl på Östersjön, Päijänne och Vita havet. Efter försvaret av Sveaborg under Krimkriget befordrades Thitz "för utmärkelse" till löjtnant. Hans karriär avslutades med befordran till konteramiral vid avskedet ur aktiv tjänst 1880. Härefter verkade han som ångbåtskapten på linjen Petersburg-Peterhof-Kronstadt och som krigskommissarie i Uleåborgs län.

I konceptboken, som inleds med övningar i ryska (som inte medtagits i utgåvan) möter vi alltså en 15-årig civil yngling som under de fem år brevkoncepten täcker avancerar till officer. Detta avspeglas bl.a. i brevens allt mera professionella språkbruk då Thitz beskriver sommarkampanjerna, som

vanligen företogs i Finska viken, men också förde honom till Köpenhamn och ut på Nordsjön. En stor del av året tillbringades emellertid på Sveaborg. Utgivaren påpekar att breven ger en god bild av den rådande språkmångfalden med svenska, tyska och ryska. Finskan förekommer inte alls, det enda omnämnande av ett finskt namn gäller en fånge som rymde från fästningen. Det dominerande intrycket i släktbreven är snarast en halvmilitär idyll där vardagssysslor, släktband, bekymmer för examina och karriär samt vardagens små bekymmer får stort utrymme. Breven tar också upp högtidsstunder såsom salut på kejsarens kröningsdag och illumination på tronföljarens namnsdag, amirals- eller kejsarinspektioner, permissioner i land, bl.a. i Köpenhamn för att bese Thorvaldsens apostlar.

Även om vardagens stilla framflytande är huvudintrycket, rapporterar breven även en del dramatik, såsom stormar och en större drunkningsolycka. Som utgivaren påpekar bör en del av de dramatiska inslagen, materiella skador i sommarstorm samt rigghaverier, brustna ankardon och landstötningar snarast ses som uttryck för grundläggande brister i flottans nivå.

Utgåvan är försedd med ett antal vackra illustrationer som tyvärr inte kommer till sin rätt i trycket.

Max Engman

Agrarhistorisk kvinnoforskning

Ann-Catrin Östman, Mjök och jord. Om kvinnlighet, manlighet och arbete i ett österbottniskt jordbrukssamhälle ca 1870–1940, 364 s. Åbo 2000.

Hur mycket vet vi egentligen om könsarbetsdelningen i det agrarsamhälle som i dag ligger på tre–fyra generationers avstånd? Inte alls så mycket som vi trott oss veta, insåg jag, när jag lade ifrån mig *Ann-Catrin Östmans* avhandling efter en första genomläsning. Kvinnors jordbruksarbete och könsarbetsdelningen har i agrarhistorisk kvinnoforskning varit en av de mest undersökta aspekterna av jordbrukarkvinnors liv. Likaså har olika sidor av jordbruksarbetet behandlats i åtskilliga etnografiska studier. *Ann-Catrin Östman* har med andra ord tagit sig an ett område som är relativt väl utforskat i både nordisk och övrig internationell forskning. Vad finns då att veta som vi inte redan vet? Att *Östman* kommer med spännande och överraskande resultat beror på att hon ställer nya, könsteoretiskt förankrade frågor till ett rikt källmaterial. Lägg därtill hennes goda lokalhistoriska kännedom och Du har ingredienserna till en vetenskaplig läsupplevelse. Men låt mig ta det hela från början. Jag skall först kort presentera avhandlingens frågeställningar

och viktigaste resultat. Sedan skall jag diskutera några problem som Östmans arbete, enligt min mening, ger anledning att reflektera över.

Ann-Catrin Östmans avhandling handlar om arbetet i ett österbottniskt jordbrukssamhälle mellan 1870- och 1940-talet. Syftet är att synliggöra meningsskapande föreställningar, vardagliga praktiker och handlingar som gav innebörd åt begreppen kvinnlighet och manlighet. Huvudmålsättningen är att förstå de processer genom vilka könsskillnaderna skapades och upprätthölls i och genom arbetet på olika nivåer; genom kulturella och symboliska normer, på institutionell och på individuell nivå.

Avhandlingens könsteoretiska utgångspunkt är en kombination av ansatser från socialhistoriskt inriktad kvinnoforskning, poststrukturalistisk kvinnohistoria och mansforskning. Den främsta teoretiska inspirationskällan är *Joan Scotts* teoribildning om kön som en historisk process och analytisk kraft vilken skapar skillnader mellan könen och ger mening åt kvinnlighet och manlighet. Kön ses i denna ansats som en strukturerande kategori och organiserande princip, och i avhandlingen ställs frågor om arbetsdelningen mellan könen på flera nivåer: på en symbolisk, institutionell och individuell nivå. Kön ses därmed också som en subjektiv identitet.

På ett konkret, empiriskt plan koncentreras undersökningen på nivåerna kön, hushåll, klass och offentlighet i det österbottniska lokalsamhället, mot bakgrund av tidigare, särskilt nordisk forskning. Metodologin är mikrohistoriens intensivstudium av skilda typer av källmaterial: etnografiska uppteckningar, livshistorieberättelser, intervjuer, brev, tidningsnotiser, handlingar från myndighets- och föreningsarkiv på lokal och regional nivå samt offentlig statistik.

Ann-Catrin Östmans avhandling fyller en viktig kunskapslucka i den kvinnohistoriska forskningen. I en spännande analys (kap. 5–7) blottlägger hon den process genom vilken kön "görs", eller skapas, i ett lokalsamhälle. Dels beskriver Östman den faktiska könsarbetsdelningen, dels analyserar hon människors sätt att berätta om den, det vill deras sätt att artikulera sina uppfattningar om kön. Det visar sig att det fanns en diskrepans mellan hur arbetsdelningen såg ut och sätten att berätta om den. Det utnyttjar Östman för att på ett konkret sätt visa hur könsskillnad upprätthölls och återskapades i och genom arbetet.

Östmans sätt att arbeta – att binda samman olika typer av källmaterial, att noggrant läsa och tolka dem – leder till könsteoretiskt viktiga nytolkningar och nyanseringar. Exempelvis har det könsintegrerade arbetet ofta tolkats som en nedtoning av könsskillnaders betydelse. Det är en bild som ingår i mytbildningen om agrarsamhället, och det är en uppfattning som ofta har bildat utgångspunkten för kvinnohistoriska studier om industrisamhället. Den statiska bilden av könsarbetsdelningen i agrarsamhället har fungerat som en avstamp för att visa att könsskillnadernas betydelse förstärktes under industrialiseringen, t.ex. *Yvonne Hirdman* och *Ulla Wikander* har arbetat utifrån denna utgångspunkt. Ann-Catrin Östman visar att

könsskillnader upprätthölls och återskapades också i det könsintegrerade arbetet. Genom att ställa frågor om var, när och hur kvinnor och män arbetade på åkrarna och i ladugården visar hon hur arbetets rumsliga och tidsmässiga aspekter gav betydelse åt kvinnlighet och manlighet och åt skapandet av könsskillnad.

Östman gör också en annan viktig nytolkning när hon diskuterar de *L a - q u e r*-inspirerade tolkningarna om könsskillnad. Enligt dessa gavs kön betydelse i äldre samhällen i relation till det sociala, inte till det kroppsliga som i modernare samhällen. Äldre samhällen kännetecknades av en gradskillnad mellan könen, inte av en artskillnad som det kom att göra under 1800-talet.

Genom att läsa och tolka uppteckningsmaterial gör Östman en annan tolkning. Hon visar att mjölken och mjölkarbetet var starkt kopplat till kvinnlig sexualitet och kroppslighet. Mjölken hade en stark fränstötande kraft och för män var det skamligt att befatta sig med den. Den kroppsliga könsskillnaden var alltså betydelseskapande även i det äldre samhället, hävdar hon.

Ytterligare ett viktigt resultat är att Ann-Catrin Östman kan visa att det fanns en offentlig sfär även i det äldre agrara samhället, och att denna offentlighet var förbehållen män. De nya organisationsformer och gemenskaper som växte sig starka efter sekelskiftet och fick ökad ekonomisk betydelse under och efter mellankrigstiden (t.ex. den ekonomiska föreningsrörelsen där mejeriföreningarna var de första, och viktigaste) skapades på grundval av de äldre traditioner som uteslöt kvinnor. Östman visar hur man i jordbrukets bildningsarbete och i jordbruksutbildningar knöt det förflutna till det kvinnliga – som man tog avstånd ifrån – och det moderna och rationella till det manliga.

Avhandlingen har, slutligen, också ett historiografiskt perspektiv. Ann-Catrin Östman visar hur historieskrivningen ingår i det samhälleliga skapandet av könsskillnad.

Mjolk och jord är ett omfattande arbete som spänner över flera stora forskningsfält och tar upp ett stort antal delfrågor. Avhandlingen har god teoretisk och metodologisk anknytning till nordisk och övrig internationell forskning. Den bygger på ett omfattande källmaterial som Ann-Catrin Östman tolkar med stor inlevelse, metodisk medvetenhet och utomordentligt god lokalhistorisk kännedom.

Avhandlingens bredd är en styrka, men skapar också problem. Till förtjänsterna hör att Östman för in ansatser från de senaste årens könsteoretiska forskning i diskussionen om agrarsamhället. Det är ett grepp som alltför sällan tillämpats i agrarhistorisk kvinnoforskning. Men det är inte oproblemiskt att föra in och integrera dessa ansatser i en agrarhistorisk kontext. Jag hade gärna sett att avhandlingens metodologiska avsnitt hade kompletterats med en diskussion för att motivera och visa hur begrepp och antaganden från den anglosaxiska kvinnohistoriska/könsteoretiska och manshistoriska forskningen, som främst utvecklats i Västeuropa och USA, kan konfronteras med

en kontext där historiska traditioner i väsentliga avseenden skiljer sig från de sammanhang där de teoretiska ansatserna utvecklats, och där de hitills använts.

Ett exempel är diskussionen om manlighet och homo-/heterosocialitet, ett annat den moderna kvinnohistoriska forskningens diskussion om kön och klass. Begrepp från dessa forskningsfält ges stor betydelse i delsammanfattningarna och i slutsatserna. Men den refererade litteraturen används inte alltid som utgångspunkt för att i de olika delstudierna formulera analytiska frågor om manlighet och homosocialitet, och om relationen mellan kön och klass, i en agrar kontext. Begreppsanvändningen är inte heller helt konsekvent genomförd i de olika delundersökningarna. Begreppet heterosocialitet introduceras till exempel som tillhörande en viss teoretisk ansats, men används ibland som ett teoretiskt, ibland som ett deskriptivt begrepp. Också begreppet "hegemonisk manlighet", som spelar en viktig roll i Östmans analys av manlighetskonstruktioner, används i skiftande betydelser.

Det hade varit önskvärt att Östman skulle ha preciserat undersökningens historiska kontext tydligare och reflekterat över de komplikationer som är förknippade med att tillämpa begrepp som homo- och heterosocialitet – som tillkommit i dialog med en annan typ av empiri – i en agrarhistorisk studie. Vad kan till exempel den institutionella legala/juridiska kontexten ha för betydelse när man tolkar de olika mönstren av homosocialitet/heterosocialitet? Gifta kvinnor var under en stor del av perioden, fram till 1929 (när giftermålsbalken moderniserades, och i viss mån även därefter), ekonomiskt underordnade män. Den ekonomiska, institutionella kontexten var per definition enkönad under större delen av Ann-Catrin Östmans undersökningsperiod. Teorier om homosocialitet är bäst lämpade för att beskriva och analysera de informella maktstrukturer som reproduceras i interaktionen mellan könen i moderna samhällen och i organisationer där kvinnor och män formellt sett har lika rättigheter. Vad är då relationen mellan de formella och de informella mönstren av homosocialitet och heterosocialitet i det sena 1800- och tidiga 1900-talets agrarsamhälle? Jag är övertygad om att homosocialitetsaspekten är viktig när man vill förstå skillnadsskapandet i det agrara arbetet, men det hade varit bra om Östman tydligare hade preciserat hur hon ser på möjligheterna och begränsningarna med de ansatser som hon hämtat från homosocialitetsdiskussionen och från manlighetsforskningen.

Liknande synpunkter kan framföras när det gäller sättet att tillämpa klassbegreppet i en agrar kontext. I den litteratur Ann-Catrin Östman refererar till analyseras könsuppfattningar och klassrelationer i Europas tidigindustriella kärnområden, t.ex. i 1800-talets England. Östman studerar könsrelationer i ett småbrukarpräglat lokalsamhälle, med förhållandevis homogen social struktur och svag klassmedvetenhet, långt från Europas industriella centra. Vad är innebörden av "klass" i detta lokalsamhälle? Vad innebar klassdistinktionerna i den agrara kontexten, i förhållande till kön?

Till avhandlingens många förtjänster hör, liksom jag ovan nämnde, det

rika och mångsidiga källmaterialet. De nyanserade analyserna och de många revideringarna av den tidigare forskningens reduktionistiska syn på agrarsamhället har sin grund i Ann-Catrin Östmans förmåga att utvinna en stor mängd relevant, och ibland unik, information ur tidvis fragmentariska och i forskningen bara delvis utnyttjade källor. Den granskning av akribi som jag haft möjlighet att göra ger intryck av att hon genomfört arbetet på ett ambitiöst och systematiskt sätt. Vad gäller källmaterialet för Östman en mycket intressant diskussion om sitt viktigaste material, livshistorieberättelserna. Hon diskuterar vad livshistorieberättelserna visar och vilket kunskapsintresse hon själv har. Hon för också ett kvalificerat resonemang om användningen av etnografiska källor, och det tidsbundna kunskapsintresset i de etnologiska källmaterialen. Men det saknas slutsatser och resonemang om hur dessa källor kan användas i den empiriska studien. Vilka begränsningar har de här materialen i förhållande till Östmans egna frågeställningar, t.ex. när det gäller att studera klassrelationer eller maktrelationer (formell/informell makt)?

Den något svaga kopplingen teori – empiri blir kännbar också när Ann-Catrin Östman i delsammanfattningar och i sammanfattningen för kapitel tio ibland gör tolkningar och generella uttalanden som går utöver textens innehåll. Ett dylikt exempel gäller kopplingen mellan kön, homosocialitet och klass i kapitel åtta och i kapitel tio. Problemet med hennes tolkningar är att de är inte förankrade i empirin, och att man empiriskt sett kan se liknande utfall – homosociala konstruktionsarenor av manlighet i agrara organisationer – även i områden med stora klasskillnader. Det är förmodligen andra logiker än klass som är utslagsgivande i dessa fall, t.ex. äganderättens könskonstruktion. Liknande, något svepande övertolkningar går att finna också i de övriga kapitlen.

Min allmänna bedömning är att Ann-Catrin Östmans avhandling är ett innovativt, ambitiöst och på många sätt imponerande arbete. Östman ställer väsentliga könsteoretiska frågor och hon svarar dem på ett sätt som spränger tidigare, i kvinnohistorisk forskning florerande myter om agrarsamhället. Det mikrohistoriska greppet, de kvalitativa källorna och de många exemplen som används för att illustrera de företeelser som studeras ger avhandlingen ett stort läsvärde; de historiska aktörerna stiger fram ur texten och står levande framför läsaren som människor av kött och blod. Ann-Catrin Östman ger läsaren åtskilligt att fundera på. Vilka skulle konsekvenserna bli för kvinnohistorisk forskning om forskarna utgick från att de könsintegerade fälten i agrarsamhället inte alls var så odifferentierade och statiska, utan att processer av skillnadsskapande fanns också där?

Kirsti Niskanen

FRÅN FÄLTET

Historiska föreningen 2000

Historiska föreningens verksamhet har under det åttiosjätte verksamhetsåret fortgått enligt tidigare riktlinjer. *Historisk Tidskrift för Finland* utkom med sin åttiöfemte årgång. Föreningen har under året sammankommit till två möten och åtta föredrags- och diskussionsaftnar. Styrelsen har sammankommit fem gånger. Deltagarantalet vid föreningens möten och program har varierat mellan 16 och 40 personer med ett medeltal på 27 personer (föregående år 24). Föreningen har hållit sina möten i Vetenskapernas hus i Kronohagen. Under året har följande program anordnats:

- 26.1 Föredragsafton på Restaurang Bellevue, fil. mag. Kenneth Nars, *Restaurangkultur i Helsingfors. En inblick i stadens restauranghistoria från sekelskiftet till 1930-talet*. (38 personer)
- 23.2 Programafton på Villa Hagasund med temat "Helsingfors stadsmuseum inför kulturstadsåret". Föredrag av utställningschef Outi Peisa, *Det interaktiva museet*. Vandring genom utställningen *Käns lan* under ledning av museilektor Anna Finnilä. (17 personer)
- 29.3 Föredragsafton i Vetenskapernas hus, docent Kirsi Vainio-Korhonen, *Kvinnliga företagare i Finland. En historia om mat, kläder och omsorg*. (19 personer)
- 16.5 Programafton kring forskningsprojektet *Krigsdödade i Finland 1914–1922*. Föredrag av projektchef Lars Westerlund. (16 personer)
- 13.9 Programafton kring "Mannerheim och hans hem" på Mannerheimmuseet. Introducerande presentation av prof. Matti Klinge, *Varför är Mannerheim aktuell i dag?* Föredrag av intendent, fil. mag. Vera von Fersen, *Mannerheims regemente Chevaliergardet*. (37 personer)
- 17.10 Föredragsafton i Vetenskapernas hus, professor Peter Clark, *Clubs, Conviviality and Social Society*. (30 personer)
- 6.11 Programafton i Vetenskapernas hus, *Svenska dagen i Finland – idé och tradition*. Föredrag av fil. lic. Henry Rask, *Varför firas Gustav Adolfsdagen som svensk dag i Finland?*, professor Max Engman, *Svensk dag eller hakkapeltdag?*, fil. dr Lena Marander-Eklund, *"Onödigt att fira" eller "en trevlig tradition" – Svenska dagens betydelse för den enskilda individen*. Programaftonen ordnades i samband med Finska Historiska Samfundets historievecka 3–9.11.2000. (40 personer)

- 29.11 Föredragsafton i Vetenskapernas hus, fil. mag. Stefan Nygård, *Diskussionen om barnarbete i industrialiseringens Helsingfors*. (17 personer.)

Föreningens medlemsantal var vid verksamhetsårets utgång 226 aktiva och 205 understödande medlemmar. Totalantalet uppgick till 431.

Föreningens intäkter i form av medlemsavgifter har i sin helhet överförts till *Historisk Tidskrift för Finland*, utgörande medlemmarnas prenumera-tionsavgifter. Kostnaderna för föreningens ordinarie verksamhet (möteskostnader, kontorsutgifter och representation) har täckts av de frivilliga stödavgifter de aktiva medlemmarna erlagt i samband med medlemsavgiften.

Föreningens styrelse har haft följande sammansättning: ordförande fil. lic. Henry Rask, viceordförande fil. dr Alexandra Ramsay, sekreterare fil. mag. Peter Stadius, ekonom fil. stud., studentmerkonom Lars Karhunen, ledamot fil. mag. Annette Forsén, ledamot fil. mag. Mikael Nyholm, ledamot fil. mag. Kristina Ranki.

Ur fonden till Gunnar Mickwitz minne utdelades det nionde Gunnar Mickwitz-priset till en ung forskare ur Historiska föreningens led. Priset tillföll fil. mag. Stefan Nygård för hans examensavhandling *Fabriken, gatan och skolan. Barnarbete och synen på arbetande barn i Helsingfors 1840-1920*. Priset utdelades den 6 november av rektor Kari Raivio vid en ceremoni i Helsingfors universitet.

Föreningen har under året haft tillgång till ett kansliutrymme med ADB-utrustning i Vetenskapernas hus, Kyrkogatan 6, 00170 Helsingfors.

Historiska föreningen utger *Historisk Tidskrift för Finland*. Den åttiofemte årgången omfattade fyra nummer om sammanlagt 560 sidor. Innehållet fördelade sig på 17 uppsatser, två översikter och meddelanden, ett diskussionsinlägg samt 8 rapporter från fältet. I de 30 recensioner som ingick under rubriken "Granskningar" behandlades totalt 35 arbeten. Sammanlagt medverkade 47 forskare i årgången med ett eller flera bidrag. Tidskriftens redaktion har under året bestått av ansvarige redaktören professor Max Engman och redaktionssekreterarna fil. mag. Henrika Tandefelt, fil. mag. Derek Fewster och fil. mag. Stefan Nygård. Tidskriftens skattmästare har varit fil. stud., studentmerkonom Lars Karhunen. På hösten meddelade professor Engman sin vilja att efter 28 år med *HTF* avgå från redaktörsposten. Redaktionsrådet beslöt att föreslå docent Lars-Folke Landgrén till ny redaktör fr.o.m. årgång 86. Samtidigt valde rådet Stefan Nygård till t.f. redaktionssekreterare fr.o.m. nr 3 efter Derek Fewsters avgång. Henrika Tandefelt lämnade också tidskriften efter årgångens slut.

Utgivningen har främst finansierats genom anslag av Finlands Akademi, Svenska litteratursällskapet i Finland samt Expertkommittén för översättning av finsk facklitteratur till svenska. Tidskriftens redaktion finns på historiska institutionen vid Helsingfors universitet.

Peter Stadius

Historiska Samfundet i Åbo 2000

Samfundet valde vid årsmötet den 7 februari följande styrelse för år 2000: ordförande FD Christer Kuvaja, viceordförande professor Åsa Ringbom, styrelsemedlemmar FM Veli-Matti Pussinen och FM Benedict Sandelin. Under året har FM Benedict Sandelin fungerat som sekreterare och FM Laura Hollsten som kassör. Samfundet hade vid utgången av år 2000 51 betalande medlemmar.

Samfundet har under året haft följande verksamhet:

- 7.2. Professor Max Engman höll ett föredrag med rubriken *Eric Gustaf Ehström (1791–1835) och Finlands tre språk.*
- 13.3. FD Kari Kotkavaara höll ett föredrag under rubriken *Om emigrantryska konstnärer som ikonmålare och ikonoklaster.*
- 11.4. Professor Nils Erik Villstrand höll ett föredrag med rubriken *Ett påtvingat system. Införandet av ständigt knekthåll i Österbotten 1681–1733.*
- 29.9. Samfundet arrangerade en utflykt till fornlämningar i Åbotrakten. Som guide fungerade arkeolog Henrik Asplund.
- 23.10. Professor Anna-Maria Åström höll ett föredrag om herrgårdskulturen i Savolax 1790–1850.
- 20.11. Med anledning av att Historiska Samfundet grundades för 70 år sedan arrangerade föreningen ett större symposium under rubriken *Finland främst.* FD Jonas Nordin från Stockholms universitet höll ett föredrag om Finlands ställning i det Svenska riket under 1600- och 1700-talen. Som kommentatorer fungerade docent Petri Karonen från Jyväskylä universitet och professor Nils Erik Villstrand från Åbo Akademi. Docent Henrik Meinander behandlade Lapporörelsen ur ett historiografiskt perspektiv. Studeranden Johanna Bonäs höll ett föredrag om Lapporörelsens sociala förankring i Svenskösterbotten. Som kommentator till de bägge bidragen fungerade professor Lauri Karvonen. Antalet åhörare vid symposiet uppgick till 61 personer.
- 25.11. Samfundet anordnade i samband med 70-årsjubileet en fest på St. Marie prästgård i Åbo. Som festalare hade föreningen inbjudit professor Torkel Jansson från Uppsala universitet. Festtalet hade rubriken *Två stater – en kultur.* Sverige och Finland efter 1809. Vid tillfället utnämndes professor Sune Jungar till hedersmedlem.

Benedict Sandelin

Svenska litteratursällskapet i Finland Historiska och litteraturhistoriska arkivet

Svenska litteratursällskapets historiska och litteraturhistoriska arkiv har under perioden 1.1–31.12 2000 mottagit följande arkivmaterial som gåvor eller depositioner.

Privatpersoner och släkter:

Tillägg till författaren *Robert Alfians* (f. 1940) arkiv: manuskript och urklipp, förbehåll; tillägg till advokaten och författaren *Christer Bouchts* (f. 1911) arkiv: resedagböcker, urklipp, korrespondens, manuskript, fotografier, personliga handlingar; tillägg till dipl.ekon. *Viking Collianders* (f. 1908) arkiv: brev och urklipp; tillägg till släkten *Cronstedts* arkiv: handlingar rörande protokollsekreteraren Carl Anton Reinhold Ludvig Cronstedt (1858–1914), hans hustru Sigrd (f. Brunou 1862), deras barn Carl Olof Anton (f. 1889), Hans (f. 1896) och Sigrd Anna Elisabeth (f. 1892) m.fl., två dagerotypier; tillägg till *Dyhr-Sylvinska* släktarkivet: släktforskningsmaterial och korrespondens rörande släkterna Sylvin och Dyhr; lektor *Lisbet Erikssons* (1936–1993) arkiv: brev från Irmelin Sandman-Lilius; tillägg till *Edelfeltska* släktarkivet: brev till Pietro och Mario Krohn från Albert Edelfelt, kopior; *Sigrd Forsmans* arkiv: brev från Anni Blomqvist; familjen *Forssmans* arkiv: handlingar som tillhört Abraham Forssman (1739–1826), Carolus Samuel Forssman (1795–1874), Demetrius Theodor Forssman (1830–1874) m.fl.; *Georg Peter Fraenkels* arkiv: föredrag; släkten *Furuhjelms* arkiv: porträtt förställande medlemmar av släkten Furuhjelm; tillägg till professor *Jarl Galléns* (1908–1989) arkiv: forskningsmaterial rörande Dacia, katolskt klosterliv; läraren *Arthur Hedlunds* (1875–1939) arkiv: fotografier av skolklasser i Topeliuskolan; *Felix Heikels* (1916–2000) arkiv: fotografier, brev och övriga handlingar rörande Jarl Felix Heikel, Harald Felix Heikel (1882–1918) och Karl Felix Heikel (f. 1844) samt deras anhöriga; författaren *Elin Herrgårds* (1907–1999) arkiv: brev, manuskript, personliga handlingar, urklipp m.m.; familjen *af Grubbens* arkiv: familjekorrespondens; professor *Stig Jaatinens* (1918–2000) arkiv: vetenskaplig korrespondens, manuskript, forskningsmaterial, resehandlingar, urklipp, särtryck, kartor m.m.; kritikern och recensenten *Elin von Kraemers* arkiv: korrespondens, manuskript, teaterrecensioner, resejournaler, personliga handlingar, fotografier m.m.; *Samuel Liljemarcks* arkiv: korrespondens; familjen *Lindströms* arkiv: familjekorrespondens; tillägg till dipl.ekon., fil.kand. *Ethel Marnilas* (f. 1913) arkiv: korrespondens, fotografier; tillägg till redaktören och politikern *Irina Matvejevs* (1917–1998) arkiv: korrespondens, manuskript, föredrag, personliga handlingar; släkten *Meinanders* arkiv: korrespondens och handlingar som tillhört Jacob Meinander (1796–1866),

Karl Konrad Meinander (1872–1932), Martha Meinander (1887–1967) och Carl Fredrik Meinander (f. 1916), handlingar rörande Greggbole gård, glasnegativ; *Filip Modeens* arkiv: hyllningsadresser; prof. *Pontus Palmgrens* (1907–1993) arkiv: föreläsningar, forskningsmaterial, manuskript, personliga handlingar, administrativa universitetshandlingar, sakkunnigutlåtanden, handlingar rörande promotioner, glasnegativ; bibliotekarien, fil.mag. *Jarl Pousars* (f. 1941) arkiv: korrespondens och fotografier; författaren *Hjalmar Procopés* (1868–1927) arkiv: urklippsbok, teckning; *Arvid Johan Alexander Hamilkar Roos* (1864–1910) arkiv: medlemslistor, programblad; författaren *Göran Schildts* (f. 1917) arkiv: loggböcker från resorna med Daphne, fotografier, manuskript, urklipp, förbehåll; tillägg till släkten *Schybergsons* arkiv: ”C.G. Estlanders och M.G. Schybergsons två stora projekt”; *Bertil Svanbäcks* arkiv: manuskript; tillägg till släkten *Thesleff/Theslöfs* arkiv: brev, manuskript och särtryck rörande etnografen och naturvetaren Arthur Thesleff (1871–1920), handlingar rörande arkitekten Fredrik Thesleff m.m.; *Anita Topelius* (1899–1918) arkiv: korrespondens, dagböcker, fotografier; professor *Ole Wasz-Höckerts* (f. 1918) arkiv: särtryck av vetenskapliga, särskilt medicinska, artiklar från 1940-talet till 1980-talet.; författaren *Inga-Britt Wiks* (f. 1930) arkiv: korrespondens, förbehåll; *Pär Österbergs* (1928–1999) arkiv: manuskript, urklipp, korrespondens och personliga handlingar från Pär Österbergs tid som journalist vid Nya Pressen och Västra Nyland.

Utöver ovannämnda har arkivet mottagit material rörande projekten *Finlandssvenska författarintervjuer*: intervjuer och utskrifter m.m. och *Finlandssvenska litteraturhistorias* andra del: manuskript, korrektur, korrespondens och illustrationsmaterial.

Föreningar, organisationer, övriga samfund:

Blomsterodlingens vänner i Finland arkiv: korrespondens, medlemslistor, cirkulär, protokoll, års- och revisionsberättelser, diapositiv, glasplåtar; *Brändö scoutkårs* arkiv: protokoll 1933–1966, dagböcker, fotografier m.m.; *Förbundet svenska kyrkobroders i Finland* arkiv: medlemsmatrikel, kassaböcker, protokoll, ekonomiska handlingar m.m.; *Ab Kelonias Oy* arkiv: protokoll (1990–1998), förbehåll; *Handels- och industritjänstemannaföreningens i Helsingfors* arkiv: protokoll 1917–1987; tillägg till *Helsingfors sång- och musikförbunds* arkiv: protokoll 1969–1996, fotoalbum, urklipp m.m.; *Finlands svenska författareföreningens litterära maraton*: inspelning från litterärt maraton 9.5 2000, förbehåll; tillägg till *Föreningen Ulfåsa Älgars* arkiv: forskningsmaterial; tillägg till *Nordenskiöld-samfundets i Finland* arkiv: protokoll, stadgar, stipendieansökningar, urklipp m.m., förbehåll; *Nylands Fruktodlarförenings* arkiv: stadgar, protokoll, manuskript till föredrag, fotografier; tillägg till *K.H. Renlunds stifelses* arkiv: protokoll 1915–1931, årsmötesprotokoll 1999, korrespondens m.m., förbehåll; *Societas pro Fauna et Flora Fennicas* arkiv: protokoll 1821–1982, manuskript, korrespondens, stipendieansökningar, förteck-

ningar m.m., delvis förbehåll; *Svenska litteratursällskapet i Finland* personhistoriska kommissions arkiv: släktutredningar rörande släkten Taxell; tillägg till *Teaterföreningens* arkiv: protokoll och stadgar.

Marianne Grönqvist

Diskussion om konservatism i Helsingfors

Under rubriken *Aterkomst eller förnyelse?* arrangerades av Historiska föreningen i Finland och Renvall-institutet vid Helsingfors universitet en panel-diskussion kring temat konservatism som historiskt och samhällsligt fenomen i Sverige och Finland. Seminariet som tillkallats på initiativ av fil.dr Nils Erik Forsgård hölls i Vetenskapernas hus den 16 februari 2001.

I sitt introduktionstal diskuterade prof. Matti Klinge olika former av konservatism med utgångspunkt i dagsaktuella frågor. Att t.ex. svenska folkpartiet i Finland förlorat väljare till de kristliga och de gröna är förståeligt med tanke på att de senare på sätt och vis representerar dagens konservativa partier – de kristliga med betoning på traditionella kristna värden och de gröna som ett t.o.m. reaktionärt parti som förespråkar en återgång till ett tidigare stadium. Ett liknande exempel utgör dagens globaliseringsmotståndare som också vill konservera, bevara värden som upplevs hotade. Prof. Klinge diskuterade också konservatismens ursprung i motståndet till franska revolutionens förenhetligande ideal; enligt den konservativa ideologin är såväl ståndstänkandet som de mänskliga och samhällsliga olikheterna berättigade.

Det andra inledande talet hölls av publicisten Anders Björnsson med förankring i den konservativa tidningen *Svenska Dagbladet*. Björnsson presenterade en historisk översikt av den svenska högerens utveckling och förundrade sig över hur litet man skrivit om den konservativa rörelsen i Sverige – den svenska högerens historia är fortfarande oskriven. Björnsson var inne på samma linje som Klinge då han talade om konservatismens bejakande av organiskt framvuxna olikheter. Dagens konservativa rörelse anser Björnsson dock vara i hög grad pragmatiskt inriktad. Det existerar enligt honom en samhällslig beställning för en besinnande och självbegränsande pragmatism, ett slags reaktion till 60-talets optimistiska "allt är möjligt" -tänkande. Konservatismen ligger således i tiden som ett svar på "de inställda upprorens tid".

I den påföljande paneldebatten diskuterade docent Vesa Vares från Tammerfors universitet den mjuka form av konservatism som präglar de nordiska ländernas historia. I Finland byggde t.ex. konservatismen på den fennomanska rörelsen som ju ursprungligen var en de breda massornas rörelse. Hos dagens höger är det liberala inslaget lika starkt som det konservativa,

och själva ordet konservatism är överhuvudtaget en impopulär term. Enligt Vares bör man snarare tala om en ekonomisk höger eller en ingenjörshöger.

Svenska Dagbladet representerade även tidningens kulturredaktör Erik Wallrup som redogjorde för skillnader mellan en traditionellt konservativ och en liberalkonservativ riktning. Skiljelinjen har nyligen framträtt på *Svenska Dagbladets* sidor i en debatt som kretsat kring medicinskt människoframställande. I enlighet med Björnssons syn på dagens konservatism som en pragmatism, representerar den liberalkonservativa riktningen en pragmatisk människosyn som bejakar allt som för med sig lycka och ger goda ekonomiska resultat.

Hufvudstadsbladets chefredaktör Erik Wahlström diskuterade för sin del kring den traditionella treenigheten konservatism, pengar och höger, och undrade vad som händer med konservatismen och högern då pengarna idag frikopplats från denna treenighet. Dagens höger står i hög grad för pengarna, medan konservatismen finns i mitten, hos centerpartiet och de kristliga.

För seminariets initiativtagare fil.dr Nils Erik Forsgård återstod efter det sagda att återgå till konservatismens ideologiska fundament. Rörelsen vilar enligt Forsgård på de tre premisserna "världen är ofullkomlig", "människan är svag" och "ondskan är en realitet". Den avvisande hållningen till upplysning och framsteg, motupplysningen, är ett centralt tema för konservatismen.

Stefan Nygård

Finländsk historisk litteratur 1999 i bibliografiskt urval

KIRSTI ANTIN

Bibliografier och arkivförteckningar

H a k o, J u k k a, Helsingin pitäjä 1980–1999 : bibliografia [Helsingesocken 1980-1990 : en bibliografi]. // *Helsingin pitäjä* 19 (1999), s. 102–119.

Ilmar Talve : bibliografia 1934–1998 : LXXX annorum 17.1.1999 / red. Timo J. Virtanen. – Turku, 1999. – 67 s. – (Scripta ethnologica Aboensia ; 45).

K a i v o l a, T e r t t u, Arvoituksia, unia, kerrontaa : bibliografia Annikki Kaivola-Bregenhøjn tuotannosta sekä hänen tuotantoaan käsittelevistä artikkeleista [En bibliografi över Annikki Kaivola-Bregenhøjs produktion och artiklar rörande hennes produktion]. – Helsinki, 1999. – 13 s. – (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjaston julkaisuja ; 13). – Juhlajulkaisu Annikki Kaivola-Bregenhøjlle hänen täyttäessään 60 vuotta 1. helmikuuta 1999.

K o r h o n e n, S a l m e, Pekka Laaksosen julkaisut [Pekka Laaksonens publikationer]. // Laaksonen, Pekka: *Kotimailla*. Helsinki, 1999 (SKS ; 682), s. 469–483.

K o r h o n e n, S a l m e, Asplundia : bibliografia Anneli Asplundin tuotannosta sekä hänen tuotantoaan käsittelevistä artikkeleista [Asplundia : en bibliografi över Anneli Asplunds produktion och artiklar rörande hennes produktion]. – Helsinki, 1999. – 20 s. – (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjaston julkaisuja ; 14). – Juhlajulkaisu Anneli Asplundille hänen täyttäessään 60 vuotta 28. maaliskuuta 1999.

Kymenlaakson kirjallisuus 1992–1996 [Litteraturen i Kymmenedalen 1992–1996] / red. Pirkko Malte. – [Kouvola], 1999. – 388, [2] s.

M a l k a v a a r a, M i k k o, Piispa Paavo Kortekankaan bibliografia 1961–1998 [Biskop Paavo Kortekangas bibliografi 1961–1998]. // *FKSÄ*, 87–88/1997–1998 (1999), s. 575–628.

M a t t i l a, U l l a - M a i j a, Bibliography of Finnish population research 1995–1998. // *Yearbook of population research in Finland*. 35/1998–1999 (1999), s. 158–195.

S a l o r a n t a, P e k k a, Sotamuseon vuosikirjojen I–VI (1948–1955), Sotahistoriallisen seuran ja Sotamuseon vuosikirjojen VII–X (1971–1978) ja Sotahistoriallisen aikakauskirjan 1–17 (1980–1998) aiheen ja ajan mukainen

sisällyslueetelo tekijän mukaisessa aakkosjärjestyksessä [Ämnesmässigt och kronologiskt register till Sotamuseon vuosikirja I–VI (1948–1955), Sotahistoriallisen seuran ja Sotamuseon vuosikirja VII–X (1971–1978) och Sotahistoriallinen aikakauskirja I–17 (1980–1998) i alfabetisk ordning enligt författaren]. // *SHA*. 18/1999 (2000), s. 316–324.

Sarmaja, Reijo, Henrik Liliuksen julkaisuja 1956–1998 [Henrik Lilius publikationer 1956–1998]. // *Motiivi ja metodi : juhlakirja joka omistetaan Henrik Liliukselle*. Helsinki, 1999 (Taidehistoriallisia tutkimuksia ; 20), s. 159–168.

Sarmaja, Reijo, Eeva Maija Viljon julkaisuja 1970–1999 [Eeva Maija Viljos publikationer 1970–1999]. // *Viljo, Eeva Maija, Rakenteita : juhlakirja joka omistetaan Eeva Maija Viljolle hänen 60-vuotispäivänään 9. joulukuuta 1999*. Helsinki, 1999 (Taidehistoriallisia tutkimuksia ; 21), s. 133–137

Thomasfolk, Ann-Charlotte, *Olof Mustelins tryckta skrifter 1973–1998*. – Åbo, 1999. – 66 s. – (Skrifter utgivna av Åbo Akademis bibliotek ; 26).

Böcker, fristående publikationer och uppsatser

Aaltonen, Elli, *Sosiaalitoimen johtaminen – byrokratiaa vai tulosjohtamista? : tutkimus sosiaalitoimen johtamisesta Suomessa 1950-luvulta 1990-luvun puoliväliin*. – [Joensuu] : Joensuun yliopisto, 1999. – 201 s. – (Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja ; n:o 38). – Abstract: Management within municipal social administration – bureaucracy or managing for results? : a study of the management of municipal social administration in Finland from the 1950's to the mid 1990's.

Aarnio, Jouni, *Kaskiviljelystä metsätöihin : tutkimus Pielisjärven kruununmetsistä ja kruununmetsätorppareista vuoteen 1910*. – Joensuu : Joensuun yliopisto, 1999. – 202 s. – (Julkaisuja / Joensuun yliopisto, maantieteen laitos ; n:o 4). – Abstract: From slash-and-burn cultivation to forest work : research on the crown forests of the municipality of Pielisjärvi and tenant farmers on crown forest land up until 1910.

Ahti, Martti, *Ryssänvihassa : Elmo Kaila 1888–1935 : aktivistin, asevoimien harmaan eminenssin ja Akateemisen Karjala-Seuran puheenjohtajan elämäkerta* [Ryssat : Elmo Kaila 1888–1935 : biografi om aktivisten, krigsmaktens grå eminens och ordföranden för AKS]. – Porvoo : WSOY, 1999. – 525 s.

Ahto, Sampo, *Mannerheim ja talvisota* [Mannerheim och vinterkriget]. // *Talvisodan pikkujättiläinen*. – Porvoo, [1999] (WSOY-pikkujättiläinen), s. 181–200

Airola, Tuula, ”Kanske man klarar det ändå” : om två vasafamiljers öden år 1918. // *Blod på drivan : händelserna 1917–1918 ur ett österbottniskt perspektiv*. [Vasa], 1999 (Skrifter utgivna av Österbottens museum ; nr 20), s. 53–77. – Utk. också på finska:

"Ehkäpä siitä selviää vielä" : kahden vaasalaisperheen vaiheita vuonna 1918. // *Verta hangella : pohjalainen näkökulma vuosien 1917–1918 tapahtumiin*. [Vaasa], 1999 (Pohjanmaan museon julkaisu ; 20), s. 53–77.

Ajan paineessa : kirjoituksia 1930-luvun suomalaisesta aatemaailmasta [Under tidens press : uppsatser om idévärlden i Finland på 1930-talet] / red. Pertti Karkama, Hanne Koivisto. – Helsinki, 1999. – 435 s. – (SKS ; 758).

Ala, Juha, *Suomi-neito ja suojelesikä : sortovuosien psykohistoriaa* [Jungfru Finland och skyddsåldern : ofärdsårens psykohistoria]. – Helsinki, 1999. – 270 s.

Alakulppi, Jaakko, *Lapin ilmailuhistoria. I : Enontekiön kuumailmapallostta 1799 Lapin ilmasotaan 1944–1945* [Flyghistoria i Lappland. I : Från hetluftballong i Enontekis 1799 till luftkrig i Lappland 1944–1945]. – [Rovaniemi], 1999. – 451 s. – (Lapin maakuntamuseon julkaisu ; 9).

Anckar, Dag, *Semipresidentialism : en taxonomisk betraktelse*. // *HTF*. 84 (1999), s. 495–518.

Andersson, Rainer, *Vad gjorde du i Finland, far? : svenska frivilliga i inbördeskriget 1918*. – [Otalampi], 1999. – 281 s.

Anttonen, Marjut, *Etnopolitiikkaa Ruijassa : suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla*. – Helsinki, 1999. – 521 s. – (SKS ; 764). – Sammendrag: Etnopolitikk i Nord-Norge : politisering av finskattede identiteter på 1990-tallet. – Summary: Ethnopolitics in Northern Norway : the politicization of identities of Finnish origin in the 1990s.

Anttonen, Pertti & Kuusi, Matti, *Kalevala-lipas*. – Ny uppl. – Helsinki, 1999. – 336 s. – (SKS ; 740). – English summary: The Kalevala Chest.

Arjen muisti ja unohdus : jokapäiväinen elämä historian valoissa ja varjoissa [Vardagens minne och glömska : vardagligt liv i historiens ljus och skuggor] / red. Taina Syrjämaa. – [Turku], [1999]. – 244 s. – (Julkaisu / Turun yliopisto, historian laitos ; n:o 53).

Autio, Veli-Matti, *Oleks siä käynny Kuuttaloil? : vanhaa ja uutta saarelaista paikannimitietoutta Kotkan Kuutsalosta* [Gammal och ny ortnamnskunskap i Kotka, Kuutsalo]. – [Kotka], 1999. – 108 s.

Auvinen, Sakari, *Saimaan rahtiliikenne vuosina 1856–1914 : esimerkkinä Saimaan vanha kanava*. // Kavassi. (Saimaan purjehdusmuseoyhdistyksen julkaisu ; 8). 6 (1999), s. 18–54. – Summary: Changes in the importance of cargo traffic on the Saimaa waterways 1856–1914 : the old Saimaa Canal as an example.

Becker, Reinhold von, *Suomen valtietieto*. // *HAik*. 97 (1999), s. 114–122, 208. – Abstract: Finnish politics.

Björkstrand, Carita, *Kvinnans ställning i det finländska musiksamhället : utbildningsmöjligheter och yrkesvillkor för kvinnliga organister, musikpedagoger och solister 1890–1939*. – Åbo, 1999. – 356 s. – English summary.

Blod på drivan : händelserna 1917–1918 ur ett österbottniskt perspektiv / re-

daktör: Marianne Koskimies-Envall. – [Vasa], 1999. – 267 s. – (Skrifter utgivna av Österbottens museum ; nr 20). – Utk. samtidigt på finska:

Verta hangella : pohjalainen näkökulma vuosien 1917–1918 tapahtumiin / red.: Marianne Koskimies-Envall. – [Vaasa], 1999. – 267 s. – (Pohjanmaan museon julkaisuja ; nro 20).

Blomstedt, Yrjö, *L. A. Puntila : mies ja miehen merkitys* [L. A. Puntila, en man och hans betydelse] / [red. Jyrki Paaskoski]. – [Helsinki], 1999. – 77, [1] s. – (Suomen kulttuurirahaston julkaisuja ; 1).

Bönder, byar och bol i Åboland 1540 / Bengt Forss. – [Pargas], 1999. – 8, [263] s.

C. G. Mannerheimin Keski-Aasian matka 1906–1908 [C. G. Mannerheims resa i Central-Asien 1906–1908] / [red.: Petteri Koskikallio, Asko Lehmuskallio] ; [förf.: Harry Halén ... et al.]. – Helsinki, 1999. – 128 s.

Crime and control in Europe from the past to the present / edited by Mirkka Lappalainen and Pekka Hirvonen. – [Helsinki], 1999. – 244 s. – Publications of The history of criminality research project.

Eilola, Jari, Sairauden kokeminen, tulkinta ja parantaminen uuden ajan alussa : "Ehkä se on Jumalasta, mutta voi se olla pahoista ihmisistäkin" [Sjukdomens upplevande, tolkning och botande i början av nya tiden]. // *Vanhuus, vaivat ja erilaiset*. Jyväskylä, 1999 (JHA ; vol. 4), s. 95–144.

Encountering the past in nature : essays in environmental history / edited by Timo Myllyntaus and Mikko Saikku ; foreword by Alfred W. Crosby. – Helsinki, 1999. – 174 s.

Engman, Max, Finnar, finländare och svenskar : nationalskolor och mångspråkighet i Petersburg. // *HTF*. 84 (1999), s. 168–205.

Enqvist, Ove, *Itsenäisen Suomen rannikkotykit 1918–1998*. – Helsinki, 1999. – 260 s. – (Sotamuseon julkaisuja ; 1/1999). – Summary: Coastal guns in Finland 1918–1998.

Eriarvoisuus, valistuksen lupaus ja rasismi / Pekka Isaksson & Jouko Jokisalo (red.). – Helsinki, 1999. – 180 s. – (HA ; 112). – Summary: Inequality, the enlightenment and racism.

Ericsson, Christoffer H., A critical survey of eighteenth century Sveaborg as a sea-fortress : Sweden's major bulwark against Imperial Russia. // *SHA*. 18/1999 (2000), s. 267–315. – Yhteenveto: Suomenlinnan puolustusjärjestelmä ja linnoitustekniikka.

Europe's Northern frontier : perspectives on Finland's Western identity / edited by Tuomas M. S. Lehtonen. – Jyväskylä, 1999. – 264 s. – (Sitra ; 230). – Orig.:s titel: Suomi, outo, pohjoinen maa?

Finlandia 1900 / [red. Kai Linnilä] ; [text I. K. Inha ... et al.]. – Helsinki, 1999. – 883 s.

Finlands historia. 4 / Henrik Meinander ; inledning av Matti Klinge. – [Esbo], 1999. – 638 s.

Finlands svenska litteraturhistoria. Första delen : Åren 1400–1900 / utgiven av Johan Wrede. – Helsingfors, 1999. – 480 s.

- Forsén, Annette, *I Hitlers grepp?: de tyska föreningarna i Helsingfors 1933–1935. // HTF. 84 (1999), s. 274–310.*
- Forsén, Björn & Forsén, Annette, *Tysklands och Finlands hemliga ubåtssamarbete.* – [Helsingfors], 1999. – 334, [1] s.
- Fortelius, Bertel, *Ortnamnen i Korpo.* – Åbo, 1999. – viii, 485, [2] s.
- Haataja, Lauri, *Talvisotakirja* [Boken om vinterkriget]. – Helsinki, 1999. – 256 s. – 2. uppl. 1999.
- Haavikko, Paavo, *Päämaja – Suomen hovi* [Högkvarteret – finska hovet]. – [Helsinki], 1999. – 320 s.
- Haggrén, Georg, *Vaikenevat lähteet ja puhuvat sirpaleet : kaksi näkökulmaa keskiajan ja Vaasa-ajan kaupunkien materiaalseen kulttuuriin [Tystnande källor och talande skärvor : två synvinklar på städernas materiella kultur under medeltiden och Vasatiden]. // Ihmiset ovat kaupunki.* [Turku], 1999 (THA ; n:o 53), s. 41–51.
- Halén, Harry, *Katsaus Suomessa toimineen Venäjän sotaväen etniseen koostumukseen. // Genos. 70 (1999) : 1, s. 26–37, 66–67.* – Referat: Översikt över de ryska truppernas etniska sammansättning i Finland.
- Hannus, Matti, *Kultaiset kentät : Suomen yleisurheilun vuosisata* [Gyllene arenor : ett sekel finländsk friidrott]. – Porvoo, 1999. – 690, [1] s. – På pärmryggen också: 100 vuotta Suomen yleisurheilun historiaa.
- Harmaat aallot : ympäristönsuojelun tulo Suomeen / Simo Laakkonen, Sari Laurila och Marjatta Rahikainen (red.).* – Helsinki, 1999. – 236 s. – (HA ; 113). – Summary: Grey waves : the introduction of environmental protection in Finland.
- Hartoneva, Anne & Kuivajärvi, Kirsti & Muilu, Marja-Liisa, *Alan miehestä ammattimieheksi : vankien ammatillinen koulutus 1948–1997.* – Helsinki, 1999. – 48, [5] s. – (Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja ; 4/1999). – Summary: Vocational training of prisoners 1948–1997.
- Hautala-Hirviö, Tuija, *Lappi-kuvan muotoutuminen suomalaisessa kuvataiteessa ennen toista maailmansotaa.* – Jyväskylä, 1999. – 264 s. – (Jyväskylä studies in the arts ; 69). – Abstract: Shaping the image of Lapland in Finnish visual arts before the Second World War.
- Heikkinen, Sakari, *Den ryska soldatesken och österbottningarna. // Blod på drivan : händelserna 1917–1918 ur ett österbottniskt perspektiv.* [Vasa], 1999 (Skrifter utgivna av Österbottens museum ; nr 20), s. 25–36. – Utk. också på finska:
- Venäläinen sotaväki ja pohjalaiset. // Verta hangella : pohjalainen näkökulma vuosien 1917–1918 tapahtumiin.* [Vaasa], 1999 (Pohjanmaan museon julkaisuja ; 20), s. 25–36.
- Hentilä, Marjaliisa, *Keikkavaaka ja kousikka : kaupan työ ja tekijät 1800-luvulta itsepalvelu-aikaan.* – Helsinki, 1999. – 515 s. – Summary: Shop balancing scales and a measuring scoop : shop work and shop workers from the 19th century to time of self-service in Finland.

Hentilä, Seppo & Jussila, Osmo & Nevakivi, Jukka, *Histoire politique de la Finlande : XIXe-XXe siècle*. – [Paris], 1999. – 522 s. – Orig.:s titel: Suomen poliittinen historia 1809–1995.

Herrala, Risto, Banking crisis vs. depositor crises : the era of the Finnish markka, 1865–1998. // *SEHR*. 47 (1999) : 2, s. 5–22 – Abstract.

Hirn, Sven, *Populärmusikens pionjärer : en studie i den populära musikens kulturhistoria i Finland fram till 1917*. – Vasa, 1999. – 223 s. – (Publikationer utgivna av Finlands svenska folkmusikinstitut ; 28).

Historianopiskelijän ABC-kirja : opas tutkielman kirjoittamiseen [Historiestuderandens ABC-bok : en handledning i att skriva en studie] / red. Maria Lähteenmäki och Ilkka Teerijoki ; förf.: Tuomas Heikkilä ... [et al.]. – [Helsinki], 1999. – 88 s. – (Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja ; 14).

Historical perspectives on memory / Anne Ollila (ed.). – Helsinki, 1999. – 222 s. – (Studia historica ; 61).

Honkanen, Petri, *Lainsäätävä jumalan armosta? : yhteiskunta koulutuskomiteoiden mietinnöissä 1856–1996*. – Turku, 1999. – 243 s. – (RUSEN julkaisuja ; 2). – Summary: From national to global? : use and meaning of the word "society" in the education committee memoranda.

Hoppu, Petri, *Symbolien ja sanattomuuden tanssi : menuetti Suomessa 1700-luvulta nykyaikaan* [Menuetten i Finland från 1700-talet till nutiden]. – Helsinki, 1999. – 497 s. – (SKS ; 767). – Summary.

Hovi-Wasastjerna, Päivi, *Politiikan kasvat : poliittisen mainonnan kehityksestä Suomessa sadan vuoden ajalta ja vaalimainonnan tarkastelua vuosina 1907–1999*. – [Kauniainen], 1999. – 159, [1] s. – Sammandrag: Politikens anleten. – Summary: The faces of politics.

Huhtala, Uno, *Kälviän siirtolaiset 1853–1939* [Emigranter från Kälviä 1853–1939]. – [Kälviä], 1999. – 602 s.

Huhtamies, Mikko, *Uuteen elämään : sepelvaltimokirurgian historia Suomessa* [Till ett nytt liv : koronarkirurgins historia i Finland]. – [Helsinki], 1999. – 121 s. – (Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja ; 13).

Huuhka, Esa, *Maaverojen lakkauttaminen : valtiopäiväkeskustelut 1863–1924* [Avskaffandet av jordskatter : riksdagsdebatter 1863–1924]. // *Verotushistoriaa*. 1. – Turku, 1999 (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos ; 51), s. 65–76.

Hyvönen, Heikki, *Haukiputaan kirkon esineistö*. // *Faravid : Pohjois-Suomen historiallisen yhdistyksen vuosikirja*. 22–23/1998–99 (1999), s. 225–259. – Sammanfattning: Föremålbeståndet i Haukipudas kyrka.

Hyttiä, Osmo, *Karjalais-Suomalainen neuvostotasavalta 1940–1956 : kansallinen tasavalta?* – Helsinki, 1999. – 210 s. – Summary: Karelian-Finnish Soviet Republic 1940–1956 : a national republic?

Höglund, Kaj, A. R. Hedberg, självständighetsaktivist i Korsholm. // *Blod på drivan : händelserna 1917–1918 ur ett österbottniskt perspektiv*. [Vasa], 1999 (Skrifter utgivna av Österbottens museum ; nr 20), s. 111–116. – Utk. också på finska:

A. R. Hedberg, mustasaarelainen itsenäisyysaktivisti. // *Verta hangella : pohjalainen näkökulma vuosien 1917–1918 tapahtumiin*. [Vaasa], 1999 (Pohjanmaan museon julkaisuja ; 20), s. 111–116.

Höglund, Kaj, De svenska frivilliga i Finland 1918. // *Blod på drivan : händelserna 1917–1918 ur ett österbottniskt perspektiv*. [Vasa], 1999 (Skrifter utgivna av Österbottens museum ; nr 20), s. 79–110. – Utk. också på finska:

Ruotsalaiset vapaaehtoiset Suomessa 1918. // *Verta hangella : pohjalainen näkökulma vuosien 1917–1918 tapahtumiin*. [Vaasa], 1999 (Pohjanmaan museon julkaisuja ; 20), s. 79–110.

Ihmiset ovat kaupunki [Människorna är staden] / [red.: Jari Niemelä]. – [Turku], 1999. – 194 s. – (THA ; n:o 53).

Ikonen, Kimmo, Kun kansa nousee : valkoisessa kaupungissa Suomen itsenäistymisen aamunkoitteessa [När folket reser sig : i den vita staden i gryningen av Finlands självständighet]. // *Ihmiset ovat kaupunki*. [Turku], 1999 (THA ; n:o 53), s. 127–152.

Immonen, Kari, Historiantutkimus ja nostalgia [Historieforskning och nostalgi]. // *Pitkät jäljet : historioita kahdelta mantereelta*. Turku, 1999 (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos ; 48), s. 95–107.

Individen, språket, kulturen : idéerna och pengarna bakom Svenska kulturfonden 1908–1998 / [redaktör: Magnus Lindholm]. – [Helsingfors], 1999. – 247 s. – (Svenska kulturfondens skrifter ; XXVIII).

Inha, Into Konrad, *Kalevalan laulumailta : Elias Lönnrotin poluilla Vienan Karjalassa : kuvaus Vienan Karjalan maasta, kansasta, siellä tapahtuneesta runonkeruusta ja runoista itsestään* [I Elias Lönnrots spår i Fjärrkarelen : en beskrivning av landet, folket, insamlingen av runor och själva runorna i Fjärrkarelen] / red. Pekka Laaksonen. – Helsinki, 1999. – XXV, 437 s. – (SKS ; 739).

Inkerinmaalta ja Käkisalmen läänistä Venäjälle paenneita vuosina 1618–1655 = Überstiedler aus Ingermanland und dem Bezirk Käkisalmi in den Jahren 1618–1655 / red. Veijo Saloheimo. – Joensuu, 1999. – 127 s. – (Historian tutkimuksia ; 19).

Isaksson, Guy-Erik, Regeringsbildningens anatomi : Finland i ett europeiskt perspektiv. // *HTF*. 84 (1999), s. 519–537.

Isänmaan puolesta : Suojelupoliisi 50 vuotta [För fosterlandet : Skyddspolisens 50 år] / red. Matti Simola och Tuulia Sirvio. – Jyväskylä, 1999. – 287 s.

Jakobson, Max, *Väkivallan vuodet : 20. vuosisadan tilinpäätös*. I [Väldets år : 20:e seklets bokslut]. – Helsinki, 1999. – 424 s.

Jakobson, Max, *Finlands väg 1899–1999 : från kampen mot tsarväldet till EU-medlemskap*. – Stockholm, 1999. – 230, [1] s. – Orig.:s titel: Finland in the new Europe. – Utk. också på tyska:

Finnland im neuen Europa. – Berlin, 1999. – 154 s. – Orig.:s titel: Finland in the new Europe.

Jansson, Jan-Magnus, *Från Regeringsformen till Grundlagen. // HTF. 84 (1999), s. 538–559.*

Jokisipilä, Markku, *"Hitlerin avulla idän barbaareja vastaan" : tulkintoja suomalais-saksalaisesta aseveljeydestä* ["Med Hitlers hjälp mot barbarerna i öst" : tolkningar av det finsk-tyska vapenbrödrskapet]. – Turku, 1998 (1999). – 92, [2] s. – (Turun yliopiston poliittisen historian tutkimuksia ; 13).

Joutsivuo, Timo, *Scholastic tradition and humanist innovation : the concept of neutrum in Renaissance medicine.* – [Helsinki], 1999. – 288 s. – (Suomalaisen tiedeakatemia toimituksia. Sarja Humaniora ; nide 303).

Jutikkala, Eino & Pirinen, Kauko, *Suomen historia : asutuksen alusta Ahtisaareen* [Finlands historia : från bebyggelsens början till Ahtisaari]. – 5. förnyade uppl. – Porvoo, 1999. – 434 s.

Järvinen, Minna Riikka, *Maailma äänessä : tutkimus pohjoissaamelaisesta joikuperinteestä.* – Helsinki, 1999. – 251 s. – (SKS ; 762). – Abstract: The world was full of sound : study of Northern Saami joik tradition.

Kajanti, Caius, *Kiehtovia naiskohtaloita Suomen historiasta* [Fascinerande kvinnoöden i Finlands historia]. – Hämeenlinna, 1999. – 332 s.

Kakkuri, Pekka, *Suomettarelainen maalaisliitossa : Jalo Lahdensuon yhteiskunnalliset aatteet ja toiminta.* – Helsinki, 1999. – 411 s. – (BH ; 41). – Summary: An "Old Finn" in the Agrarian Union : Jalo Lahdensuo's ideals and work in public life.

Kaksi askelta edellä : Kokoomuksen nuorten liiton historia 1928–96 [Två steg framför : Samlingspartiets ungdomsförbunds historia 1928–96] / [red. Vesa Vares]. – [Helsinki], 1999. – 370 s.

Kalajoki, Atte, *Suomalaisen runon tienraivaajia : 1700-luvun runoilijat Calamniukset* [Banbrytare för lyriken i Finland : poeterna Calamnius på 1700-talet]. – Rovaniemi, 1999. – 159 s. – (SHS ; 36). – Resumé på svenska.

Kalala, Jorma, *The challenge of oral history : the need to rethink source criticism. // Historical perspectives on memory.* Helsinki, 1999 (SH ; 61), s. 139–154.

Kalliala, Mari, *Traditions of the radical right in Finnish political culture. // The new radical right in Finland.* [Helsinki], 1999, s. 61–83. – Abstract.

Kallioinen, Mika, *Keskiajan kaupunkien valta-asema pohjoisella Itämerellä : vertaileva näkökulma* [De medeltida städernas maktställning på norra Östersjön : en jämförande synvinkel]. // *Ihmiset ovat kaupunki.* [Turku], 1999 (THA ; n:o 53), s. 19–38.

Kallioniemi, Jouni, *Sotavuosien 1939–1945 Turku* [Åbo under krigsåren 1939–1945]. – [Turku], 1999. – 160 s.

Kangaspuro, Markku, *Yrjö Ruudun kansallinen sosialismi* [Yrjö Ruutus nationella socialism]. // *Ajan paineessa : kirjoituksia 1930-luvun suomalaisesta aatemaailmasta.* Helsinki, 1999 (SKS ; 758), s. 104–115.

Kankaanpää, Matti J., Sukututkimuksen määritelmä. // *Genos.* 70 (1999) : 2, s. 123–126, 138–139. – Referat: Släktforskningens definiering.

Kansan talous : Pellervo ja yhteisen yrittämisen idea 1899–1999 [Folkets ekonomi : Pellervo och idén om en gemensam företagsamhet 1899–1999] / Markku Kuisma ... [et al.]. – Helsinki, 1999. – 695 s.

Karkama, Markku, *Merille kouluun : meripalvelus ja koululaivat kansipäälystön koulutuksessa vuodesta 1874 toiseen maailmansotaan.* – Turku, 1999. – 240, [14] s. – (Turun yliopiston merenkulkualan koulutus- ja tutkimuskeskuksen julkaisuja. B ; 110). – Abstract: To school at sea : seagoing service and training ships in the education of merchant marine officers and masters from 1874 until the Second World War.

Karonen, Petri, In search of peace and harmony? : capital crimes in Late Medieval and Early Modern Swedish realm (ca.1450–1700). // *Crime and control in Europe from the past to the present.* [Helsinki], 1999, s. 208–244.

Karonen, Petri, *Pohjoinen suurvalta : Ruotsi ja Suomi 1521–1809* [En nordisk stormakt : Sverige och Finland 1521–1809]. – Porvoo, 1999. – 533 s.

Kasvatuksen monimuotoinen sarka [Uppfostringens mångformiga fält] / [förf.: Sirkka Ahonen ... et al.]. – [Helsinki], 1999. – 235 s. – (Koulu ja menneisyys ; 37).

Katajala, Kimmo, Swedish treason legislation and peasant unrest : from the High Middle Ages to the Era of Enlightenment (1300–1800). // *Crime and control in Europe from the past to the present.* [Helsinki], 1999, s. 8–61.

Katko, Tapio S. & Lehtonen, Jussi, Ämmänlängistä vesijohtoihin : Suomen vesihuollon kehityslinjat 1850–1994 [Från bär-ok till vattenledning : vattenförsörjningens utvecklingslinjer i Finland 1850–1994]. // *Harmaat aallot : ympäristönsuojelun tulo Suomeen.* Helsinki, 1999 (HA ; 113), s. 17–32.

Kauppi, Ulla-Riitta, Vanhan Suomen venäläisten sotilaiden ja suomalaisten kanssakäyminen. // *Genos.* 70 (1999) : 1, s. 15–25, 64–66. – Referat: Kontakterna mellan ryska soldater och finnar i Gamla Finland.

Kauranen, Kaisa, *Rahvas, kauppahuone, esivalta : katovuodet pohjoisessa Suomessa 1830-luvulla.* – Helsinki, 1999. – 187 s. – (HT ; 204). – Summary: The commoners, the authorities and the trading house : the crop failure years in Northern Finland in the 1830's.

Kekkonen, Jukka, Judicial repression after the civil wars in Finland (1918) and in Spain (1936–1939). // *Crime and control in Europe from the past to the present.* [Helsinki], 1999, s. 87–111.

Kekkonen, Urho, *Nuori Urho : Urho Kekkonen Kajaanin vuodet 1911–1921* [Den unga Urho : Urho Kekkonens år i Kajana 1911–1921] / red. Ari Uino. – Helsinki, 1999. – 304 s.

Kemiläinen, Aira, Korotettuna kansakuntien joukkoon, 1809 ja 1899. // *HAik*. 97 (1999), s. 102–113, 208. – Abstract: Raised to the family of nations, 1809 and 1899.

Kirjastojen vuosisata : yleiset kirjastot Suomessa 1900-luvulla [Bibliotekens sekel : de allmänna biblioteken i Finland på 1900-talet] / red. Ilkka Mäkinen. – Helsinki, 1999. – 232 s.

Kivistö, Terhi, Keskiajan 'alkukantaisuus'? : Turun linnaläänin verotuskäytäntöä 1470–1530 [Medeltidens 'primitivitet'? : beskattningsbruket i Åbo slottslän 1470–1530]. // *Verotushistoriaa*. 1. Turku, 1999 (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos ; 51), s. 25–46.

Klemelä, Kirsi, *Ammattikunnista ammatillisiin oppilaitoksiin : ammatillisen koulutuksen muotoutuminen Suomessa 1800-luvun alusta 1990-luvulle* [Från skrå till yrkesläroverk : yrkesutbildningens utformning i Finland från början av 1800-talet till 1990-talet]. – [Turku], 1999. – 420 s. – (Raportteja / Koulutussosiologian tutkimuskeskus ; 48). – English summary.

Koivisto, Tuomo, *Työt ja tekijät : näkökulmia tamperelaiseen ammatilliseen työväenliikkeeseen 1800-luvulta 2000-luvulle* [Arbeten och arbetare : aspekter på den fackliga arbetarrörelsen i Tammerfors från 1800-talet till 2000-talet]. – [Tampere], 1999. – 690 s.

Koivukangas, Olavi, Aikansa kuuluisin amerikansuomalainen, vaalianalytikko Emil Edward Hurja 1892–1953 [Den ryktbaraste amerikafinnen på sin tid, valanalytikern Emil Edward Hurja 1892–1953]. // *Pitkät jäljet : historioita kahdelta mantereelta*. Turku, 1999 (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos ; 48), s. 120–161.

Korhonen, Rauno, *Suomen väestökirjanpidon historiaa* [Folkbokföringens historia i Finland]. – Rovaniemi, 1999. – xxxvii, 350 s.

Korhonen, Teppo, *Tekniikkaa, taidetta ja taikauskoa : kirjoituksia aineellisesta kansankulttuurista* [Teknik, konst och vidskepelse : skrifter om materiell folkkultur]. – Helsinki, 1999. – 406 s. – (Tietolipas ; 162).

Koskelainen, Liisa, *Marttaa ja vähän Mariaakin : Marttajärjestön toiminta ja aatteellinen tausta talvisodan päivistä nykyaikaan* [Marthaförbundets verksamhet och ideologiska bakgrund från vinterkriget till nutiden]. – Helsinki, 1999. – 320 s. – English summary.

Koskimies-Envall, Marianne, Liv och öden i Jurva 1917–1918 : bypersonligheter, arbetarmarscher, skyddskårens hemliga verksamhet. // *Blod på drivan : händelserna 1917–1918 ur ett österbottniskt perspektiv*. [Vasa], 1999 (Skrifter utgivna av Österbottens museum ; nr 20), s. 117–158. – Utk. också på finska: Mitä Jurvassa tapahtui vuosina 1917–1918? : kyläpersoonallisuuksia, työväenmarsseja, suojeluskunnan salaisen päämajan toimia. // *Verta hangella : pohjalainen näkökulma vuosien 1917–1918 tapahtumiin*. [Vaasa], 1999 (Pohjanmaan museon julkaisuja ; 20), s. 119–158.

Koskinen, Mika, Lavantautia hanasta : kulkutaudit, kuolema ja Tampereen vesikysymys [Tyfus ur kranen : farsoter, död och vattenfrågan i

Tammerfors]. // *Harmaat aallot : ympäristönsuojelun tulo Suomeen*. Helsinki, 1999 (HA ; 113), s. 107–124.

Koti kaupungin laidalla : työväestön asumisen pitkä linja [Hem i stadens utkant : arbetarboendets långa linje] / red. Elina Katainen ... [et al.]. – [Tampere], 1999. – 204 s. – (Väki voimakas ; 12).

Krig kring Kvarken : finska kriget 1808–09 och slaget vid Oravais i ny belysning / (red.) Martin Hårdstedt och Göran Backman. – Oravais, 1999. – 375 s.

Kuisma, Markku, Kruunun regaali vai sopimusvapaus? : 1700-luvun sahaprivilegijot: yrittäjän etu, talonpojan pakko [Kronans regale eller avtalsfrihet? : sågverksprivilegier på 1700-talet : företagarens fördel, bondens tvång]. // *Ihmiset ovat kaupunki*. [Turku], 1999 (THA ; n:o 53), s. 79–94.

Kujala, Antti, Talonpoikien veronmaksukyvyyn kehitys Turun ja Porin sekä Uudenmaan ja Hämeen lääneissä 1694–1712. // *HAik*. 97 (1999), s. 3–24. – Abstract: The ability of peasant proprietors to pay their taxes in the provinces of Turku & Pori and Uusimaa & Häme, 1694–1712.

Kujala, Antti, Karl XII, rådet och Finland 1700–1713. // *HTF*. 84 (1999), s. 149–167.

Kukkonen, Einari, *Tuo tuuli Petsamosta : suomalaisen levylaulun vaiheita 1930–34* [Skivsångens skeden i Finland 1930–34]. – [Jyväskylä], 1999. – 415 s.

Kumpulainen, Mikko, *Maan ja talouden välissä : viisi kertomusta maatilan luontosuhteen muutoksesta*. – Joensuu, 1999. – 246 s. – (Julkaisuja / Joensuun yliopisto, maantieteen laitos ; n:o 5). – Abstract: Land versus agrobusiness : five narrations on the changes in the nature relations of Finnish farms.

Kun aika loppuu : kuolema historiassa [När tiden tar slut : döden i historien] / red. Eero Kuparinen ; förf.: Heikki Aho ... [et al.]. – Turku, 1999. – 312 s. – (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos ; 52).

Kuparinen, Eero, "Ein richtiges Soldatenvolk" : toisen maailmansodan Suomi propagandaministeri Goebbelsin valtapiiristä nähtynä [Finland under andra världskriget sett från propagandaminister Goebbels maktsfär]. // *Pitkät jäljet : historioita kahdelta mantereelta*. Turku, 1999 (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos ; 48), s. 190–221.

Kuusipalo, Jaana, Suomalaiset naiset politiikassa [De finländska kvinnorna i politiken]. // *Suomalainen nainen*. Helsinki, 1999, s. 55–78.

Kuvaja, Christer, *Försörjning av en ockupationsarmé : den ryska arméns underhållssystem i Finland 1713–1721*. – Åbo, 1999. – 348, [8] s. – Summary.

Kylä kirjaksi : eväitä kylähistorian tekijälle [En by blir bok : proviant för författare av byhistoriska verk] / red. Jukka Partanen och Pasi Tuunainen. – Joensuu, 1999. – 163 s. : kuv. – (Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja ; 7).

Küttner, Juri, Saimaanhovi, en arkitekturhistorisk exposé över furst A. V. Obolenskys residens i Finland. // *HTF*. 84 (1999) s. 261–273.

Kämäräinen, Markku, *Itsesuojelusta EY-direktiiveihin : työsuojelukoulutuksen muotoutuminen Suomessa vuosina 1889–1994*. – Tampere, 1999. – 336 s. – (Acta Universitatis Tamperensis ; 684). – Summary: From self-protection to EC directives : development of occupational health and safety education in Finland in 1889–1994.

Kärenlampi, Paavo, *Taistelu kouludemokratiasta : kouludemokratian aalto Suomessa*. – Helsinki, 1999. – 264 s. – (BH ; 37). – Summary: The fight for school democracy in Finland.

Laaksonen, Lasse, *Todellisuus ja harhat : Kannaksen taistelut ja suomalaisten joukkojen tila talvisodan lopussa 1940*. – Helsinki, 1999. – 394, [29] s. – Abstract: Reality and illusions : the battles of the Karelian Isthmus and the condition of the Finnish troops at the end of the Winter War in 1940.

Laaksonen, Lasse, *Kannaksen taistelut* [Striderna på Karelska näset]. // *Talvisodan pikkujättiläinen*. Porvoo, [1999] (WSOY-pikkujättiläinen), s. 385–478.

Laaksonen, Pekka, *Kotimailla* [I hemtrakter] / red. Seppo Knuutila, Ulla Piela och Senni Timonen. – Helsinki, 1999. – 498 s. – (SKS ; 682). – Juhlakirja: Pekka Laaksonen 60 vuotta 18. lokakuuta 1999 [Festskrift : Pekka Laaksonen 60 år den 18. oktober 1999].

Lackman, Matti, *Jääkäri liikkeen pohjoinen ulottuvuus* [Jägarrelsens norra dimension]. // *Rajamailla*. 5 : 1998. Rovaniemi, 1999 (SHS ; 35), s. 31–78.

Laine, Antti, *Suomalaisen Karjalan liittäminen neuvostotalouden osaksi vuoden 1940 jälkeen* [Det finska Kare lens anslutning till Sovjet som en del av dess ekonomi efter 1940]. // *Rajamailla*. 5 : 1998. Rovaniemi, 1999 (SHS ; 35), s. 79–89.

Laine, Antti, *Syemmälle ja syemmälle Itä-Karjalan sota-aikaan* [Djupare och djupare i det krigstida Östkarelen]. // *HAik*. 97 (1999), s. 211–217.

Laine, Vuokko & Isoviita, Matti, *Suomalaisen kulttuurin opas* [Handledning i finländsk kultur]. – Helsinki, 1999. – 173 s.

Laitila, Tuomo, *Siirtoja koulutuksen ohjauskentällä : Suomen yleisivistävän koulutuksen ohjaus 1980- ja 1990-luvuilla*. – Turku, 1999. – 217 s. – (Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C. Scripta lingua Fennica edita ; osa 146). – English summary: Shifts in the control domain : control of Finnish general education system in the 1980s and 1990s.

Lamberg, Juha-Antti, *Taloudelliset eturyhmät neuvotteluprosesseissa : Suomen kauppasopimuspolitiikka 1920–1930-luvulla*. – Helsinki, 1999. – 243, [6] s. – (Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk ; 154). – Summary: Economic interest groups in negotiation processes : Finnish trade agreement policy 1920–1930s.

Lamberg, Marko, *Kustaa Vaasa sairaiden ja vaivaisten kuninkaana : "ne, joilla on voimia, palvelkoot köyhiä sairaita"* [Gustaf Vasa som konung

för de sjuka och fattiga]. // *Vanhuus, vaivat ja erilaiset*. Jyväskylä, 1999 (JHA ; vol. 4), s. 67–93.

Lappalainen, Antti, Martti T. Kuikka, opettaja ja tiedemies [Martti T. Kuikka, lärare och vetenskapsman]. // *Kasvatuksen monimuotoisen sarka*. [Helsinki], 1999 (Koulu ja menneisyys ; 37), s. 9–25.

Lappalainen, Jussi T., Verot verta joivat – vai joiivatko? : kehityksen vuosisataiset pääpiirteet [Skatter drack blod – eller drack de? : utvecklingens sekellånga grunddrag]. // *Verotushistoriaa*. 1. Turku, 1999 (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos ; 51), s. 7–24.

Lappalainen, Niilo, *Veljeskansojen kohtalonvuosilta* [Från broderfolkens ödesår]. – Porvoo : WSOY, 1999. – 320 s.

Lappalainen, Niilo *Marttilan talossa Antrean Noskuussa* [I Marttilas gård i Noskua, S:t Andree]. – [Lappeenranta], 1999. – 154 s. – Pärmundertitel: Pitkän veljessarjan elämää kannakselaistalossa 1900-luvun alussa [En stor brödraskaras liv i en gård på Karelska näset i början av 1900-talet].

Latvakangas, Arto, Eurooppalainen Porthan [En europeisk Porthan]. // *Pitkät jäljet : historioita kahdelta mantereelta*. Turku, 1999 (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos ; 48), s. 222–271.

Laurell, Seppo, *Suomen majakat* [Fyrarna i Finland]. – [Helsinki], 1999. – 351, [1] s.

Lehti, Marko, *A Baltic League as a construct of the new Europe : envisioning a Baltic region and small state sovereignty in the aftermath of the First World War*. – Frankfurt am Main, 1999. – 550 s. – (European university studies. Series 3. History and allied studies ; vol. 817).

Lehto, Olli, *Ei yliopiston voittanutta* [Det oöverbinnliga universitetet]. – Helsinki, 1999. – 423 s.

Lehtonen, Lahja, *Schools in Ovamboland from 1870 to 1970*. – Helsinki, 1999. – 198, [18] s.

Leino-Kaukiainen, Pirkko, Vesistöistä viemäreiksi : vesien- suojelu Suomessa 1945–1970 [Från vattendrag till avloppsledningar : vattenskyddet i Finland 1945–1970]. // *Harmaat aallot : ympäristönsuojelun tulo Suomeen*. Helsinki, 1999 (HA ; 113), s. 33–67.

Leivo, Teemu, Kiinteän rannikkotyökistön uudelleen ryhmittäminen Suomessa Pariisin rauhansopimuksen jälkeen. // *SHA*. 18/1999 (2000), s. 195–266. – Summary: The reorganization of the coast artillery in Finland after World War II.

Leppänen, Veli-Pekka, *Kivääri vai äänestyslippu? : Suomen kommunistisen puolueen hajaannus 1964–1970* [Gevär eller röstdedel? : Finlands kommunistiska partis splittring 1964–1970]. – Helsinki, 1999. – 477 s.

Leskinen, Jari, *Veljien valtiosalaisuus : Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistyö Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1918–1940* [Brödernas statshemlighet : det hemliga militärsamarbetet mellan Finland och Estland i händelse av Sovjetunionens anfall 1918–1940]. – Porvoo, 1999. – 415 s.

Leskinen, Jari, Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistyö Neuvostoliiton hyökkäyksen varalta 1930-luvulla [Det hemliga militärsamarbetet mellan Finland och Estland i händelse av Sovjetunionens anfall på 1930-talet]. // *Talvisodan pikkujättiläinen*. Porvoo, [1999] (WSOY-pikkujättiläinen), s. 127–140.

Leskinen, Jari, Sotilaallinen Suomen silta : Suomen sotilasjohto ja Viron puolustuksen vahvistaminen. // *SFA*. 18/1999 (2000), s. 65–106. – Summary: The military bridge of Finland : the military leadership of Finland and the strengthening of Estonian defence.

Lindroth, Pehr Gustaf, *En resa uti äländska skärgården vårtiden år 1786* / kommenterad och redigerad av Ragnar Insulander. – [Mariehamn], 1999. – 96 s.

Lindstedt, Jukka, *Kuolemaan tuomitut : kuolemanrangaistukset Suomessa toisen maailmansodan aikana*. – Helsinki, 1999. – XCIII, 680 s. – (Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja ; n:o 221). – Summary: Under sentence of death : capital punishment in Finland during World War II.

Loapun leikit : uskon, historian ja tieteen eskatologiat [Slutets lekar : trons, historiens och vetenskapens eskatologier] / red. Tuomas M. S. Lehtonen. – Helsinki, 1999. – 326 s.

Lähetystyo ja ekumenia arkistojen valossa : kristillisen lähetystyon ja ekumenisen toiminnan arkistolähteitä Suomessa 1800- ja 1900-luvulla / Mirja Härkönen, Antti Raunio, Timo Vasko (red.). – Helsinki, 1999. – 332 s. – (FKSH ; 182). – Sammandrag: Missionsarbetet och ekumenin i arkivens ljus : det kristna missionsarbetets och den ekumeniska verksamhetens arkivkällor i Finland under 1800- och 1900-talet. – Summary: Archives on the missions and ecumenical activities in Finland : archival sources from the 19th and 20th centuries on Christian missionary work and ecumenical activities in Finland.

Lähteenmäki, Maria, *Jänkäjääkäreitä ja parakkipiikoja : lappilaisten sotakokemuksia 1939–1945*. – Helsinki, 1999. – 253 s. – (HT ; 203). – Summary: Forest fighters and barracks barmaids : the wartime experiences of Northern Finns 1939–1945.

Lähteenmäki, Maria, *Vastuu kasvattaa itsenäisyyttä : naisliike Suomea rakentamassa* [Ansvarer fostrar självständighet : kvinnorörelsen bygger Finland]. // *Suomalainen nainen*. Helsingissä, 1999, s. 39–54.

Löfström, Jan, *Sukupuoliero agraarikulttuurissa : "se nyt vaan on semmonen"* [Könsskillnad i agrarkulturen]. – Helsinki, 1999. – 320 s. – (SKS ; 757). – Pohjautuu Essexin yliopistossa hyväksytyyn väitöskirjaan.

Maalax församlings skrift-book ifrån anno 1667. – Vasa, 1999. – 144, [1] s. – (Skrifter utgivna av Svensk-österbottniska samfundet ; nr 60) – (Arkiv för svenska Österbotten ; nr 22).

Makurov, Vasili, *Obzor novyh arhivnyh i opublikovannyh materialov v Karelii osobytijah Vtoroj mirovoj vojny*. // *Rajamailla*. 5 : 1998. Ro-

vaniemi, 1999 (SHS ; 35), s. 91–101. – Tiivistelmä: Katsaus uuteen arkistomateriaaliin ja Karjalassa julkaistuun, toisen maailmansodan tapahtumia käsittelevään aineistoon.

Malkavaara, Mikko, Suomen luterilainen kirkko amerikkalaisten avustustyöntekijöiden kuvaamana toisen maailmansodan jälkeen. // *FKSÄ*. 87–88/1997–1998 (1999), s. 397–449. – Zusammenfassung: Die Lage der evangelisch-lutherischen Kirche Finnlands nach dem zweiten Weltkrieg aus der Sicht amerikanischer Mitarbeiter von Hilfsorganisation.

Mattila, Markku, *Kansamme parhaaksi : rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*. – Helsinki, 1999. – 435 s. – (BH ; 44). – Summary: In our nation's best interest : eugenics in Finland until the promulgation of the sterilization law of 1935.

Medved, Aleksandr N. & Hazanov, Dmitrij B., ADD:n hyökkäykset Helsinkiin helmikuussa 1944. // *SHA*. 18/1999 (2000), s. 134–175. – Summary: Soviet bombing raids on Helsinki in February 1944.

Meeting local challenges : mapping industrial identities / edited by Sakari Hänninen, Kirsti Salmi-Niklander, Tiina Valpola. – [Turku], 1999. – 143 s. – (Papers on labour history ; 5).

Meinander, Henrik, *Tasavallan tiellä : Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle*. – Espoo, 1999. – 542 s. – Orig.:s titel: Finlands historia. 4.

Melkas, Eevaleena, *Kaikkoavat paratiisit : suomalaisten siirtokuntien aatteellinen tausta ja perustamisvaiheet Brasiliassa ja Dominikaanisessa tasavallassa n. 1925–1932* [Flyktande paradis : de finländska koloniernas ideologiska bakgrund och grundläggningskede i Brasilien och Dominikanska republiken]. – Turku, 1999. – 302 s. – (Siirtolaisuustutkimuksia. A ; 21). – Resumen. – Summary.

Melkko, Markku, *Sukellusvene Vesikko*. – 2. korr. uppl. – Helsinki, 1999. – 47 s. – (Sotamuseon julkaisuja ; 2/1999). – Summary: The submarine "Vesikko".

Meri, Veijo, *Pohjantähden alla : kirjoituksia Suomen historiasta*. – Helsinki, [1999]. – 156 s. – Utk. 1999 också på följande språk:

Under Polstjärnan : kapitel ur Finlands historia. – Helsingfors, 1999. – 156 s.

Sous l'étoile polaire : récits tirés de l'histoire finlandaise. – Helsinki, 1999. – 156 s.

Beneath the Polar Star : glimpses of Finnish history. – Helsinki, 1999. – 156 s.

Unter dem Polarstern : Geschichten aus der finnischen Geschichte. – Helsinki, 1999. – 156 s.

Michelsen, Karl-Erik, *Viides sääty : insinöörit suomalaisessa yhteiskunnassa* [Det femte ståndet : ingenjörerna i det finländska samhället]. – Helsinki, 1999. – 407, [4] s.

Mickelsson, Rauli, *Samanlaiset ja erilaiset puolueet : retoriikka- ja diskurssianalyttinen tutkimus kokoomuslaisten ja sosialidemokraattien jäsenlehdissä ilmaisemista käsityksistä omista puolueistaan vuosina 1965–1995* [Lika

och olika partier : en retorik- och diskursanalytisk undersökning av Samlingspartiets och socialdemokraternas uppfattningar om sina egna partier i medlemsbladen 1965–1995]. – Turku, 1999. – 311 s. – (Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C. Scripta lingua Fennica edita ; osa 153).

Migration, preservation and change / edited by Jeffrey Kaplan, Mark Shackleton and Maarika Toivonen. – Helsinki, 1999. – 186, [6] s. – (Renvall-instituutin julkaisu ; 10). – Articles based on the seventh Maple Leaf and Eagle Conference on North American Studies at the University of Helsinki, May 14–17, 1998.

Moring, Beatrice, Economic and ecological determinants of household organisation in the Northeastern Baltic Region. // *SEHR*. 47 (1999) : 3, s. 48–68. – Abstract.

Motiivi ja metodi : juhlaKirja joka omistetaan Henrik Liliukselle = Motiv och metod : festskrift tillägnad Henrik Lilius / red. Kaija Ravantti. – Helsinki, 1999. – 170 s. – (Taidehistoriallisia tutkimuksia ; 20).

Muistelmia aktivismista ja vapaussodasta [Hågkomster om aktivismen och frihetskriget] / [utgivare:] Vapaussodan invalidien muistosäätiö ; [red. Ohto Manninen och Vesa Määttä]. – Helsinki, 1999. – 211 s.

Muistomerkki : rakennetun historian ulottuvuuksia [Minnesmärke : den byggda historiens dimensioner] / [red.: Marja Terttu Knapas]. – Helsinki, 1999. – 175 s.

Mylly, Juhani, Vallan syli ja puristus : suomalaisen historiantutkimuksen suhde poliittiseen valtaan. // *HAik*. 97 (1999), s. 51–64. – Abstract: National history in an increasingly international world.

Myllyntaus, Timo, *Vaiheikas verkko : läpimurrosta kansalliseksi järjestelmäksi*. – Helsinki, 1999. – 64 s. – Utk. också på engelska:

Phases of a network : from a breakthrough to a national system. – [Helsinki], 1999. – 64 s.

Myrkyn kylvää vai puhdasta luontoa : maaseutu, ympäristö ja historia [Giftsäd eller ren natur : landsbygd, miljö och historia] / red. Kimmo Jalonen. – Turku, 1999. – 156 s. – (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos ; 50).

Männikkö, Matti, Saako historioitsija jossitella? : kontrafaktuaalisuus historiantutkimuksessa [Får en historiker säga om o. ifall? : kontrafaktualism i historieforskningen]. // *Pitkät jäljet : historioita kahdelta mantereelta*. Turku, 1999 (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos ; 48), s. 272–283.

Männistö, Jyrki, Kieliryhmien kouluretelöt : kielivähemmistöjen peruskoulutuksen asemasta itsenäisyyden alussa käyty keskustelu [Språkgruppernas skolbråk : debatten om språkminoriteternas grundutbildningsläge i början av självständigheten]. // *Kasvatuksen monimuotoinen sarka*. [Helsinki], 1999 (Koulu ja menneisyys ; 37), s. 96–119.

National history and identity : approaches to the writing of national history in the North-East Baltic region in the nineteenth and twentieth centuries / edited by Michael Branch. – Helsinki, 1999. – 273 s. – (SF. Ethnologica, ISSN 1235–1954 ; 6).

Nenonen, Markku, *Elokuvatarkastuksen synty Suomessa (1907–1922)*. – Helsinki, 1999. – 231 s. – (BH ; 46). – Summary: Origins of preventive film control in Finland.

The new radical right in Finland / edited by Kyösti Pekonen. – [Helsinki], 1999. – 225 s.

Nevala, Arto, *Korkeakoulutuksen kasvu, lohkoutuminen ja eriarvoisuus Suomessa*. – Helsinki, 1999. – 274 s. : kuv. – (BH ; 43). – Summary: Growth, fragmentation and inequality in higher education in Finland.

Nevalainen, Pekka, *Viskoi kuin Luoja kerjäläistä : Venäjän pakolaiset Suomessa 1917–1939* [De ryska flyktingarna i Finland 1917–1939]. – Helsinki, 1999. – 404 s. – (SKS ; 742).

Niemelä, Jari, *Sotien välisen ajan kauppalat, kaupunkia vai maaseutua?* [Mellankrigstida köpingar, stad eller landsbygd?] // *Ihmiset ovat kaupunki*. [Turku], 1999 (THA ; n:o 53), s. 153–161.

Niemelä, Juha, *Who do we think we are : the Finnishness in Finnish-American songs*. // *Yearbook of population research in Finland*. 35/1998–1999 (1999), s. 114–132.

Niemelä, Pauli, *Antti Filemon Puukko : suomalainen Vanhan testamentin tutkija ja tulkittaja*. – Helsinki, 1999. – 273, [8] s. – (Suomen eksegeettisen seuran julkaisuja ; 74). – Abstract: Antti Filemon Puukko : Finnish Old Testament researcher and interpreter.

Nieminen, Heikki-Tapio, *Suomalainen radiohartaus : Yleisradiossa vuosina 1932–1997 lähetettyjen luterilaisten aamuhartauksien rakenne ja sisältö*. – Helsinki, 1999. – 455 s. – (Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja ; 221). – Abstract: Morning radio devotionals on Finnish Radio : the structure and content of Lutheran morning broadcasts transmitted by the Finnish Broadcasting Company – YLE between 1932–1997. – Zusammenfassung: Die finnische Radioandacht : Aufbau und Inhalt der lutherischen Morgenandacht im Finnischen Rundfunk (Yleisradio) in den Jahren 1932–1997.

Niinistö, L. J. & Mattila, Jukka I., *Pohjan pojat : kuvahistoria suomalaisen vapaaehtoisrykmentin vaiheista Viron vapaussodassa 1919* [En bildhistoria om det finska frivilliga regementets öden i Estlands frihetskrig 1919]. – Helsinki, 1999. – 142 s.

Nokea ja pilvenhattaroita : helsinkiläisten ympäristö 1900–luvun vaihteessa [Sot och molntappar : helsingforsarnas omgivning vid sekelskiftet 1900] / [toimitus = redaktion: Simo Laakkonen ... et al.]. – [Helsinki], 1999. – 251 s. – (Narinkka ; 1999).

Nordic perspectives on medieval canon law / edited by Mia Korpiola. – [Helsinki], 1999. – X, 167 s. – (Publications of Matthias Calonius Society ; 2).

Norman, Hans, *Skärgårdsflottan och de svenska landstigningsföretagen mot finska kusten 1808*. // *Krig kring Kvarken : finska kriget 1808–09 och slaget vid Oravais i ny belysning*. Oravais, 1999, s. 79–104.

Norrvik, Christer, *Stad under segel: Kristinestads sjöfart efter 1809*. – Kristinestad, 1999. – 576 s. – Utk. också på finska:

Purjeiden kaupunki: Kristiinankaupungin merenkulku vuoden 1809 jälkeen. – Kristiinankaupunki, 1999. – 636 s. – Summary.

Nousiainen, Jaakko, *Grundlag och statspraxis: spänningen mellan presidentmakt och parlamentarism i Finlands statssystem. // HTF. 84 (1999), s. 475–494.*

Nuutinen, Heikki, *Turun sanomalehdistö ja Suomen taloudellinen kehitys ennen elinkeinovapautta 1820–1879* [Pressen i Åbo och den ekonomiska utvecklingen i Finland före näringsfriheten 1820–1879]. – Helsinki, 1999. – 255 s.

Nygård, Henry, *Ett efterspel: skadeståndsanspråken på den ryska armén år 1808: några exempel från Österbotten. // Krig kring Kvarken: finska kriget 1808–09 och slaget vid Oravais i ny belysning*. Oravais, 1999, s. 343–369.

Nygård, Toivo, *Erilaisten historian problematiikasta ja lähteistä [Om problematik och källor kring de annorlundas historia]. // Vanhuus, vaivat ja erilaiset*. Jyväskylä, 1999 (JHA; vol. 4), s. 17–42.

Nyholm, Bertel, *“Vår uppgift är den högsta i lifvet...”: studier i den finlandssvenska folkskollärarkåren 1871–1971 ur pedagogiskhistorisk och utbildningssociologisk synvinkel*. – Åbo, 1999. – 288 s. – Zusammenfassung: “Unsere Aufgabe ist die grösste im Leben...”: eine Studie über die der schwedischsprachige Lehrerschaft in Finnland von 1871 bis 1971, gesehen aus einer pädagogisch-geschichtlichen und ausbildungssoziologischen Perspektive.

Oja, Heikki, *Aikakirja* [Tideboken]. – Helsinki, 1999. – 288 s.

Ojala, Jari, *Tehokasta liiketoimintaa Pohjanmaan pikkukaupungeissa: purjemerenkulun kannattavuus ja tuottavuus 1700-1800-luvulla*. – Helsinki, 1999. – 452 s. – (BH; 40). – Summary: Efficient business activity in small Ostrobothnian towns: profitability and productivity of shipping by sail during the eighteenth and nineteenth century.

Ojala, Kaj, *Nainen veronmaksajana: kunnallisverotuksen tutkijan haasteita [Kvinnan som skattebetalare: utmaningar för forskare i kommunalbeskattning]. // Verotushistoriaa. 1. Turku, 1999 (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos; 51), s. 77–94.*

Ojanen, Eero, *Ristin tiellä 750 vuotta: Hattulan seurakunnan historia [På korsets väg 750 år: Hattula församlings historia]*. – [Hattula], 1999. – 335 s.

Oksanen, Eeva-Liisa, *Siviilit sodan jaloissa: Kustaan sodan valkealaiset uhrat. // Genos. 70 (1999): 2, s. 78–83, 136–137*. – Referat: Krigsdrabbade civila.

Olsson, Pia, *Eteen vapahan valkean Suomen: kansatieteellinen tutkimus lottatoiminnasta paikallisella tasolla vuoteen 1939 [En etnologisk undersökning om lottaverksamhet på lokalnivå till år 1939]*. – Helsinki, 1999. – 282 s. : kuv. – (Kansatieteellinen arkisto; 45). – English summary.

Paavola, Arja-Leena, Viimeinen tuomio Suomen 1600- ja 1700-luvun kirkkotaiteessa. // *FKSÄ*. 87–88/1997–1998 (1999), s. 167–212. – Zusammenfassung: Das jüngste Gericht in der finnischen Kirchenkunst des 17. und 18. Jahrhunderts.

Palola, Ari-Pekka, Turun piispat Kalmarin unionin aikana. // *FKSÄ*. 87–88/1997–1998 (1999), s. 57–81. – Zusammenfassung: Die Bischöfe von Turku während der Union von Kalmar (1397–1523).

Parikka, Petter, *Ystävästä viholliseksi : sotaa Jäämeren rannikolla, Luttojoen erämaassa ja Kemin kaupungissa* [Från vän till fiende : krig på Ishavets kust, i Luttojokis ödemark och Kemi stad]. – [Lahti], 1999. – 274, [22] s.

Partanen, Seppo J., *Sankareita, veijareita ja huijareita : Lapin kulankaivajien tarina* [Hjältar, skojare och filurer : guldgrävarnas historia i Lappland]. – [Helsinki], 1999. – 248 s.

Peltomaa, Anne, *Alma Hongell och sjömansmissionen*. – Åbo, 1999. – 81 s. – (Meddelanden / Kyrkohistoriska arkivet vid Åbo Akademi ; 30).

Peltonen, Martti, Ilmasota talvisodassa [Luftkrig i vinterkriget]. // *Talvisodan pikkujättiläinen*. Porvoo, [1999] (WSOY-pikkujättiläinen), s. 606–649.

Peltonen, Martti, Ilmavoimien erikoishuoltolaitokset, Ilmailuvarikko ja Ilmailukenttävarikot, talvisodassa. // *SHA*. 18/1999 (2000), s. 107–133. – Summary: The Air Force's special logistics centres, The Aviation Depot and The Aviation Field Maintenance Depots, in the Winter War.

Peltonen, Matti, *Mikrohistoriasta*. – Helsinki, 1999. – 173 s. – (Hanki ja jää). – Summary: On microhistory.

Peltonen, Ulla-Maija, The return of the narrator. // *Historical perspectives on memory*. Helsinki, 1999 (SH ; 61), s. 115–137.

Pesonen, Niilo, Hengellistä vai kansallista herätystyötä? : Herättäjä-yhdistyksen heimolähetystyö Viron inkeriläisten ja liiviläisten hyväksi 1930–1942. // *FKSÄ*. 87–88/1997–1998 (1999), s. 319–367. – Zusammenfassung: Geistliche oder nationale Erweckung? : die Stammesmission der finnischen Erweckten unter den Ingermanländern in Estland und Liven in Lettland 1930–1942.

Pesonen, Niilo, Balttilaiset teologikonferenssit kirkko- ja kansallisuuspoliittisten ristiriitujen keskellä 1927–1937. // *FKSÄ*. 87–88/1997–1998 (1999), s. 369–396. – Zusammenfassung: Die baltischen Theologenkongressen inmitten der kirchen- und nationalitätspolitischen Streitigkeiten 1927–1937.

Peura, Paavo, Eversti Nordströmin unohdettu merkitys Sallan suunnan puolustuksessa. // *Faravid*. 22–23/1998–99 (1999), s. 359–371. – Zusammenfassung: Oberst Nordströms vergessene Bedeutung für die Verteidigung vom Gebiet Salla.

Pihkala, Erkki, The political economy of the post-war Finland, 1945–1952. // *SEHR*. 47 (1999) : 3, s. 26–47. – Abstract.

Pitkä soutu : matkalla muistettuun ympäristöhistoriaan [En lång rodd : på resa till erinrandets miljöhistoria] / [red. Anja Tuomisto]. – Åbo, 1999. – [2], 171 s. – (Religionsvetenskapliga skrifter ; nr 46).

Pitkät jäljet : historioita kahdelta mantereelta : professori Reino Kerolle hänen täyttäänsään 60 vuotta 2.3.1999 [Långa spår : historier från två kontinenter : till professor Reino Kero på hans 60 årsdag 2.3.1999] / red. Eero Kuparinen. – Turku, 1999. – 402 s. – (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos, ISSN 0357-2129 ; 48).

Pleiss, Detlev, Suomalainen rauhanajan sotaväki Frankenissa 1648–1650. // *Faravid*. 22–23/1998–99 (1999), s. 193–223. – Zusammenfassung: Finnische Friedensquartiere in Franken 1648–1650.

Pohjola, Raimo, Professorien rekrytointi Tarton yliopistoon Suomen lehdistössä syyskesällä 1919 [Rekrytering av professorer till Dorpat universitet i finska pressen på sensommaren 1919]. // *Pitkät jäljet : historioita kahdelta mantereelta*. – Turku, 1999 (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos ; 48).

Polvinen, Tuomo & Heikkilä, Hannu & Immonen, Hannu, *J. K. Paasikivi : valtiomiehen elämäntyö*. 4 : 1944–1948 [J. K. Paasikivi : en statsmans livsgärning. 4 : 1944–1948]. – Porvoo, 1999. – VIII, 641 s.

Pulma, Panu, Kun mustalaisleiri muutti kaupunkiin : romanikypsyys Helsingissä ja Tukholmassa 1950-luvulla [När zigenarlägret flyttade till staden : zigenarfrågan i Helsingfors och Stockholm på 1950-talet]. // *Ihmiset ovat kaupunki*. Turku, 1999 (THA ; 53), s. 175–194.

Pyökkänen, Anu, Suomalainen tasa-arvo : agraarinen perintö ja valtion kiinnittynyt yksityisyys [Jämlikheten i Finland : det agrara arvet och det statsbundna privatlivet]. // *Suomalainen nainen*. Helsinki, 1999, s. 24–38.

Rahikainen, Marjatta, Writing history in no-man's-land. // *Historical perspectives on memory*. Helsinki, 1999 (SH ; 61), s. 35–47.

Rajanti, Taina, *Kaupunki on ihmisen koti : elämän kaupunkimuodon tarkastelua* [Staden är människans hem : en granskning av livets urbana form]. – Helsinki, 1999. – 209 s. – (Paradeigma-sarja). – (Tutkijaliiton julkaisusarja ; 91).

Ramsay, Carl Gustaf, *Resejournal 1807 : en resa i södra Finland* / utgiven av Sampo Honkala. – Helsingfors, 1999. – 144 s. – Utk. också på finska:

Matkapäiväkirja 1807 : matka eteläisessä Suomessa / övers. och red. Sampo Honkala. – Helsinki, 1999. – 150 s. – (SKS ; 703).

Raninen-Siiskonen, Tarja, *Vieraana omalla maalla*. – Helsinki, 1999. – 387 s. – (SKS ; 766). – Summary: A foreigner at home : a case study of reminiscence and narration of the evacuated Karelians in Finland.

Ranta, Sirkka-Liisa, *Kirkonkylä Päijänteen kainalossa : Kuhmois-ten keskustaajaman muutos 1900-luvulla* [En kyrkby vid Päijänne : föränd-

ringen av centraltörtorten Kuhmois på 1900-talet]. – Helsinki, 1999. – 339, [1] s. – (Kansatieteellinen arkisto, ISSN 0355-1830 ; 44). – English summary.

Rasilainen, Aki, Läran om den finska staten och frågan om rikslagstiftningen. // *HTF*. 84 (1999), s. 363–387.

Rautkallio, Hannu, *Agenda Suomi : Kekkonen, SDP, NKP 1956–66* [Agenda Finland : Kekkonen, FSP, SKP 1956–66]. – Porvoo 1999. – 446 s.

Rillit pois ja riman yli : Urho Kekkonen urheilumiehenä [Urho Kekkonen som idrottsman] / red. Ari Uino. – Helsinki, 1999. – 382, [32] s.

Ringbom, Mårten, *Niccolò och Nikolaj : ofärdsärens Finland i Machiavellis perspektiv*. – Helsingfors, 1999. – 259, [1] s.

Ripatti, Viljo, *Kotkan kolme sotaa : maalla, merellä, ilmassa* [Tre krig i Kotka : på marken, till sjöss, i luften]. – [Kotka], 1999. – 584 s.

Roiko-Jokela, Heikki, Holhoukseen julistamisen perusteista noin 1600-1985 [Om grunderna för ställande under förmynderskap c. 1600–1985]. // *Vanhuus, vaivat ja erilaiset*. Jyväskylä, 1999 (JHA ; vol. 4), s. 179–190.

Roiko-Jokela, Heikki, *Oikeutta moraalien kustannuksella? : Neuvostoliiton kansalaisten luovutukset Suomesta 1944–1955*. – Jyväskylä, 1999. – 206 s. – (SHJ ; 58). – Summary: Justice at the expense of morality? : expeditions of citizens of the Soviet Union from Finland, 1944–1955.

Roivainen, Irene, *Sokeripala metsän keskellä : lähiö sanomalehden konstruktiona*. – Helsinki, 1999. – 187 s. – (Tutkimuksia / Helsingin kaupungin tietokeskus ; 1999:2). – Sammandrag: En sockerbit ute i skogen : förorten såsom den framställt i massmedia. – Summary: A sugar cube out in the forest : the suburb as a journalistic construct.

Rusama, Jaakko, *Kohti ykseyttä : Suomen ekumeenisen neuvoston synty ja toiminta 1917–1997*. – Tampere, 1999. – 482 s. – (Kirkon tutkimuskeskus. Sarja A ; nro 75) – (Suomen ekumeenisen neuvoston julkaisuja ; 61). – Sammanfattning: På väg mot enhet : Ekumeniska rådets i Finland uppkomst och verksamhet 1917–1997.

Rytkönen, Seppo, Suomen ja Saksan kauppasuhteet maailmansotien välisenä aikana [Handelsförhållanden mellan Finland och Tyskland under tiden mellan världskrigen]. // *Pitkät jäljet : historioita kahdelta manteelelta*. Turku, 1999 (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos ; 48), s. 311–328.

Rönkkö, Marja-Liisa, *Suomalainen taidemuseo : Louvren ja Louisianan perilliset*. – [Helsinki], 1999. – 336 s. – (Dimensio ; 2). – Summary: Finnish art museums : heirs of the Louvre and the Louisiana.

Salmi, Hannu, *Tanssi yli historian : tutkielmia suomalaisesta elokuvas-ta* [Dans över historien : studier över den finländska filmen]. – Turku, 1999. – 233 s. – (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos ; 55). – Kriisi, kritiikki, konsensus -projektin julkaisuja.

Salminen, Erkki, *Vasa under det vita väldet : om senatens verksamhet 30.1.–2.5.1918. // Blod på drivan : händelserna 1917–1918 ur ett österbottniskt perspektiv*. [Vasa], 1999 (Skrifter utgivna av Österbottens museum ; nr 20), s. 37–51. – Utk. också på finska:

Valkoisen vallan Vaasa : senaatin toiminta Vaasassa 30.1.–2.5.1918. // *Verta hangella : pohjalainen näkökulma vuosien 1917–1918 tapahtumiin*. [Vaasa], 1999 (Pohjanmaan museon julkaisuja ; 20), s. 37–51.

Salminen, Esko, *The silenced media : the propaganda war between Russia and the West in Northern Europe*. – New York, 1999. – xii, 198 s. – Orig.:s titel: Vaikeneva valtiomahti.

Salminen, Juhani, *Eripurasta yksituumaisuuteen : tie konsensusyh-teiskuntaan 1960–1975* [Från oenighet till enighet : vägen till consensus-samhället 1960–1975]. – Jyväskylä, 1999. – 444 s.

Salokorpi, Asko, *Suomen rautaruukit* [Järnbruken i Finland]. – Helsingissä, 1999. – 142, [1] s.

Sariola, Yrjö, *Kipua ja siunausta* [Smärta och välsignelse]. – Hämelenlinna, 1999. – 198 s. – Pärmundertitel: Muistikuvia matkan varrelta.

Saukkonen, Pasi, *Suomi, Alankomaat ja kansallisvaltion identiteetipolitiikka : tutkimus kansallisen identiteetin poliittisuudesta, empiirinen sovellutus suomalaisiin ja hollantilaisiin teksteihin*. – Helsinki, 1999. – 315 s. – (SKS ; 752). – Summary: Finland, The Netherlands and the politics of a nation-state identity : a study of the political aspects of national identity : an empirical application to the Dutch and Finnish cases.

Savolainen, Pentti, *Ooppera suomalaisen kulttuuri-identiteetin rakentajana : Fredrik Paciuksen, Kaarlo Bergbomin, Aino Ackté ja Martti Talvelan vaikutus suomalaiseen oopperataiteeseen ja kulttuuri-identiteettiin*. – Jyväskylä, 1999. – 280 s. – (Jyväskylä studies in the arts ; 68). – Abstract: Opera as a creator of the Finnish cultural identity : the influence of Fredrik Pacius, Kaarlo Bergbom, Aino Ackté and Martti Talvela on Finnish opera and cultural identity. – Deutsche Zusammenfassung.

Scandinavian and European migration to Australia and New Zealand : proceedings of the conference held in Stockholm, Sweden, and Turku, Finland June 9–11, 1998 / edited by Olavi Koivukangas, Charles Westin. – Turku, 1999. – 320 s. – (Migration studies. C ; 13) – (CEIFO publications ; no 81).

Šcerbinskis, Valters, *The image of Finland in Latvian periodicals 1919–1929. // Faravid. 22–23/1998–99* (1999), s. 343–357.

Screen, J. E. O., *Suomen kadettikoulun kasvatit Venäjän armeijassa. // SHA. 18/1999* (2000), s. 7–23. – Summary: Finnish cadets in the Russian army.

Sedergren, Jari, *Filmi poikki... : poliittinen elokuvasensuuri Suomessa 1939–1947*. – Helsinki, 1999. – 323 s. – (BH ; 39). – Summary: Cut! : political film censorship in Finland, 1939–1947.

Selén, Kari, *Suojeluskunnat tienhaarassa 1921. // SHA. 18/1999* (2000), s. 24–64. – Summary: The Civil Guard at the crossroads in 1921.

Seppälä, Eeva, *Kemira oy 1945–1980: lujalla maalla*. – [Helsinki], 1999. – 362 s. – Summary: Kemira's Finnish heritage.

Seppälä, Suviana, Veronmaksun joustavuus: saiko Vaasa-kauuden kruunu haluamansa parselit? [Skattebetalningens flexibilitet: fick kronan under Vasa-tiden de eftersökta persedlarna?] // *Verotushistoriaa*. 1. Turku, 1999 (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos; 51), s. 47–64.

Sevon, Raimo, Kertausharjoitettu kenttäarmeija [En reservövad fältarmé]. // *Talvisodan pikkujättiläinen*. Porvoo, [1999] (WSOY-pikkujättiläinen), s. 75–94.

Siirala, Martti, *Syvissä raiteissa: kansallisen isetunnon matka* [I djupa spår: den nationella självmedvetenhetens resa]. – Helsinki, 1999. – 169 s.

Siltala, Juha, *Valkoisen äidin pojat: siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa* [Den vita moderns söner: sedlighet och dess skuggor i det nationella projektet]. – Helsinki, 1999. – 832 s.

Sinisalmi, Martti, *Suomen kaupunkien keskushallinto 1927–1998: tutkimus kaupunkien keskushallinnon järjestämisestä sekä valtasuhteiden muutoksesta demokratian ja päätöksenteon näkökulmasta* [Centralförvaltningens i de finländska städerna 1927–1998: en undersökning av centralförvaltningens organisering i städerna och maktrelationernas förändring ur demokratins och beslutsfattandets synvinkel]. – Helsinki, 1999. – 255 s. – Summary. – Resumé.

Sintonen, Teppo, *Etninen identiteetti ja narratiivisuus: Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina* [Etnisk identitet och narrativitet: Kanadafinska män som sitt livs berättare]. – Jyväskylä, 1999. – 293 s. – (SoPhi; [41]).

Sippu, Seppo, Kymenkartanon provinssin virolaisia. // *Genos*. 70 (1999): 2, s. 110–122, 138. – Referat: Estländare i Kymmenegårds län.

Sirén, Kirsi, *Suuresta suvusta pieneen perheeseen: itäsuomalainen perhe 1700-luvulla*. – Helsinki, 1999. – 259 s. – (BH; 38). – Summary: From joint family to nuclear family: the family in eastern Finland in the eighteenth century.

Smedberg, Ulf, Det österbottniska soldattorpet under den svenska tiden. // *Krig kring Kvarken: finska kriget 1808–09 och slaget vid Oravais i ny belysning*. Oravais, 1999, s. 233–258.

Smolander, Jyrki, Hyvinvointi vai verokohtuus?: Kokoomuksen politiikka 1945–1975 [Välstånd eller skattemoderation?: Samlingspartiets politik 1945–1975]. // *Verotushistoriaa*. 1. Turku, 1999 (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos; 51), s. 95–116.

Snäll, Aila, Arkipiispojien, piispojien ja tuomiokapitulien arkistot [Ärkebiskopars, biskopars och domkapitels arkiv]. // *FKSÄ*. 87–88/1997–1998 (1999), s. 461–480.

Soikkanen, Timo, Kansallinen cheytyminen [Nationell konsolidering]. // *Talvisodan pikkujättiläinen*. Porvoo, [1999] (WSOY-pikkujättiläinen), s. 47–64.

Soininen, Arvo M., Torpparilaitos yhteiskunnallisena instituutioina. // *HAIk*. 97 (1999), s. 25–36. – Abstract: Thecrofting system as a social institution.

Soiri, Iina & Peltola, Pekka, *Finland and national liberation in Southern Africa*. – Stockholm, 1999. – 213 s.

Solantie, Reijo, Helsingin väestökräisi 1852–56 : ilmasto, imperialisimi, nälkä ja kolera. // *HAIk*. 97 (1999), s. 37–42. – Abstract: The demographic crisis in Helsinki, 1852–56.

Somero ja Somerniemi 1449–1999 : Someron ja Somerniemien seurakuntien historia [Somero och Sommarnäs 1449–1999 : Somero och Sommarnäs församlingars historia] / Timo Alanen ... [et al.] ; red. Helena Honka-Hallila. – [Somero], 1999. – 335 s.

Stadius, Peter, Spanien och modellen från Norden : spanska reseinttryck från länderna i norr kring sekelskiftet 1900. // *HTF*. 84 (1999), s. 206–230.

Strömberg, John, Den lärde studenten i stormaktstidens Åbo : vad blev det av Michael Wexonius' elever. // *HTF*. 84 (1999), s. 1–27.

Strömberg, John Yrkesforskaren som lokalhistoriker. // *HLS*. (SLS ; nr 618), 74 (1999), s. 158–171.

Sulamaa, Kaarle, *Lotta Svärd : uskonto ja isänmaa* [Lotta Svärd : religionen och fosterlandet]. – Helsinki, 1999. – 212 s.

Sulkunen, Irma, *Liisa Eerikintytär ja hurmosliikkeet 1700-1800-luvulla* [Liisa Eriksdotter och extatiska rörelser på 1700–1800-talen]. – Helsinki, 1999. – 157 s. – (Hanki ja jää).

Suomalainen nainen [Kvinnan i Finland] / [förf.: Satu Apo ... et al.]. – Helsinki, 1999. – 175, [1] s. – Också på engelska: *Women in Finland*.

Suomalaisen työn historiaa : korvesta konttoriin [Arbetets historia i Finland : från skogsmark till kontor] / red. Raimo Parikka. – Helsinki, 1999. – 441 s. – (SKS ; 730).

Suomen kirjallisuushistoria. 1 : Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin [Finlands litteraturhistoria. 1 : Från fromma sånger till glädjerik roman] / red. Yrjö Varpio och Liisi Huhtala. – Helsinki, 1999. – 391 s. – (SKS ; 724:1).

Suomen kirjallisuushistoria. 2 : Järkiuskosta vaistojen kapinaan [Finlands litteraturhistoria. 2 : Från förnuftstro till instinkternas uppror] / red. Lea Rojola. – Helsinki, 1999. – 376 s. – (SKS ; 724:2).

Suomen kirjallisuushistoria. 3 : Rintamakirjeistä tietoverkkoihin [Finlands litteraturhistoria. 3 : Från frontbrev till datanät] / red. Pertti Lassila. – Helsinki, 1999. – 332 s. – (SKS ; 724:3).

Suomi : maa, kansa, kulttuurit [Finland : land, folk, kulturer] / red. Markku Löytönen och Laura Kolbe. – Helsinki, 1999. – 375 s. – (SKS ; 753).

Suomi, outo, pohjoinen maa? : näkökulmia Euroopan äären historiaan ja kulttuuriin [Finland, ett främmande, nordligt land? : aspekter på historia och kultur i Europas utkant] / red. Tuomas M. S. Lehtonen. – Jyväskylä, 1999. – 264 s. – (Sitra ; 229) – (Puheenvuoroja).

Syrjö, Veli-Matti, Toisen maailmansodan aikaisista kenraaliylen-nyksistä puolustusvoimissa. // *SHA*. 18/1999 (2000), s. 176–194. – Summary: Promotions to general during World War II to general during World War II.

Särkiö, Pekka, Turun tuomiokirkon musiikkielämä 1600-luvun ti-likirjojen valossa // *FKSÄ*. 87–88/1997–1998 (1999), s. 119–146. – Zusammenfassung: Musik im Dom zu Turku im Lichte von Kontobüchern aus dem 17. Jahrhundert.

Säätytalo = The House of Estates Helsinki / [toimituskunta = editors: Vilhelm Helander ... et al.]. – Helsinki, 1999. – 223, [1] s.

Talvio, Tuukka, *The lion of Finland*. – Helsinki, 1999. – 52 s.

Talvisodan pikkujättiläinen [Vinterkrigetets lilla jätte] / red. Jari Leskinen och Antti Juutilainen; [förf.: Sampo Ahto ... et al.]. – Porvoo, [1999]. – 976 s. – (WSOY-pikkujättiläinen).

Tandefelt, Henrika, Gustaf III och Katarina II i Fredrikshamn 1783. // *HTF*. 84 (1999) : 1, s. 28–63.

Teerijoki, Ilkka, *Postivaunun matkassa : rautatiepostinkuljetuksen historia Suomessa 1862–1995* [I resa med postvagn : historien om posttransport med järnväg i Finland 1862–1995]. – [Helsinki], 1999. – 354 s.

Telemäki, Matti, *Taitava nuorisonkasvattaja : suomalainen nuorisotyö 1940-luvulta tähän päivään tekijöidensä kokemana*. – Kajaani, 1999. – 169, [9] s. – (Oulun yliopiston Kajaanin opettajankoulutuslaitoksen julkaisuja. Sarja A. Tutkimuksia ; 19). – Summary: The skilful youth educationist : Finnish youth work from the 1940s to the present day.

Tiainen, Pekka, *Employment and welfare in Finland in the years 1860–2030 : with application to European employment strategy*. – Helsinki, 1999. – xii, 241, [87] s. – (Labour policy study ; no 211). – (Työpoliittinen tutkimus ; no 211).

Tiihonen, Tapio, *Karjalan kannaksen suurtaistelut kesällä 1944*. – [Espoo], 1999. – 2 band (761 s.). – Abstract: The major battles on the Karelian Isthmus in summer 1944.

Tikka, Marko & Arponen, Antti O., *Koston kevät : Lappeenrannan teloitukset 1918* [Hämndens vår : avrättningarna i Villmanstrand 1918]. – Porvoo, 1999. – 428 s.

Tikkanen, Pentti H., *Lappi sodissamme* [Lapland i våra krig]. – Hämeenlinna, 1999. – 431 s.

Tjapugin, Gisela M., *Die Einwohner und die verschiedenen Glaubensgemeinschaften in der Festung Sveaborg 1808–1918*. – [Helsinki], 1999. – 278 s.

Toivanen, Pekka, *Viipurin maaherran Johan Rosenhanen diarium, päiväkirja 1652–1654 : mahtimiehen elämää itäisessä Suomessa* [Viborgs landshövding Johan Rosenhanes diarium, dagbok 1652–1653 : en stormans liv i Östra Finland]. – [Lappeenranta], 1999. – 131 s. – (Julkaisusarja / Etelä-Karjalan museo ; 20).

Toiviainen, Kalevi, *Jukka Malmivaara : sanan ja miekan mies* [Jukka Malmivaara, ordets och svärdets man]. – Helsinki, 1999. – 256 s.

Tommila, Päiviö, *Suuri adressi* [Den stora adressen]. – Porvoo, 1999. – 356 s.

Tuhat vuotta tietä, kaksisataa vuotta tielaitosta. 1 : Maata, jättä, kuljijoita : tiet, liikenne ja yhteiskunta ennen vuotta 1860 / [red. Tapani Mauranen] ; [förf.: Petri Halinen ... et al.]. – Helsinki, 1999. – 552 s. – Sammandrag: Vägar, trafik och samhälle före år 1860. – Summary: Roads, traffic and society before 1860.

Tuhat vuotta tietä, kaksisataa vuotta tielaitosta. 2 : Soraa, työtä, hevosia : tiet, liikenne ja yhteiskunta 1860–1945 / red. Jaakko Mäsonen ... [et al.] ; [förf.: Kimmo Anttila ... et al.]. – Helsinki, 1999. – 509 s. – Sammandrag: Grus, arbete, hästar 1860–1945. – Summary: Gravel, toil and horses 1860–1945.

Tunteiden sosiologiaa. II : Historiaa ja sääteilyä [Känslorernas sociologi. II : Historia och reglering] / red. Sari Näre. – Helsinki, 1999. – 467 s. – (Tietolipas ; 157).

Tuominen, Vesa, *"Käy hehkuvin rinnoin, mielin puhtahin ... " : kansanopistohankeet Pohjois-Karjalassa vuosina 1890–1934.* – [Joensuu], 1999. – xvi, 287, [12] s. – (Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja ; n:o 47). – Summary: Folk high schools in North Carelia in 1895 [i.e. 1890]–1934.

Turpeinen, Oiva, *Sotakuolleisuus Suomessa. // Genos. 70* (1999) : 2, s. 71–77, 136. – Referat: Krigsdödligheten i Finland.

Turtola, Martti, *Kansainvälinen kehitys Euroopassa ja Suomessa 1930-luvulla* [Internationell utveckling i Europa och Finland på 1930-talet]. // *Talvisodan pikkujättiläinen*. Porvoo, [1999] (WSOY-pikkujättiläinen), s. 13–46.

Turun linna [Åbo slott] / [red.: Martti Puhakka]. – [Turku], 1999. – 96 s.

Turun sataman historia [Åbo hamns historia] / red. Jussi T. Lappalainen ; [förf.: Eero Auvinen ... et al.]. – [Turku], 1999. – 448 s.

Turunen, Ari, *Humalan henki, eli, Juomatapojen tarina* [Rusets ande, eller, Dryckesvanornas historia]. – Jyväskylä, 1999. – 254 s.

Tuuri, Antti, *UPM-Kymmene : metsän jättiläisen synty* [UPM-Kymmene : uppkomsten av skogens jätte]. – Helsinki, 1999. – 493 s.

Töyssy, Seppo & Vartiainen, Liisa & Viitanen, Pirjo, *Kuvataide : visuaalisen kulttuurin käsikirja* [Bildkonst : handbok för visuell kultur]. – Porvoo, 1999. – 320 s.

U.S.-Finnish diplomatic relations / published by the United States Embassy Helsinki, Finland. – 2nd ed. – Helsinki, 1999. – 142 s.

Uimonen, Minna, *Hermostumisen aikakausi : neuroosit 1800- ja 1900-lukujen vaihteen suomalaisessa lääketieteessä.* – Helsinki, 1999. – 217 s. – (BH ; 50). – Summary: The age of nervousness : the neuroses in the late nineteenth and the early twentieth century Finnish medicine.

Uitto, Antero, *Talvisota puna-armeijan silmin* [Vinterkriget med röda arméns ögon]. – Hämeenlinna, 1999. – 144 s.

Ola, Mikko, "Suomi sitoutuu hajottamaan...": järjestöjen lakkauttaminen vuoden 1944 välirauhansopimuksen 21. artiklan perusteella. – Helsinki, 1999. – 288 s. – (HT ; 205). – Summary: The dissolution of organisations during the Finnish "years of danger": article 21 of the 1944 Interim Peace Treaty.

Upton, Anthony F., The international dimension of the outbreak of the civil war in Finland in 1918. // *Crime and control in Europe from the past to the present*. [Helsinki], 1999, s. 62–86.

Vainio-Korhonen, Kirsi, Mamselli Falckin tarina eli kaupunkihistorian tutkimaton sukupuoli [Berättelsen om Mamsell Falck eller stads-historiens utforskade kön]. // *Ihmiset ovat kaupunki*. [Turku], 1999 (THA ; n:o 53), s. 65–78.

Valkonen, Markku & Valkonen, Olli, *Kauneuden jäljillä: Suomen taiteen vuosituhanet* [På spår efter skönheten: konstens årtusenden i Finland]. – Porvoo, 1999. – 211, [5] s.

Valta ja byrokratia Suomessa 1809–1998 / red. Jorma Selovuori. – Helsinki, 1999. – 224 s. – Utk. också på följande språk:

Makt och byråkrati i Finland 1809–1998 / red. Jorma Selovuori. – Helsingfors, 1999. – 220 s.

Power and bureaucracy in Finland 1809–1998 / edited by Jorma Selovuori. – Helsinki, 1999. – 241 s.

Macht und Bürokratie in Finnland 1809–1998 / herausgegeben von Jorma Selovuori. – Helsinki, 1999. – 249 s.

Le pouvoir et la bureaucratie en Finlande 1809–1998 / rédigé sous la direction de Jorma Selovuori. – Helsinki, 1999. – 240 s.

Vanhuus, vaivat ja erilaiset [Ålderdom, krämpor och de annorlunda] / red. Heikki Roiko-Jokela. – Jyväskylä, 1999. – 190 s. – (JHA ; vol. 4).

Vares, Vesa, "Saken är i sig själv enkel": P. E. Svinhufvuds och hans anhängares legalistiska politik och politiska legalism. // *HTF*. 84 (1999) : 4, s. 439–474.

Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä [Förskolpedagogikens forskningsmetoder] / red. Isto Ruoppila ... [et al.]. – [Jyväskylä], 1999. – 448 s.

Vasander, Markku, *Sotia ja satovaihteluita: Seutulän kylän asutus- ja elinkeinohistoriaa keskiajan lopulta 1700-luvun alkuun* [Krig och skördeväxlingar: bosättnings- och näringshistoria i Sjöskog by från slutet av medeltiden till början av 1700-talet]. // *Helsingin pitäjä*. 19 (1999), s. 6–18.

Verotushistoriaa. 1 [Beskattningshistoria. 1] / red. Jussi T. Lappalainen. – Turku, 1999. – 116 s. : kuv. – (Julkaisu / Turun yliopisto, historian laitos ; 51).

Vihla, Minna, Tidningspress och telegram som förmedlare av nyheter och propaganda under kriget 1918, särskilt i Vasa. // *Blod på drivan: händelserna 1917–1918 ur ett österbottniskt perspektiv*. [Vasa], 1999 (Skrifter utgivna av Österbottens museum ; nr 20), s. 159–172. – Utk. också på finska:

Lehdet ja sähkeet uutisten ja propagandan välittäjinä vuoden 1918 sodan

aikana erityisesti Vaasassa. // *Verta hangella : pohjalainen näkökulma vuosien 1917–1918 tapahtumiin*. [Vaasa], 1999 (Pohjanmaan museon julkaisuja ; 20), s. 159–172.

Viita, Pentti, *Kalevala ja muinaiset elinkeinot* [Kalevala och forna näringar]. – Helsinki, 1999. – 141 s.

Viljo, Eeva Maija, *Rakenteita : juhlakirja joka omistetaan Eeva Maija Viljolle hänen 60-vuotispäivänään 9. joulukuuta 1999 = Strukturer : festskrift tillägnad Eeva Maija Viljo på hennes 60-årsdag den 9 december 1999* [red.: Hanna Pirinen]. – Helsinki, 1999. – 138 s. – (Taidehistoriallisia tutkimuksia ; 21).

Vilkuna, Kustaa H. J., Ikäihmiset ja vanhuuden tauti 1750–1900 [Äldre människor och ålderdomens sjukdom 1750–1900]. // *Vanhuus, vaiuat ja erilaiset*. Jyväskylä, 1999 (JHA ; vol. 4), s. 43–65.

Villstrand, Nils Erik, *Det andra Österbotten : arbetarrefarenheter i Österbotten åren 1917–1918. // Blod på drivan : händelserna 1917–1918 ur ett österbottniskt perspektiv*. [Vasa], 1999 (Skrifter utgivna av Österbottens museum ; nr 20), s. 173–195. – Utk. också på finska:

Toinen Pohjanmaa : työväen kokemuksia Pohjanmaalla 1917–1918. // *Verta hangella : pohjalainen näkökulma vuosien 1917–1918 tapahtumiin*. [Vaasa], 1999 (Pohjanmaan museon julkaisuja ; 20), s. 173–195.

Villstrand, Nils Erik, *Vägen från Tammerfors 1918–1998. // Blod på drivan : händelserna 1917–1918 ur ett österbottniskt perspektiv*. [Vasa], 1999 (Skrifter utgivna av Österbottens museum ; nr 20), s. 9–23. – Utk. också på finska:

Tie Tampereelta 1918–1998. // *Verta hangella : pohjalainen näkökulma vuosien 1917–1918 tapahtumiin*. [Vaasa], 1999 (Pohjanmaan museon julkaisuja ; 20), s. 9–23.

Villstrand, Nils Erik, *Från konungens undersåtar till kejsarens : den ryska tro- och huldhetseden i Vasa län år 1808. // Krig kring Kvarken : finska kriget 1808–09 och slaget vid Oravais i ny belysning*. Oravais, 1999, s. 291–314.

Virkkunen, Veli, *Vapauden testamentti : Savon prikaatin sotilaita von Döbelnistä Adolf Ehrnroothiin* [Frihetens testamente : soldater i Savolax brigad från von Döbeln till Adolf Ehrnrooth]. – Helsinki, 1999. – 359 s.

Virolainen, Kari, *Elinikäinen taakka : ikäänntyneiden lappilaisten muistot vuorovaikutussuhteistaan jatkosodan ajan Saksan armeijan sotilaisiin ja neuvostoliittolaisiin sotavankeihin*. – Rovaniemi, 1999. – 223 s. – (Acta Universitatis Lapponiensis ; 27). – Abstract: Lifetime burden : the memories that the aged inhabitants of Lapland have of their relationships with the soldiers of the German army and with the Russian prisoners of war under the Continuation War.

Virtanen, Keijo, *Urban America and the Finnish communities of Detroit and Chicago. // Pitkät jäljet : historioita kahdelta mantereelta*. Turku, 1999 (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos ; 48), s. 386–402.

Vuorikoski, Marjo, *Sosiaalityön professionalistuminen ja koulutus*. – Tampere, 1999. – 298 s. – (Acta Universitatis Tamperensis ; 687). – Summary: Social work education and professionalization.

Vuorimies, Heikki, Havaintoja keskisuomalaisten terveydentilasta Loviisan ja Viaporin linnoittamistöissä : tauti, tapaturma vai kuolema? [Iakttagelser av hälsotillståndet för invånarna i Mellersta Finland under befästningsarbete i Lovisa och Sveaborg : sjukdom, olycksfall eller död?] // *Vanhuus, väivat ja erilaiset*. Jyväskylä, 1999 (JHA ; vol. 4), s. 145–178.

Välimäki, Anna-Leena, *Lasten hoitopuu : lasten päivähoitojärjestelmä Suomessa 1800- ja 1900-luvulla*. – Helsinki, 1999. – 298 s. – Abstract: Every day : the evolution of the children's (day)-care system as an environment for early growth in Finnish society in the 19th and 20th centuries.

Välähdyksiä keskiajasta : *Espoo keskiajalla ja uuden ajan taitteessa = Glimtar ur medeltiden : Esbo under medeltiden och i början av Vasatiden* / [kirjoittajat = författare Alopaeus, Harry ... et al.] ; [toimitus = redaktion Anja Leino ... et al.]. – [Espoo], 1999. – 296 s. – (Espoon kaupunginmuseon tutkimuksia ; 6).

Väänänen, Kalle, *Vainotien vartijat : Etelä-Karjalan maanpuolustushistoriaa* [Lantförsvarshistoria i Sydskånelen]. – Faksimiluppl. – Lappeenranta, 1999. – 554, [6] s. – Faksimiluppl. Orig. utk.: Viipuri : Viipurin suojeluskuntapiiriin piiriesikunta, 1939.

Wallgren, Thomas, The modern discourse of change and the periodization and end of modernity. // *Historical perspectives on memory*. Helsinki, 1999 (SH ; 61), s. 195–220.

Waris, Elna, *Yksissä leivissä : ruokolahtelainen perhelaitos ja yhteisöllinen toiminta 1750–1850*. – Helsinki, 1999. – 248 s. – (BH ; 48). – Summary: Together as one : extended families and collective labour in Ruokolahti, 1750–1850.

Wihtol, Erik, *Suomen laivaston rakentaminen itsenäisyyden alkutai-paleella : Suomen laivastosuunnitelmat ja niiden toteuttaminen 1918–1939* [Flottbyggande i Finland under självständighetens första skede : flottplaner i Finland och deras förverkligande 1918–1939] / red. av Ismo Vähäkangas. – Turku, 1999. – 176 s. – (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos ; 49).

Wilson, J. Donald, Matti Kurikka and the utopian socialist settlement of Sointula, British Columbia. // *Pitkät jäljet : historioita kahdelta mantereelta*. Turku, 1999 (Julkaisuja / Turun yliopisto, historian laitos ; 48), s. 367–385.

Women in towns : the social position of European urban women in a historical context / editors: Marjatta Hietala & Lars Nilsson. – Helsinki, 1999. – 196 s. – (Studier i stads- och kommunhistoria ; 18) – (SH ; 60).

Wright, Magnus von, *Dagbok 1841–1849* / utgiven av Anto Leikola ... [et al.]. – Helsingfors, 1999. – 431 s. – (Konstnärbröderna von Wrights dagböcker ; 3) – (SSLF ; nr 600).

Ylikangas, Heikki, *Väkivallasta sanan valtaan : suomalaista men-*

neisyyttä keskiajalta nykypäiviin [Från våld till ordets makt : finländskt förflutet från medeltid till nutid]. – Porvoo : WSOY, 1999. – 399 s.

Ylikangas, Heikki, *Klubbekriget : det blodiga bondekriget i Finland 1596–97*. – Stockholm, 1999. – 420 s. – Orig.:s titel: Nuijasota.

Ympäristöhistorian näkökulmia : piispan apajilta trooppiseen helvettiin [Miljöhistoriens aspekter : från biskopens fångstplatser till tropiskt helvete] / [red. Timo Soikkanen]. – Turku, 1999. – 209 s. – (Turun yliopiston poliittisen historian tutkimuksia ; 14).

Zetterberg, Kent, *Det finska kriget 1808–09 i säkerhetspolitisk och strategisk belysning. // Krig kring Kvarken : finska kriget 1808–09 och slaget vid Oravais i ny belysning*. Oravais, 1999, s. 53–75.

Lokalhistoriska arbeten

Aunola, Aarre, *Rautio*. – [Rautio], 1999. – 880 s.

Heinonen, Jouko, *Päijät-Häme. III : Maakunnan perustaminen : miksi ja miten Päijät-Häme tehtiin?*. – [Lahti], 1999. – 273 s. – Abstract: The establishment of the province : why and how was Päijät-Häme created?

Ikaalisten entisen emäpitäjän historia. II : 1641–1721 [Ikaalis förra moderssockens historia. II : 1641–1721] / Jorma Vappula. – [Honkajoki], 1999. – 245 s.

Junnila, Heikki, *Alajärven historia : erämaasta kaupungiksi* [Alajärvis historia : från ödemark till stad]. – [Alajärvi], 1999. – 688 s.

Jurva, Aura, *Kosken pitäjän vaiheita* [Koskis sockens historia]. – Faksimiluppl. – [Hämeenkoski], 1999. – 155, [1] s. – Faksimiluppl. Orig. utk.: Porvoo ; Tekijä, 1942.

Kalske, Marja, *Lempäälä ajan virrassa : ihmisiä yhteisöissä, pitäjän maailmassa* [Lembois i tidens ström : människor i samfund, socknen i världen]. – [Lempäälä], 1999. – 352 s.

Kaskimies, S. Jussi & Sinisalo, Hannu, *Viljakkala, pitäjä Pirkanmaalta* [Viljakkala, en socken från Birkaland]. – 3. uppl. – [Viljakkala], 1999. – 139, [2] s.

Kauhavan historia. I : Kivikaudesta kaupungiksi tuloon [Kauhavas historia. I : Från stenåldern till stadens uppkomst] / Timo Pietiläinen. – [Kauhava], 1999. – 574 s.

Kauhavan historia. II : Kauhavaa ja kauhavalaisuutta [Kauhavas historia. II : Kauhava och kauhavabons väsen] / Timo Pietiläinen ... [et al.]. – [Kauhava], 1998. – 334 s.

Keski-Suomen historia. 1 : Keski-Suomen vanhin historia [Mellersta Finlands historia. 1 : Mellersta Finlands äldsta historia] / red. Mauno Jokipii. – [Jyväskylä], 1999. – 830 s.

Klinge, Matti & Kolbe, Laura, *Helsinki, Itämeren tytär : lyhyt historia*. – Helsinki, 1999. – 150, [1] s. – Utk. också på följande språk:

Helsingfors, Östersjöns dotter : en kort biografi. – Helsingfors, 1999. – 157 s.

Helsinki, Daughter of the Baltic : a short biography. – Helsinki, 1999. – 156, [1] s.

Helsinki, Tochter der Ostsee : ein geschichtlicher Abriss. – Helsinki, 1999. – 156, [2] s.

Korhonen, Martti & Saarinen, Juhani, *Kymistä Kotkaan. Osa 1 : Seudun kehitys pyyntikulttuurista teollistumisen aikaan* [Från Kymmene till Kotka. Del 1 : Områdets utveckling från fångstkultur till industrialisering]. – [Kotka], 1999. – 413, [4] s. – Sisältö: Kymi luo Kotkan [Kymmene skapar Kotka] / Martti Korhonen. Kotka irtautuu Kymistä [Kotka lösgör sig från Kymmene] / Juhani Saarinen.

Kultalähteen kahta puolta : Kainuun ja Karjalan vaiheita [Kajanalands och Karelen historia] / red. Heikki Rytkölä. – Kajaani, 1999. – 144 s.

Nuoren kaupungin pitkä historia : tutkimuksia Lahden menneisyydestä [Den unga stadens långa historia : undersökningar om Lahtis förflutna] / red. Hannu Takala, Hannu Poutiainen. – [Lahti], 1999. – 214 s.

Nallinmaa-Luoto, Terhi & Alifrosti, Kari, *Kalannin historia* [Kalands sockens historia] / förf., förhistorien: Terhi Nallinmaa-Luoto, historien: Kari Alifrosti. – [Uusikaupunki], 1999. – 757 s.

Oulupolis : Oulun kansainvälisyyden historia / [historiatoimikunta: Matti Rossi ... et al.]; [kirjoittajat: Matti Enbuske ... et al.]. – Oulu, 1999. – 149, [2] s.

Oulupolis : the history of Oulu as an international city / [editorial committee: Matti Rossi ... et al.]; [authors: Matti Enbuske ... et al.]. – Oulu 1999. – 149, [2] s. – Orig.:s titel: Oulupolis : Oulun kansainvälisyyden historia.

Puntanen, Pia & Talka, Anu, *Ylämaan historia* [Ylämaa sockens historia]. – [Ylämaa], 1999. – 155, [4] s.

Remmer, Christina, *Mariehamns stads historia 1961–1986.* – [Mariehamn], 1999. – 159 s.

Räsänen, Niilo, *Oulaisten pitäjän historia* [Oulais sockens historia]. – 2. uppl., faksimiluppl. – [Oulainen], 1999. – XVI, 270, [2] s. – (Oulaisten kotiseutuyhdistyksen julkaisuja; n:ro 6). – S. IV–XVI: Niilo Bernhard Nikodemus Räsänen (1890–1965) / Harri Turunen. – Faksimiluppl. Orig. utk.: Oulainen : Oulaisten kunta, 1921.

Salo, Unto, *Kotimaakuntamme Satakunta : katsaus Satakunnan asuttamisen, organisoitumisen, talouden ja kulttuurin vaiheisiin* [Vårt hemlandskap Satakunda : en översikt över bebyggandets, organiseringens, hushållningens och kulturens skeden i Satakunda]. – Pori, 1999. – 164 s.

Seppänen, Paavo, *Sulkavan historia. I : Sulkava vuoteen 1860* [Sulkava sockens historia. I : Sulkava till år 1860]. – [Sulkava], 1999. – 684 s.

Sirén, Olle, *Pernå sockens historia. IV : Tiden ca 1920–1999.* – Lovisa, 1999. – XII, 691 s.

Sirén, Olle & Nygård, Jutta, *Pernå sockens historia. Del : Register till delarna I–IV : sakregister och personregister.* – Lovisa, 1999. – VI, 96 s.

Taittonen, Reijo, *Vähänkyrön esihistoria : rautakautinen Kyrönjo-kisuisto* [Lillkyro sockens förhistoria : Kyroälvdelat under järnåldern]. – [Vä-

häkyrö], 1999. – 185 s. – (Vähäkyrö-seuran julkaisuja ; no 5).

Talvisto, Jari, *Kinnulan historia : osana Suomenselkää : pitäjä Kivijärven pohjoispäässä* [Kinnula sockens historia : som en del av Suomenselkä : en socken i norra ändan av Kivijärvi]. – [Kinnula], 1999. – 288 s.

Tapaninen, Ilpo, *Pohjois-Pohjanmaa : alueen, kulttuurin ja identiteetin muodostuminen* [Nordösterbotten : områdets, kulturens och identitetens utveckling]. – Oulu, 1999. – 163, [6] s. – (Julkaisusarja / Pohjois-Pohjanmaan liitto. A ; 22).

Turjanmeren maa : Petsamon historia 1920–1944 [Petsamos historia 1920–1944] / red: Jouko Vahtola och Samuli Onnela. – Rovaniemi, 1999. – 789 s.

Uukuniemi, rajan halkoma pitäjä [Uguniemi, en socken delad av gränsen] / red. Uukuniemi-seuran johtokunta. – 3. uppl. – [Uukuniemi], 1999. – 326, [1] s.

Wilmi, Jorma, *Heinolan pitäjän historia. II : 1860-luvulta kunnan hallinnon päättymiseen vuoteen 1996* [Heinola sockens historia. II : Från 1860-talet till kommunförvaltningens slut år 1996]. – [Heinola], 1999. – 496 s.

Virolahden historia. III : Suomen itsenäisyyden vuosikymmenet vuoteen 1999 [Vederlax sockens historia. III : Självständighetens årtionden i Finland till år 1999] / Martti Favorin. – [Virolahti], 1999. – 408 s.

Använda förkortningar

- BH = Bibliotheca historica
 FKSH = Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar
 Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia
 FKSA = Finska kyrkohistoriska samfundets årskrift
 Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja
 HA = Historiallinen arkisto
 HAik = Historiallinen aikakauskirja
 HLS = Historiska och litteraturhistoriska studier
 HT = Historiallisia tutkimuksia
 HTF = Historisk tidskrift för Finland
 JHA = Jyväskylän historiallinen arkisto
 SCH = Studia Carelica historica
 SEHR = Scandinavian economic history review
 SF = Studia Fennica
 SH = Studia historica
 SHA = Sotahistoriallinen aikakauskirja
 SJH = Scandinavian journal of history
 SHS = Studia historica septentrionalia
 SKS = Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia
 SKSJ = Suomalaisen kirjallisuuden seuran julkaisuja
 SSLF = Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland
 THA = Turun historiallinen arkisto

Från och med 1986 sammanställs den historiska bibliografin för Finland som en databas som senare kommer att utges i bokform. Bibliografin utarbetas i samband med Helsingfors universitetsbibliotek och Finska Historiska Samfundet.

Det bibliografiska urvalet upptar litteratur rörande Finlands historia som bedömts ha ett allmänt intresse. Urvalet bygger på det material som samlas för *Finsk Historisk Bibliografi* 1996-. Målsättningen har varit att i urvalet samla centrala böcker rörande Finlands historia tryckta år 1999 samt uppsatser ur de viktigaste inhemska och utländska tidskrifterna och antologierna. I fråga om det inhemska materialet bygger urvalet på den litteratur som fram till slutet av år 2000 ankommit till Helsingfors universitetsbiblioteks friexemplarsbyrå. Materialet kan ha brister och det här publicerade urvalet eftersträvar inte bibliografisk fullständighet.

Den litteratur som ingår i urvalet finns även i Kati- och Arto-databaserna som upprätthålls av De vetenskapliga bibliotekens adb-enhet (TKAY) och där den historiska bibliografin 1986- ingår som en egen underavdelning "hist".

Tidigare bibliografier efter 1989 har ingått i följande nummer av *Historisk Tidskrift för Finland*: bibliografin för 1990 i nr 1/92, s.145-171, 1991 i nr 1/93, s. 164-187, 1992 i 1/94, s. 148-169, 1993 i nr 1/95, s. 136-158, 1994 i nr 1/96, s. 122-145, 1995 i nr 1/97, s. 128-149, 1996 i nr 1/98, s. 205-229, 1997 i 1/99, s. 119-145, 1998 i 1/00, s. 108-137.

Medarbetare i detta nummer:

Kirsti Antin, bibliotekarie, Helsingfors universitetsbibliotek; *Max Engman*, fil.lic. (disp.), professor, Åbo Akademi; *Marianne Grönqvist*, fil.mag., tf. förste arkivarie, Svenska Litteratursällskapet i Finland; *Tom Gullberg*, fil.dr, rektor, Specialiseringslinjen vid Svenska Normallyceum; *Sune Jungar*, fil.dr, professor emeritus, Åbo; *Petri Karonen*, fil.dr, docent, Jyväskylä universitet; *Lars-Folke Landgrén*, fil.dr, teol.mag., arkivchef, Brages Pressarkiv; *Kirsti Niskanen*, fil.dr, forskare, Linköpings universitet; *Stefan Nygård*, fil.mag., forskare, Helsingfors universitet; *Esko Salminen*, fil.dr, professor emeritus, Esbo; *Benedict Sandelin*, fil.mag., assistent, Åbo Akademi; *Peter Stadius*, fil.mag., assistent, Helsingfors universitet; *Kari Tarkiainen*, fil.dr, riksarkivarie, Finlands Riksarkiv; *Lars Westerlund*, fil.dr, projektchef, Statsrådets Kansli.

Expertkommittén för översättning av finskspråkig facklitteratur till svenska har bekostat översättningarna av Esko Salminens uppsats (övers. Lars-Folke Landgrén) och Petri Karonens granskning (övers. Torsten Edgrén).

Innehåll

I anledning av redaktörsskiftet	1
Stefan Nygård: Mellan arbete och skola. Barnarbete och arbetarbarndom i Helsingfors kring sekelskiftet 1900	2
Esko Salmi: Ur österns skugga mot Europas centrum. Finlandsbilden i rysk och europeisk press	31
Forskarprofilen	
Max Engman. Intervju av Tom Gullberg	74
Max Engmans vetenskapliga bibliografi	81
Översikter och meddelanden	
Den sista stora vita fläcken i Finlands närhistoria utforskas. Undersökningen om krigsdöda åren 1914–1922. Av Lars Westerlund	104
Festskrifter. Av Sune Jungar	111
Det 24:e nordiska historikermötet närmar sig. Av Kari Tarkiainen	113
Granskningar	
Eva Österberg & Sølvi Sogner (eds.): People meet the Law. Control and conflict-handling in the courts. The Nordic countries in the post-Reformation and pre-Industrial period. Av Petri Karonen	115
Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (red.): Den svenska pressens historia I. I begynnelsen (tiden före 1830). Av Lars-Folke Landgrén	118
Christoffer H. Ericsson (utg.): En junkares väg till "midshman" i Nikolai I:s flotta. Ernst Gustaf Julius Thitz konceptbok från 1840 till ca 1845. Av Max Engman	122
Ann-Catrin Östman, Mjök och jord. Om kvinnlighet, manlighet och arbete i ett österbottniskt jordbrukssamhälle ca 1870–1940. Av Kirsti Niskanen	123
Från fältet	128
Finländsk historisk litteratur 1999 i bibliografiskt urval. Av Kirsti Antin	135

Historisk Tidskrift för Finland

Redaktionens adress: Historiska institutionen, Pb 59 (Unionsgatan 38 A), 00014 Helsingfors universitet
Prenumerationspris 2001: 160 mk, Postgiro 800014-952637.

För beställningar till utlandet tillkommer 25 mk.

Lösnummerpris: 50 mk. Försäljning: Akademiska bokhandeln i Helsingfors och Åbo, Vetenskapsbokhandeln i Helsingfors (Kyrkogatan 14) samt genom redaktionen.